

شَرَحَ

الأَرْبَعِينَ النَّوَوِيَّةَ

لِلْإِمَامِ أَبُو زَكَرِيَّا
يُحْيَى بْنِ شَرَفِ النَّوَوِيِّ
(١٣٦-٦٧٦ هـ)

Eserin adı:
Kırk Hadis ve Şerhi

Yazar:
**İmam Ebû Zekerıyyâ
Yahyâ b. Şeref en-Nevevî**

Şerhi Hazırlayan:
Alihan Musayev

Editör Kadrosu:
Mübarız Garayev - Aydın Salehli - Mahir Kerim

ISBN: 978-625-6686-79-3

Baskı-Cilt: Step Ajans Matbaacılık Bosna Cad. No: 11

Bağcılar / İstanbul Yayın Sertifika No: 45522

GURABA YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ.
الدار الأثرية للطباعة والنشر والتوزيع والترجمة

📍 Başakşehir Mh. Sabahattin Zaim Cad.

Life Park Evleri No: 8/G Başakşehir/ İstanbul

📱 guraba yayınları (+90) 212 526 06 05 📞

📷 @gurabayayinlari (+90) 507 286 14 14 📷

📧 @gurabayayinlari guraba@hotmail.com 📧

📧 guraba yayınları gurabayayinlari@gmail.com 📧

🌐 www.guraba.com.tr

*İmam Ebû Zekeriyâ
Yahyâ b. Şeref en-Nevevî*

Kırk Hadis ve Şerhi

Şerhi Hazırlayan:
Alihan Musayev

الغراباء
güraba

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*
şöyle buyurmuştur:

“Allah, benim bir sözümü işitip onu iyice belledikten sonra işittiği gibi aktaran kimsenin yüzünü ağartsın.”

(Tirmizî, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 18;
Menâsik 76)

Bu kitapta İslâm'ın çeşitli alanlarını kapsayan hadisler derlenerek okuyucuya sunulmuştur. Bu sebeple İslâm'ı yaşamak isteyenlerin, ilim yolculuğunun başlangıç aşamasında bu kitaptaki hadisleri şerhleriyle birlikte okuyup ezberlemeleri, ardından başkalarına aktarmaları tavsiye edilir. Eserin telif edildiği ilk günden itibaren İslâm âlimleri bu çalışmayı takdire şayan bulmuş, talebelerine de bu eseri okuyup anlamayı ve onunla amel etmeyi tavsiye etmişlerdir.

MUKADDİME

إن الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره، و نعوذ بالله من شرور أنفسنا و من سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، و من يضلل فلا هادي له، و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، صلى الله عليه و على آله و صحبه و سلم تسليما كثيرا إلى يوم الدين.

فَإِنَّ خَيْرَ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ، أَمَا
بعد...

Değerli Müslümanlar, bu kitap; Allah'ın bereketine mazhar olmuş, asırlar boyunca sayısız insan istifade etmiş ve hicrî VII. yüzyılda yaşamış İmam Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî *rahimehullah* tarafından kaleme alınmış olan “*Kırk Hadis*” adlı eserdir. İslâm âlimleri “*Kırk Hadis*” üzerine pek çok eser telif etmişlerse de hiçbiri Nevevî'nin bu kitabı kadar rağbet görmemiştir. Öyle ki, evinde Nevevî'nin “*Kırk Hadis*”i bulunmayan bir Müslüman yahut onu ezberlememiş veya en azından bir kez okumamış ilim talebesi neredeyse yoktur.

Bu eseri bereketlendiren, şüphesiz Allah'tır. İmam Zehebî, Nevevî'yi zikrettiğinde şöyle demiştir: “Keşke Nevevî'nin, Allah'tan bu kitabının bereketlenmesi için nasıl dua ettiğini bilseydim!”

Nevevî bu kitabında İslâm'ın farklı yönlerini kuşatan hadisleri bir araya getirmiştir. Bu sebeple İslâm'ı öğrenmek isteyenlerin, eğitimlerinin ilk safhasında bu hadisleri şerhleriyle birlikte incelemeleri, ezberlemeleri ve başkalarına aktarmaları tavsiye edilmiştir.

Eserin adı “*Kırk Hadis*” olmakla birlikte İmam Nevevî bu kitabında toplam kırk iki hadis derlemiştir. Müelliften yaklaşık bir asır sonra yaşayan Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Receb ed-Dimeşkî, “*Câmi'u'l-'Ulûm ve'l-Hikem*” adlı eserinde bu hadisleri şerh etmiş, sekiz hadis daha ekleyerek sayıyı elliye tamamlamıştır. Çağdaş âlim-

lerden Muhammed b. Sâlih el-Useymin, Abdulmuhsin el-Abbâd, Abdurrezzâk el-Abbâd, Sâlih Âli Şeyh ve diğerleri de bu hadisler üzerine serhler kaleme almışlardır. Biz de bu kıymetli çalışmalar ışığında elli hadis üzerine yapılan serhleri özlü bir şekilde sizlere sunmayı amaçladık.

Bu kitap, ele aldığı konu bakımından en faydalı ve en etkili eserlerden biridir. Ne uzun ve sıkıcı ne de kısa ve faydasızdır; muhtasar olmasına rağmen oldukça verimlidir. İslâm âlimlerinin kaleme aldığı ve geniş kabul görmüş meşhur eserlerden biri olma özelliğini taşır. Birçok âlim “kırk hadis” derlemesi yapmıştır. Bu hususta teşvik edici olmakla birlikte senedi zayıf olan bir rivayette şöyle buyrulmuştur: “*Kim ümmetim için, onların dinî işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse, kıyamet günü ben onun şefaathçisi ve şahidi olurum.*”

İmam Nevevî bu rivayeti kitabının mukaddimesinde zikretmiş ve zayıf olduğunu açıkça belirtmiştir. Ayrıca İmam Nevevî, eserini söz konusu “zayıf” rivayete değil, “sahih” hadislerin teşvikine dayandığını belirtmiştir. Örnek olarak şu hadisler zikredilebilir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Burada bulunan, bulunmayana tebliğ etsin. Olur ki tebliğ edilen, işitenden daha iyi anlayabilir;*”^[1] “*Allah, benim bir sözümü işitip onu iyice belledikten sonra işittiği gibi de tebliğ eden kimsenin yüzünü ağartsın.*”^[2]

İmam Nevevî, mukaddimesinde “Kırk Hadis” konusunda müte-kaddimûn ve müteahhirûn döneminde pek çok eser telif edildiğini belirtmiş, bu alanda kitap yazan on üç büyük âlimden ilkinin Abdullah b. el-Mübarek, sonuncusunun ise Ebû Bekr el-Beyhakî olduğunu kaydetmiş, ardından da şu ifadeleri dile getirmiştir: “*Âlimlerin bir kısmı dinin esasları, bir kısmı fıkıh, bir kısmı cihad, bir kısmı zühd, bir kısmı İslâm âdâbı, bir kısmı da vaaz ve nasihatlerle ilgili kırk hadis derlemiştir; hepsi de bunu hayırlı bir amaçla yapmıştır -Allah bu kitapları telif edenlerden razı olsun-*”

Ben de bu eserleri inceledikten sonra bütün bu alanları kapsayan ve daha önemli sayılabilecek kırk hadisi bir araya getirmeye karar

[1] *Sahih-i Buhari*, 67; *Sahih-i Müslim*, 1679.

[2] *Sünen-i Tirmizi*, 2658; *Sünen-i İbn Mâce*, 230; *Müsned-i İmam Ahmed*, 3/225.

verdim. Bu kitapta yer alan hadislerin her biri dinin temel esaslarını içermektedir; nitekim âlimler bu hadislerin İslâm'ın tamamını, yarısını veya üçte birini kapsadığını ifade etmişlerdir. Derlediğim hadislerin tamamının sahih olmasına özen gösterdim; rivayetlerin çoğunu *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* başta olmak üzere muteber kaynaklardan naklettim ve ezberlenmeleri kolay olsun, Allah'ın izniyle daha faydalı hale gelsin diye isnatlarını zikretmedim.

Ahireti kazanmayı amaçlayan herkesin bu hadisleri öğrenmesi gerekir; zira bu hadislerin her biri önemli konuları içermekte ve ibadet ile itaati bütün yönleriyle kuşatmaktadır. Bu kitabı okuyan herkes söylenenlerin doğruluğunu görecektir; ben Allah'a güvenir, işlerimi O'na havale eder, yalnız O'na tevekkül ederim; hamd O'nadır, nimet O'ndandır, başarı O'ndandır ve hatalardan koruyan da O'dur.”^[3]

Bu hadisleri inceleyen ve şerhleriyle birlikte ele alan ilim ehli, şerriata dair aklına takılan sorulara cevap bulma imkânı elde eder. Dolayısıyla bu hadisleri bilen bir ilim erbâbı, onlara müracaat ederek Allah'ın yardımıyla toplumda ortaya çıkan fitneleri önleyebilir ve anlaşmazlıkları giderebilir. Şeyh Abdurrezâk el-Abbâd bu hadisleri yorumlarken ilginç bir hatırasını şöyle nakleder:

“Birkaç yıl önce bir camide İmam Nevevî'nin *Kırk Hadis* kitabını mütalaa ediyorduk. Yedi hadis-i şerifi okumuştuk. Dersten sonra bir işçi yanıma gelerek bu derslere katılmak için izin istedi. Ona, okuduğumuz yedi hadisi ve aktaracağımız yeni hadisleri ezberlemesi şartıyla izin verebileceğimi söyledim. Adam kabul etti. Nihayet kitabın yorumunu bitirdiğimizde o işçi yanıma gelerek şöyle dedi: ‘Şeyh, kendimi bir âlim gibi hissediyorum.’ Sebebini sorduğumda şöyle açıkladı: ‘Çünkü iş yerinde çalışanlar arasında dinle ilgili herhangi bir konuda anlaşmazlık çıktığında, ezberden bir hadis okuyarak meseleyi çözüyorum. Bu nedenle bütün işçiler beni aralarında ilim adamı olarak görüyorlar.’”

Değerli kardeşlerim! Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisleriyle amel etmek, insanların dünya ve âhirette başarılı olması için önemli

[3] İmam Nebevî, *Kırk Hadis Mukaddimesi*, İbn Dakîku'l-İd, *Nevevî'nin kırk hadis şerhi*, s. 15.

bir vesiledir. Bu hadislerin ilim tahsilinin ilk basamağı olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Nitekim asırlardır İslâm âlimleri bu hadisleri ilim halkalarında şerh ederek talebelerine öğretmişlerdir. Biz de bu kitaptaki hadisleri şerhleriyle birlikte okuyucuya sunmayı hedefledik. Bu çalışmamızda İbn Receb, İbn Useymîn, Abdulmuhsin el-Abbâd, Sâlih Âli Şeyh ve Abdurrezzâk el-Abbâd'ın şerhlerinden geniş ölçüde faydalandığımızı özellikle şükranla ifade etmek isteriz.

Hadisleri okuyacak her Müslümâna tavsiyemiz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu veciz ve kapsamlı hadislerini ezberlemesi, şerhlerini tekrar tekrar okuması, öğrendikleriyle amel etmesi ve bunları başkalarıyla paylaşmasıdır. Bu şerhin, orijinali olan “*Kırk Hadis*” eseri kadar mübarek ve faydalı olmasını Allah'tan niyaz ederiz. Büyük arşın sahibi yüce Allah'tan, bizleri sevdiği ve razı olduğu sâlih ameller işlemeye ve hakkı söylemeye muvaffak kılmasını dileriz! Şüphesiz ki Allah, duaları işiten ve kabul edendir.

Allah'ın salat ve selamı Muhammed'e, ailesine, ashabına ve onların yolunu takib edenlerin üzerine olsun!

Alihan Musayev

22.09.2024

1. Hadis

AMELLER NİYETLERE GÖREDİR

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِي حَفْصِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ».

رَوَاهُ إِمَامَا الْمُحَدِّثِينَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ بَرْدِزْبَةَ الْبُخَارِيُّ الْجَعْفِيُّ [رقم: ١]، وَأَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمٌ بْنُ الْحَجَّاجِ بْنِ مُسْلِمٍ الْفُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ [رقم: ١٩٠٧] رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي «صَحِيحَيْهِمَا».

Müminlerin emîri Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh'tan*, şöyle söylediği nakledilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'i* şöyle buyururken dinledim: “Ameller niyetlere göredir. Herkes yaptığı amelin karşılığını niyetine göre alır. Kimin hicreti Allah ve Rasûlü için ise, elde edeceği sevap da Allah'a ve Rasûlü'ne hicret sevabıdır. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına yönelik ise, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.”

Bu hadis-i şerifi, muhaddislerin imamları Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. el-Muçğîre b. Berdizbeh el-Buhârî el-Cu'fî (no: 1) ile Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (no: 1907), *Sahih*'lerinde rivayet etmişlerdir.^[4]

Bu hadisi sahabeden yalnızca Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* rivayet etmiştir. Ömer b. el-Hattâb'dan ise bu hadisi sadece Alkame b. Vakkâs b. Mihsan el-Leysî rivayet etmiştir. Ondan sadece Muhammed b. İbrahim et-Teymî, ondan da yalnız Yahyâ b. Saîd el-Ensârî rivayet etmiştir. Bir sonraki râvi tabakasında ise bu hadisi Yahyâ b. Saîd'den

[4] *Sahih-i Buhârî*, 1; *Sahih-i Müslim*, 1907.

işiten râvilerin sayısı oldukça fazladır. Hadis usûlünde tek kişi tarafından rivayet edilen yahut herhangi bir tabakada bir râvinin tek başına naklettiği hadislere “garîb hadis” denilmiştir.

İmam Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh* adlı eserinde ilk olarak “*Ameller niyetlere göredir*” hadisini zikretmiş, son olarak ise “*İki söz vardır ki onlar dilde hafif, mizanda ağır ve Rahmân olan Allah’a sevimlidirler: ‘Subhânallahi ve bihamdihî, subhânAllahil-azîm. / Allah’a hamd ederek O’nu her türlü noksanlıktan tenzih ederim, yüce Allah’ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim.’*” rivayetiyle eserini tamamlamıştır. İmam Buhârî bu tertibiyle, amelin başlangıcının niyet olduğunu; amelin sonunun ise kıyamet gününde teraziye konularak tartılması olduğunu vurgulamak istemiştir. Pek çok İslâm âlimi, “*Ameller niyetlere göredir*” hadisine duydukları saygı sebebiyle eserlerine bu rivayetle başlamışlardır. Bu bağlamda, Abdülganî el-Makdisî’nin *Um-detü’l-ahkâm* adlı eseri, Ferrâ el-Begavî’nin *Mesâbîhu’s-sünne* ile Şerhu’s-sünne adlı eserleri ve Süyûtî’nin *el-Câmi’u’s-sağîr* adlı eseri örnek olarak zikredilebilir.

Bu hadis-i şerif, dinin üç temel esasından biri kabul edilmektedir. İmam Şâfiî *rahimehullah* bu hususta şöyle demiştir: “Bu hadis-i şerif ilmin üçte birini kapsar ve fıkha dair yetmiş bahse girer.”^[5] İmam Şâfiî, şeriatla ilgili tüm konularda bu hadis-i şerifin her Müslümanın yanında bulunması gerektiğini, yani her amelin, her eylemin başında, hangi ameli yapacağına karar vermesi ve sadece Allah’ın rızasını kastederek o eylemi gerçekleştirmeye niyet etmesi gerektiğini söylemek ister. Aynı şekilde bu rivayetle ilgili İmam Ahmed ve diğer büyük alimlerin hocası sayılan Abdurrahman b. Mehdî *rahimehumullah* şöyle demiştir: “Kim bir kitap yazmak isterse buna ‘*Ameller niyetlere göredir*’ hadisiyle başlasın.” Âlim, herhangi bir eylemi gerçekleştiren kişinin, o eylemi samimi ve halis niyetle yapmazsa, bu eylemin kendisine hiçbir fayda sağlamayacağını söylemek istemiştir.

Ayrıca İmam Ahmed şöyle demiştir: “Dinin temelini oluşturan üç hadis vardır. Bunların birincisi Ömer *radıyallahu anh*’ın rivayet etti-

[5] Şerh Müslim, 13/53; Fethu’l-bârî, 1/11.

ği ‘Ameller niyetlere göredir’ hadisi, ikincisi Aişe *radiyallahu anha*’nın ‘Kim bizim dinimizde olmayan bir şey yaparsa o merduttur, makbul değildir.’^[6] hadisi, üçüncüsü ise Numan b. Beşir *radiyallahu anhu*’nın ‘Helal belli, haram bellidir.’^[7] hadisidir.”^[8]

İmam Ahmed’in bu sözünden hareketle, İslam dininin emir ve yasaklardan, yani helal ve haramlardan oluştuğu söylenebilir. Emir ve nehiylerde bir davranışın ibadet olabilmesi için kişide niyet ve ihlas bulunması gerekir. Niyet edilen bir amelin kabul edilebilmesi için ise sünnete uygun olması şarttır. Sonuç olarak bu üç hadisin dinin temelini teşkil ettiğini söylemek mümkündür.^[9]

Bu hadis-i şerifte Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Ameller niyetlere göredir.” buyurmuştur. Yani amellerin kabul edilmesi veya geçerli olabilmesi için niyet etmek şarttır. Hadiste geçen “amel” terimi, amellerin tüm boyutlarını kapsar. Salih amelin üç boyutu vardır: Kalbin ameli (niyet, ikrar vb.), dilin ameli (zikir, dua vb.) ve uzuvların ameli (ibadetler).

Malum olduğu üzere, bir amelin Allah katında kabul edilmesinin iki şartı vardır: Birincisi, niyetin sahih olmasıdır, yani yapılan amelde yalnız Allah rızasının hedeflenmesidir. İkincisi ise Kur’an’a ve Sünnet’e uygun olmasıdır. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾

“Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümlü ve hayatı yaratan O’dur.” (Mülk, 2)

Fudayl b. İyâd *rahimehullah*’ın bu ayeti şöyle açıkladığı rivayet edilir: “Ameli daha güzel olan, ameli en ihlaslı ve en doğru olandır.” Kendisine, “Hangi amel daha samimi ve daha doğrudur?” diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir: “Bir amel samimi olur, doğru olmazsa kabul olunmaz; doğru olur, samimi olmazsa yine kabul olunmaz; ta bir amel

[6] *Sahih-i Buhârî*, 2697; *Sahih-i Müslim*, 1718.

[7] *Sahih-i Buhârî*, 52, 2051; *Sahih-i Müslim*, 1599.

[8] *Mecmûu Fetâvâ*, 18/249; *Câmi ‘u’l-‘ulûm ve’l-Hikem*, 1/9.

[9] *Fethü’l-Kavîyyu’l-Metin fi Şerhi’l-Erbain*, Abdulmuhsin el-Abbad, s. 3.

hem samimi hem de doğru oluncaya kadar. Samimi amel, Allah için olması; doğru amel ise Sünnet üzere olması demektir.”^[10]

Niyet, kalbe ait bir ibadettir. Kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi, ne maksatla yaptığını bilmesidir. Doğru niyet veya ihlas; kişinin bütün davranışlarında, sözlerinde, inançlarında ve ibadetlerinde sadece Allah rızasını gözetmesidir. Niyetin mahalli kalptir. Hac ve umre dışındaki ibadetlerde niyeti dille telaffuz etmek meşru değildir.

Hadis şöyle devam eder: “Herkes yaptığı işin karşılığını, niyetine göre alır.” Yani kişi, amelinden, niyetine göre sevap kazanır. Niyet, yapılan işin Allah rızası için mi, yoksa riya ve dünyevî bir çıkar için mi yapıldığını belirler. Amacı, örf ve âdetleri ibadetten yahut bir ibadet türünü diğerinden ayırmasıdır.

Bir örnek vermek gerekirse, farz edelim ki birisi yemeğini yalnızca canı çektiği veya nefsinin arzusu gereği yiyor. Dolayısıyla bu eylem sıradan bir alışkanlık olduğu için sevap alamaz. Bir diğeri ise Allah’ın Â’râf sûresi’nin 31. âyetindeki “**Yiyin, için fakat israf etmeyin**” emrini yerine getirmek niyetiyle yemek yiyor. Bu durumda, niyetine karşılık sevabını alır. Konuyla ilgili, banyo yapmak da örnek verilebilir. Birisi, banyoyu yalnız temizlik ve serinlemek amacıyla yapar, diğeri ise cünüplükten temizlenmek için gusül abdesti almak niyetiyle yaparsa; sonuç itibarıyla birincisinde niyet olmadığı için bu sadece güzel bir eylem olur; ikincisi ise ibadet sayılır.

İbadetleri birbirinden ayırmak için namaz örneği de verilebilir: Birisi iki rekât nafîle, diğeri ise iki rekât vacip namaz kılarda; bu farklı niyetler, birinci namazı diğeri namazdan ayırır. Böylece diğeri ibadetleri de aynı şekilde kıyaslamak/mukayese etmek mümkündür.^[11]

Niyet, kalbin yönelişidir. Bir ibadet için kalben yapılan niyeti dil ile telaffuz etmeye gerek yoktur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de as-hâbı da niyeti diliyle telaffuz etmemiştir. İbadete niyet etmenin hükmüne gelince; Beyyine sûresi’nin 5. ayetine göre her amelde niyet etmek olmazsa olmazdır. Çünkü o ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[10] Beğavi Tefsiri; Tefsiru’s-Sa’di.

[11] Şerhu’l Erbain en-Neveviyye, İbn Useymîn, 1/4-5.

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴾

“Hâlbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.” Ayette açıkça görüldüğü gibi bir amelin makbul olması, halis niyete ve samiyete bağlıdır. Yani bir müminin, yapmış olduğu ibadetlerini yalnızca ve yalnızca Allah rızasını gözeterek yapmaya niyet etmesi gerekir. Aksi halde başkalarına gösteriş yapmak anlamına gelen riya ile yapılan ibadet, ameli boşa çıkarır. İslâm âlimleri riyayı iki kısma ayırmışlardır:

- Birincisi bir eylemin başında, onu Allah’tan başkası için yapmaya niyet etmektir. Örneğin; bir kişi namazı Allah’ın rızası için değil, insanların beğenisi için kılsa, o namaz bâtil olur. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Gösteriş için, namaz kılan, oruç tutan, sadaka veren kimse Allah’a şirk koşmuştur.”^[12]

- İkincisi, bir ibadeti edâ ederken, samimi bir niyete riyanın karışmasıdır. Bunun birkaç durumu vardır:

Bir: Riyanın, ibadet sırasında vuku bulması, ibadet sırasında nefesine riya girmesidir. Allah için ihlaslı bir niyetle başlamış olduğu bir ibadeti, ibadet sırasında, insanlara gösteriş olsun diye yapmaya başlamaktır. Örneğin birisi, Allah rızası için ihlaslı olarak namaza başlar da sonra ameli işlerken niyeti değişir ve bu namazı yalnız gösteriş için edâ ederse, namazının hepsi boşa gider. Namazın tamamının bâtil olmasının nedeni, ibadetin başı ile sonunun birbiriyle bağlantılı olmasıdır.

İki: Salih bir ameli, insanların beğenmesi için süslemek. Örneğin, bir kimse yalnız ve yalnız Allah’ın rızasını kazanmak niyetiyle namazını kılmaya başlar, ama kendisine bakan birini görünce daha güzel bir şekilde namazı edâ etmeye çalışır. Rûku ve secdede daha fazla tesbih getirir ve ibadetine her zamankinden daha fazla özen gösterir. Bu durum da onun sadece gösteriş için süslediği kısma hâlel gelir, ama ibadetin temelini etkilemez. Çünkü namazına Allah için ihlaslı bir niyetle başlamıştır.

[12] *Müsned İmam Ahmed*, 4/125; *Müsned el-Bezzâr*, 8/407.

Üç: Bir eylemi bitirdikten sonra nefse riya girmesidir. Bu takdirde riyanın yapılan ibadete hiçbir zararı olmaz çünkü ibadet, sahih olarak sona ermiştir. Kişinin isteği dışında, sâlih bir amelinden dolayı insanlar onu övseler bile, bu onun Kıyamet gününde başarıya ulaşacağına bir işaret olabilir. Bu hususta bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, ‘Hayır türünden amel işleyip de bundan dolayı insanların da kendisini övdüğü adam hakkındaki kanaatiniz nedir?’ diye soruldu. Allah Rasûlü, ‘O, müminin dünyadaki müjdesidir’ buyurdu.”^[13]

Ayrıca Allah rızasını kazanmak için yapılacak amellerin ikiye ayrıldığını da belirtmek gerekir. Bu amelleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi: Sadece Allah rızası için yapılması gereken fiiller. Bunlar aynı zamanda ibadet ve dinî uygulamaların çoğunu oluşturur. Bu tür eylemleri yaparken hiçbir zaman karşılığında dünyalık menfaat elde etme düşüncesi olmamalıdır. Namaz kılmak ve oruç tutmak gibi ibadetleri buna örnek vermek mümkündür.

İkincisi: Şeriatın cevaz verdiği, hem dünya hem de âhîret mükâfatı olan eylemler. Örneğin; akrabalar arasındaki karşılıklı bağlılığın güçlendirilmesi. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Her kim ömrünün uzamasını, rızkının artmasını arzu ederse yakın akrabalarını ziyaret etsin.”^[14] Yani bir kimse, akrabalarıyla olan ilişkilerini güçlendirirken, âhîret sevabının yanı sıra, rızkının genişlemesine ve ömrünün uzamasına da niyet edebilir.^[15]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadis-i şerifinde hicret eden bir insanı örnek vererek şöyle buyurmaktadır: “Kimin hicreti Allah ve Rasûlü için ise, elde edeceği sevap da Allah’a ve Rasûlüne hicret sevabıdır.”

“Hicret” kelimesinin sözlükteki anlamı “bir yeri terk etmek, göç etmek” şeklindedir. İstılâhî anlamı ise, küfür ve şirk diyarından İslam

[13] *Sahih-i Müslim*, 2642.

[14] *Sahih-i Buhârî*, 2067; *Sahih-i Müslim*, 2557.

[15] *Şerh el-Erbain en-Neveviyye*, Sâleh Âli eş-Şeyh, 1/25-29.

diyarına veya İslam'ın yaşanabileceği bir ülkeye göç etmektir. Tıpkı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyruğu ile, ashâbın Mekke'den Habeşistan'a veya Mekke'den Medine'ye göç etmeleri gibi.

Bir Müslümanın, İslam'ı, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önderliğinde yaşamak ve yaşatmak, onun yanında olmak, onun sünnetine uymak, yoluna davet etmek ve onu savunmak amacıyla yaşadığı beldeyi terk etmesinin, Allah ve Rasûlüne yapılmış bir hicret sayıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Peki! "Allah Rasûlü'nün vefatından sonra Allah'a ve Peygamberine hicret etmek isteyen ne yapmalıdır?" diye sorulabilir. Sonuçta Allah Rasûlü artık aramızda değildir. Buna verilen cevap, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Sünnetini yaymak ve onu savunmak amacıyla yapılan hicret, hadis-i şerifte geçen Allah ve Rasûlüne yapılan hicret gibidir, şeklindedir.

Nihayet, hadisin sonunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "*Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına yönelikse, onun hicreti, hicret ettiği şeye göre değerlendirilir.*" buyurduğu rivayet edilmiştir. Yani bir kimse, dünya malı edinmek, bir kadınla evlenmek veya başka dünyevî menfaatlere kavuşmak amacıyla bir yerden başka bir yere gitmişse, o ancak dünya hayatının bu geçici menfaatlerini elde eder. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir başka hadis-i şerifte bu konuya şöyle açıklık getirmiştir: "*Kimin derdi âhîret olursa, Allah onun kalbine zenginliğini koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünyâ boyun eğerek onun peşinden gelir. Kimin endişesi de dünya olursa Allah fakirliği onun gözü önüne koyar, işlerini dağınık hale getirir ve kendisi için takdir edilen şeyler dışında dünyadan ona bir şey gelmez.*"^[16]

Buna göre hadisten anlaşılması gereken muhtemel mânâ şudur: Bir insanın gönlü veya niyeti neredeyse menzili oradadır. Başka bir ifadeyle, niyet hayır ise âkıbet de hayır olur.

Son olarak da selef-i sâlihînin, iyi niyetle ilgili güzel ve hikmetli sözlerine bir göz atalım.

[16] *Sünen-i Tirmizî*, 2/76; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 949.

Abdullah b. Mübârek *rahimehullah* hâlis niyet ve samimiyetle ilgili sunu söylemiştir: "Nice küçük amel vardır ki niyet onu büyük kılar. Nice büyük amel vardır ki insanın niyeti onu küçültür."^[17]

Yahyâ b. Ebî Kesîr *rahimehullah* şöyle demiştir: "Niyeti öğrenin. Çünkü o, amelden daha tesirli ve önemlidir."^[18]

Süfyân es-Sevrî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Hayatım boyu niyetimden daha zorlu bir hastalığın tedavisi ile uğraşmadım. Çünkü o devamlı olarak aleyhime dönüp değişmektedir."^[19]

İbn İclân *rahimehullah* şöyle derdi: "Ameller yalnız şu üç şeyle ıslah olur: Allah'tan korkarak, iyi niyetle ve amelleri Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine uygun bir şekilde yaparak."^[20]

Bu bilinçle, Allah'tan; her zaman Zatının rızasını kazanmayı, O'nun elçisinin yolunda yürümeyi, her amelin başında hâlis niyet taşımayı, niyet ettiğimiz sâlih amelleri başarıyla gerçekleştirmeyi ve bundan dolayı büyük sevaplar kazanmayı bize nasip etmesini niyaz ederiz.

* * *

Son olarak, bu bilinçle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dua ile Allah'a iltica ediyor ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ»

"Ey kalpleri hâlden hâle çeviren Allah'ım, kalplerimizi dinin üzere sabit kıl!"^[21]

[17] *Câmiu'l-Ulum ve'l-Hikem*, 1/71.

[18] *Hiyyetü'l-Evliyâ*, 3/70.

[19] *Hiyyetü'l-Evliyâ*, 7/62.

[20] *Câmiu'l-Ulum ve'l-Hikem*, 1/71.

[21] *Sünen-i Tirmizî*, 3517; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 2091.

2. Hadis

İSLAM, İMAN VE İHSAN

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْضًا قَالَ: «بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ. حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا. قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجَبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ! قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ. قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ. قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ أَمَارَاتِهَا؟ قَالَ: أَنْ تَلِدَ الْأُمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُمْأَةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّيْءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ. ثُمَّ انْطَلَقَ، فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنْ السَّائِلُ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ».

رواه مسلم [رقم: ٨].

Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulduğumuz sırada, elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah, yoldan gelmiş bir hâli olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önüne oturdu, dizlerini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dizlerine dayadı, ellerini dizlerinin üzerine koydu ve “Ey Muhammed, bana İslam'ın ne demek olduğunu anlat!” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İslâm, Allah'tan başka hak ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın rasûlü olduğuna şahitlik etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Kâbe'yi hac etmendir.” cevabını verdi.

Adam, “Doğru söyledin” dedi. Biz onun, hem sorup hem de tasdik etmesine şaşırdık.

Adam, “Şimdi de imanın ne demek olduğunu anlat bana” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “(İman;) Allah’a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhiret gününe (öldükten sonra dirileceğine) ve hayrı ve şerri ile kadere iman etmendir.” cevabını verdi. Adam yine, “Doğru söyledin” diye tasdik etti. Akabinde, “Peki ihsan nedir, bana onu da anlat” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İhsan; Allah’a, O’nu görüyor gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni mutlaka görür.” cevabını verdi.

Adam, “Bana, kıyametin ne zaman kopacağını söyle” dedi. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Kendisine soru sorulan, bu konuda sorandan daha bilgili değildir.” cevabını verdi. Adam, “O halde bana kıyametin alametlerinden bahset” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Annelerin, kendilerine cariye muamelesi yapacak çocuklar doğurması, yalın ayak, çıplak koyun çobanlarının, yüksek binalar yapmada birbirleriyle yarışmalarıdır.” buyurdu.

Adam kalkıp gitti. Biz bir süre hayretler içinde donakaldık. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Ey Ömer! Soru soran kişi kimdi, biliyor musun?” diye suâl etti. Ben de “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “O Cebrâil’di, size dininizi öğretmeye gelmişti.” buyurdu.^[22]

Hatırlarsanız, bir önceki hadisi yorumlarken Buhârî’nin, *Sahîh-i Buhârî* adıyla şöhret bulan *el-Câmi’u’s-Sahîh* isimli hadis kitabına, “Ameller niyetlere göredir” hadis-i şerifiyle başladığını söylemiştik. İmam Müslim de sahih hadislerden meydana gelen *el-Câmi’u’s-Sahîh* isimli eserine “İslam, İman ve İhsan” hadisiyle başlamıştır. Bu nedenle ihlâsı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetini kapsayan bu iki hadis-i şerifin tüm hadislerin başında geldiğini söylemek mümkündür.

[22] *Sahih-i Müslim*, 8.

Bazı İslam âlimleri tarafından “İslam, İman ve İhsan” hadis-i şerifi “Ümmü’s-Sünne (Sünnetin anası ve aslı)” gibi bir sıfatla nitelenmiştir. Fatıha sûresi Kur’an’daki ana konuları öz olarak içerdiği için onun “Ümmü’l-Kur’an (Kur’an’ın anası ve aslı)” olarak nitelendiği gibi, sünnette yer alan bu hadise de “Ümmü’s-Sünne (Sünnetin anası ve aslı)” adı verilmektedir. Çünkü sünnet tamamen bu hadis-i şerife dayanmaktadır. Şöyle ki: Bu hadis-i şerif doğru ve sağlam bir akideyi beyan etmekte, sağlam akide de imanın altı şartına dayanmaktadır. Ayrıca bu hadis-i şerif şeriatı beyan eder, şeriat da İslâm’ın beş şartına dayanır. Hadisin sonuna dikkat edersek, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyor: “O Cebrâil’di, size dininizi öğretmeye gelmişti.” Yani İslâm dini kategorik olarak “İslâm,” “iman” ve “ihsan” olmak üzere üç dereceden/aşamadan oluşur.

Bu hadis-i şerifte Ömer kendisinin ve ashabın *radiyallahu anhum*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda buldukları sırada, aniden elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hali olmayan ve içlerinden kimsenin tanımadığı bir adamın çıkageldiğini anlatmaktadır. Adamın kıyafetlerinin kirlenmemiş olması, adamın uzun süredir yolculuk yaptığını değil, aniden bir yerden ortaya çıktığını gösterir. Ayrıca saçlarının simsiyah olması da onun genç birisi olduğunun göstergesidir. Sahabenin onu tanımamasına gelince, bu onun Medineli değil, yabancı birisi olduğunu gösterir. Adamın, Allah’ın Elçisinin önüne oturup dizlerini dizlerine dayayarak ve ellerini kendi dizlerinin üzerine koyarak oturması, âdâba ve erkâna riâyet etmesi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e olan büyük saygısından kaynaklanmaktadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabıyla birlikte oturması, onun alçakgönüllü ve mütevazı bir insan olduğuna işaret eder. Meleklerin bazı seçkin insanlara insan suretinde görünce bildiği hadisten açıklıkla anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de de Cebrâil *aleyhisselam*’ın Meryem *aleyhisselam*’a insan suretinde geldiği, aynı şekilde İbrahim ve Lût *aleyhimüsselam*’a gelen meleklerin de insan şeklinde oldukları açıkça bildirilmiştir. Burada belirtmek gerekir ki melekler kendi iradeleriyle değil, Allah’ın izin vermesiyle insanların görebileceği bir şekle girerek gelmişlerdir.

Bu hadis-i şerif her Müslümana dinî bilgileri öğrenmenin yolunu net olarak göstermektedir. Bu hadiste öğüt olarak, öncelikle âdâb-ı muaşeret kuralları, iyi tutum ve davranışlar dikkat çekmektedir.

İslâm'da ilim tâlibi olan kişinin başarılı olabilmesi için bazı kurallara riâyet etmesi gereklidir. Bu hadis-i şeriften, ilim tahsil eden kişinin evinden veya yurdundan çıkmasının; ilmi, ehlinden almaya gayret etmesinin ve ilim halkalarına katılmasının önemli olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca ilim tahsil eden kişi dış görünüşü ile giysisinin güzel ve temiz olmasına dikkat etmeli, saçını taramalı, kişisel temizlik ve bakımına önem vermelidir. İlim talebesi, aynı şekilde ahlakî kurallara uygun davranışlar sergilemelidir. Bir âlimin önünde ya da ilim meclislerinde oturduğunda alimlere yaklaşarak yakın oturmalı, bilmediklerini alimlere sormalı ve onları sabırla dinlemelidir. Dinini öğrenmek için soru sormayan kimse hayırdan mahrum kalır. Bu yüzden ilim erbabı olanlar şöyle der: "İki haslet vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi ilimden mahrum kalır: Bu hasletler utangaçlık (çekinme) ve kibirdir." Yani öğrenmek için soru sormaya çekinen kişi ile kibrinden dolayı soru sormayan kişi ilim öğrenemez.

İlim öğrenmek isteyen kişi hem alçakgönüllü olmalı hem de bilmediği konuları bilenlere sormalıdır. Aynı zamanda şunu da altını çizerek özellikle vurguluyoruz ki soruyu soran kişinin iyi niyetli olması lazımdır. Mesela, ilim öğrenmek ve öğretmek için soru sormalı, bunun sayesinde sevaba nail olmak için veya daha farklı güzel amaçlar için sorular sormalıdır. Bildiğiniz üzere dini araştırmak amacıyla bir âlime soru sormak ibadettir. Yapılan ibadetlerin ve amellerin Allah katında kabul edilmesinin temelinde ihlas ve sünnete uymak vardır. Bir davranışın ibadet olabilmesi için kişinin niyetin halis olması, aynı zamanda da sünnete ittibâ etmesi gerekir. Niyet çok önemlidir. Mümin, eğer niyeti iyi olursa sevap kazanır. Niyet kötü olursa, yapılan iş güzel bile olsa sevap kazanılmaz; tam tersine bu kişi günah bile kazanmış olur. Bu nedenle soruyu soran kişinin öncelikle niyetini düzeltmesi lazımdır. Bazı insanlar gösteriş olsun diye, bazıları hoşlanmadıkları birini utandırmak maksadıyla, bazıları da birine tuzak kurmak için veya farklı kötü niyet

yetlerle sorular sorarlar. Bir soru, ancak soruyu soran kişinin niyetinin iyi olması durumunda “iyi bir soru” olarak kabul edilebilir.

İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde rivayet edilen bir hadisteki Abdülkays (Benî Abdülkays) kabilesi temsilcilerinin sorduğu soru buna örnek olarak verilebilir. Onlar Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle dediler: “Ey Allah'ın Rasûlü! Uzak bir yerden yanına geliyoruz. Seninle aramızda da kafir Mudar kabilesi bulunduğu için ancak haram aylarda yanına gelebiliyoruz. Bize bir şeyler söyle de onunla amel ettiğimiz zaman cennete girebilelim; geride bıraktıklarımıza da bunu bildirelim.”

Cebrâil *aleyhisselam*'ın “Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat” demesi, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İslâm dinini beşeriyete tebliğ eden bir Peygamber olduğuna delildir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İslâm'ı sadece zahirî eylemlerle; kelime-i şehadet, namaz, zekât, oruç ve hac ile sınırlandırması, İslâm'ın şer'î emirlerine hem kalben hem de zahiren teslim olmak gerektiğini gösterir. Yani bu ibadetleri iman etmeden, sadece şeklen yerine getirmenin hiçbir faydası yoktur. Bir kimse kalben inanmadığı hâlde diliyle kelime-i şehadeti söylese, iman etmiş sayılmaz.

Bu ve benzeri hadis-i şeriflere bakarak İslâm âlimleri şöyle demişlerdir: İslâm; Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmek, sadece O'nu yegâne mâbud olarak bilip/tanıyıp yalnızca O'na kulluk etmek ve şirkten, müşriklerden uzak durmaktır.

Kısaca belirtmek gerekirse, bu hadis-i şerifte, şehadet kelimesi zikredildiğinde, aynı zamanda kelime-i tevhid'in manasının anlaşılması gerektiği de kastedilmektedir. Nitekim Zuhurf Sûresi'nin 86. âyetinde şöyle buyrulmaktadır:

﴿إِلَٰمَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“O'nu bırakıp taptıkları şeyler şefaath edemezler. Ancak Hakk'a şehadet eden (dili ve kalbi ile 'Lâ ilâhe illallah' diyen) kimseler müstesna... onlar (Allah'ın, Rableri olduğunu gerçek olarak) bilirler.”

Dolayısıyla “Lâ ilâhe illallah, Muhammedun Rasûlullah” diyerek Müslüman olmak isteyen kimsenin şehadetinin kabul edilmesi için,

bu manayı kalben tasdik etmesi, diliyle ifade etmesi ve kelime-i tevhid'in gerektirdiği hükümleri yerine getirmesi gerekir. "Muhammedun Rasûlullah" şهادetini diliyle söyleyen herkes, bu şهادetin anlamına uygun davranmalı; onun emirlerine uymalı ve yasaklarından kaçınmalıdır. Yüce Allah'a hakkıyla kulluk etmek, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e saygı duymak, onu sevmek, örnek almak ve ona bağlanmakla mümkündür.

Ayrıca itikadî ve fikhî konularda küfre veya sapkınlığa götüren her türlü bid'atten uzak durmak şarttır. Bid'atin iyisi ya da kötüsü olmaz. En doğru yol, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yoludur. En kötü işler ise dinden olmayıp sonradan dine sokulan, toplumda dinî inanç ve ibadet gibi kabul edilen söz, fiil ve davranışlardır. Her bid'at, dalâlettir/sapkınlıktır.

Aynı şekilde, itikadî ve fikhî konularda yahut amellerin faziletiyle ilgili meselelerde, sahih veya hasen olan hadislere uyulur; ancak zayıf ve uydurma hadisler, sabit olmadıkları için reddedilir.

"Muhammedun Rasûlullah" şهادetinin gerektirdiği amelleri kısaca şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1- Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Peygamber olduğuna iman etmek.

2- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kur'an'ı tebliğ ettiğini, sünnetin aslî görevinin irşad etmek olduğunu tasdik etmek ve onlara sevgiyle ve saygıyla yaklaşmak.

3- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tereddütsüz itaat etmek.

4- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tabi olup onun yolunu takip etmek.

5- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i sevmek.

6- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, aşırı derecede övmeden (putlaştırmadan) sevmek, saygı ve hürmet göstermek.

7- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği dinin her alanında şeriatin sünnete uygun şekilde yayılmasına yardımcı olmak.

8- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât ve selam getirmek.

Ayrıca bu hadiste namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmekten de bahsedilmektedir ki bir sonraki hadisin şerhinde buna değineceğiz.

Şerh ettiğimiz bu hadiste Ömer b. Hattab *radıyallahu anh* şöyle diyor: “Biz onun, hem sormasına hem de tasdik etmesine şaşırдық.” Bu cümleden, soruyu soran kişinin cevabı önceden bildiği anlaşılmaktadır. Buradan, kişinin, cevabını bildiği bir soruyu, başkalarına fayda sağlamak amacıyla ilim erbabına sorabileceği sonucuna varılabilir. Bu, şeriatın bizlere öğrettiği hoşgörülü bir yöntemdir.

Bu hadiste bahsedilen imanın altı şartı Kur’an’da da sâbittir. Bakara sûresi’nin 177. ayetinde, asıl iyilik yapanlar Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara ve Peygamberlere iman edenler olduğu bildirilmektedir. Aynı şekilde Nisa sûresi’nin 136. ayetinde de şöyle buyrulmaktadır: “**Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine indir-diği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, (o,) derin bir sapıklığa düşmüş olur.**”

Ayrıca kadere iman konusunda Kamer sûresi’nin 49. ayetinde şöyle buyrulur: “**Gerçekten Biz, her şeyi bir kadere göre (ölçü ve dengede) yarattık.**”

Belirtmek gerekir ki Kur’an’da da hadislerde de “imanın rükünleri” tabiri geçmemektedir. Ancak İslam alimleri bu ve benzeri ayet ve hadislerle dayanarak imanın altı rükünü olduğunu söylemişlerdir.

Birinci rükün, Allah’ın varlığına ve birliğine inanmaktır. Bu şart şu dört şeyi kapsar:

1. Her insanın, kendisinin bir Rabbi ve yaratıcısı olduğuna, diğer varlıklar da kendi kendini yaratamayacağına göre, onların da bir yaratıcısı olduğuna iman etmesi gerekir.

2. Mülkünün hem sahibi hem de hükümdarı Allah’tır, O’nun mülkte ortağı yoktur ve O, mülkünü istediği gibi yönetir. Kişinin, Allah’ın yaratma, rızık verme, mülkiyet, kâinatın işlerini idare etme fiillerinde Allah’ı birlemesine “Rubûbiyet Tevhîdi” denir.

3. İnsan, bu mülkün sahibinin en güzel isim ve en yüce sıfatları olduğuna iman etmelidir. Allah Teâla, Allah Teâla, en mükemmel isim ve sıfatlara sahiptir, eksiklik manasına gelebilecek sıfatlardan da uzaktır. Buna da “İsim ve Sıfat Tevhidi” denir.

4. İnsan, bu mülkün sahibi olan Allah’tan başka ibadete layık hiçbir ilah olmadığına iman etmelidir. Bu ise “Ulûhiyet Tevhidi (İbâdet Tevhîdi)” olarak adlandırılmaktadır.

İkinci rükün, Allah Teâlâ’nın melekleri olduğuna iman etmektir. Meleklerle iman, “icmâlî iman” ve “tafsîlî imân” olmak üzere ikiye ayrılır.

1. İlgili hadis-i şerifte tafsîlî değil de icmalî iman kastedilmiştir. Melekler, Yüce Allah’ın nurdan yarattığı iffetli ve şerefli varlıklardır. Melekler insanlar için çok önemli görevler üstlenmektedirler. Allah onların bir kısmını gökyüzünde, bir kısmını da yeryüzünde görevlendirmiştir. Melekler, Allah’ın verdiği görevleri eksiksiz yerine getiren itaatkâr varlıklardır.

2. İkinci kısım ise imanı tafsîlî bir şekilde ortaya koymaktır. Bu, Allah’ın, kitabında; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in de sünnetinde meleklerin halleri, özellikleri, mahiyetleri, üstünlükleri, isimleri ve başka konular bağlamında gelen haberlere/bilgilere hiç tereddüt etmeden içtenlikle ve kesin olarak inanmaktır. İsimlerini bildiğimiz meleklerin bazıları şunlardır: Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Melekü’l-Mevt (Ölüm Meleği), Mâlik, Münker ve Nekîr, Harût ile Mârut. Öte yandan bunlardan bir kısmının vahiy getirmekle, bir kısmının yağmur yağdırmakla, bir kısmının can almakla, bir kısmının rahimdeki cenine üfleme ve onun için dört kelimeyi yazmakla, bir kısmının cenneti korumakla, bir kısmının da cehennem zebânileri olmakla görevlendirildiğini de biliyoruz. Meleklerle bu tarzda ayrıntılı bir şekilde inanmaya “tafsîlî iman” denir.

Üçüncü rükün, semavî kitaplara imandır. Kitaplara iman da “icmâlî iman” ve “tafsîlî imân” olmak üzere iki kısma ayrılır.

Birincisi; icmâlî olarak kitaplara inanmaktır. Zira yukarıda kaydettiğimiz hadiste bu kısma vurgu yapılmaktadır. Yani bir kimse; Allah’ın bazı Peygamberlere kitaplar indirdiğine, bu kitapları onların Peygam-

ber olduklarını ispat eden bir mucize kıldığına, aynı zamanda bu kitapları insanları doğru yola ileten, ıslah edici ve kurtuluş rehberi kıldığına iman etmelidir.

İkinci kısım ise kitaplara tafsîlî olarak iman etmektir. Özellikle Kur'an'da isimleri zikredilen mukaddes kitaplara (Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim) ayrı ayrı iman etmektir. Örneğin: Bir Müslümanın; Kur'an-ı Kerim'in, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirilen, kendinden öncekileri tasdik ve nesh eden son kitap olduğuna ve Allah'ın özel korumasında olarak, kıyamete kadar insanlar arasında bâkî kalacak mucizesi olduğuna iman etmesi gerekir. Ayrıca Tevrat'ın Musa *aleyhisselam*'a, Zebur'un Davud *aleyhisselam*'a, İncil'in İsa *aleyhisselam*'a indirilmiş semavî kitaplar olduğuna, keza İbrahim ve Musa *aleyhimüsselam*'a sahifelerinin Allah tarafından indirildiğine inanmak gerekir. Belirtmek gerekir ki bu kitaplara iman etmek vacip olduğu için bunlardan herhangi birini inkâr eden kişi kafir olur.

Yüce Allah, inananlara, yalnız Kur'an'a değil, daha önce gönderilen ilahî kitapların hepsine de inanmalarını ve onları tasdik etmelerini emredip şöyle buyurmuştur: **“Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer Peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz.”**

(Bakara, 136)

Dördüncü rükün, Peygamberlere imandır. Peygamberlere iman da "icmâlî" ve "tafsîlî" iman olmak üzere ikiye ayrılır.

Birincisi, icmâlî şekilde Peygamberlere inanmaktır. Hadiste geçen iman da buna işaret etmektedir. Şöyle ki: Müslüman bir kişi, Allah'ın her topluma, toplumu ıslah etmekle görevli olarak ve Allah'ın birliği esasını telkin ve tebliğ etmek için peygamberler gönderdiğine inanmalıdır. Ayrıca inanmalıdır ki Allah, peygamberlik iddiasında bulunan peygamberlerin peygamberliğini mucizelerle doğrulamış ve desteklemiştir. O peygamberler de Allah'ın gönderdiği vahiyleri eksiksiz olarak insanlara tebliğ etmişlerdir. Bu konu Zümer sûresi'nin 71. ayetinde

şöyle haber verilmektedir: “İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: ‘Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran Peygamberler gelmedi mi?’ Onlar da, ‘Evet, geldi’ derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir.”

İkinci kısım ise Peygamberlere tafsilî olarak inanmaktır. Bu, peygamberlerle ilgili olarak Kur’an’da ve sahih hadislerde geçen her habere, onların makamlarına, özelliklerine, üstünlüklerine, isimlerine ve diğer vasıflarına ayrıntılı olarak inanmak demektir. Yüz yirmi binden fazla peygamber gönderilmiştir, fakat bunların sadece yirmi beşinin ismi Kur’an-ı Kerim’de geçmektedir.^[23]

Bu hususta Yüce Allah, Mümin sûresi’nin 78. ayetinde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hitaben şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ﴾

“Andolsun, senden önce de Peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var...”

[23] Kur’an-ı Kerim’de mübarek isimleri geçen peygamberler şunlardır: Adem *aleyhisselam* (Bakara, 31), İdris *aleyhisselam* (Meryem, 56), Nuh *aleyhisselam* (Enâm, 84), Hud *aleyhisselam* (Hud, 50), Sâlih *aleyhisselam* (Neml, 45), İbrahim *aleyhisselam* (Enâm, 83), İsmail *aleyhisselam* (Enâm, 86), İshak *aleyhisselam* (Enâm, 84), Lut *aleyhisselam* (Enâm, 86), Şuayb *aleyhisselam* (Arâf, 85), Yakub *aleyhisselam* (Enâm, 84), Yusuf *aleyhisselam* (Enâm, 84), Zülkifl *aleyhisselam* (Enbiya, 85), Eyyub *aleyhisselam* (Enâm, 84), Yunus *aleyhisselam* (Enâm, 86), Musa *aleyhisselam* (Enâm, 84), Harun *aleyhisselam* (Enâm, 84), İlyas *aleyhisselam* (Enâm, 85), Elyesa *aleyhisselam* (Enâm, 86), Davud *aleyhisselam* (Enâm, 84), Süleyman *aleyhisselam* (Enâm, 84), Zekeriyye *aleyhisselam* (Enâm, 85), Yahya *aleyhisselam* (Enâm, 85), İsa *aleyhisselam* (Enâm, 85) ve Muhammed *aleyhisselam* (Âlî İmrân, 144).

Kur’an-ı Kerim’de ismi geçtiği halde peygamber olup olmadığı konusunda kesin bilgi olmayan salih kimseler şunlardır: Zülkarneyn *aleyhisselam* (Kehf, 83), Üzeyir *aleyhisselam* (Tevbe, 30) ve Hızır *aleyhisselam* (Kehf, 67; Sahih-i Buhârî, 122).

Özellikle belirtmek gerekir ki bu peygamberlerden herhangi birini inkar eden kişi kâfir olur. Yüce Allah konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ı ve Peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile Peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler, ‘Bir kısmına inanırız ama bir kısmına inanmayız’ diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler var ya, işte gerçek kâfirler bunlardır ve Biz, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.”** (en-Nisa, 150-151)

Burada ayrıca rasûl ile nebî arasındaki meşhur farkı da açıklamak gerekir: “Rasûl,” kendisine yeni bir şeriat (din) vahyedilen ve bunu tebliğ etmekle emrolunan kimsedir. Başka bir ifadeyle, rasûl, vahyi tebliğ etmekle görevlendirilmiş olup yeni bir kitap ve şeriat getiren kimsedir. Örneğin: Allah tarafından, Musa *aleyhisselam*’a *Tevrat*, Davud *aleyhisselam*’a *Zebur*, İsa *aleyhisselam*’a *İncil* ve son olarak Muhammed *aleyhisselam*’a Kur’an-ı Kerim vahyedilmiştir. Bu hususta Hadid sûresi’nin 25. ayetinde şöyle buyrulur: **“Andolsun, Biz rasûllerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki insanlar adaleti yerine getirsinler...”** Bu ayet, her rasûle bir kitap indirildiğine açık bir delildir.

“Nebî” ise, kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilmediği için önceki peygamberlerin dinini tebliğ edendir. Bu hususta şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Tevrat’ı Biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah’a) teslim olmuş nebiler, onunla yahudilere hüküm verirdi...”** (Maide, 44) Allah, Musa’ya Tevrat’ı vahyettiği için Musa bir rasûldür. İsrailoğulları arasında Musa’dan sonra gönderilen peygamberler sadece Tevrat’ı tebliğ eder ve yahudilere onunla hüküm verirdi. Bu durumda, rasûllerin nebîlerden daha üstün olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, “Her rasûl, nebîdir; fakat her nebî, rasûl değildir.” Ayrıca Allah’ın insanlığa binlerce peygamber gönderdiğini ve bunların ancak üç yüz on beşinin rasûl olduğunu da belirtmek gerekir.^[24]

Peygamberleri derecelerine göre sıralamak istersek şöyle diyebiliriz: İnsanların en faziletlieleri peygamberler, peygamberlerin en faziletlieleri rasûller, rasûllerin en faziletlieleri “Ulû’l-Azm (azim -sebat

[24] Müsned İmam Ahmed, 5/265; Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha, 2668.

ve kararlılık- sahibi)” olan beş rasûldür: Kur’an-ı Kerim’de Ulü’l-azm peygamberler şu şekilde zikredilmektedir: **“Hani Biz, peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh’tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa’dan da. Evet Biz, onlardan sapasağlam bir söz almıştık.”** (Ahzâb, 7)

Ulü’l-azm olarak bilinen beş peygamberin en faziletlisi hiç şüphesiz ki Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’dir.

Nebilerin ve rasûllerin birbirlerinden üstün oluşuna gelince, bu konuda delil vardır. Bunu Allah Teâlâ, Kur’an-ı Kerim’de bizlere şu şekilde haber vermiştir: **“İşte Peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah’ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir.”** (Bakara, 253)

Ayrıca bu hususta şöyle buyrulur: **“Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Dâvûd’a da Zebûr’u verdik.”** (İsra, 55)

Beşinci rükün, Âhiret gününe imandır. Ahiret gününe iman da aynı şekilde “icmâlî” ve “tafsîlî iman” olmak üzere ikiye ayrılır:

Birincisi, ahiret gününe icmâlî şekilde inanmaktır. Bir Müslümanın, öldükten sonra tekrar diriltileceğine, bütün insanların mahşer gününde Allah’ın huzurunda hesap vermek üzere toplanacağı kıyamet gününün varlığına inanması gerekir.

İkinci kısım ise ahiret gününe tafsîlî olarak iman etmektir. Kur’an’da ve hadislerde yer aldığı şekilde, ölümden sonra başlayan berzah hayatından ahiret yurduna yerleşmeye kadar yaşanacak bütün olaylara iman edilmelidir. Yani, kişinin öldükten sonra kabirdeki berzah âleminde sorguya çekileceğine, kıyamete kadar ya kabir azabı ya da nimete mazhar olacağına, sonra kıyamet günü diriltileceğine, bütün insanların mahşerde toplanarak hesap vereceğine, Allah’ın dilediği kimselerin şefaate nail olacağına, amel defterlerinin verileceğine, mîzânda amellerin tartılacağına, cehennem üzerine kurulacak hassas Sırât köprüsünün geçileceğine ve nihayetinde ya cennete ya da cehenneme girileceğine iman etmek gerekir.

Ayrıca ahirete iman etmek, insanı başıboş ve anlamsız bir hayat yaşamaktan kurtarır; durumunu gözden geçirip kendini ıslah etmesine vesile olur. Bir kimse kıyamet gününü ve o gün yaşanacak olayları, Allah'ın huzuruna çıkarılacağını, önüne amel defterinin konulacağını, amellerine göre sorguya çekileceğini ve yaşanacak diğer kıyamet sahnelerini düşünürse, elbette kötülüklerden sakınır, iyilikleri yapmaya yönelir, böylece de ahirette kurtuluşa erenlerden olur. Konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: **“Amel defteri sağ tarafından verilen kişi sevinerek şöyle der: ‘Alın, okuyun kitabımı! Zâten ben, bir gün hesâba çekileceğime kesin olarak inanmıştım.’ Artık o hoşnut olacağı bir hayat içindedir. Çok yüce, pek muhteşem bir cennettir.”** (Hakka, 19-22) Bu ayetlerden; kitabı sağ eline verilen kişinin, bu dünyadayken ahirete iman etmesi ve günahlarından dolayı Allah'tan korkup sakınması sebebiyle kurtuluşa ererek cennete gireceği açıkça anlaşılmaktadır.

Buna karşılık, insan ahirete iman etmezse hem dünyasını hem de ahiretini kaybetmiş ve ziyana uğramış olur. Çünkü onun bu dünyadaki amacı yalnızca servet biriktirmek olmuş, sonunda ise biriktirdiği serveti dünyada bırakarak, yüklendiği günahlarla birlikte Rabbinin huzuruna çıkmış, ardından da kızgın alevli cehenneme atılmış olacaktır. Allah şöyle buyurmaktadır: **“Kitabı sol tarafından verilen ise şöyle der: ‘Keşke bana kitabım hiç verilmeseydi! Keşke hesâbımın ne olduğunu öğrenmeseydim! Ah, keşke ölüm her şeyi bitirmiş olsaydı! Malım bana hiçbir fayda vermedi! Bütün gücüm, saltanatım yok olup gitti!’ Zebânîlere denir ki: Tutun onu, bağlayın, kelepçeleyin! Sonra da onu, yanıp kavrulması için kızgın alevli cehenneme sallayın!”** (Hakka, 25-31)

Altıncı rükün, kaza ve kadere; hayrına ve şerrine iman etmektir. Başta “Kaderiyye” olmak üzere, İslam'a ait olduklarını iddia eden bazı fırkalar imanın bu esasını inkâr ettikleri için mürted sayılmışlardır. Bu hususta Abdullah b. Abbâs *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Kader, tevhidin nizamıdır. Kim Allah'ı birlediği hâlde kadere iman etmezse, onun kaderi inkâr etmesi tevhidini nakzeder (geçersiz kılar).” Sahâbî-

nin bu sözünden, kadere imanın ne kadar önemli olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا﴾

“...Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür.” (Ahzâb, 38)

Başka bir ayette Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ثُمَّ جِئْتَنَا عَلَىٰ قَدَرٍ يَمُوسَىٰ﴾

“...Medyen halkı içinde yıllarca kaldın, sonra (Peygamber olman için) takdir edilmiş bir zamanda (Tûr’a) geldin ey Mûsâ!” (Tâ-hâ, 40)

Başka bir ayette de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿سَبِّحْ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ * الَّذِي خَلَقَ فَسُوَّىٰ * وَالَّذِي قَدَرَ فَهَدَىٰ﴾

“Yüce Rabbinin adını takdis ve tenzih ederek an. O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır. Takdir edip hidayet gösteren O’dur.” (Âlâ, 1-3)

Böylece, kadere iman etmenin imanın temel esasları arasında önemli bir yeri olduğu açıkça ortaya çıkar. İmam Ahmed b. Hanbel rahimehullah, kendisine kader hakkında soru sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Kader, Rahmân’ın kudretidir!” Anlaşılan o ki bunu inkâr eden, Allah’ın kudretini inkâr etmiş olur. Dolayısıyla Allah’ın kudretini inkâr eden kimse kâfir olur.

Kadere iman da icmâlî ve tafsîlî olmak üzere iki kısma ayrılır:

Birincisi, kaza ve kadere icmâlî şekilde iman etmektir. Yani, Yüce Allah’ın evreni ve içindeki tüm varlıkları belirli bir plan, ölçü ve düzene göre yarattığına iman etmektir.

İkincisi, kaza ve kadere tafsîlî olarak iman etmektir. Bu da kendi içinde ikiye ayrılır:

1. Olmuş ve olacak her şeyin; daha vücuda gelmeden önce, yani ezelden beri Allah tarafından bilindiğine ve yazılmış olduğuna iman etmektir. Bu iki hususu içerir:

a) Her şeyin Allah'ın ezeli ilminde yer aldığına; kâinatta meydana gelen her türlü fil ve eylemin Allah'ın ilmi ve kudreti doğrultusunda gerçekleştiğine inanmak.

b) Müslümanın, Allah'ın gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce mahlûkatın kaderini yazdığına, olmuş ve olacak her şeyin Levh-i Mahfûz'da kayıtlı bulunduğuna iman etmesi.

2. Kadere ayrıntılı olarak iman etmenin ikinci kısmı ise iki konuyu kapsar:

Birinci konu: Meydana gelen her şey, Allah'ın mutlak iradesi dâhilinde gerçekleşmektedir. Yani evrende olup biten ve başımıza gelecek olan her şey, Allah'ın takdir ve iradesi iledir.

İkinci konu: Müslüman bir kimsenin, Allah'ın tek yaratıcı olduğuna ve O'ndan gayrısının; bütün varlıkların yaratılmış olduğuna iman etmesidir.

Burada bir hususa değinmekte fayda var. Kur'ân'da ve Sünnet'te bazen yalnızca "İslâm" kelimesi, bazen yalnızca "iman" kelimesi, bazen de Cibrîl hadisinde olduğu gibi her ikisi birlikte kullanılmaktadır. Şayet "İslâm" kelimesi tek başına zikredilirse, o zaman İslâm, imanı da kapsamaktadır. Aynı şekilde yalnızca "iman" kelimesi zikredilirse, bu durumda iman da İslâm'ı kapsamaktadır. Mesela, bir hadis-i şerîfte şöyle buyrulmuştur: *"Müslüman; Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir.."*^[25]

Bu hadiste yalnız "Müslüman" zikredilmiş olsa da, bu yasak müminler için de geçerlidir. Başka bir hadiste ise şöyle buyrulmaktadır: *"Mümin, insanların, canlarını ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir."*^[26] Burada da yalnızca "mümin" kelimesi zikredilmiş olsa da, hüküm Müslümanlar için de geçerlidir. Ancak, bu iki kelime bir arada zikredildiğinde her biri kendine özgü anlam taşır. Bu durumda imânın, İslâm'dan daha üstün ve kapsayıcı olduğu söylenebilir. İslâm âlimlerine göre yaygın kabul gören kaide şudur: "Her mümin, Müslümandır; fakat her Müslüman, mümin

[25] Sahih-i Buhârî, 6484.

[26] Sünen İbni Mâce, 3934.

değildir.” Buna şu âyet-i kerîme delil olarak gösterilmiştir: **“Bedevîler ‘İman ettik’ dediler. De ki: ‘Siz iman etmediniz, ama (bari) ‘Müslüman olduk’ deyin. Henüz iman kalplerinize girmemiştir.”** (Hucurât, 14)

Ayrıca Buhârî ile Müslim’in *el-Câmi’u’s-Sahîh*’lerinde rivayet edilen bir hadiste Sa’d b. Ebî Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Allah’ın Elçisi, ben onların arasında otururken bir grup insana (zekât kaynaklarından) bir şeyler dağıttı, ancak en iyi olduğunu düşündüğüm bir adamı bıraktı. Bu yüzden Allah’ın Elçisi’nin yanına gittim ve ona sordum: ‘Ey Allah’ın elçisi! Falancaya vermemenin sebebi nedir? Vallahi ben onu mu’min olarak görüyorum’ dedim. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Ya da sadece bir Müslüman (Allah’a teslim olan).’ buyurdu.” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu sözü, “Müslüman” kelimesi ile “Mümin” kelimesi arasında bazı farklılıkların olduğuna işaret etmektedir.

* Şerh ettiğimiz hadis-i şerifte adam soru sormaya şöyle devam etti: “Bana ihsanı anlat.” Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İhsan, görüymüş gibi Allah’a ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O, muhakkak seni görmektedir” cevabını verdi.

Burada görüyoruz ki ihsân makamı, İslâm dininin en üst mertebesini teşkil etmektedir. Buradan hareketle, her muhsin (ihsan sahibi) hem mümin hem de Müslümanken; her mümin ve Müslüman, muhsin olmayabilir. Tıpkı şu kuralda olduğu gibi, “Her mümin, Müslümandır; ama her Müslüman, mümin değildir.” Zira kul önce müslüman ve mümin olur, sonra da muhsinlik makamına ulaşır. Böylece muhsinlik mertebesine ulaşan ve Allah’tan hakkıyla korkan kimse, Allah’a ibadet ettiğinde, Allah’ı görüymüşçasına O’na kulluk eder ve bütün işlerinde ve hallerinde Allah’ın kendisini murâkabe ettiğini düşünür. Mümin kişinin, sadece bu şekilde ibadet ettiği takdirde muhsinlerden olması mümkündür. Ancak bu, bu seviyeye ulaşamayan bir müminin, yaptığı amellerin kabul edilmeyeceği anlamına gelmez. Yine, itikat ederiz ki Allah katında amellerin kabul edilmesi için iki şartı mevcuttur:

Birinci şart: Yüce Allah’a ihlaslı olmaktır.

İkinci Şart: İttibâ etmektir. Yani amelin, yüce Allah’ın emrettiği şeriata ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetine uygun olması-

dır. Rasûl *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine uygun olması, onun gittiği yoldan gitmek demektir. Zira Allah'a yakın olabilmek için bu seviyeye ulaşmak gerekir. Bununla birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ih-san mertebesinin iki derecesinin olduğunu ve muhsinler için ih-sanda iki farklı makamın olduğunu bizlere haber vermiştir:

* Birinci makam, murâkabedir. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O muhakkak seni görmektedir.” sözleriyle teyit edilir. Burada müminlerin çoğunun bu seviyeye ulaşabileceğini belirtmek gerekir. Bir mümin, Allah’a duyulan saygının gereği olarak ibadetleri sükûnet ve tevazu içinde edâ ederse, Allah’ın, kendisini gördüğünü ve davranışlarını gözetlediğini hisseder.

Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُقِيضُونَ فِيهِ ﴾

“(Ey Muhammed!) **Sen hangi işte bulunursan bulun, ona dair Kur’an’dan ne okursan oku ve (ey insanlar, sizler de) hangi şeyi yaparsanız yapın, siz ona daldığınızda Biz sizi mutlaka görürüz.**”

(Yunus, 61)

* İhsan’ın ikinci makamı, müşâhededir. Bu ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “Allah’a, O’nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir.” sözleriyle teyit edilir. Burada “görmek” denildiğinde, Allah’ın zatının değil, O’nun, yarattıklarında tecelli eden sıfatlarının müşâhede edilmesinin kastedildiğini özellikle vurgulamak gerekir. Mümin bir kulun Allah’ın isim ve sıfatları konusundaki bilgisi ve yakîni arttıkça, bu sıfatların manasını kavrama çabası da derinleşir; bunun sonucu olarak o kimse haşyeti, Yüce Allah’tan gereğince korkmayı, O’nu görüyormuşçasına ibadet etmeyi ve O’na ta’zimi gerekli görür. Mesela “muhsinlik” mertebesine ulaşmış bir kul, daima Allah’ın kendisini ilmiyle kuşattığını düşünür ve yalnız başına bir şey yaparken bile Allah’tan korkar, hatta Allah’tan başkası onu görmediği halde, cırlıçiplak dolaşmaktan hayâ eder.

Daha sonra adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, kıyametin ne zaman kopacağını sormuş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de gaybın bilgisinin sadece Allah'ın katında olduğunu ifade etmiştir. A'râf sûresi'nin 187. ayetini bu konuda delil olarak kullanmak isabetli olur. Ayette şöyle buyrulmaktadır: **“Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır.”**

Peygamberler gaybı bilen insanlar değil, Allah'ın bildirdiği ölçüde gaybdan haber alan insanlardır. Yani onların gayba dair verdikleri haberlerin tamamı Allah'ın bildirmesiyledir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“(Ey Peygamber!) İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin! Sabret, çünkü iyi son/akıbet, günahahtan sakınanlarındır.”** (Hûd, 49)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadis-i şerifte kıyametin küçük alametlerinden bazılarını haber vermektedir. Kıyametin alametleri ise büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır.

Birinci kısmı, yani küçük alâmetler âdeten kıyâmetten uzun bir süre önce vuku bulur ki bunların kimisi gerçekleşmiştir, kimisi tekrar etmektedir, kimisi ortaya çıkmaya başlamıştır, kimisi ise henüz ortaya çıkmamıştır. Kıyâmetin küçük alâmetlerinden biri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmesidir. İmam Buhârî ile Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'lerinde Sehl b. Sa'd es-Sâidî *radıyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, iki parmağıyla işaret ederek **“Ben ve kıyamet günü, şu iki parmak kadar yakınız.”** buyurmuştur. Elliye aşkın hadiste kıyamet alâmetlerinden haber verilmiş olup bunların çoğu gerçekleşmiştir.

* Şerh edilen hadiste iki alâmet zikredilmiştir: Cariyenin, kendi efendisini doğurması ve yalınayak, çıplak ve fakir çobanların yüksek binalar yapma yarışına girmeleri. “Cariye” kelimesi, savaşta esir alınan veya başka bir şekilde köle konumuna düşen ve her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan kızları veya kadınları ifade eder. Bazı muhaddisler, “câriyenin, kendi efendisini doğurması”nı; anne-babaya itaatsizliğin yaygınlaşması veya çocuğun, annesine köle muamelesi yap-

ması şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları ise, bu ifadeyi evlâtlar arasında anne-babaya itaatsizliğin çoğalması; efendinin, cârîyesini hakir gördüğü gibi çocukların da anne-babasını küçük görmesi şeklinde açıklamışlardır. “Yalınayak, çıplak ve fakir koyun çobanlarının yüksek binalar yapmada birbirleriyle yarışmaları” ise; lüks ve refahın artması, bir zamanlar fakir olan kimselerin bile, övünmek ve böbürlenmek amacıyla büyük ve yüksek binalar inşa edecek kadar zenginleşmeleri olarak yorumlanmıştır.

İkinci kısım ise kıyâmetin büyük alâmetleridir. Bu alâmetler, kıyâmetin yaklaşmakta olduğunu ve o büyük günün gerçekleşmesine çok az bir zaman kaldığını gösteren önemli olaylardır. Bu alâmetler birbirini takip ederek ortaya çıkacaktır. Kıyâmetin büyük alâmetlerinden hiçbiri henüz meydana gelmemiştir. İmam Müslim, *Sahih*'inde Huzeyfe b. Esîd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Biz müzâkere ederken Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza çıkageldi ve ‘Neyi müzâkere ediyorsunuz?’ diye sordu. Ashab, ‘Kıyameti anıyoruz’ dediler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Siz ondan önce on alâmet görmedikçe, o kopmayacaktır.’ buyurdu. Sonra ‘dumanı, Deccal’i, dâbbeyi, güneşin battığı yerden doğuşunu, İsa b. Meryem *aleyhisselâm*’ın inişini, Ye’cuc ve Me’cuc’u ve biri doğuda, biri batıda, biri de Arab yarımadasında olmak üzere üç yerin yere batacağını, sonuncusunun ise Yemen’den çıkıp insanları haşrolunacakları yere sürecektir bir ateş olacağını anlattı.”

* Hadis-i şerifin sonunda Ömer *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Daha sonra o adam çıkıp gitti. Biz bir süre hayretler içinde donakaldık. Ardından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Ey Ömer! Soru soran kimdi, biliyor musun?’ buyurdu. Ben de ‘Allah ve Rasûlü daha iyi bilir’ dedim. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘O, Cebrâil’di. Size dininizi öğretmeye gelmişti’ buyurdu.”

Bu rivayette, “Biz bir süre hayretler içinde donakaldık” denilmişken başka bir rivayette ise daha açık bir şekilde “Ben üç gün hayretler içinde kaldım” ifadesi yer almıştır.

Sonunda, Yüce Allah'tan, bizleri ihsan mertebesine yükseltmesini ve takvâ sahibi kullarına ilhâk eylemesini niyaz ederiz.

Ayrıca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dua ile Rabbimize içtenlikle yalvarıyoruz:

« اللَّهُمَّ آتِ نُفُوسَنَا تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرٌ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَحْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا »

“Allah’ım! Nefsimize takvâsını ver ve onu her türlü kötülükten arındır. Sen, onu arındıranların en hayırlısısın. Sen, bizim dostumuz ve mevlâmızsın. Allah’ım! Fayda vermeyen ilimden, huşû duymayan kalpten, kabul olunmayan duadan ve doymayan nefisten Sana sığınırız.”^[27]

[27] *Sahih-i Müslim*, 6844.

3. Hadis

İSLAM'IN TEMEL ESASLARI

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٨]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ١٦].

Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ömer *radiyallahu anhuma*'tan, rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: ‘Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: “İslam dini beş temel esas üzerine bina edilmiştir: Allah’tan başka gerçek ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şهادet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Kâbe’yi tavaf etmek (hacca gitmek) ve Ramazan orucunu tutmak.”

Bu rivayet, İmam Buhari ve İmam Müslim’in birlikte rivayet etmiş oldukları (Muttefekun aleyh) hadis-i şerif olarak geçer.^[28]

Önceki hadiste İslam’ın beş şartı zikredilmiş olmasına rağmen Nevvî bu hadisi ayrıca zikrederek bu beş şartın bir Müslüman için ne kadar önemli olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir.

Bu hadis-i şerifte İslam’ın temel ve önemli kurallarından bahsedilmektedir. İslam alimleri bu hadisten yola çıkarak İslam’ın beş şartı olduğunu söylemişlerdir. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İslam dini beş temel esas üzerine bina edilmiştir.”

Ele aldığımız hadiste “bina edilmiştir” denilmektedir, ancak bu beş esasın kim tarafından bina edildiği belirtilmemiştir. Hiç şüphesiz İslam dinini bu temeller üzerine kuran; dinin kurucusu, “ol” dediğinde olduran, mülkün sahibi, bütün noksanlıklardan münezzeh ve azîz ve hakîm olan Allah’tır. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ise bu dinin son tebliğcisidir.

[28] *Sahîh-i Buhârî*, 8; *Sahîh-i Müslim*, 16.

Zira hadiste geçen “İslam” ifadesinden hak din kastedilir. Nitekim Âl-i İmrân sûresi'nin 19. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “**Şüphesiz Allah katında tek makbul din, İslâm'dır!**” Oysa İslâm, bütün nebi ve rasûllerin *aleyhimüsselâm* tebliğ ettikleri ortak dinin adıdır. Bu bakımdan Allah'tan vahiy alan her peygamber, yalnız Allah'a ibadet/kulluk etmeyi öğretmiş, aynı zamanda da şirk ve şirk ehlinde berî/uzak olmuşlardır. Ancak bu hadiste “İslam” denildiğinde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vahyedilen şeriat kastedilmektedir. Bu ümmetin şeriat kuralları ise önceki ümmetlerin şeriat kurallarından farklıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “**Biz her ümmet için bir şeriat tayin ettik, ki onlar bununla amel ederler.**” (Hac, 67)

Ayrıca İmam Buhari'nin *Sahih*'inde rivayet edilen hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Tüm peygamberler anneleri ayrı, babaları bir kardeşlerdir.*” Ulemâya göre bu hadisten murad; tüm peygamberlerin iman esasları birdir, şeriatları ise muhtelifdir.

İlgili hadiste ilk önce İslâm'a girişin temel şartı olan kelime-i şehadetten bahsedilmiştir.

Bu kelimeyi dille söylerken, kalp ile tasdik ve organlar ile amel etmek de gerekir. Kalp hazır olmadan, yani ne söylediğinin farkında olmadan, rastgele kelime-i şehadet getirmek geçerli olmaz. Bir kişinin Müslüman olduğuna hükmedebilmek için kelime-i şehadeti telaffuz etme şartı vardır. Tevhid kelimesi olan “Lâ ilâhe illallah” kelimesi nefy (red ve inkar) ve isbât (kabul) olmak üzere iki rükünden oluşur.

Kelime-i şehadet, önce “lâ ilâhe” diyerek tüm bâtil ilahların ibadete müstahak olduklarını reddetmek, sonra “illallah” diyerek hak mâbûdun da ibadete layık olduğunu isbât (kabul) etmektir. O halde “Lâ İlâhe” kelimesi “Lâ Mâbûde” anlamına gelir. “Mâbûd;” sözlük anlamı itibarıyla, kendisine ibâdet edilen, tapınılan varlık demektir. Yani “Lâ ilâhe illallah”ın mutlak olarak doğru anlamı şudur: Allah'tan başka ibadet edilmeye layık hak ilah/mabud yoktur. Dolayısıyla Allah'tan başka tapınılan tüm ilahlar batıldır. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki ibadet Allah Teâlâ'nın kulları üzerindeki hakkıdır ve hiç kimse, hiçbir şart

altında bu hakka ortak olamaz. Bu sebeple “lâ ilâhe illallah” ı kalbinden veya nefsinden samimi olarak söyleyen kimse, tüm ibadet ve bağlılığın yalnızca Allah’a yöneltilmesi gerektiğini bilmelidir. Bu şekilde Allah’a iman eden kimse sadece Allah’a kulluk eder ve sadece O’ndan yardım ister.

Fakat bir kimse diliyle “lâ ilâhe illallah” dedikten sonra Allah’tan başkasına dua eder, Allah’tan başkasından yardım diler, Allah’tan başkası için kurban keser ve ibadet çeşitlerinden herhangi birini Allah’tan başkasına yöneltirse, onu ilah edinmiş ve başkasını Allah’a ortak koşmuş olur. Allah’a ortak koşan kimse bu kelimeyi yüz defa, bin defa veya daha fazla tekrarlasa bile bunun kendisine hiçbir faydası dokunmaz ve onun amelleri boşa gider. Kelime-i tevhidi samimi olarak kalpten söyleyen kimsenin ise, hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ermesini sağlar.

Bu husus bize, insanları yanlış yola yönlendiren davetçilerin ne kadar tehlikeli olduğunu anlatıyor. Bu davetçiler “Lâ ilâhe illallah” kelimesinin anlamını halka yanlış öğretiyorlar. Örneğin, bazıları bunun; “Allah’tan başka yaratıcı yoktur” veya “Varlıkta Allah’tan başka hiçbir rızık verici yoktur” anlamına geldiğini ifade ediyorlar. Bundan dolayı, “La ilâhe illallah” diyen ve bunu “Allah’tan başka yaratıcı yoktur” şeklinde anlayan bir kişi, kelimeyi yanlış anlarsa bile, kendini tevhid ehli zanneder. Böylece birçok insan bazı davetçiler tarafından yanlış yola yönlendirilmektedir.

Zira Allah’ın yolunun ihlaslı temsilcisi tüm peygamberler, hayatları boyunca insanları samimi bir şekilde yalnız Allah’a kulluk etmeye çağırmışlardır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾

“Ey Muhammed! De ki: Şüphesiz benim namazım da diğer ibadetlerim de, yaşamam da ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben Müslümanların ilkiyim.” (En’âm, 162-163)

Ehl-i Sünnete göre, kelime-i tevhîd; “Lâ ilâhe illallah” şehâdetinde mutlaka olması gereken yedi şart vardır. Bu şartlar ve bu şartların delilleri şunlardır:

Birinci şart: İlim. İlim, cehaletin zıddıdır.

“Lâ ilâhe illallah”ın anlamını yakînen (şeksiz ve şüphesiz, tereddütsüz) bilmektir. Bu kelimeyi anlamını bilmeden söylemek kişiye fayda vermez. Çünkü kelime-i tevhîdi anlamını bilmeden söyleyen kimse, bu kelimenin neyi nefy (red ve inkar) ve isbât (kabul) ettiğini bilip buna inanamaz. “Lâ ilâhe illallah”ın anlamını bilmeden ifade eden kimsenin durumu, yabancı bir kelimeyi veya ifadeyi doğru telaffuz eden ama hiçbir şey anlamayan kimse gibidir. Yüce Allah bu hususta Muhammed sûresi'nin 19. ayetinde şöyle buyurmaktadır: “(Ey Rasûlüm!) **Şunu bil ki Allah'tan başka (ibadete layık) ilâh yoktur.**”

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de konuyla ilgili şöyle buyurur: “Kim, Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâayık hiçbir ilâhın olmadığını bilerek ölürse cennete girer.”^[29]

İkinci şart: Yakîn. Yakîn, şek ve şüphenin zıddıdır.

“Lâ ilâhe illallah” diyen kişinin, bu kelimenin anlamına, hiç tereddüt etmeden ve kesin olarak iman etmesi gerekir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: “**Müminler ancak, Allah'a ve Rasûlüne iman edip, sonra da imanlarında şüpheyeye düşmeyen Allah yolunda malları ve canları ile cihâd eden kimselerdir. İşte onlar, sadıkların (doğru olanların) ta kendileridir.**” (Hucurât, 15) Yüce Allah, bu âyette iman edenlerin Allah'a ve Rasûlüne imandaki samimiyetlerini, iman konusunda tereddüt ve şüpheyeye düşmemeleri şartına bağlamıştır.

Aynı şekilde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “Allah'tan başka hakkıyla ibadete layık hiçbir ilâhın olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim ki bir kul, (kıyamet gününde) bu ikisinde (Allah'tan başka hakkıyla ibadete layık hiçbir ilâhın olmadığına ve benim de Allah'ın elçisi olduğu-

[29] Sahih-i Müslim, 26.

ma) şüphe etmeden Allah'ın huzuruna çıkarsa, mutlaka cennete girer."^[30]

Bu hadis-i şerifte Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*, cennete girebilmek için şüphe etmemeyi ve yakîni şart koşmuştur.

Üçüncü şart: Kabul. Kabul, reddetmenin zıddıdır.

“Lâ ilâhe illallah” diyen kişinin onun gerektirdiği şeyleri hem kalble hem de dille kabul etmesi, bu kelimenin kişiye fayda vermesi için şarttır. Nitekim Yüce Allah, inkarcıların cehenneme girme sebebinin, bu kelimeyi ve gerektirdiklerini kabul etmemek olduğunu şöyle haber vermiştir. Allah Tebâreke ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır: **“Çünkü onlara, ‘Lâ İlâhe Illallah’ denilince kibirle direnirlerdi, ‘Mecnun bir şair için biz ilahlarımızı mı terk edeceğiz?’ derlerdi.”** (Saffat, 35-36)

Yüce Allah onlara azap etmesinin sebebini, onların “lâ ilâhe illallah” kelimesini söyleme hususunda büyüklük taslamaları ve onu getiren peygamberi yalanlamaları olduğunu haber vermiştir.

Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözleri de aynı hususu teyit etmektedir: **“Amcama arz ettiğim, onun da reddettiği şu kelimeyi kim benden kabul ederse, bu kelime onun için bir kurtuluş olur.”**^[31]

Hadisten de anlaşıldığı üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kurtuluş için kabulü şart koşmuştur.

Dördüncü şart: İnkıyad. “Boyun eğmek, itaat etmek” anlamına gelen inkıyadın zıddı, terk etmektir. “Lâ ilâhe illallah” diyen kimse bu kelimenin delâlet ettiği şeylere boyun eğerek tam bir teslimiyetle teslim olmalı ve bu söze aykırı olan şeyleri terketmelidir. Yüce Allah bu konu hakkında şöyle buyurur: **“Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir?...”** (Nisa, 125)

Yüce Allah'ın emrine boyun eğmeyen kimse ne sağlam kulpa (lâ ilâhe illallah'a) yapışmış olur ne de muvahhid (Allah'ı birlemiş) olur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu konuda şöyle buyurmuştur:

[30] *Sahih-i Müslim*, 44; *Sahih-i İbn Hibbân*, 6530.

[31] *Müsned İmam Ahmed*, 21.

“Hiçbirinizin iradesi (arzusu) benim tebliğ ettiğim şeylere tâbi olmadıkça (kâmil) iman etmiş olmaz.”^[32]

Beşinci şart: Sıdk. Sıdk, yalanın zıddıdır.

“Lâ ilâhe illallah”ı söyleyen kimsenin, dilinde olanın kalbinde olana uyacak şekilde doğru ve birbirine uygun olması gerekir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“İnsanlar, ‘İman ettik’ demekle hiçbir imtihana tabi tutulmadan öylece bırakılacaklarını mı sandılar? Onlardan öncekileri de imtihan ettik. Allah, sadık olanları da yalancıları da elbet bilir.”** (Ankebût 2-3)

Konuyla ilgili olarak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: “Allah’tan başka gerçek ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın rasûlü olduğuna kalbinden sıdk ile şehadet eden herkese Allah cehennemini haram eder.”^[33]

Altıncı şart: İhlâs. İhlâs, şirkin ve riyânın zıddıdır.

“Lâ ilâhe illallah” kelimesinin kişiye fayda vermesi için, başka hiçbir maksat gütmekten bunu yalnız Allah rızasını gözeterek söylemesi, dini sadece Allah’a halis kılarak O’na ibadet etmesi ve ibadet türlerinden herhangi birini Allah’tan başkasına veya Allah ile beraber bir başkasına yapmaması ve şirki terk etmesi gerekir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Dikkat edin! Hâlis din,** (şirkten uzak tam itaat) **yalnızca Allah’ındır.”** (Zümer, 3)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu konuda şöyle buyurur: “Kalbinden ihlasla ‘la ilahe illallah’ diyen, kıyamet günü benim şefaetimle insanların en bahtıyarı olacaktır.”^[34] Bu hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şefaate mazhar olmak ve cennete girmek için ihlası şart koşmuştur.

Yedinci şart: Muhabbet (Sevgi)

Muhabbet, buğz ve nefretin zıddıdır. Bunun manası; bu sözün gerektirdiği ve delâlet ettiği şeylere ve bu sözü, şartlarına bağlı kalarak

[32] *Fethu'l-Bârî*, 13/301; Beyhakî, 209.

[33] *Sahih-i Buhârî*, 128; *Sahih-i Müslim*, 32.

[34] *Sahih-i Buhârî*, 99; *Müsned İmam Ahmed*, 8858.

söyleyen müminlere muhabbet beslemek, onu bozan ve ona aykırı hareket edenlere buğzetmek demektir. Nitekim Allah Teâlâ bu hususta Bakara sûresi'nin 165. ayetinde şöyle buyurmuştur: **“İnsanlardan bazıları Allah'ın dışında denkle edinirler de onları Allah'ı sevdiği gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise daha şiddetlidir.”**

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* de konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: *“Allah'ım, Senden; Seni sevmeyi, Seni sevenleri sevmeyi ve Senin sevgine ulaştıracak amelleri sevmeyi dilerim. Allah'ım, Senin sevgini bana canımdan, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli eyle!”*^[35]

Bu hadis-i şerifte de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* imanın geçerli olması için muhabbeti şart koşturmuştur. “Lâ İlâhe İllallah” kelimesinin, söyleyen kişiye fayda vermesi için, o kişinin Allah'ın sevdiği ve razı kaldığı şeyleri sevmesi, O'nun razı olmadığı ve sevmediği şeyleri sevmeyip kerih görmesi gerekmektedir.

Şehadetin ikinci kısmı olan “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah” ifadesinin manasına gelince; Rasûlullah'ın Allah tarafından gönderilen sonuncu Peygamber olduğuna, onu sevmenin vacip olduğuna, onun emrettiği hususlarda ona itaat etmenin, verdiği haberlerde onu tasdik etmenin gerekli olduğuna, hiçbir sözü onun sözünden öne geçirmemek gerektiğine iman etmek ve ancak onun getirdikleriyle Allah'a ibadet etmek demektir. Önceki Cebrâil hadisinde bu kelimeyi daha detaylı bir şekilde açıklamıştık.

İslam'ın esaslarının en önemlisi olan kelime-i şehadet, kişinin İslâm'a girmesinin ilk merhalesini teşkil eder. Zira kişi kelime-i şahadeti kalbiyle kabul, diliyle de ikrar etmezse, İslam'ın diğer şartlarını ikrar etmesi ona fayda vermez.

Sonra hadis-i şerifte, ikinci şart ve dinin direği namaz konusu ele alınmıştır.

Namaz; tekbirle (Allahu Ekber) başlayıp selâmla (es-Selâmu Aleykum ve Rahmetullah) son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan

[35] Sünen-i Tirmizî, 3490.

bedenî ibadeti ifade eder. Namaz, dinin direği ve kelime-i şehâdetten sonra, İslam'ın esaslarının en önemlisidir. Bu konuda Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh'*tan şöyle nakledilmiştir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem'e*, amellerin hangisinin Allah'a daha sevimli olduğunu sordum. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “*Vaktinde kılınan namazdır...*” buyurdu.^[36]

Ebû Hureyre *radıyallahu anh'*tan nakledilen bir rivayete göre, Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kıyamet gününde kulun hesaba çekileceği ilk ameli, namazdır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar...*”^[37]

Başka bir rivâyete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Muhakkak ki kişi ile küfür ve şirk arasındaki sınır; namazın terkidir.*”^[38]

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuda yine şöyle buyurmuştur: “*Bizimle onlar arasındaki ahid, namazdır. Namazı terk eden kimse küfre düşer.*”^[39]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir başka hadiste de şöyle buyurmuştur: “*Kim onu (yani namazı) muhafaza ederse, bu namaz kıyamet gününde onun için (karanlığa karşı) nur, (doğruluğuna) delil ve (azaptan) kurtuluş olur. Kim de namazı gereği gibi kılmazsa, onun nuru da olmaz, kurtuluşu da olmaz, delili de olmaz ve o (namazı terk edip zayi eden) kimse kıyamet günü Kârûn, Firavun, Hâmân ve Ubey b. Halef (gibi kafirler) ile beraber olur.*”^[40]

Bu ve benzeri hadislerde, beş vakit namazın önemi ve müminleri namazı terk etmekten sakındırmak vurgulanmaktadır.

Namaz, erkek-kadın, hür-köle, zengin-fakir, mukim-yolcu, sağlıklı-hasta, bulûğ dediğimiz erginlik çağına ermiş ve akli başında her Müslümana farzdır.

[36] *Sahih-i Buhârî*, 527; *Sahih-i Müslim*, 85.

[37] *Tirmizî*, 413; *Ebû Dâvûd*, 864; *Nesâî*, 466; *İbni Mâce*, 1426; *Ahmed*, 16954.

[38] *Sahih-i Müslim*, 82.

[39] *Sünen-i Nesâî*, 463.

[40] *Müsned İmam Ahmed*, 2/169; *Dârimî*, 2/301; *İbn Hibbân*, 1448.

* Sonra, hadis-i şerif, İslam'ın üçüncü şartı olan zekât konusuyla şöyle devam eder: “Zekât vermek...”

Zekât; belirli bir malın, bir kısmını, Allah rızası için, Kur'ân'da açıklanan belirli yerlere vermek suretiyle mal ile yapılan farz bir ibadettir. Maddî varlığın nisap^[41] miktarına ulaşması ve bu malın üzerinden de bir yılın geçmesi, zekât mükellefiyeti için gerekli bir durumdur.

Zekât verilmesi gereken mallar şunlardır:

1. Hayvanlar: Koyun, keçi, sığır, manda ve develer.
2. Toprak ürünleri.
3. Para, altın, gümüş.
4. Ticaret malları.
5. Maden ve defineler.

Zekâtın sarf yerleri Tevbe sûresi'nin 60. âyetindeki sıraya göre sekiz sınıf olup şunlardır: “**Sadakalar** (zekâtlar), **Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla** (özgürlüğüne kavuşturulacak) **köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir...**”

Yalnız para, altın ve gümüş, ticaret malları ve hayvanlarda zekâtın farz olması için malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesi gerekir. Toprak ürünlerinin zekâtı hasat mevsiminde ödeneceği için, onlarda bu şart söz konusu değildir. Madenlerin ve definelerin zekâtı ise elde edildikleri zaman ödenir; bunların üzerinden bir sene geçme şartı aranmaz. Ticaret mallarının kârı, hayvanların yavrusu gibi eldeki malın geliri ise, eldeki eski mala eklenir. Bir yıl şartı da eldeki eski malın üzerinden bir yıl geçmesi ile gerçekleşmiş olur.

Zekâtın önemi ve faziletleri şunlardır:

1. Zekâtla, varlıklı Müslümanlarla ihtiyaç sahipleri arasında güzel bir bağ kurulmuş olur.
2. Ayrıca zekât, nefsi arındırır ve tamah ile cimrilik gibi kötü huy-lardan temizler.

[41] Nisap; zekâtla yükümlü olmak için esas alınan zenginlik ölçüsüdür.

3. Zekât vermek, malların Allah katında makbul olmasını sağlar. Bu da malların bereketlenmesine ve çoğalmasına vesile olur.

Kur'an-ı Kerîm'de bedenî bir ibadet olan namaza verilen önemin, benzer bir şekilde malî bir ibadet olan zekâta da verildiği görülmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “**Namazı kılın, zekâtı verin...**” (Bakara, 43) Başka bir ayette ise şöyle buyrulur: “**Şayet tövbe ederler, namazlarını kılarlar ve zekâtlarını verirlerse artık onları serbest bırakın.**” (Tevbe, 5)

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

* Hadis-i şerif, İslam'ın dördüncü şartı olan oruç ile şöyle devam eder: “*Ramazan orucunu tutmak...*”

Oruç; ibadet niyetiyle, tan yerinin ağarmasından (feci-i sâdık) güneş batıncaya kadar, yeme, içme, cinsel ilişki ve orucu bozan diğer şeylerden uzak durmak demektir. Ramazan orucunu tutmak, mükellef olan her Müslümana farz kılınmıştır. Ramazan orucunun farz ibadetlerden olduğu Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.

Kur'ân-ı Kerîm'de orucun farz kılındığını bildiren âyet şöyledir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“**Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.**”

(Bakara, 183)

Oruç tutmakla yükümlü olmanın şartları nelerdir? İslâm'a göre, bireyin sorumlu olmasının temel şartları Müslüman olmak, akıllı olmak ve ergenlik çağına ulaşmış bulunmaktır.

Oruç tutmanın fazileti:

Orucun fazileti hakkında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Oruç bir kalkandır. Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın ve (aklı başında insana yakışmayan) cahilce işlere kalkışmasın! Eğer birisi kendisi ile kavgaya çıkmaya yeltenir-*

se veya kendisine söverse ‘Ben oruçluyum’ desin! Canımı elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında, misk kokusundan daha güzel kokar. (Allah Teala şöyle buyurmuştur:) Oruçlu kimse yemeyi ve içmeyi Benim için terk etmiş, Benim için şehvetinden ve isteklerinden vazgeçmiştir. Oruç tamamen Benim içindir ve bu ibadetin karşılığını bizzat Ben veririm. İyiliklere de on katı mükafat verilir.”^[42]

✽ Nihayet hadis-i şerifte zikredilen beşinci şart, hac ibadetini yerine getirmektir.

Hac; belli bir zamanda, Müslümanlar için kutsal olan Mekke’deki Kâbe ve diğer kutsal yerlerin ziyaret edildiği ve ilgili dinî gerekliliklerin yerine getirildiği ibadettir. İslam’ın beş temel şartından biri olan hac, gücü yeten herkese farz kılınmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm, yoluna gücü yetenlerin hac görevini ifa etmesinin Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkı olduğunu belirtmektedir:

﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾

“Yolculuğuna gücü yetenlerin o Beyt’i haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...” (Âl-i İmrân, 97)

Sahabeden Ebû Hureyre *radiyallahu anh*’ın bildirdiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslümanlara yaptığı bir hitabında, “Ey insanlar! Hac size farz kılındı, haccediniz.” buyurmuştur.^[43]

Dolayısıyla, malî yeterlilik ve yol emniyeti yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde ve ergenlik/büluğ çağına erişmiş her Müslümanın, ömründe bir defa haccetmesi farzdır.

Haccın fazileti:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hac ibadetinin fazileti hususunda şöyle buyurmuştur: “Kim Allah için hacceder de rafesten (cinsel ilişkiye girmek) uzak durur ve büyük günah işlemezse, hacdan, annesinden doğduğu günkü gibi (günahsız) olarak döner.”^[44]

[42] *Sahih-i Buhâri*, 1894.

[43] *Sahih-i Buhâri*, 7288; *Sahih-i Müslim*, 1337.

[44] *Sahih-i Buhâri*, 1521.

Sonunda, bu beş şartın yanı sıra diğer farz ve sünnetleri de yerine getirebilmeyi ve böylece “Allah dostları” safına katılabilmeyi Allah’tan niyaz ederiz!

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bize öğrettiği şu dua ile de Rab-bimize yöneliyoruz:

« اللَّهُمَّ احْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَائِمًا، واحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَاعِدًا، واحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ رَاقِدًا، وَلَا تُشْمِتْ بِنَا عَدُوًّا وَلَا حَاسِدًا، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ »

“Allah’ım! Ayaktayken bizi İslâm ile koru, otururken bizi İslâm ile koru, uyurken bizi İslâm ile koru. Hakkımızda hiçbir düşmanın ve hasetçinin isteğini yerine getirme. Biz her türlü hayrı Senden isteriz -ki bütün hayırlar Senin elindedir! Biz her türlü şerrin şer-rinden Sana sığınırız; şüphesiz bütün şerlerin hazineleri de Senin elindedir!”^[45]

[45] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/525; Elbâni, *Silsiletü'l- Ehâdis's-Sahîha*, 1540.

4.Hadis

İNSANIN YARATILIŞ AŞAMALARI VE SONU

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم - وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ -: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤَمَّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: بِكِتَابِ رِزْقِهِ، وَأَجَلِهِ، وَعَمَلِهِ، وَشَقِيٍّ أَمْ سَعِيدٍ؛ فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا. وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ۳۲۰۸]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ۲۶۴۳].

Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Doğru sözlü olan ve doğruluğunu Yüce Allah'ın tasdik ettiği Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şöyle anlattı: “Sizden her birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde nutfe olarak toplanıp teşekkül eder. Sonra bunun kadar bir sürede alaka (kan pıhtısı) halini alır. Sonra bu kadar bir sürede et parçası haline gelir. Bunlardan sonra, görevli melek gönderilir ve o, bu et parçasına ruh üfler. Ona dört kelimeyi; rızkını, ecelini, amelini, şaki mi (fena hareketli, talihsiz) yoksa said (iyi hareketli, mutlu) mi olacağını yazması emredilir. Kendisinden başka hak ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, hiç şüphesiz sizden herhangi bir kimse (hayatı boyunca) Cennet ehlinin amelini işler, o kadar ki Cennetle kendi arasında bir arşınlık mesafe kalmışken, Kitap (da yazılan kader) onun aleyhine ileri geçer, o da Cehennemliklerin ameli ile amel eder, böylelikle Cehenneme girer. Yine sizden birisi, (hayatı boyunca) Cehennemliklerin amelini yapa yapa, Cehennemle kendisi arasında bir arşın mesafe kalır da,

Kitap onun hakkında ileriye geçer, o da Cennet ehlinin ameli ile amel eder ve sonunda Cennet'e girer."^[46]

Bu rivayet, kadere iman edilmesi gerektiğini gösteren en önemli hadislerden biri sayılmaktadır. Mümin kişi, bu hadisi okuduğunda, anne karnında kendisi için ne yazıldığını ve akıbetinin ne olacağını merak ederek kalbinde beklenmedik bir heyecan ve korku duyar. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Yüce Allah'ın diğer mahlukattan üstün ve şerefli kıldığı insanın yaratılış keyfiyetini ve kaderinin baştan yazıldığını beyan etmektedir. Bu hadisi okuyan kişi iyi düşünmeli ve davranışlarını sorgulayarak kendini olumlu yönde düzeltmeye çalışmalıdır.

Hadisin râvisi Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in doğruluk hususundaki seçkin vasıflarını belirterek bu hadisi nakletmiştir. Çünkü hadiste verilen bu gaybî haberi, insanlar anlamakta zorluk çekebilirlerdi. Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hadiste zikredilen gayb haberlerini kendi iradesiyle değil, tamamen Allah'tan vahiy yoluyla bildirdiğini belirtmek istemiştir.

Bu hadis-i şerifte insanın yaratılışının başlangıcı belirtilmekte, ayrıca ceninin rahimde geçirdiği aşamalar ve ruhun ne zaman üflendiği bildirilmektedir. Bu konuda Şanı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ﴾

“Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından atlagelen bir sudan yaratılmıştır.” (Târik, 6-7)

Burada rahimdeki ceninin (embriyonun) üreme hücrelerinin oluşumunun omurga ile kaburga kemikleri arasından başlaması kastedilmektedir.

Yüce Allah başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ * فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴾

[46] *Sahih-i Buhâri*, 3208; *Sahih-i Müslim*, 2643.

“(Ey insanlar!) **Biz sizi değersiz bir sudan yaratmadık mı? Sonra o suyu, sağlam bir yerde (rahimde) sakladık.**” (Mürselât, 20-21)

Bazı âlimler insanın, pek önemsenmeyen bir damla sudan yaratılmasının, kendini beğenmiş, kibirli insanlar için eğitici bir öneme sahip olduğunu söylemişlerdir. Eğer bir insan, sadece, yaratılışının tüm aşamalarını iyice düşünürse, gurur ve kibirden uzak durur, bütün insanlara, hatta bütün mahlûkata karşı mütevazı ve alçakgönüllü olur.

Rivayet edildiğine göre bir gün, Mutarrif b. Abdullah b. Şihhir, Mühelleb b. Ebî Sufre’yi görür, ipek bir cübbe içinde çalım satmaktadır.^[47] Mutarrif ona şöyle der: “Ey Allah’ın kulu! Bu yürüyüşün, Allah’ın ve O’nun Rasûlü’nün gazabına vesile olan bir yürüyüştür.” Mühelleb DE ona, “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?” diye sorar, Mutarrif de ona, “Tabîi tanıyorum. Başlangıcın, önemsenmeyen bir meni damlası, akıbetin kokuşmuş bir leş parçası; sen de bu iki uç arasında pislik yükü taşıyan birisin.” Bu ağır cevap altında ezilen Mühelleb, ağzını açmadan oradan uzaklaşır ve bir daha çalım satarak yürümez.^[48]

Yine bu hadis-i şerifte insanın anne karnındaki yaratılış merhalelerinden bahsedilir: Bir insanın yaratılış aşamaları ana rahminde; önce nutfe (bir damla su), sonra bir alâka (pıhtılaşmış kan), daha sonra da bir çiğnemlik mudğa (et parçası) olarak sıralanır.

İnsanın anne karnında farklı aşamalardan geçirilerek yaratıldığı hususu ayetlerle sabittir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: “**Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilmekten şüphede iseniz, (bilin ki) ne olduğunuzu size açıklamak için şüphesiz Biz sizi topraktan, sonra nutfeden (spermadan), sonra bir alakadan, sonra yapısı belli belirsiz bir et parçasından yaratmışızdır...**” (Hac, 5)

Bu makamda belirtelim ki yukarıda örnek olarak zikredilen aşamalar dışında Kur’an-ı Kerim, insanın muhtelif yaratılış evrelerinden bahseder. Müminûn Suresi’nin 12-14. ayetlerinde insanın yaratılışı muntazam bir tertiple şöyle sıralanmıştır: “**Andolsun, Biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni)**

[47] Bir durumundan dolayı büyüklük taslamak, bir üstünlük gösterişiyle davranmak.

[48] *Tefsîrü'l-Kur’ubî*, Meâric sûresi, 39. ayetin tefsiri.

hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu ‘alaka’ hâline getirdik. Alakayı da ‘mudga’ yaptık. Bu ‘mudga’yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!”

Bu ayette insanın yaratılışı yedi evreden geçmekte, nihayetinde insan halini almaktadır. İbn Abbas *radiyallahu anhüma*’nın da insanın yaratılışının yedi aşamada gerçekleştiğini söylediği, ardından da yukarıdaki ayeti okuduğu rivayet edilir.

Bu hadis-i şerife göre cenin, anne rahminde üç aşamadan geçer. Her biri kırk gün süren bu safhaların ardından, çoğunluk görüşüne göre, yüz yirmi gün tamamlandığında meleğin ruh üflemesi gerçekleşir. Yani cenin, ruh üflenmeden önce canlı bir varlık olsa da insan hüviyeti kazanmış sayılmaz. Bu sebeple insan hayatının başlangıcı, ruhun üflenmesiyle ilişkilendirilmiştir. Nitekim ölüm de ruhun bedenden çıkmasıyla olur.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allahu Teala insanın iki kez ölü, iki kez diri hali olduğunu bildirmektedir: **“Siz cansız (henüz yok) iken sizi diriltten (dünyaya getiren) Allah’ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O’na döndürüleceksiniz.”** (Bakara, 28)

Başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır: **“Onlar da şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten) bir çıkış yolu var mı?”** (Mü’min, 11)

Fakihlerin çoğu bunu şu şekilde yorumlamıştır: Dünyaya gelmeden önceki yokluk birinci ölüm, ana rahminden dünyaya geliş birinci diriliş, dünyadan ayrılış ikinci ölüm, kıyametteki diriliş ise ikinci diriliştir. Dolayısıyla ruh üflenmeden önce cenin ölü hükmünde olur, sonra ona ruh üflenir ve bu ruhu ölünceye kadar vücudunda taşır. Daha sonra ölüm zamanı gelince Allah onun canını alır. Kıyamet günü gelince de tekrar diriltecektir. Belirtmek gerekir ki şüphesiz görevli bir melek göndererek ona, ruh üflemesini ve ana rahmindeki canlılığın rızkını,

ecelini, amelini, mutlu mu, mutsuz mu olacağını yazmasını emreden, Allah'tır!

Bununla birlikte, hadiste ruhun üflenme zamanı hakkında ayrıntı verilmemiştir. Zira Kur'an'da ruh hakkında insana ayrıntılı bilgi verilmediği, sadece çok az bilgi verildiği vurgulanmıştır. Çünkü ruh, Rabbin emrinden olması itibariyle gaybî bir konudur. Kur'an-ı Kerîm, gaybî sadece Allah'ın bildiğini ve bunun dilediği kadarını Peygamberlere bildirdiğini bizlere haber vermiştir. Yahudilerin ruh ile ilgili soru sormaları üzerine Yüce Allah şu âyet-i kerimeyi indirdi: **“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbinin bileceği bir şeydir. Bu hususta size pek az bilgi verilmiştir.”** (İsrâ, 85)

Bu arada şunu da belirtmek lazımdır: Doğru olan görüşe göre, ölü veya düşük olarak doğan cenin, kendisine ruhun üflendiği dördüncü ayı (120 günü) tamamlamışsa yıkanır, kefenlenir ve cenaze namazı kılınır.

✽ Hadis-i şerifin devamında, cenine ruh üflendikten sonra meleğ şu dört kelimeyi; ceninin rızkını, ecelini, amelini ve bedbaht mı yoksa bahtiyar mı olacağını yazması emredilir. İlk bakışta, meleğin anne rahminde yazdığı yazı 120. gün olarak anlaşılır. Lakin *Sahih-i Müslim*'de geçen bir başka rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir: *“Nutfenin rahme düşmesinden kırk iki gün geçtikten sonra Yüce Allah ona bir melek gönderir [ve onun vasıtasıyla] nutfeyi şekillendirir, kulağını, gözünü, derisini, etini, kemiklerini yaratır. Sonra da o melek, ‘Ey Rahim! Bu erkek mi, dişi mi?’ Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra sorar: ‘Ey Rabbim! Eceli nedir?’ Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Tekrar sorar: ‘Ey Rabbim! Rızkı nedir?’ Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek elinde sahife olduğu halde çıkar. Artık buna ne bir şey ilave eder ne de eksiltir.”*^[49]

Bu hadis-i şeriften açıkça anlaşıldığı üzere, nutfenin rahme düşmesinden kırk iki gün sonra melek görevlendirilir; ceninin şekli, cinsiyeti, eceli ve rızkı yazılır. Bu, kırk iki günden önce ceninin cinsiye-

[49] *Sahih-i Müslim*, 2645.

tinin Allah'tan başka kimse tarafından bilinemeyeceğini göstermektedir. Lokman sûresi'nin 34. ayetinde de, kıyametin vakti, yağmurun inişi, rahimlerde olanın bilgisi, kişinin kazancı ve ölüm yeri gibi hususların yalnızca Allah'ın ilminde olduğu bildirilmiştir. Bu ayet ve hadis, kırk iki günden önce hiçbir varlığın, hatta modern tıbbın imkânlarının dahi, bebeğin cinsiyetini kesin olarak belirleyemeyeceğini ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak fukaha, dördüncü ayını doldurduktan sonra ölü veya düşük doğan ceninin yikanacağı, kefenleneceği ve cenaze namazının kılınacağı görüşündedir.

Henüz kırk iki günlük olan nütfenin anne rahminde bir insan şeklini almasına gelince, bu, onun kulağının, gözünün, derisinin, etinin, kemiklerinin tamamıyla oluştuğu anlamına gelmez, bu sadece bebeğin vücudunun gelişim ve şekillenme sürecidir. Cenin, mudğa safhasında artık tam bir insan şeklini alması, daha önce bahsettiğimiz Mümin sûresi'nin 12, 13 ve 14. ayetlerinde belirtilen aşamalardan sonra gerçekleşir. Bu iki sahih hadiste netlik kazanmayan bir müşkil durum vardır ki o da ceninin kaderinin ne zaman yazıldığıdır. Zahiren birbirleriyle çelişkili gibi görünen bu iki hadisten birinde kırk iki gün, diğerinde ise yüz yirmi gün zikredilmektedir. Âlimler bu iki hadisi cem ve te'lîf metoduyla şöyle yorumlamışlardır:

“Birinci hadiste, üçüncü aşamanın sonunda yani cenînin üzerinden yüz yirmi gün geçince ruhun üflendiği; ikinci hadiste ise kırk ikinci günde organların yaratılışı ve kaderinin yazılması konularının zikredildiği anlaşılmaktadır. Birinci rivayete dikkat ettiğimizde, hadiste takdîm ve te'hîr üslubunun kullanıldığı görülür. Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: *“Her birinizin yaratılışı, anasının karnında şöyle olur: Kırk gün nutfe olarak kalır. İkinci kırk günde alaka (kan pıhtısı) halini alır. Üçüncü kırk günde mudğa (et parçası) haline gelir. Bunlardan sonra görevli melek gönderilir ve bu et parçasına ruh üfler..”*

Bu rivayetten, ruh üfleminin 120. günde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Meleğe, ceninin rızkı, eceli, ameli ve şaki mi (bedbaht) yoksa said (mutlu, bahtiyar) mi olacağı yazdırılır. Ancak bu yazımın tam olarak hangi günde gerçekleştiği belirtilmemiş, sadece kaderin anne rahminde

yazıldığı ifade edilmiştir. Arapçada çeşitli sebeplerle cümlelerin unsurları arasında takdîm-tehîr yapılmakta, bu da önemli bir belağat özelliği sayılmaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ، وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ ۗ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾﴾

“O Allah ki yarattığı her şeyi en güzel bir şekilde yarattı; insanı yaratmaya da çamurdan başladı, Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı, Ardından onu güzel bir insan şeklinde düzenleyip ona rûhundan üfledi. Böylece size kulaklar, gözler ve kalpler bahşetti...” (Secde, 7-9)

Ayetlere dikkat edersek, anlam bakımından, başta “Ardından onu güzel bir insan şeklinde düzenleyip ona rûhundan üfledi” ifadesinin yer alması gerektiğini görürüz. Çünkü Âdem *aleyhisselâm*’ın soyundan gelenlere, onlar doğmadan önce ruh üflenmiştir. Bu da Arap dilinde en çok kullanılan edebî sanatlardan biri olan takdîm-tehîr üslubuna işaret etmektedir.^[50]

Yukarıdaki ayet ve hadislerden hareketle insanın kaderinin anne karnındayken yazıldığını söylemek mümkündür. Şanı Yüce Allah, insanın mukadderatını farklı zaman dilimlerinde; bir günde,^[51] bir yılda,^[52] veya ömür boyunca gerçekleşecek hadiseler şeklinde takdir etmiştir.

Ayrıca Levh-i Mahfûz’da, olmuş ve olacak her şeyin yazılı olduğu Kur’ân ve Sünnet ile sabittir. Bununla birlikte, Levh-i Mahfûz’daki yazıların dışında kalan kayıtların değişmesi mümkündür. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “...Her ecelin (vadenin) bir yazısı

[50] Konuyla ilgili daha fazla bilgi için şu kaynaklara bakabilirsiniz: *Mecmû’u Fetâvâ*, 4/238-242; *Tuhfetü’l-Mevdûd bi Ahkâmi’l-Mevlûd*, 259-261.

[51] Günlük olarak yazılan kader: “...O (Allah ki ezeli ve ebedî ilmi ile bildiği ve takdir buyurduğu mukadderatın yerini bulması için) her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.” (Rahman, 29).

[52] Bir yıllık yazılan kader: “Katımızdan bir emirle, her hikmetli iş, o gecede ayırt edilir.” (Duhân, 4).

vardır. Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır.” (Ra'd, 38-39)

İbn Abbâs *radıyallahu anhuma*, bu ayette zikredilen “Allah’ın sileceği ve sabit bırakacağı” şeylerden maksadın, Ana Kitap dışındaki iki kitap olduğunu belirtmiştir. Allah, bunlardan dilediğini siler, dilediğini sabit kılar. “Ana Kitap” ise Allah katında olup hiçbir değişikliğe uğramayan kitaptır.^[53]

Sonuç olarak, Levh-i Mahfûz’da ve Allah’ın ezeli ilminde bir değişiklik söz konusu değildir; ancak meleklerin elindeki sahifelerdeki yazıların değişmesi mümkündür. Bu bağlamda, Ömer *radıyallahu anh*’ın şöyle dua ettiği rivayet edilmiştir:

«اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ كَتَبْتَنِي سَقِيًّا، فَارْتَبِنِي سَعِيدًا»

“Allah’ım! Eğer beni bedbahtlardan (cehennemliklerden) yazdıysan, [bunu sil ve] beni bahtiyar olanlardan (cennetliklerden) yaz.”^[54]

Ömer *radıyallahu anh*, bu duasıyla meleklerin elinde bulunan ve değişime açık olan sahifelere işaret etmiştir. Ancak bu durum, Levh-i Mahfûz’da yazılanların veya Allah’ın ezeli bilgisinin değişeceği anlamına gelmez. Bu yönüyle dua; kulun, amellerini ıslah etmesine, Allah’ın rızasını kazanmasına bir vesile kılınmıştır. Nitekim insan, acziyetini idrak ederek en güzel şekilde ibadet edebilmek için yalnızca Yüce Allah’a yönelirse, Allah da onu salih amellere muvaffak kılar. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurmuştur: “...Her bir kişi ne için yaratılmışsa, o yol kendisine kolaylaştırılacaktır.”^[55]

Buradan anlaşıldığı üzere kul, Allah’a içtenlikle boyun eğip dua ettiğinde, Allah onun rızasını bereketlendirir, ömrünü uzatır, amellerini güzelleştirir ve hem dünyada hem de âhirette mutluluğa erişmesini sağlar. Hadiste geçen “mutsuz” ifadesi cehennemliklere, “mutlu” ifadesi ise cennetliklere işaret etmektedir. Bu hususta şöyle buyrulmakta-

[53] *Tefsîrû't-Taberî*, 13/166-168; *Tefsîrû'l-Kurtubî*, 9/329; *Tefsîru İbni Kesîr*, 2/520-521; *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 4/660.

[54] *Şerhu Usûli İtikadi Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa*, Lâlekâî, 4/663-664; *Mecmûu'l-Fetâvâ*, 8/540; *Şifâu'l-Alil*, 90; *Umdetü'l-Kârî*, 11/182.

[55] *Sahih-i Buhârî*, 6596.

dır: “O gün gelince, Allah’ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimileri mutsuz olacak, kimileri mutlu. Mutsuz olanlar ateştedirler. O ateş kabarıp indikçe, onlar da her nefes alıp verişte hırıltılar, feryatlar ve hıçkırıklar içinde âdeta boğulurlar. Âhîret âlemindeki gökler ve yer ayakta durdukça onlar da ebediyen o ateşin içinde kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi hâriç. Çünkü Rabbin ne dilerse onu eksiksiz yapar. Mutlu olanlar ise cennettedirler. Âhîret âlemindeki gökler ve yer ayakta durdukça onlar da orada ebediyen kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi hâriç. Bu mükâfat, ardı arkası kesilmeyip devam edecek ilâhî bir lutuftur.” (Hûd, 105-108)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: “Kendisinden başka hak ilah olmayan Allah’a yemin ederim ki sizden biri cennet ehlinin amellerini işler; nihayet cennet ile arasında sadece bir arşınlık mesafe kalır. Ancak hakkında yazılmış olan (kaderi) galip gelir, cehennem ehlinin amellerini işlemeye başlar ve sonunda cehenneme girer. Yine sizden biri cehennem ehlinin amellerini işler; cehennem ile arasında sadece bir arşın mesafe kalır. Fakat hakkında yazılmış olan (kaderi) üstün gelir, cennet ehlinin amellerini işlemeye başlar ve sonunda cennete girer.”

Hadisteki “bir arşın” ifadesi, kişinin ecelinin yaklaştığına işaret etmektedir. Yine hadiste, “sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin amelleriyle amel eder” ve “sizden biri, (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amellerini işler” buyurulmuştur. Buhârî’nin *Sahîh*’inde geçen bir rivayette ise şu ilave vardır: “Gerçekten bir kimse, aslında cehennemliklerden olduğu halde, zahirde cennet ehlinin amellerini işler. Ve gerçekten bir kimse, aslında cennetliklerden olduğu halde, zahirde cehennem ehlinin amellerini işler.”^[56]

Hadis-i şerifte önce cennet ehlinin, ardından cehennem ehlinin amellerini işleyenlerden söz edilmesi; insanların kendi amellerine güvenerek gurura, riyaya ve yaptıklarına itimat etmelerine, dolayısıyla rehavete kapılmalarına engel olmak için zikredilmiştir. Bu sebeple in-

[56] *Sahîh-i Buhârî*, 4203.

sanın, hayat yolculuğunu daima korku ile ümit arasında sürdürmesi, bu iki duygunun dengesini korumaya gayret etmesi gerekir. Nitekim kişi, ne kadar salih amel işlese işlesin Allah'ın azabından tamamen emin olmamalı; aynı şekilde ne kadar günah işlese işlesin yaşadığı sürece Allah'ın rahmetinden ümit kesmemelidir. Bu bağlamda bazen salih zannedilen kimselerin akıbeti kötü olabilirken, günahkâr gibi görülen kimselerin sonu hayırlı olabilmektedir. Dolayısıyla insanları bu açıdan dört gruba ayırmak mümkündür:

* Birinci grup, başından sonuna kadar iman ve salih amel üzere olan kimselerdir. Bunlar, Müslüman bir ailede doğup İslâm üzere yaşayan ve bu hâl üzere vefat eden kişilerdir. Çocuk denecek yaşta Müslüman olan sahâbîler bu gruba örnektir.

* İkinci grup, başından sonuna kadar inkâr ve kötü amel üzere bulunanlardır. Kâfir olarak doğan, öyle yaşayan ve iman etmeden ölen Mekke müşrikleri buna örnektir.

* Üçüncü grup, başlangıçta iman ve amel-i sâlih sahibi olup sonradan dinden dönenlerdir. Bunlar mürted olarak ölen kimselerdir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra irtidat edenler bu gruba dâhildir.

* Dördüncü grup ise başlangıçta küfür üzere olup sonradan İslâm'a girerek imanla vefat edenlerdir. Mûsâ *aleyhisselâm*'in zamanındaki sihirbazlar ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in davetini kabul ederek ölüm döşeğinde Müslüman olan yahudi çocuk buna örnektir.

Bu hadis-i şeriften ilham alan davetçilerin, ölmek üzere olan kimselere İslâm'ı tebliğ ederek pek çok hayırlı netice elde ettikleri bilinmektedir.

❁ Bu hadisin şerhini selef-i sâlihînin bu konudaki ibret verici sözleriyle tamamlayalım:

Süfyân es-Sevrî *rahimehullah*'ın, zaman zaman ağlayarak “Levh-i Mahfûz'da bedbahtlar arasında yazılmış olmaktan korkarım.” dediği rivayet edilmiştir.^[57]

[57] *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/51; *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/173.

Başka bir rivayette Süfyân es-Sevrî *rahimehullah*'ın, bir dostuna, “Allah’ın senin kaderine yazdıklarını düşünüp hiç ağladın mı?” diye sorduğu nakledilmiştir. Bunun üzerine arkadaşı, “Öyle bir söz söyledin ki bundan sonra mutlu olmam artık imkânsız.” cevabını vermiştir.^[58]

Mâlik b. Dînâr *rahimehullah*'ın, gece namazlarını uzun kıldığı, Allah korkusuyla gözyaşı döktüğü ve şöyle dediği rivayet edilir: “Ey Rabbim! Şüphesiz Sen, cennetliklerin de cehennemliklerin de kimler olduğunu bilirsin. Merak ediyorum, Mâlik cennetlikler arasında mı, yoksa cehennemlikler arasında mı yazılıdır?”

* * *

Son olarak; Allah’tan, son nefesimize kadar kulluk bilinci ve iman suuru ile Müslümanca yaşamayı ve Müslüman olarak can vermeyi bizlere ve nesillerimize nasip etmesini niyaz ediyoruz.

Aynı zamanda, Kur’ân’da yer alan ve Allah Teâlâ’nın bizlere öğrettiği dualarla da gönülden yalvarıyoruz:

«رَبِّ هَبْ لَنَا حُكْمًا وَأَلْحِفْنَا بِالصَّالِحِينَ، وَاجْعَلْ لَنَا لِسَانَ صِدْقٍ فِي
الْآخِرِينَ، وَاجْعَلْنَا مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ»

“Ey Rabbimiz! Bizlere hikmet bahşet, bizi salih kulların arasına kat. Sonra gelecek nesiller içinde bizleri doğrulukla anılanlardan eyle ve bizleri Naîm cennetinin varislerinden kıl.” (Şuarâ, 83-85)

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

“Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik, ahirette de güzellik ver ve bizi ateşin azabından koru.” (Bakara, 201)

[58] *Hilyetü'l-Evliyâ*, 6/246; *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/173.

5. Hadis

BİD'ATLARI REDDETMEK

عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ۲۶۹۷]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ۱۷۱۸].

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: «مَنْ عَمَلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

Müminlerin annesi, Ümmü Abdullah Aişe *radiyallahu anha*'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Her kim bizim şu işimizde, ondan olmayan bir şeyi ihdas ederse, o merduttur (makbul değildir).”^[59]

Sahih-i Müslim'deki bu rivâyeti teyit eden bir rivâyet de şöyledir: “Kim bizim emretmediğimiz bir ameli yaparsa, o amel reddedilmiştir.”^[60]

Hadisin isnadına dikkat edildiğinde, bu rivayeti nakleden tâbî râvinin, Aişe *radiyallahu anha*'nın “Müminlerin annesi” olduğunu özellikle hatırlattığı görülür. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: “**Peygamber, müminlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de müminlerin analarıdır...**” (Ahzâb, 6)

Her iki hadis-i şerifte geçen “emir” kelimesi *din* manasında kullanılmıştır. Nitekim Yüce Allah bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

“...Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”

(Nur, 63)

[59] *Sahih-i Buhârî*, 2697; *Sahih-i Müslim*, 1718.

[60] *Sahih-i Müslim*, 1718.

✽ Bu hadis-i şerif, dinin mükemmelliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, hadisin, İslâm'ın asıllarından biri ve amellerin terazisi hükümünde olduğunu söylemek mümkündür. Hadiste geçen, İslâm dininde aslı olmayan bir amelin sonradan ortaya konulması, dinimizde “bid’at” olarak adlandırılır.

“Bid’at;” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabının yaşadığı dönemdeki akide, söz veya amellerden olmayan, din adına daha sonra uydurulan her şeydir. Ayrıca, dinde aslı olmayan ve ibadet olarak yapılan yenilikler ortaya koymak ve onları işlemek büyük günahtır. Nitekim Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, “*Bid’at çıkarana da onu himaye edene de lanet olsun.*” buyurmuştur.^[61]

Bir kimse hem bid’at işler hem de başkalarını o bid’ata davet ederse, o zaman, davet ettiği kişilerin kazandığı kadar günah da kendisine yazılır. Bu hususta şöyle buyurulmaktadır: **“Böylece kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yüklenirler. Dikkat et, yükledikleri ne kötüdür!”** (Nahl, 25)

Ayrıca bu konuyla ilgili bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*...Kim de İslâm’da kötü bir davranışa ön ayak olursa, hem kendi günahını, hem de kendisinden sonra o davranışı yapanların günahını yüklenir; onların günahından da bir şey eksilmez.*”^[62]

Bu arada, bid’atın İslâm toplumunu bölen temel faktörlerden biri olduğunu belirtmek gerekir. Zira Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır: **“İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O’nun yolundan ayırır...”** (En’âm, 153)

Bu sebepledir ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetine bağlılık, Müslümanlar arasında sevgiyi; sevgi, kardeşliği; kardeşlik de birlik ve beraberliği doğurur. Oysa bid’at işlemek toplumu böler ve insanlar arasında düşmanlık yaratır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuy-

[61] *Sahih-i Buhâri*, 1870; *Sahih-i Müslim*, 1366.

[62] *Sahih-i Müslim*, 6975.

la ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah Teâlâ sizin aranızda düşmanlık, buğz ve kalblerinize ihtilâf koyar da birbirinizden yüz çevirirsiniz.”^[63]

Bu nedenle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yoluna bağlı kalan, onun izinden giden ve cemaat ruhuna sadık kimselere “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” denir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra sünnete aykırı bazı inanç ve davranışları benimseyerek fırkalara ayrılanlara ise “Ehlu'l-Bid'ati ve'l-Furka” adı verilir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ümmetine, bid'atten uzak durmalarını emredip şöyle buyurmuştur: “Sizden kim, benden sonra yaşarsa, (dinde) çok ihtilaflar görecektir. Bu sebeple benim sünnetime ve benden sonraki doğru yolu bulmuş râşid halifelerimin sünnetine uyun. Azı dişlerinizle tutarcasına onlara sımsıkı sarılın. Dine sonradan sokulan şeylerden şiddetle kaçının. Çünkü dine sonradan sokulan her yenilik bid'attır, her bid'at ise dalâlettir.”^[64]

Başka bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”^[65]

Kur'ân-ı Kerim'de, din adına sonradan ortaya çıkarılan amellerin reddedilmesi gerektiğine dair hadisleri teyit eden pek çok âyet vardır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...” (Mâide, 3) buyrulmaktadır. Bu âyet, dinin tamamlanması açısından temel kaynak olarak kabul edilir; din kemale erdikten sonra da onda olmayan bir şeyi ortaya koymak, “**Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim**” âyetine aykırı olduğu için reddedilir; Şûrâ sûresi'nin 21. âyette ise, “**Yoksa, Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine yol kılan ortakları mı var?...**” buyrulmaktadır; ayrıca Haşr sûresi 7. âyette de, “...Peygamber size neyi verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa ondan da kaçının...” buyrulur aynı hüküm teyit edilmektedir.

[63] Sahih-i Buhârî, 717; Sahih-i Müslim, 978.

[64] Mu'cemü'l-Kebîr, 18/248/623; Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha, 2735.

[65] Sahih-i Buhârî, 5063.

Özellikle belirtmek gerekir ki bid'at işleyen kişinin kötü niyet taşıyor olması, amelin kabulü açısından önemli değildir; bid'at sahibi bu fiilini hayır murad ederek işlese bile ameli kabul edilmez. Zira bu hususta rivayet edilen bir hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Nahr Günü namazını kıldıktan sonra hutbe verip şöyle buyurmuştur: “*Kim bizim gibi namaz kılar ve bizim gibi kurban keserse, onun nusuk'u (kurbanı) Allah tarafından kabul edilir. Kim de kurbanını bayram namazından önce keserse, (o,) kurbanını kesmemiş olur.*”

el-Berâ'nın amcası Ebû Bürde b. Niyâr, “Ey Allah'ın Rasûlü! Bugünü yeme ve içme günü olarak düşündüğüm ve koyunlarımın evimde ilk kesilecek koyunlar olmasını istediğim için, koyunlarımı bayram namazından önce kestim; namaza gelmeden önce de yemeğimi yedim.” demiştir. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “*Kestiğin koyun sadece koyun etidir (nusuk değil).*” buyurmuştur.^[66]

Bu hadisten, kişi iyi niyetli olsa bile, Kur'an'a ve Sünnete aykırı bir amel işlediğinde, o amelin kendisinden asla kabul edilmeyeceği açıkça anlaşılmaktadır.

Ashâb-ı kirâm da aynı şekilde, dinde olmayan bir şeyin sonradan ortaya çıkarılmasını engellemeye çalışmıştır. Hakem İbnu'l-Mübarek haber verip dedi ki: Bize Amr b. Yahya haber verip dedi ki: Babamı, babasından, şöyle dediğini rivayet ederken duydum: Babam dedi ki: Sabah namazından önce Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'ın kapısının önünde oturduk. O çıkınca onunla birlikte mescide yürüdük. Sonra Ebu Musa el-Eşarî *radıyallahu anh* yanımıza geldi ve “Ebu Abdurrahman şimdiye kadar yanınıza çıktı mı?” dedi. “Hayır, henüz çıkmadı” dedik. O da bizimle beraber oturdu. Nihayet Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh* çıktı; o çıkınca hep birden ayağa kalktık. Sonra Ebu Musa *radıyallahu anh*, Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'a şöyle dedi: “Ey Ebu Abdurrahman! biraz önce mescidde yadırgadığım bir durum gördüm, ama yine de Allah'a şükür, hayırdan başka bir şey görmüş değilim.” Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*, “O nedir?” diye sordu. Ebu Musa *radıyallahu anh* da “Birazdan mescide gidince göreceksin” dedi ve devam etti: “Mescidde

[66] *Sahih-i Buhâri*, 955; *Sahih-i Müslim*, 1961.

halkalar halinde oturmuş, namazı bekleyen bir topluluk gördüm; her halkanın başında bir adam, halkadaki kişilerin ellerinde de çakıl taşları vardı. Halkanın başındaki adam onlara, ‘Yüz defa *Allahu Ekber* deyin’ diyor, onlar da yüz defa *Allahu Ekber* diyorlar; sonra, ‘Yüz defa *La ilâhe illallah* deyin’ diyor, onlar da yüz defa *Lâ ilâhe illallah* diyorlar; sonra, ‘Yüz defa *Sübhânallah* deyin’ diyor, onlar da yüz defa *Sübhânallah* diyorlardı.”

Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh*, “Peki, onlara ne dedin?” dedi. Ebu Musa *radıyallahu anh*, “Senin görüşünü (veya emrini) bekleyerek onlara bir şey söylemedim” dedi. Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh*, “Onlara kötülüklerini sayıp hesap etmelerini emretseydin ya, iyiliklerinden hiçbir şeyin zayi edilmeyeceğine dair onlara güvence verseydin ya!” dedi. Sonra Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh*’la beraber mescide vardık. Abdullah b. Mes’ud bu halkalardan birine gidip başlarında durdu ve şöyle dedi: “Bu yaptığınız nedir?” Onlar, “Ey Ebu Abdurrahman! Bu çakıl taşları ile *Allahu Ekber*, *Lâ ilâhe illallah* ve *Sübhânallah* deyişlerimizi sayıyoruz.” dediler.

Bunun üzerine Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh* şöyle dedi: “Artık kötülüklerinizi sayıp hesap edin! Ben iyiliklerinizden hiçbir şeyin zayi edilmeyeceğine kefilim; yazıklar olsun size! Ey ümmet-i Muhammed, ne çabuk helak oldunuz! Nebiniz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şu sahabesi içinizde hâlâ bolca bulunmaktadır; işte onun elbiseleri henüz eskimemiş, kablari henüz kırılmamıştır. Canım elinde olan Allah’a yemin olsun ki sizler kesinlikle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in dininden daha doğru yolda olan bir din üzerinde olduğunu iddiasındasınız ki bu imkânsızdır (veya bir sapıklık kapısı açmaktasınız).” Onlar, “Vallahi, Ey Ebû Abdurrahman! Biz sadece hayrı elde etmek istedik” dediler.

Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh* da şöyle karşılık verdi: “Hayrı elde etmek isteyen niceleri vardır ki onu hiç elde edemeyecektir. Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şöyle buyurmuştur: ‘Bir topluluk *Kur’an*’ı okuyacaklar da (bu okuyuşları sadece dilde kalacak), onların köprücük kemiklerinden ileriye geçemeyecek... Vallahi bilmiyo-

rum, belki onların çoğu sizdendir.”” Sonra Abdullah b. Mes’ud *radiyallahu anh* onlardan yüz çevirdi. Amr b. Yahya’nın dedesi Amr b. Selime bundan sonra şöyle dedi: “Bu halklardaki insanların genelini, en-Nehrevan olayında Haricilerin yanında bize karşı savaşıırken gördük!”^[67]

Bu rivayetten, bid’at işleyenlerin bunu iyilik ve hayır elde etmek amacıyla yaptıkları anlaşılmaktadır; fakat sahabî, onlara, dinde aslı olmayan ve sonradan ortaya çıkarılmış bir amel işlediklerini bildirmiştir. Günümüzde pek çok kişi, din dışı ritüelleri din olarak görüp bunu “bid’at-ı hasene” olarak adlandırır, böylece de aslında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in söylemediği bir sözü ona isnad etmiş olurlar. Zira rivayetlerde “bid’at-ı hasene” diye bir kavram sabit değildir; aksine, sahih hadiste, istisnasız olarak “Her bid’at sapıklıktır” buyrulmuştur. Bu nedenle, din namına ne varsa muhakkak Kur’an ve Sünnet’te bulunmaktadır; bu iki kaynağın dışında doğruluk, hayır ve güzellik arayanlar, sonradan dine sokulan hiçbir işte bu niteliklerin olmadığını bilmelidir. Aksine, sonradan uydurulup dine sokulan her iş, işlerin kötüsü ve en çirkini olan bid’atlere dendir. İbnu’l-Mâcişûn, İmam Mâlik b. Enes’i şöyle derken işittiğini nakleder: “Kim İslâm’da bir bid’at ihdas edip onu güzel görürse, o, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in risalete ihanet ettiğini iddia etmiş olur; çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿أَيُّومَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضَيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾

‘Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.’

Öyleyse, o gün dinde olmayan bir şey bugün de dinde olamaz.”^[68]

Müslümanlar hayır elde etmek için Kur’an ve Sünnet’in yolundan sapmamalıdır; zira Kur’an ve Sünnet’e uyan Müslümanlar hem dünyada hem de ahirette mutluluğa kolayca erişir.

❁ Bazı İslam alimleri ibadetin şartlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. İbadetin sebebi: Yapılacak fil ibadet amacıyla olmalı ve şeriata uygun bir sebebe dayanmalıdır. Örneğin, bir kimse evine her girdiğin-

[67] *Sünen ed-Dârimî*, 1/68-69; *Silsiletu’l-Ehâdisi’s-Sahîha* 2005.

[68] *el-İ’tisâm*, eş-Şâtûbî, 1/49.

de iki rekât nâfile kılmayı sünnet sayarsa, bu amel, Kitab'a ve Sünnet'e dayanmadığı için kabul edilmez.

2. İbadetin türü: Yapılacak amel şeriata uygun olmalıdır. Kurban gününde bir atı kesmek kurban türü açısından şeriata aykırıdır; çünkü kurban sadece koyun, deve veya sığırlardan olur.

3. İbadetin sayısı: Yapılacak fiilin sayısı şeriatın ölçüsüne uygun olmalıdır. Akşam namazını dört veya iki rekât kılmak, sayıca yanlış olduğu için, geçersizdir.

4. İbadetin şekli: Sebep, tür ve sayı doğru olsa bile şekil şeriata aykırı ise ibadet geçerli olmaz. Örneğin, namazda önce secdeye gidip sonra rükû yapmak şeriata uygun değildir.

5. İbadetin zamanı: Şeriatın öngördüğü vakitler dışında yapılan ibadet kabul edilmez. Vaktinden önce kılınan namaz geçersizdir.

6. İbadetin mekanı: Şeriatın öngördüğü mekan dışında yapılan ibadet geçerli değildir. Örneğin, Arefe günü Muzdelife'de durmak vakfeyi geçersiz kılar.

Belirtmek gerekir ki eşyada aslolan mübahlıktır; buna "ibâha-i asliyye" denir. Yani bir şeyin haram olduğuna dair delil bulunmadıkça, yeryüzünde var olan her türlü yararlı varlıktan ve insanın elde ettiği her şeyden faydalanmak mübahdır.

Meselâ; yemek için kuş avlayan birisine, bu avlanan hayvanın etinin haram olduğunu söyleyen kişinin, iddia ettiği şeyi kanıtlaması gerekir. Aksi halde, Yüce Allah'ın helal kıldığı avcılığı gayrimeşru bir iş gibi göstermiş olur. Bu hususta şöyle buyrulur: "**Yerde olanların hepsini; sizin için yaratan O'dur...**" (Bakara, 29)

Şer'î bir nass olmadığı sürece yiyecek, giyecek ve temizlik maddeleri gibi eşyaların aslı mübahlıktır; ancak bu konuda iki istisna vardır:

* Birincisi, bilinen etkili bir zarar maddesi içeren ürünlerdir; zira zararlı maddelerde aslolan haramlıktır ki "eşyada aslolan mübahlıktır" kuralı bunları kapsamaz. Zira Yüce Allah "**Kendi kendinizi tehlikeye atmayın...**" (Bakara, 195) buyurmakta ve "**...Kendinizi helâk etme-**

yin...” (Nisa, 29) şeklinde uyarmaktadır. Rasulü Allah *sallallahu aleyhi ve sellem* de, “Zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur.” buyurmuştur.

* İkincisi, et ve kesilmiş hayvanlarda aslolan, haram olmasıdır; çünkü etlerin ve kesilmiş hayvanların tüketimi ancak şer’î bir kesim şartıyla helal olur.

İbadetlerde aslolan, tevkiî olmasıdır; yani Kur’an’da ve Sünnet’te sabit olmayan herhangi bir fülle (ibadet addederek) Allah’a yaklaşmak mümkün değildir; zira her ibadet, ancak şer’î bir delille meşru olur. Bu nedendir ki Allah’ın ve Rasûlünün yasakladığı filleri işlemek yasaktır/haramdır. Dinde emirler ve yasaklar Allah’ın şeriatıdır ve ibadetler ancak emirlerle meşru olur; aksi takdirde **“Yoksa, Allah’ın dinde izin vermediği bir şeyi onlara meşru kılacak ortakları mı vardır?..”** (Şûrâ, 21) âyetinin ve **“Dilleriniz yalana alışageldiğinden dolayı, Allah’a karşı yalan uydurmak için, ‘Şu helâldir,’ ‘Şu haramdır’ demeyin; şüphesiz, Allah’a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa eremezler.”** (Nahl, 116) âyetindeki tehdidin kapsamına gireriz:

✽ *Tüm bu sayılanlardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki İslâm’daki eylemler/filler/ameller üç kısma ayrılır:*

1. Yapılması gereken (şeriatın emrettiği ibadetler).
2. Kaçınılması gereken (şeriatın yasakladığı eylemler).
3. İbadet olup olmadığını bilmediğimiz, şüphe ihtivâ eden söz ve davranışlar.

Takvâ üzere yaşayan bir mümin, helâl ve haramın bilincinde olduğu için şüpheli şeylerden uzak durur. Bu anlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler de bellidir. Bu ikisi arasında, birçok kimsenin bilmediği şüpheli hususlar vardır. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüphelileri işlerse, zamanla harama düşer...”^[69]

[69] *Sahih-i Buhâri*, 52-2051; *Sahih-i Müslim*, 1599.

✽ *Dünyevî eylemler de üç kısma ayrılır:*

1. Şeriatın helal kıldığı, yenmesi, içilmesi ve kullanılması caiz olan şeyler. Örneğin meyve suyu, inek eti, koyun derisi veya şeriatın izin verdiği diğer içecek, yiyecek ve eşyalar.

2. Şeriatın haram kıldığı, yenmesi, içilmesi ve kullanılması yasak olan şeyler. Örneğin leş, akan kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar ve yenmesi haram diğer yiyecekler.

3. Yararlanma konusunda düzenleyici bir nass bulunmayan şeyler, ibâha-i asliyye kapsamındadır; bu kaideye göre yenmesi, içilmesi veya kullanılması mübah olan şeyleri kullanmak caizdir

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, herhangi bir emir veya yasağı ashâbına bir kez bildirir, onlar da hemen itaat eder ve yasak kıldığı şeylerden sakınır, emrettiğini tatbik ederlerdi. O, aynı zamanda, bid'attan uzak durmaları konusunda da ashâbını ciddi şekilde ikaz etmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbını eğittiği gibi, İslam ümmetinin gelecek nesillerini de bid'atlardan korumak için her türlü gayreti göstermiştir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edilen bir hadiste bu hususta şöyle buyurmuştur:

“Gerçekten benden önce hiçbir Nebi geçmemiştir ki bildiklerinin hayırlısını ümmetine göstermesi ve bildiklerinin kötüsünden onları sakındırması boynuna borç olmasın! Şüphesiz sizin şu ümmetinizin afiyeti eveline verilmiştir. Sonrakiler belaya ve doğruluğunu kabul etmediğiniz bir kısım hallere maruz kalacaklardır. Sonra peşpeşe öyle fitneler gelecek ki bazısı diğer bazısını hafifletecek! (Yani sonra gelen fitne, bir önceki fitneden şiddetli olacağı için önceki hafif kalacaktır.) Mümin, ‘Bu fitne helakimdir’ diyecek. Sonra o kalkacak, başka bir fitne gelecek. ‘Helakim işte bundan, işte bundan!’ diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın!..”^[70]

[70] *Sahih-i Müslim*, 1844.

Bid'atlara karşı en etkili mücadele, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en hayırlı nesiller olarak nitelendirdiği Selef-i Sâlihîn döneminde verilmiştir. Bid'atlardan sakındırma konusunda bazı selef imamlarından çeşitli tavsiyeler aktarılmıştır:

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “İnsanlar güzel görse bile, bütün bid'atlar sapıklıktır.”^[71]

Abdullah b. Mesûd *radıyallahu anh* “Sünnete uyunuz, bid'at çıkaramayınız; bu size yeterli gelir.”^[72] demiştir. Başka bir rivayette Abdullah b. Mesûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Sünnet çerçevesinde itidalli davranmak, bid'at içinde çaba sarf edip yorulmaktan daha hayırlıdır.”^[73]

Ömer b. Abdülazîz *radıyallahu anhuma*, “Size, Allah'tan korkmanızı ve O'nun emirleriyle yetinmenizi tavsiye ederim; ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emirlerine uyun ve ondan sonra gelen bid'atçıların uydurduklarını terk edin.”^[74] demiştir.

İbn Sîrîn *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Önceleri isnad sorulmazdı; fitne ortaya çıkınca ‘Râvîlerin isimlerini bize söyleyin’ denilmeye başlandı. Ehl-i Sünneti takip edenlerin hadisleri kabul edildi; ehl-i bid'atinkiler kabul edilmedi.”^[75]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dualarla Allah'a iltica ediyor ve her daim bizleri doğru yola iletmesi için şöyle niyaz ediyoruz: “Allah'ım! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip eyle; batılı da batıl olarak göster ve ondan uzak durmayı nasip eyle.”

Son olarak, bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile hep birlikte Allah'a şöyle yöneliyoruz:

[71] el-Lâlekaî, *Şerhu İti'tikâdi Ehli's-Sünne*, 126; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 6/526.

[72] *Sünen-i Dârimî*, 205; *Şuabü'l-Îmân*, 2024; *Şerhu's-Sünne*, 1/214; *el-İbânetü'l-Kübrâ*, 174; *Elbânî, Menâsikü'l-Hacc ve'l-Umre*, 44.

[73] *Müstedrek*, el-Hâkim, 352; *Sünen el-Kübrâ lil Beyhakî*, 4522; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 5/11.

[74] *Hilyetu'l-Evliyâ*, 5/338; *el-İbânetü'l-Kübrâ*, 163.

[75] *Sahih-i Müslim*, Mukaddime, 27.

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِعْلَ الْحَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنَا غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَنَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ»

“Allah’ım! Senden; hayırlı ameller işlemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, yoksulları sevmeyi, bizi bağışlamayı ve bize merhamet etmeni diliyoruz. Bir topluma fitne göndereceksen bizi o fitneye düşürmeksizin vefat ettir. Bize, Seni sevmeyi, Seni sevenleri sevmeyi ve Senin sevgine yaklaştıran her ameli sevmeyi nasip eyle.”^[76]

[76] Müsned-i İmam Ahmed, 5/243.

6. Hadis

HELÂL DE HARAM DA BELLİDİR

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٥٢]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ١٥٩٩].

Ebû Abdullah b. en-Nu'mân b. Beşîr *radıyallahu anh*'tan rivayet edil-
diğine göre, o şöyle dedi: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle
buyurduğunu işittim: “*Helal de haram da bellidir. Bu ikisi arasında,*
insanlardan çoğunun (haram veya helal olduğunu) bilmediği şüpheli
şeyler vardır. Kim bu şüpheli olanlardan sakınırsa dinini ve namu-
sunu korumuş olur. Kim de şüpheli işlere dalarsa sonunda harama
düşer. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otla-
tan çoban gibi ki onun bu araziye girme tehlikesi vardır. Dikkat
edin! Her padişahın, girilmesi yasak bir arazisi vardır. Unutmayın
ki Allah'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir. Dikkat edin!
Vücutta bir et parçası vardır ki o iyi olduğunda vücudun tamamı
iyi olur, o bozulduğu zaman vücudun tamamı bozulur. İşte bu et
parçası kalbdır.”^[77]

Hadisi rivayet eden sahabî Nu'mân b. Beşîr *radıyallahu anh*, bu hadisi
duyduğunda sekiz yaşındaydı; demek ki sahabîler küçük yaşlardan iti-
baren ilim toplantılarına katılıyor, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den
duyduklarını ezberliyor ve başkalarına da aktarıyorlardı.

[77] *Sahîh-i Buhârî*, 52, 2051; *Sahîh-i Müslim*, 1599.

Bu hadis, bir eşya veya eylem bağlamında hükümlerin üç kısma ayrıldığını göstermektedir:

1. Helâl olduğu açıkça belli olan hükümler. Bunlar, izaha gerek kalmayacak ölçüde açık olan ve herkes tarafından bilinebilen şeylerdir. Örneğin; hurma yemek, su içmek gibi helal yiyecek ve içecekler, izin verilen şartlar altında alışveriş yapmak, evlenmek vb. eylemler.

2. Haram olduğu net olan ve haramlığı herkesçe bilinen şeyler. Örneğin; domuz eti yemek, içki içmek, hırsızlık yapmak veya haksız yere adam öldürmek gibi eylemler.

3. Haram mı, helal mi olduğu bilinmeyen şüpheli şeyler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “*Bu ikisi arasında insanlardan çoğunun (haram veya helal olduğunu) bilmediği şüpheli şeyler vardır*” buyruğu, bazı âlimlerin şüpheli şeylere hüküm vermesi gerektiğine işaret eder. Bu alimler, şüpheli meselelerde araştırma yaptıktan sonra delillere dayanarak bir şeyin helal veya haram olduğu hükmünü verirler.

Hükmü belirsiz konularda kişiler, hadisin sahih veya zayıf olup olmadığını bilmediklerinden, farklı hükümler içeren rivayetleri uzlaştırma yeteneğine sahip olmadıklarından, meseleyle ilgili başka bir delil bulunmadığından yahut mevcut sahih rivayetin konuyla doğrudan ilgili olmadığını düşündüklerinden dolayı şüpheye düşebilirler. Bazen de genel olarak meselenin hükmüne dair herhangi bir delil bilmedikleri veya mevcut delilleri yanlış anlayıp yorumladıkları için tereddüt yaşarlar.

İbn Receb, bu hadisi şerh ederken *îne* (iyne) satışını şüpheli meselelere örnek göstermiştir. *Îne*; vadeli satılan bir malın daha sonra peşin ve düşük bir bedelle satıcı tarafından geri alınmasıdır. Örneğin; bir müşteri, değeri yüz bin lira olan bir otomobili taksitle satın almak üzere satıcıyla sözleşme yapar. Ardından aynı aracı satıcıya seksen bin liraya devreder ve böylece satıcıdan nakit almış olur. Müşteri, bir yıl sonra seksen bin lirayı yüz bin lira olarak ödemeyi taahhüt etmiş olur. Yüzeysel olarak meşru görünen bu işlem, İslam âlimlerince ribâ (faiz) olarak değerlendirilmiştir. İmam Ahmed, İshak ve diğer bazı âlimler, bu tür alışverişin harama götüren şüpheli amellerden olduğunu belirtmişlerdir.

Buradan açıkça anlaşılmalıdır ki Kur'an'ın ve Sünnet'in hükümleri esasında nettir ve açıktır; helal ile haram kesin çizgilerle belirlenmiştir. Ancak yeterli bilgiye sahip olmayan veya delilleri doğru yorumlayamayan kişiler için meseleler zaman zaman şüpheli görünebilir. Nitekim Yüce Allah, şöyle buyurmuştur:

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَيِّدًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾

“...Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.” (Nahl, 89)

Ayrıca bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Ben size, gecesi gündüzü gibi apaçık bir yol bıraktım. O yoldan sadece hakkında helak hükmü verilmiş kişiler sapar.”^[78]

Bu hadis-i şerifte geçen Arapça «اِسْتَبْرَأَ» fiili, “beraat etmeyi istemek, temize çıkmaya çalışmak” anlamında kullanılmıştır. Yani, şüpheli amellerden sakınan kimse, hem dinî hem de dünyevî sorumlulukları bakımından kendini temize çıkarmış olur. Dolayısıyla şüpheli işlerle meşgul olmak Allah katında da insanlar nazarında da hoş karşılanmaz. Nitekim selef-i sâlihîn şöyle demiştir: “Kim şüpheli işlere yönelirse, kendisine yöneltilen eleştirilerden dolayı başkasını değil, yalnızca kendini kınasın.”^[79]

* Sonra, bahsi geçen hadis-i şerifte, “*Kim de şüpheli işlere dalarsa sonunda harama düşer*” denilmektedir. Başka bir ifadeyle, şüpheli işler, doğrudan haram sayılmasa da harama götürme ihtimali bulunan durumlardır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in verdiği örnek bu hususu açıkça göstermektedir:

Koruluğun yakınında otlayan hayvan, içerideki yeşillikleri görünce dayanamayarak içeri girer; aynı şekilde insan da şüpheli şeylere yaklaştığında nefsine hâkim olamayarak onlara yönelir.

Hadiste geçen “*harama düşer*” ifadesi iki şekilde yorumlanmıştır:

[78] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/26.

[79] *Câmiu'l-Ulum ve'l-Hikem*, 1/204.

1. Şüpheli işlere yönelen kimse, farkında olmadan harama bulaşır ve bunu hayırlı bir amel zanneder.

2. Şüpheli işler kişiyi adım adım harama yaklaştırır; küçük bir sapma, zamanla büyük bir sapmaya dönüşür.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “...**Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı. Onlar, Allah’ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların, Allah’ın âyetlerini inkâr ediyor, Peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı.**” (Bakara, 61)

Dikkat edilirse, bu kimseler önce isyan etmiş, ardından da küfre düşerek Peygamberlerini öldürmüşlerdir. Buradan anlaşılır ki mümin kişi harama veya küfre götüren her türlü fiilden uzak durmalı, yani şerre giden yolları en baştan kapatmalıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Onların, Allah’ı bırakıp tapındıklarına sövmeyin, sonra onlar da haddi aşarak, bilgisizce Allah’a söverler...” (En’am, 108)

Bu ayetten anlaşıldığı üzere, mümin kişi şerre kapı aralamamalıdır; zira başkalarına hakaret/küfür etmek, onların da bilgisizce Allah’a sövmelerine yol açabilir.

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “*Kim de şüpheli işlere darsa sonunda harama düşer.*” buyruğu, başka bir hadiste daha kapsamlı biçimde açıklanmıştır. O hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Yüce Allah, doğru yolu sembolize eden bir temsil getirmiştir. Bu yolun iki tarafında yüksek surlar bulunmaktadır. Bu surların üzerinde açık kapılar ile sarkıtılmış perdeler yer alır. Doğru yolun giriş kapısında bir davetçi, ‘Ey insanlar! Hepiniz bu yola girin, sapmayın!’ diye seslenir. Yolun üzerindeki başka bir davetçi ise, bir kimse perdelerden birini açmak istediğinde, ‘Sakın o perdeyi açma! Eğer açarsan harama düşersin!’ der. İşte bu doğru yol, İslam’dır. İki tarafındaki surlar ise, Allah’ın koyduğu hudutları temsil eder. Açık kapılar, Allah’ın haram kıldığı şeylere açılır. Yolun başındaki davetçi, Allah’ın Kitabıdır; yol üzerinde*

davet eden diğer kişi ise, her Müslümanın kalbinde bulunan içsel Allah öğretçüsüdür."^[80]

Bu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır ki gevşek davranarak harama yaklaşan bir kişi, -örneğin namahrem bir kadınla yalnız kalması durumunda- büyük bir günaha düşebilir. Bu durum, insanın sınırları aşmasının ve Allah'ın koyduğu hudutları ihlal etmesinin sonuçlarının ciddi olabileceğini gösterir.

Hadisteki semboller, bireyleri dikkatli olmaya, haramdan uzak durmaya ve doğru yolda kalmaya teşvik eder. Bu bağlamda Yüce Allah, zinanın haram olduğunu belirtirken yalnızca "zina etmeyin" demekte; ötesine geçerek, zinaya yaklaşmayı da kesinlikle yasaklamaktadır: "**Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur!**" (İsrâ, 32) "**Zinaya yaklaşmayın**" ayetinden çıkarılan ders, zinaya yol açabilecek şüpheli işlerden sakınmanın ve böylece ahlakî değerleri korumanın önemini vurgulamaktadır.

* Şerh ettiğimiz hadis-i şerif şöyle devam eder: "*Dikkat edin! Vücutta bir et parçası vardır ki o iyi olduğunda, vücudun tamamı iyi olur. O bozulduğu zaman da vücudun tamamı bozulur.*" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü, insanın dış dünyadaki eylemlerinin, kalbinin derinliklerindeki hâlini yansıtan bir ayna olduğunu ortaya koymaktadır. Hadis, günah işleyen ama "Kalbim temizdir" diyen bireylerin hatalı bir düşünce içinde olduklarını göstermektedir. Onların yanlış düşündükleri kolayca kanıtlanabilir; zira kalbi temiz olanın eylemleri de temiz olur. Harama bulaşan bir kişi için "Şu kişi temiz bir insandır" denildiğini duymak mümkün değildir. Dolayısıyla, haram işler işleyen ve isyan eden bir kişinin zahirî eylemleri, kalbinin bozulduğunu açıkça gösterir.

Bu hadis-i şerif, insanın tüm organlarının kalp tarafından yönetildiğini vurgular. Ebû Hureyre *radıyallahu anh*, hadisi şerh ederken şöyle demiştir: "Kalp, padişahtır; organlar da onun askerleri. Eğer padişah ıslah olursa, askerleri de ıslah olur; şayet padişah bozulursa, askerleri de bozulur."

[80] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/182; *Sahihu'l-Câmi*, 3887.

Bu açıklama, aklın esas olarak kalpte bulunduğunu ortaya koymaktadır. Aklın kalpte olduğu hususunda birçok ayet mevcuttur. Örneğin şöyle buyrulmaktadır: **“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar ama ibret almadılar.) Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur.”** (Hac, 46) **“And olsun ki cehennem için de birçok cin ve insan yarattık; onların kalpleri vardır ama anlamazlar...”**

(A'râf, 179)

Bu ayetler, insanın düşünme ameliyesinin beyinle değil, kalple ilişkili olduğunu net olarak ortaya koymaktadır. Yani akıl, başta değil, kalpte yer almaktadır. Rivayet edilir ki Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh Sıffîn Savaşı*'nda şöyle demiştir: “Gerçekten akıl kalpte, merhamet karaciğerde, şefkat dalakta ve nefes de akciğerde bulunur.”^[81] Ali *radiyallahu anh* bu sözleriyle insanları, kalplerini ıslah etmeye ve fitne ortaya çıktığında ondan uzak durmaya, aynı zamanda da merhametli ve şefkatli olmaya çağırmaktadır.

İbn Hacer el-Askalânî *rahimehullah*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “*Dikkat edin! Vücutta bir et parçası vardır ki o iyi olduğunda vücudun tamamı iyi olur. O bozulduğu zaman vücudun tamamı bozulur. İşte bu et parçası kalbdir.*” ifadesini şerh ederken şöyle demiştir:

“Bu hadis, kalbin çok değerli olduğuna, onun ıslah edilmesinin zorunlu olduğuna ve ayrıca insanın temiz/helal rızık kazanmasında kalbin önemli rolü olduğuna işaret etmektedir. Bütün bunlar, Allah'ın kalbe yerleştirdiği akılla ilişkilidir. Bu durum, akıl ile kalbin birbirine bağlı olduğuna delil teşkil eder. Şu ayetler buna örnek olarak gösterilebilir: **‘Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar ama ibret almadılar.) Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur.’** (Hac, 46); **‘Doğrusu bunda, kalbi olana veya hazır bulunup kulak verene ders vardır.’** (Kaf, 37)

[81] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 192; el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, 4/161.

Müfessirler, bu ayetlerde geçen ‘**kalp**’ ifadesinin ‘akıl’ anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Zira akıl, kalbin içinde yer alan bir niteliktir ve bu nedenle ayette ‘kalp’ kelimesiyle ifade edilmiştir.”^[82]

✽ Şimdi gelin, selefin bu konuya dair söyledikleri birkaç öğretici sözle hadisin şerhini tamamlayalım:

Ebû Derdâ *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir insanın takvasının kemali, en küçük günahlardan bile kaçınmasında yatar. Ayrıca, kendisine helal gibi görünen ancak haram olma ihtimali taşıyan işlerden de kaçınması gerekir ki haram ile arasına bir engel koymuş olsun.”^[83]

İbn Ömer *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Ben, haramlarla arama engel koyarak helal olan işlere yönelirim ki harama düşmeyeyim.”^[84]

Hasan el-Basrî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Takvâ sahibi olanlar, haram olduğundan şüphe ettikleri birçok helal şeyi terk ettikleri için takvaya ulaşmışlardır.”^[85]

Süfyan b. Uyeyne *rahimehullah* da şöyle demiştir: ”Takvâ sahipleri, yapılması gerekli olmayan işlerden kaçındıkları için ‘muttakî’ olarak nitelendirilmişlerdir.”^[86]

Yüce Allah’tan dileğimiz, kalbimizi İslâm dini üzere sabit kılmasıdır.

Son olarak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bize öğrettiği dualarla hep birlikte Allah’a şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرَّشْدِ، وَنَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَنَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَنَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَنَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعَلَّمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعَلَّمْ، وَنَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعَلَّمْ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ»

[82] *Fethu'l-Bâri*, 1/128-129.

[83] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/209.

[84] Önceki kaynak.

[85] Önceki kaynak.

[86] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/284.

“Allah’ım! Senden; dinde sebat etmeyi ve doğruluğa azmetmeyi diliyoruz. Senden; rahmetini ve mağfiretini gerektirecek her şeyi yapma kararlılığını istiyoruz. Nimetine şükretmeyi ve Sana güzel bir şekilde ibadet edebilmeyi istiyoruz. Senden; doğruyu konuşan bir dil ve eğriliklerden uzak bir kalb istiyoruz. Allah’ım! Bildiğin bütün hayırları Senden istiyoruz. Senin bildiğin her türlü şerden de Sana sığınıyoruz. Bildiğin günahlarımızdan dolayı Senden bağış diliyoruz. Şüphesiz ki Sen gaybı en iyi bilensin.”^[87]

«اللَّهُمَّ آتِ نُفُوسَنَا تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرٌ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَحْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا»

“Allah’ım! Nefsimize takvâsını ver ve nefsimizi arındır! Sen, nefisleri en iyi tezkiye edensin. Sen, nefsimizin velîsisin/dostusun. Allah’ım! Fayda vermeyen ilimden, huşu duymayan kalpten, kabul olunmayan duadan ve doymayan nefisten Sana sığınırız!”^[88]

[87] Müsned-i İmam Ahmed, 4/125; Sünen-i-Tirmizî, 3407.

[88] Sahih-i Müslim, 6844.

7. Hadis DİN NASİHATTIR

عَنْ أَبِي رُقَيْةَ تَمِيمِ بْنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ. قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ لِلَّهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلِأَيِّمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».
رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ٥٥].

Ebû Rukayye Temîm b. Evs ed-Dârî *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Din, nasihattir.” Biz de “Kimin için ya Rasûlallah?” diye sorduk. O şöyle cevap verdi: “Allah için, Kitabı için, Peygamberi için, Müslümanların idarecileri için ve bütün Müslümanlar için nasihattir.” [89]

Diğer bir rivayette ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Din nasihattir.” sözlerini üç kez tekrarlanmıştır. [90]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Din nasihattir” buyruğu ile dinde nasihat etmenin önemini vurgulamıştır. Nasihat, dinin temel unsurlarından biri kabul edilmektedir. Nasıl ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Hac, Arafat’tır” buyruğu, hac ibadetinin özünün Zilhicce ayının 9. günü Arafât vakfesinde bulunmak olduğunu gösteriyorsa, aynı şekilde, onun “Dua, ibadettir” buyruğu da duanın ibadetin temel unsurlarından biri olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla nasihat de dinin ana unsurlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

“Din” denildiğinde, İslam, iman ve ihsan anlaşılmaktadır. Nitekim Cebrâîl hadisinde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Cebrâîl’in İslam, iman ve ihsanla ilgili sorularına ayrıntılı şekilde cevap verdikten sonra, “O Cebrâîl’di. Size dininizi öğretmeye gelmişti” buyurmuştur. Burada kastedilen din, amelleri kapsamaktadır. Örneğin, ayette, “**Sizin için din olarak İslam’ı seçtim**” (Maide, 3) buyrulmaktadır. Yüce Allah, bu dini, insanların onun gereklerini yerine getirmeleri için indirmiştir.

[89] *Sahih-i Müslim*, 55.

[90] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/102.

Bunun yanı sıra, *din* kelimesi *ceza* anlamını da kapsamaktadır. Nitekim “**Din gününün sahibi**” (Fâtiha, 4) buyruğu, âhiretteki kesin hesap, ceza ve ödülün karara bağlanacağı büyük mahkeme gününü işaret etmektedir.

Hadise dikkat edildiğinde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “*Din nasihattir*” ifadesini kullandığı, fakat ardından bu kavramı bilerek açıklamadığı görülmektedir. Bu yaklaşım, sahabîlerin konuyu sorgulamalarını ve öğrendiklerini uygulama arzusu taşımalarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Zira bu yöntemle edinilen bilgi, hafızada daha kalıcı olmaktadır.

Bu durum, ashabın hemen “Kimin için?” şeklinde soru sormalarına yol açmıştır. Onların bu tarz soru sormaları, nasihatın ne olduğunu anladıklarını, ancak bunun kimin için geçerli olduğunu öğrenmek istediklerini göstermektedir. Eğer bu tavsiyelere dikkatle bakılırsa, *nasihat* kavramının tüm dinî konuları kapsadığı anlaşılır; bunlar arasında inanç, ibadet, davranışlar ve hak sahiplerinin haklarının ihlal edilmesi durumunda izlenecek yollar da yer almaktadır.

Birçok İslam alimi, eserlerinde bu hadiste bahsedilen beş tavsiyeyi yorumlamıştır. Biz, bu yorumlardan ikisini seçtik. Gelin, bu iki açıklamayı birlikte inceleyelim:

* Birincisi, Ebû Amr b. es-Salâh'ın şerhidir. İbn es-Salâh, *Siyânatu Sahîh-i Müslim* adlı eserinde şöyle demiştir: “Nasihat, derin anlam ifade eden bir kelimedir. Bu kavram, nasihatte bulunan kişinin, nasihat edilen kişi için birçok hayır istemesi ve onu hayırlı işlere yönlendirmesi manasını taşır.”

Hadiste geçen ‘*Yüce Allah için nasihat*’ ifadesi, O'nun tek ilah olduğunu kabul etmeyi, kemâl ve yücelik sıfatlarına inanmayı, O'na samimi bir şekilde itaat etmeyi ve O'nu sevmeyi kapsar. Buna ek olarak, yalnızca Allah rızası için insanları sevmek veya nefret etmek, günahlardan uzak durmak, Allah'ı inkar edenlerle mücadele etmek ve diğer Müslümanları da bu konuda teşvik etmek anlamına gelir.

“*Allah'ın Kitabı için nasihat*” ise, o kitaba iman etmek, onu yüceltmek, öğrenip öğretmek, okurken tecvide uymak, emirlerini yeri-

ne getirmek, yasaklarından sakınmak, tefsirlerini inceleyip anlamaya çalışmak, başkalarını davet etmek ve kitabı tahrif etmeyi veya ona hakaret etmeyi amaçlayan sapkınlara karşı onu savunmak demektir.

“Allah Rasûlü için nasihat,” ona ve öğretilerine iman etmek, onu yüceltmek, onun emirlerine itaat etmek, sünnetini yaşatmak ve öğretmek, yüksek ahlak ve edeple donanmak, ona ve sünnetine düşman olanlara karşı durmak, onu ve onu sevenleri, özellikle ashâbı ve ehl-i beyti sevmek anlamına gelir.

“Müslümanların idarecileri için nasihat,” onları şeriata uygun işlerinde desteklemek, onlara İslâm’a aykırı olmayan konularda itaat etmek, bilmedikleri veya unuttukları hususları nazikçe hatırlatmak, isyan etmemek, iyi işler yapabilmeleri için Allah’a dua etmek ve başkalarını da bu konuda teşvik etmeyi kapsar.

“Bütün Müslümanlar için nasihat” ifadesi, yetki sahipleri dışında kalan herkesi kapsar. Bu nasihat, onları hayırlı işlere yönlendirmeyi, dinî ve dünyevî konuları öğretmeyi, onların hatalarını örtmeyi, düşmanlarıyla anlaşmazlıklarında onlara destek olmayı, aldatmamayı, kıskanmamayı ve kendisi için istediklerini başkaları için de istemeyi içerir.^[91]

* İkinci açıklama, İbn Hacer el-Askalânî rahimehullah’ın şerhidir. İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri* adlı eserinde şöyle demiştir: “Hadis-i şerifte geçen ‘Allah için nasihat,’ Allah’ı layıkıyla tanımak, hem açıkta hem gizlide O’na itaat etmek, O’nun rızasını kazanmak amacıyla emirlerini yerine getirmek, gazabından korunmak için yasaklardan kaçınmak ve isyan edenleri O’nun yoluna döndürmek için mücadele etmektir.

Sevrî’nin Abdulaziz b. Rufey’den, onun da Ali’nin sırdaşı Ebû Sümame’den rivayet ettiğine göre bir gün Havariler, Meryem oğlu İsa aleyhisselam’a, ‘Ey Allah’ın ruhu! Allah için nasihatte bulunan kişi kimdir?’ diye sordular. İsa aleyhisselam şöyle cevap verdi: ‘Allah’ın hakkını kendi hakkından üstün tutan kimsedir.’

‘Allah’ın Kitabı için nasihat,’ onu öğrenmek ve öğretmek, doğru tecvit kurallarına uyararak okumak, yazarken titiz olmak, ayetlerin

[91] *Siyânetu Sahîh-i Müslim mine’l-İhlâl ve’l-Galat ve Himaye mine’l-İskât ve’s-Sakatî*, 223-224.

anlamını kavramaya çalışmak, hükümlere riayet etmek ve kitabı tahrif edenlere karşı savunmak anlamına gelir.

'Allah Rasûlü için nasihat,' ona saygı göstermek, dinin yayılmasına katkı sağlamak, sünnetini öğrenip öğretmek suretiyle yaşatmak, sözde ve amelde onun yolunu izlemek ve onu ve takipçilerini sevmek demektir.

'Müslümanların liderleri için nasihat,' onları şeriata uygun şekilde desteklemek, bilmedikleri konularda bilgilendirmek, hatalarını hikmetle düzeltmek, asla şeriati çiğnememek, halk nezdinde sevimlerini sağlamak ve zulme engel olmaktır. Burada *liderler*, âlimleri de kapsar; onlara nasihat, ilimlerine saygı göstermek ve iyi amellerini takdir etmek anlamına gelir.

'Bütün Müslümanlar için nasihat,' onlara merhamet göstermek, iyilik yapmaya çalışmak, faydalı bilgileri öğretmek, zarar vermemek, kendisi için arzu ettiği şeyleri başkaları için de istemek ve kendine uygun görmediğini onlara da uygun görmemek demektir."^[92]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılmalıdır ki *Allah için nasihat* denildiğinde, O'nun hakkını yerine getirmek, tevhidini kabul etmek, emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak gerekmektedir.

Allah'ın Kitabı için nasihat, Kur'an'a layıkıyla değer vermek, onu öğrenmek, başkalarına öğretmek ve fırsat buldukça düzenli olarak okumaktır.

Allah Rasûlü için nasihat, onun izlediği yolu takip etmek, hükümlerine tereddütsüz uymak, onu sıkça anmak ve salavat getirmek, dini yaymak, onu ve sevdiği kişileri sevmek, nefret ettiği kimselere karşı ise mesafeli olmaktır.

Müslüman liderleri için nasihat ise, yetkili Müslümanların onları nazik ve edepli bir şekilde, halkın içinde değil yalnız başına uyarması, ardından ıslah olmaları için Allah'a dua etmesiyle gerçekleşir. Rivayet edilir ki Fudayl b. İyâd, "Şayet kabul edilecek bir duam olsaydı, onu yö-

[92] *Fethu'l-Bâri*, 1/89.

neticinin ıslahı için yapardım” demiştir.^[93] Yöneticilere itaat konusunu ele alırken, bu bağlamda rivayet edilen bazı hadisleri sunmak faydalı olacaktır:

İmam Ahmed’in rivayet ettiği hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Üç özellik vardır ki bunları kendinde toplayan müminin kalbi asla sapmaz: Amelini yalnızca Allah rızası için samimiyetle gerçekleştirmek, Müslümanların yöneticilerine nasihatte bulunmak ve Müslüman cemaatten ayrılmamaktır.”^[94]

Başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kim, yöneticisinin hoş karşılanmayan bir davranışını görürse, buna sabır gösterebilir. Çünkü kim, Müslüman cemaatten bir karış dahi ayrılıp ölürse, sanki cahiliye ölümüyle ölmüş olur.”^[95]

Diğer bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’tan korkun. Beş vakit namazınızı kılın. Ramazan ayında orucunuzu tutun. Mallarınızın zekâtını verin. İdarecilerinize itaat edin (ki böylece) Rabbinizin Cennetine giresiniz.”^[96]

Belirtmek gerekir ki Müslümanın diğer Müslümana karşı hakları hususunda oldukça fazla hadis rivayet edilmiştir. Örneğin, bu hadislerden birinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır.” Ashâb, ‘Bunlar nelerdir ey Allah’ın Rasûlü?’ diye sorduğu zaman Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müslümanla karşılaştığında ona selam ver, davet ettiğinde davetine icabet et, senden nasihat istediğinde ona nasihat et, aksırıp da Allah’a hamd ederse ona, ‘Yerhamukellah / Allah sana rahmetiyle muamele etsin’ de, hastalandığı zaman onu ziyaret et, öldüğünde de cenazesinin peşinden git.”^[97]

Başka bir rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Birbirinize nefret ve düşmanlık beslemeyin, birbirinize

[93] *Şerhu’s-Sünne*, 116.

[94] *Müsned-i İmam Ahmed*, 5/183; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 404.

[95] *Sahih-i Buhârî*, 7054.

[96] *Sünen-i Tirmizî*, 2/516; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 867.

[97] *Sahih-i Müslim*, 2162.

haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun! Hiçbir Müslümana, kardeşiyle üç günden fazla küs durması helal değildir."^[98]

Yine bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Zandan çokça sakının, çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Birbirinizin kusurlarını aramayın, birbirinize gizlice casusluk yapmayın, birbirinize kazık atmak amacıyla malın fiyatını yükseltmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize nefret beslemeyin ve birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"^[99]

İslam dininin nasihat olması konusunda selefin de öğretici sözleri vardır. Bu sözlerden birkaçını burada zikrederim:

Fudayl b. İyâd *rahimehullah* şöyle demiştir: "Biz, yalnızca nafle namaz kılan ve oruç tutanları değil; gönlü temiz, eli cömert ve sürekli ümmete nasihat edenleri de, hayırlı işlerde herkesi geride bırakan Müslümanlar olarak kabul ederiz."^[100]

O ayrıca şöyle demiştir: "Mümin kişi, mümin kardeşinin kusurunu örtüp ona yalnızca gizli bir şekilde nasihat eder; fasık kişi ise mümin kardeşinin hatalarını yayar ve onu utandırmaya çalışır."^[101]

Ma'mer *rahimehullah* şöyle demiştir: "Sana en fazla nasihat eden kişi, Allah rızası için, senin başına bir sıkıntı gelmesinden endişe duyan kimsedir."^[102]

Son olarak, Allah'tan dileğimiz, bizi Zatına ve Rasûlüne itaat etmede, Allah'ın Kitabını öğrenip başkalarına öğretmede ve İslam ümmetine yararlı işler yapmada muvaffak kılmasıdır. Bu şuurla, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bizlere öğrettiği dua ile bütün müminler adına Allah'a yönelerek şöyle niyaz ediyoruz:

[98] *Sahîh-i Buhârî*, 6076; *Sahîh-i Müslim*, 2558.

[99] *Sahîh-i Buhârî*, 6066; *Sahîh-i Müslim*, 3563.

[100] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/225.

[101] Önceki kaynak.

[102] Önceki kaynak.

«رَبِّ أَعِنَّا وَلَا تُعِنِّ عَلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا وَلَا تَنْصُرْ عَلَيْنَا، وَأَمْكُرْ لَنَا وَلَا تَمْكُرْ عَلَيْنَا،
وَاهْدِنَا وَيَسِّرِ الْهُدَىٰ إِلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا عَلَىٰ مَنْ بَعَىٰ عَلَيْنَا، رَبِّ اجْعَلْنَا لَكَ شُكَّارِينَ،
لَكَ ذَكَارِينَ، لَكَ رَهَّابِينَ، لَكَ مَطْوَاعِينَ، إِلَيْكَ مُحِيطِينَ أَوْاهِينَ مُنِيبِينَ، رَبِّ
تَقَبَّلْ تَوْبَتَنَا، وَأَعْسِلْ حَوْبَتَنَا، وَأَجِبْ دَعْوَتَنَا، وَثَبِّتْ حُجَّتَنَا، وَاهْدِ قُلُوبَنَا، وَسَدِّدْ
أَلْسِنَتَنَا، وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ قُلُوبِنَا»

“Rabbim! Bize yardım et ve aleyhimizde (düşmanlarımıza) yardım etme. Yardımını bizden esirgeme ve aleyhimize (düşmanlarımıza) destek verme. Düşmanlarımıza tuzak kurmamıza yardım et, düşmanlarımızın bize tuzak kurmalarına izin verme. Bizi hayırlı işlere yönelt ve hayır yolunda ilerlemeyi bizlere kolaylaştır. Zulüm ve haksızlık edene karşı bize yardım et. Ey Rabbim! Bizleri Sana çok şükreden, Seni çok zikreden, çokça Senden korkan, Sana çok itaat eden, Sana çok boyun eğip tevazu eden, Sana çok yakarıp ağlayan ve teube eden kimseler eyle. Ey Rabbim! Bizim tövbemizi kabul eyle, günahlarımızı bağışla, duamızı kabul et, kalbimizi hidâyet üzere daim kıl, dilimizi doğrulukla hakkı söylemekten ayırma, hüccetimizi (yani Senin düşmanlarına karşı susturucu ve mağlup edici delilimizi) sabit kıl ve kalbimizi fenalıktan arındır!”^[103]

[103] Sünen-i Ebû Davud, 1510; Müsned-i İmam Ahmed, 1/227; Sahih-i Edebü'l-Müfred, 665.

8. Hadis

MÜSLÜMANIN KANININ VE MALININ HARAMLIĞI

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ؛ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٢٥]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ٢٢].

Abdullah b. Ömer *radiyallahu anhumu'* dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Ben, (onlar) Allah’tan başka hakkıyla ibadete lâyık hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şهادet edip namazı dosdoğru kılincaya ve zekâtı hakkıyla verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bu şartları yerine getirdikleri takdirde, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslam’ın gerektirdiği haklar ise bunların dışında kalmaktadır. Onların gizli durumlarının hesabı ise yalnızca Allah’a aittir.”^[104]

İmam Buhârî ve Müslim’in rivayet ettiği bir hadiste “Bana emredildi” ifadesi geçmektedir. Genel olarak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu tür ifadeleri kullandığında, söz konusu emrin veya nehyin Allah’tan geldiği anlaşılır. Sahabîlerin “Bize emredildi” veya “Bize yasaklandı” dediklerinde ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kendilerine yönelttiği emir veya yasak kastedilir. Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, sözlerinde “Rabbim bana emretti” demek istemiştir. Bu durum, ayetlerde de teyit edilmektedir; nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ (٢) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) ﴾

[104] Sahih-i Buhârî, 25; Sahih-i Müslim, 22.

“O asla kendi arzu ve hevesine göre konuşmaz. Onun bildirdikleri, kendisine Allah tarafından gelen vahiyden başka bir şey değildir.” (Necm, 3-4)

Tevbe sûresi'nin 29. ayeti, bu konudaki hadis-i şerifi teyit eden delillerden biri olarak kabul edilmektedir:

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm’ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.”

İmam Müslim’in *Sahih*’inde geçen bir rivayette, Peygamber *salallahu aleyhi ve sellem*’in vefatından sonra Ebû Bekir *radiyallahu anh*’ın halife seçilmesi üzerine bazı Arapların mürted olduğu bildirilmiştir. Mürtedler üç gruba ayrılmaktadır:

1. Cahiliye inançlarına dönenler: Putperestliğe geri dönmüşlerdir.
2. Peygamberlik iddiasında bulunanlara tabi olanlar: Müseylime Esved el-Ansî^[105] (Müseylmetü’l-kezzâb) gibi kişilere uymuşlardır.
3. Müslüman olduklarını iddia eden, ancak zekât vermekten kaçınanlar: Bu grup, Müslüman olduklarını beyan etmelerine rağmen, zekât vermeyi reddetmişlerdir.

Ömer b. Hattâb *radiyallahu anh*, Ebû Bekir *radiyallahu anh*’ın mürtedler ve zekât vermeyenlerle savaşmaya hazırlandığını görünce sordu: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘İnsanlar ‘Lâ ilâhe illâllah’ deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum; kim ‘Lâ ilâhe illallah’ derse, İslam’ın hakkı dışında canını ve malını benden korumuş olur; onların gizli saklılarının hesabını görmek ise yalnız Yüce Allah’a aittir.’ buyurmuşken, sen hangi gerekçeyle onlarla savaşacaksın?” Ebû Bekir *radiyallahu anh*, namaz ile zekâtı birbirinden ayıran herkesle

[105] Necran yakınlarında doğdu. Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan ilk kişidir.

savaşacağını belirterek, zekâtın malın hakkı olduğunu ve eğer insanlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e verdikleri gibi zekât vermekten kaçınırlarsa buna dayanarak onlarla kesinlikle savaşacağını ifade etti. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh*, bunun Allah'ın Ebû Bekir *radiyallahu anh*'in gönlüne koyduğu bir düşünce olduğunu ve son derece doğru bir görüş olduğunu söyledi.^[106]

İbn Hacer bu hadisi açıklayarak, şeriat hükümleri hakkında ictihadın caiz olduğunu belirtmiş ve bu konuda Allah'a ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e başvurulması gerektiğini vurgulamıştır. Tartışılması mümkündür; ancak nihayetinde doğru görüşü tercih etmek ve tartışmayı edep çerçevesinde, nazıkçe ve sertlikten uzak bir şekilde yürütmektir Müslümanın ahlakına uygun olan! Tartışma sırasında doğru görüş anlaşılana kadar delil sunulması vaciptir; inatçılık yapılırsa sert tutum almak caizdir. Ayrıca, bir görüşü ispatlamak amacıyla Allah'a yemin etmek de uygundur.

Hadisten ayrıca, yalnızca "*Lâ ilâhe illallah*" diyen, ancak şehadetin ikinci kısmı olan "*Muhammedun Rasûlullah*" ifadesini söylemeyen kişiyi kafir sayarak öldürmenin yasak olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişi, imtihan edilene kadar öldürülmez; ancak yalnızca "*Lâ ilâhe illallah*" demekle de Müslüman sayılmaz. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet eder ve İslam hükümlerini gücü yettiği ölçüde yerine getirirse, o zaman Müslüman sayılabilir. Bu hususta delil olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "*İslam'ın gerektirdiği haklar ise bunların dışında kalmaktadır*" sözü gösterilmektedir.

Begavî'ye göre, bir ve tek Allah'ı kabul etmeyen putperest bir kişi "*Lâ ilâhe illallah*" dediğinde zahiren Müslüman kabul edilse de, ona İslam'ın hükümlerinin tamamının benimsetilmesi ve batıl inançlardan uzaklaştırılması gerekir.

Yalnızca Allah'ın birliğini tasdik eden ama Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i inkâr eden bir kişi, "*Muhammedun Rasûlullah*" demedikçe Müslüman sayılmaz. Eğer kişi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yal-

[106] *Sahih-i Müslim*, 20.

nızca Araplara gönderildiğine inanıyorsa, tüm insanlara elçi olarak gönderildiğini kabul etmesi gerekir. Ayrıca, İslam'da farz kılınmış bir hükmü inkâr eder veya haram kılınmış bir şeyi helal sayarsa, mürted sayılması gerekir. Begavî'nin "tamamının benimsetilmesi gerekir" ifadesi de bunu teyit etmektedir.^[107]

Söz konusu hadisten açıkça anlaşılmaktadır ki bir kişinin Müslüman sayılması için Kelime-i Şehadet'in zahirî anlamını kavraması ve doğru şekilde ifade etmesi yeterlidir; bu nedenle, böyle bir kişiyi kâfir olarak nitelendirmek doğru değildir. Bu düşünceyi destekleyen birçok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biriyle yetinmek gerekirse, İmam Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan bir rivayette Üsâme b. Zeyd *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir:

"Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bizi Cüheyne kabilesinin Hura-ka kolu üzerine göndermişti. Sabahleyin onlar sularının başındayken üzerlerine hücum ettik. Orada ben, kafirlerden birini yakaladım. O, 'Lâ ilâhe illallah / Allah'tan başka hak ilâh yoktur' dedi. Ancak ben onu vurup öldürdüm. Sonra kalbime şüphe düştü. Bu olayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattım. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, 'Ey Üsâme! 'Lâ ilâhe illallah' dedikten sonra adamı öldürdün mü?' buyurdu. Ben, 'Yâ Rasûlallah! O, bu sözü, sadece canını kurtarmak için söyledi' dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, 'Kalbini mi yardım ki bu sebeple söyleyip söylemediğini bilesin?' buyurdu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü o kadar çok tekrarlardı ki ilk defa o gün Müslüman olmuş olmayı temenni ettim..."^[108]

Üsâme *radıyallahu anh*, bu günahın İslam'dan önceki günahları arasında sayılmasını ve İslam'a girdikten sonra Allah tarafından affedilmeyi temenni etmiştir.^[109]

Bu hadiseden açıkça anlaşılmaktadır ki *şehadet* kelimesinin anlamını kavrayıp onu telaffuz eden ve kabul eden kimse kâfir sayılmaz. İbn Useymin *rahimehullah*, bir kişinin kâfir sayılabilmesi için şeriatın belir-

[107] *Fethu'l Bâri*, 19/382.

[108] *Sahîh-i Müslim*, 96.

[109] *ed-Dibac ala Sahihil-İmam Müslim*, 1/112.

lediği bütün şartların onda bulunması ve kâfir olarak nitelendirilmesine engel teşkil eden sebeplerin ortadan kalkması gerektiğini söylemiştir.

Bu noktada şu soru ortaya çıkmaktadır: Ebû Bekir *radıyallahu anh* neden zekât vermeyenleri kâfir saymış ve onlarla savaşmıştır? Bunun nedeni, onların zekâtın farz oluşunu inkâr ederek bu yükümlülüğten kaçınmalarıdır. Süleyman b. Abdullah Âli Şeyh bu hususta şöyle demiştir: “Her ne kadar ‘Lâ ilâhe illallah’ sözü cennete girmek ve cehennem azabından kurtulmak için bir sebep teşkil etse de, bu aynı zamanda yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak da görülmelidir. Ancak her yükümlülük, kendine özgü şartlara riayet edilerek ve engelleyici sebeplerden kaçınılarak yerine getirilmelidir. Şartlardan biri eksik kaldığında veya bir engel ortaya çıktığında cenneti kazanmak mümkün değildir.”

Bu bağlamda Hasan el-Basrî, kendisine, “‘Lâ ilâhe illallah’ diyen, cennete girer mi?” diye sorulduğunda, “Eğer bu sözü söyleyip gereklerini yerine getirirse cennete girer” cevabını vermiştir. Benzer şekilde Vehb b. Münebbih, “‘Lâ ilâhe illallah’ kelimesi cennetin anahtarı değil midir?” diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir: “Evet, ancak her anahtarın dişleri vardır. Eğer sen dişine uygun bir anahtar getirirsen, kapıyı açar; aksi takdirde açmaz.”^[110]

Âlimin bu açıklamasından anlaşılmaktadır ki şehadet kelimesini söyleyen kişi bunun gereklerini yerine getirmeli, yani namaz kılmalı ve zekât vermelidir. Bu hususu teyit eden bir hadiste Muâz *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir zamanlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* beni Yemen’e (vali ve kadı olarak) gönderip şöyle buyurdu: ‘Sen, Kitap ehli bir topluluğun yanına gidiyorsun. Onları, Allah’tan başka ibadete layık hiçbir mâbudun olmadığına ve benim Allah’ın elçisi olduğuma şehadet etmeye davet et. Şayet bu konuda sana itaat ederlerse, onlara bildir ki Allah onlara bir gündüz ve gecede beş vakit namazı farz kılmıştır. Eğer bu hususta da sana itaat ederlerse, onları uyar ki Allah onlara, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere zekâtı farz kılmıştır. Şayet bu konuda da sana itaat

[110] *Teysirül-Azizil-Hamid*, 1/111.

ederlerse, o zaman mallarının en kıymetlisini almaktan sakın ve mazlumun bedduasından kork. Çünkü Allah ile mazlumun bedduası arasında, bu bedduanın etkisini bertaraf edecek hiçbir engel yoktur.”^[111]

İbn Useymin *rahimehullah* şöyle demiştir: “Hadiste dikkat edilmesi gereken bir nüans vardır ki bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ‘en ukâtile,’ yani savaşmak, mücadele etmek anlamına gelen sözüdür. Arapçada ‘kâtele;’ *mücadele etmek*, ‘katale’ ise *öldürmek* anlamına gelir. Buna göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, ‘Lâ ilâhe illallah’ demeyeni öldürmek değil, onunla savaşmak emredilmiştir. ‘Katele,’ belirli bir kişiyi öldürmeyi ifade eder ve İslam şeriatına göre yalnızca özel şartlar dahilinde, devlet otoritesinin kararıyla bunu yapmak caizdir. ‘Mukâtele’ ise daha kapsamlıdır. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **‘Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşarlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah’ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah’ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever.’** (Hucurât, 9)

Dikkat edilirse, Yüce Allah, müminlerin bir kısmına, dinde aşırılığa sapan diğer mümin toplulukları ıslah etmek amacıyla onlarla savaşmasını emretmektedir. Ebû Bekir *radiyallahu anh* da tam olarak bu ve benzeri ayetlere dayanarak karar vermiştir. Tarihî kayıtlardan anlaşıldığı üzere, Ebû Bekir *radiyallahu anh* zekât vermeyi reddedenlerle savaşmış, ancak onlar gerçeği kabul ettikten sonra hepsini serbest bırakmış ve hiçbirini öldürmemiştir.”

Bu konuda Tîbî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Biz, ‘Lâ ilâhe illallah’ diyen ve zahiren Müslüman olduğunu ortaya koyan hiçbir kimseyle savaşmamalıyız. Onun samimi olup olmadığını araştırmak da bize düşmez.”^[112]

Hadisin sonunda ifade edildiği üzere, şehadet getiren, namaz kılan ve zekât veren kimse hakkında zahirine göre hüküm verilir. Eğer

[111] *Sahîh-i Buhârî*, 1496; *Sahîh-i Müslim*, 19.

[112] *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 7/283.

kişi kalbinde inkâr taşımasına rağmen dışarıdan Müslüman görünüyorsa, bunun hesabını Allah'a bırakmak gerekir. Dolayısıyla, herhangi bir şüpheye dayanarak böyle birini kâfir olarak nitelendirmek doğru değildir.

Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, İslam ümmetine vasiyeti-
dir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Veda haccında Müslümanlara şöyle
 demiştir: “Hiç kuşkusuz, sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namus-
 larınız, şeref ve haysiyetleriniz, bu günün, bu beldenin ve bu ayın
 haram olduğu gibi, birbirinize haram kılınmıştır.” Peygamber *sallal-
 lahu aleyhi ve sellem* burada, bir Müslümanın diğer bir Müslümanın kanını
 dökmesinin, malına veya namusuna saldırmasının haram olduğunu
 vurgulamaktadır.

Hadiste “İslam'ın gerektirdiği haklar ise bunların dışında kal-
maktadır” denilmektedir. Yani şeriatın hükümlerinin geçerli olduğu
 yerlerde kısas ve benzeri idam hükümleri uygulanır ve suçlu kişi idam
 edilir. Vurgulamak gerekir ki bu ve benzeri kurallar yalnızca şeriat
 mahkemelerinin bulunduğu bölgelerde geçerlidir; idam cezasının uy-
 gulanmadığı yerlerde hiç kimse kendi başına hüküm verip birini öldü-
 remez; bu kesinlikle haramdır. Bu meselede özellikle kafirlerin hakları
 önemlidir.

Kafirler ise dört kategoriye ayrılır: Müste'min, muâhid, zimmî ve
 harbî. Müste'min, İslâm devletine emanla giren gayrimüslim; muâ-
 hid, İslâm devletiyle barış antlaşması yapmış gayrimüslim; zimmî, İs-
 lâm devletinin egemenliğini ve himayesini kabul eden gayrimüslim;
 harbî ise İslâm devletiyle antlaşması olmayan ve onunla savaş halinde
 olan gayrimüslimdir.

İlk üç grup, şahadet kelimesini kabul etmemiş olsalar dahi, onlarla
 savaşmak veya onları öldürmek caiz değildir. Bu konuda pek çok delil
 vardır. Örneğin, müste'minle ilgili olarak ayette şöyle buyrulmuştur:
 “Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde
 bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı
 tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların
 bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.” (Tevbe, 6)

Muâhid hakkında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir kimse anlaşmalı bir muâhidi öldürürse, Cennet’in kokusunu alamaz. Halbuki onun kokusu kırk yıllık mesafeden bile duyulur.”

Zimmîler hakkında da benzer anlam taşıyan hadisler rivayet edilmiştir. Ayet ve hadislerde açıkça ifade edilmektedir ki Müslümanlarla barış anlaşması yapan veya İslâm devletinin egemenliğini kabul eden, belirli bir ücretle İslam topraklarında çalışan veya Müslümanlardan koruma isteyen bir kafiri öldürmek veya ona eziyet etmek yasaktır. İslam’da, kafirlerin en kötülere olarak kabul edilen harbî/savaş halindeki kâfire, yani acımasız düşmanlara bile zulmetmek yasaklanmıştır. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

“Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah, aşırı gidip haddi aşanları sevmez.” (Bakara, 190)

Ayetteki “had” ifadesiyle, yasaklanmış her türlü sınır ve hukuk kastedilmektedir. Bu bağlamda, size karşı savaşmayan kadınları, çocukları, yaşlıları, rahipleri ve benzeri kişileri öldürmek, savaşan erkeklerin ölü bedenlerine işkence yapmak; burun, kulak ve benzeri organlarını kesmek, hayvanları öldürmek, ağaçları kesmek, ibadet yerlerini tahrip etmek, evleri yıkmak gibi eylemler yasaklanmıştır. İşte gerçek barış/selamet dini İslam budur.

***

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetinde yer alan dua ile Allah’a yönelir ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، إِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ»

“Allah’ım! Hidayet verdiklerinin arasında bizi de hidayete erdir. Afiyet verdiklerinin arasında bize de afiyet nasip et. Dost edinmekte olduğun kimseler arasında bizi de dost olarak kabul et. Bize verdiğin nimetlere bereket ver. Takdir ettiğin şeylerin şerrinden bizleri koru. Şüphesiz, hüküm verme yetkisi yalnızca Sana aittir ve Senin hükmüne karşı hüküm verilemez! Şüphesiz, kimi dost olarak seçersen o asla zelil olmaz, kimi de düşman olarak belirlersen, o da asla aziz olamaz! Rabbimiz, Sen yücesin ve mübareksin!”^[113]

[113] Müsned İmam Ahmed, 1/199; İrvâu’l Ğalil, 2/172; 429.

9. Hadis

DİNDE YASAKLAR VE EMİRLER

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَحْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الدِّينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسْأَلِهِمْ وَاحْتِيَالًا فَهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ۷۲۸۸]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ۱۳۳۷].

Ebû Hureyre Abdurrahmân b. Sahr *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: “Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: ‘Size yasakladığım şeylerden sakının, emrettiklerimi ise gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin. Gerçekten de, sizden önceki ümmetleri, çok soru sormaları ve Peygamberlerine karşı gelmeleri helak etmiştir.’”^[114]

Nesâî’de yer alan rivayette ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına şöyle hitap etmiştir: “Ey insanlar, Allah size hac ibadetini farz kılmıştır; o halde onu yerine getirin.” Bunun üzerine içlerinden biri, “Ey Allah’ın Rasûlü, Hac her yıl mı bize farzdır?” diye sorunca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu cevabı vermiştir: “Eğer ‘evet’ dersem, o zaman bunu yapmak farz olur ve siz buna güç yetiremezsiniz. O halde, benim söylediğimle yetinin. Gerçekten de sizden önceki ümmetler, çok soru sormaları ve Peygamberlerine karşı gelmeleri nedeniyle helâk olmuşlardır. O halde, size yasakladığım şeylerden sakının, emrettiklerimi ise gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin.”^[115]

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “Size yasakladığım şeylerden sakının” ifadesi iki mana taşır: Birincisi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in haram kıldığı ve kaçınılması gereken davranışlardır.

[114] *Sahih-i Buhârî*, 7288; *Sahih-i Müslim*, 1337.

[115] *Sahih-i Müslim*, 1337.

İkincisi ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mekruh saydığı, yani hoşlanmadığı davranışlardır ki bunlardan sakınmak müstehabdır ve takdir edilen bir davranış olarak değerlendirilir. Bu husus, Haşr sûresi'nin 7. ayetinde de teyit edilmektedir: “...**Peygamber size ne veriyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin.**”

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “gücünüz yettiği ölçüde” ifadesi, diğer Kur'an ayetleriyle de desteklenir. Örneğin Tegâbun sûresi'nin 16. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “**O hâlde, gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının.**” Benzer şekilde, Bakara sûresi'nin 286. ayetindeki “**Allah, bir kimseyi, ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar**” ifadesi, sorumlulukların bireylerin güç ve kapasitesinin sınırlarına nispetle olduğunu vurgular.

Söz konusu ayetlerden ve hadisten anlaşılmaktadır ki emirlerde bazı istisnalar bulunabilirse de yasaklarda istisna söz konusu değildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Yasakladığım şeyi gücünüz yettiğince terk edin” gibi bir ifade kullanmamıştır. Dolayısıyla, Allah'ın ve Rasûlünün yasakladığı fiillerden her daim ve hemen uzak durmak gerekir. Örneğin, zina eden veya alkol kullanan bir kişi “Bu kötü davranışı bırakamıyorum, zaman zaman yapıyorum” diyemez, çünkü Allah, insanda haramları terk etme iradesini yaratmıştır; günahkâr kişi bu davranışı sürdürüp bir de mazeret ileri süremez. Buna karşılık, hastalık gibi fiziksel engeller söz konusu olduğunda, kişinin kapasitesine/yapısına uygun alternatifler bulunabilir; örneğin ayakta namaz kılamayan kişi oturarak namaz kılabilir.

İbn Useymîn *rahimehullah* bu hadisi izah ederken şöyle demiştir: “Yasaklanan şeylerin hükmü, miktar açısından hem fazla olanına hem de az olanına uygulanır. Bu kural, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ‘*Çoğu sarhoş eden nesnenin azı da haramdır*’ hadisine dayanmaktadır. Bir kişi şöyle sorabilir: ‘Ama Allah, zarûret durumunda leş veya domuz eti yememize izin veriyor; o zaman zarûret halinde haram bir şeyden faydalanmak mümkün değil mi?’ Buna cevap şudur: Zarûret durumunda, haram kılınan bir şeyin haramlık hükmü geçici olarak kalkar ve o, o an için caiz hâl gelir. Eğer kişi derse ‘Hadisteki ‘sa-

kının' ifadesi, zarûret hâlinde leş veya domuz eti yemeyi de kapsar mı?' derse, biz şöyle cevap veririz: Evet, Allah bu hususta bizzat izin vermektedir.

Nitekim En'âm suresi'nin 119. ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **'Allah, yemek zorunda kaldıklarınız dışında size neleri haram kıldığını tek tek açıklamışken, üzerine adının anıldığı hayvanları yememenizin sebebi nedir?..'**

Bu durumdan şu soru ortaya çıkar: 'Haram kılınan bir şeyi yemek zorunda kalan kişi doyuncaya kadar mı yemelidir, yoksa hayatta kalmak için birkaç lokma ile yetinmeli midir?' Cevap şu şekildedir: Eğer kişi yakın zamanda helal bir yiyecek bulma ihtimalini yüksek görüyorsa, birkaç lokma ile yetinmelidir. Ancak uzun süre yiyecek bulamayacağı keskin olarak biliyorsa, doyuncaya kadar yiyebilir."

Başka bir soru ise şudur: 'Hangi şartlarda haramdan yararlanmak zaruret olarak kabul edilir?' Yalnızca haram olmayan yiyecek bulunamaması ve buna ihtiyaç duyulması hâlinde zaruret söz konusudur."

Özellikle vurgulanmalıdır ki haram ile tedavi edilmek iki nedenle zaruret sayılmaz: Birincisi, hasta haram içerikli ilaç kullanmadan da iyileşebilir; dolayısıyla zaruret ortadan kalkar. İkincisi, çoğu durumda ilaç etkisizdir; bazı hastalar ilacı kullanmalarına rağmen iyileşmez.

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "*Emrettiklerimi ise gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin*" ifadesi, insanın kudret ve iradeye sahip olduğunu gösterir. Bu da Cebriyye fırkasının, insanın fiillerinin yalnızca ilâhî irade ve kudretin zorlayıcı etkisiyle gerçekleştiği görüşünün yanlış olduğunu ortaya koyan bir delildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "*Emrettiklerimi ise gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin*" ifadesinden şu soru doğar: Bir kişi, Allah'ın veya Rasûlünün emrini duyduğunda, bunun vacip mi, yoksa müstehap mı olduğunu araştırmalı mıdır? Çünkü her emir, müstehap olma ihtimali taşır.

Cevap şudur: Bu emri araştırmak gerekli değildir; emri hemen yerine getirmek uygundur. Eğer kişi emre karşı gelir de itaatsizlik ederse, o zaman vacip mi, yoksa müstehap mı olduğu araştırılır. Zira vacip bir

emri terk etmek tevbe etmeyi gerektirirken, müstehap bir ameli terk etmek tevbe etmeyi gerektiren bir günah oluşturmaz.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “*Emrettiklerimi ise gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin*” hadisini daha iyi anlamak için çeşitli hadisler örnek gösterilebilir. Örneğin, basur hastalığına yakalanan bir sahabî, namazı nasıl kılacağı konusunda soru sorduğunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Namazı ayakta kıl. Ayakta kılmakta zorluk çekiyorsan, oturarak kıl. Buna da gücün yetmiyorsa, yan tarafın üzerine yatarak kıl.*” Bu durum, Yüce Allah'ın kullarına mazeretli halleri bağışladığını göstermektedir.

İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edilen bir hadiste müminler şöyle dua etmektedir: “**Ey Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi sorumlu tutma! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Bize, gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bağışla ve bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!**” (Bakara, 286) Her “**Ey Rabbimiz!**” ifadesine Yüce Allah, “*Dilediğinizi size verdim*” cevabını verir.^[116]

Hadiste belirtilen bir diğer husus ise, önceki ümmetlerin fazla soru sormaları ve Peygamberlerine karşı çıkmaları nedeniyle helak olmalarıdır. Öyle ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadiste, çok soru sormayı yasaklamıştır.^[117] Burada “çok soru” derken, herhangi bir gereklilik olmaksızın yersiz soru sormak ya da alay amaçlı soru sormak kastedilmektedir. Gerçeği öğrenmek amacıyla soru sormada hiçbir sakınca yoktur. Bu hususta şöyle buyrulmaktadır: “**Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.**” (Nahl, 43)

İkinci hadisin açıklamasında da belirttiğimiz gibi, ilim öğrenmek isteyen kişi, bilgisi olanlara soru sormalıdır; çünkü dinini öğrenmek için soru sormayan kimse hayırdan mahrum kalır. Bu çerçevede âlimler şöyle demişlerdir: “İki huy vardır ki bunlar kimde bulunursa, o kişi ilimden mahrum olur: Aşırı utangaçlık ve kibir.” Yani utandıği için soru sormaktan geri duran ile kibrinden dolayı soru sormayan kişi

[116] *Sahih-i Müslim*, 125.

[117] *Sahih-i Buhâri*, 1477; *Sahih-i Müslim*, 593.

ilim öğrenemez. Bu nedenle ilim talibi hem tevazu sahibi olmalı hem de bilmediği konuları bilenlere sorup öğrenmeye çalışmalıdır. Özellikle, soranın niyeti dürüst ve iyi olmalıdır. Örneğin, dini öğrenmek ve başkalarına öğretmek, bunun karşılığında sevap kazanmak gibi güzel amaçlarla soru sormak gerekir. Bilinmelidir ki dini öğrenmek amacıyla âlimlere soru sormak ibadet sayılır.

İfade etmek gerekir ki selef gereksiz yere, henüz meydana gelmemiş konular hakkında veya kötü niyetlerle soru soran kişileri kınardı. Bu konuda birkaç örnek verilebilir:

- Zeyd b. Sabit *radıyallahu anh*, herhangi bir konuda soru sorulduğunda, “Bu söylediğiniz şey gerçekleşti mi?” diye sorar; eğer “Hayır” derlerse, “O zaman, olmayan bir şey hakkında soru sormayın!” derdi.^[118]

- Hasan el-Basrî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Allah’ın en kötü kulları, başkalarını saptırmak ve yanlış yola çekmek amacıyla kötü meseleleri araştıran insanlardır.”^[119]

- Evzâî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Allah, bir insanı ilmin bereketinden mahrum etmek istediğinde ona yalan söyleyen bir dil verir; ben, böyle kişilerin en bilgisiz insanlar olduğunu gözlemlemişimdir.”^[120]

- Mâlik b. Enes *rahimehullah* şöyle derdi: “Sünnet hakkında tartışmak değil, onu insanlara tebliğ etmek gerekir. Sünnet hakkında çekişmek ve tartışmak, kişinin kalbindeki nurunu yok eder, o kalbi katılaştırır.”^[121]

- Nâfî b. Yezîd *rahimehullah* şöyle demiştir: “İlimde önde olan kişiler, Allah rızası için alçakgönüllü olur ve O’nun huzurunda boyun eğerler; kendilerinden daha bilgili insanlara kin tutmaz, daha düşük seviyedeki insanlara da hor gözle bakmazlar.”^[122]

[118] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 1/245.

[119] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 1/247.

[120] Önceki kaynak.

[121] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 1/248.

[122] Önceki kaynak, 1/250.

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dualarla Allah'a iltica ediyor ve O'na şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ انْفَعْنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا، وَعَلِّمْنَا مَا يَنْفَعُنَا، وَزِدْنَا عِلْمًا»

“Allah’ım, bize öğrettiğin ilimden bizleri faydalandır, fayda sağlayacak ilmi bize öğret ve ilmimizi artır!”^[123]

[123] Sünen-i İbn Mâce, 251.

10. Hadis

TEMİZ VE HELÂL GIDANIN, DUANIN KABULÜNDEKİ ETKİSİ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ تَعَالَى: «يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا»، وَقَالَ تَعَالَى: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ» ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ! يَا رَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَعُدْيَتِي بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابَ لَهُ؟».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ۱۰۱۵].

Ebû Hureyre *radiyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah tayyibdir/temizdir, sadece temiz olanı kabul eder. Allah, Peygamberlere neyi emrettiyse müminlere de onu emretmiştir. Yüce Allah, ‘Ey Peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin ve salih ameller işleyin!’^[124] buyurmuştur. Yüce Allah yine, ‘Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helâl olanlarından yiyin!’^[125] buyurmuştur.”

Ardından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uzun bir yolculuğa çıkan, saçları dağılmış ve toprak içinde kalmış bir adamı anlatarak şöyle buyurmuştur: ‘Bu adam ellerini semaya kaldırıp ‘Ya Rabbi! Ya Rabbi!’ diye yalvarır. Fakat o adamın yediği haramdır ve vücudu haram gıdalarla beslenmiştir. Peki, böyle bir kişinin duası nasıl kabul edilebilir?’^[126]

[124] Mü'minûn, 51.

[125] Bakara, 172.

[126] Sahih-i Müslim, 1015.

Bu hadis, Peygamberlerin ve müminlerin güzel ahlakî özelliklerinden biri olan helal yoldan kazanç elde etmenin önemini vurgular ve bunun duaya olumlu etkilerini açıklar.

Bu rivayette yer alan «إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ» (Şüphesiz Allah paktır) ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır ki ‘Tayyib/Temiz’ kelimesi Allah’ın yüce isim ve sıfatlarından biridir. Başka bir ifadeyle, Yüce Allah’ın zâtı, isimleri ve sıfatları her türlü eksiklikten münezzehtir, pak ve mukaddestir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın isim ve sıfatları hususunda birçok ayet mevcuttur. Bunlardan birinde, **“En güzel isimler Allah’ındır.”** (A’raf, 180) buyrulurak O’nun isimlerinin kemal ve güzellik ifade ettiği belirtilmiştir. Yine **“Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir.”** (Sâffât, 180) buyrulurak Allah’ın, müşriklerin yakıştırmalarından berî olduğu ifade edilmiştir.

Yüce Allah’ın yalnızca temiz olanları kabul etmesi, kullarının çirkin ve murdar amellerini kabul etmediği anlamına gelir. Bu sebeple Yüce Allah, Peygamberlere *aleyhimusselam* olduğu gibi, müminlere de sadece helal ve temiz olanları yemelerini ve salih ameller işlemelerini emretmiştir. Aksi halde, Yüce Allah o ameli kabul etmez. Nitekim İmam Müslim’in *Sahîh* adlı eserinde rivayet edilen bir hadiste şu olay aktarılmaktadır:

“Osman *radıyallahu anh* döneminde Basra valisi olarak görev yapan İbn Âmir hastalandığında, Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* onu ziyaret etti. Ziyaret sırasında İbn Âmir, Abdullah b. Ömer’e, ‘Ey Ömer’in oğlu, benim için Allah’a dua etmeyecek misin?’ şeklinde ricada bulundu. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle karşılık verdi: ‘Ben, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: ‘Allah, *ganimetten haksız yere alınan (haram) bir maldan verilen sadaka ile abdestsiz kılınan namazı kabul etmez.*’ Ey İbn Âmir! Sen ise Basra valisi oldun.”^[127]

İbn Ömer *radıyallahu anhuma* burada şu mesajı vermek istemiştir: Nasıl ki abdestsiz kılınan namazın ve ihanetle kazanılan maldan verilen sadakanın faydası yoksa, işlediği günahlarından pişmanlık duymayan

[127] *Sahîh-i Müslim*, 224.

ve Allah'tan bağışlanma talep etmeyen kimseye dua etmenin de yararı yoktur. İbn Ömer bu sözülle, İbn Âmir'i tövbeye ve Allah'tan mağfîret dilemeye teşvik etmek istemiştir. Yoksa, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashâbı müşrikler, kâfirler ve münafıklar hariç günahkârlar için Allah'tan bağışlanma dilemişlerdir.

İnsanların söyledikleri her sözün, kalplerindeki inançların ve gerçekleştirdikleri her eylemin; kabul edilmesi için, bunların şeriata uygun olması zorunludur. Çünkü neyin temiz neyin murdar olduğuna hükmeden tek merci, şeriattır. Bir kişi, murdar bir ameli hoş görse bile, murdar ile temiz hiçbir zaman eşdeğer olmaz. Örneğin, bazı insanlar, dar bir bakış açısıyla falcılık ve kehanetle meşgul olmanın kötü bir davranış olmadığını savunurlar ve eğer bu tür fiiller kötü olsaydı, çoğu kişinin bu faaliyetlerle ilgilenmeyeceğini söylerler. Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahih bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “Her kim bir falcıya veya kâhine gidip de onun söylediklerine inanırsa, Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur.”^[128]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur: “Kim bir falcıya ya da kâhine gidip ondan bir şey sorarsa, kırk gün boyunca onun namazı kabul edilmez.”^[129]

Dolayısıyla, bir şeyin helâl/temiz ya da necis (murdar) sayılması, insan aklının tek başına vereceği bir hükümle belirlenemez. Aynı durum Maide sûresi'nin 100. ayetinde de açıkça ifade edilmektedir: **De ki: Pis olanın çokluğu hoşuna gitse de, temiz olanla pis olan bir değildir. Bu nedenle, ey akıl sahipleri, takvaya sarılın ki felah bulasınız.”**

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında, Yüce Allah'ın hem Peygamberlere hem de müminlere helâl ve temiz rızıklardan yemelerini ve salih ameller işlemelerini emrettiği bildirilir. Bu da, bir müminin, onların (Peygamberlerin) hayatından ve davranışlarından ders çıkarması ve onların izlediği yolu rehber edinmesi gerektiğine delalet etmektedir. Konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şu ifadeye yer verilmektedir:

[128] *Müsned-i İmam Ahmed*, 15/331; *Sahihu'l-Câmi*, 5939.

[129] *Sahih-i Müslim*, 2230.

“Onlar, Allah’ın hidayet verdiği Peygamberlerdir. O hâlde (ey Muhammed), sen de onların izlediği yolu takip et...” (En’âm, 90)

Ayrıca, şöyle buyrulmaktadır: **“Gerçekten İbrahim ve onunla birlikte bulunan müminler, sizler için uyulmaya değer birer örnektir...”** (Mümtehine, 4)

Bu konuda Ahzâb sûresi’nin 21. ayetinde yer alan İlahî beyan ise şöyledir: **“Şüphesiz, Allah’ın Rasûlü, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı arzulayan ve Allah’ı çokça zikreden kimseler için güzel bir örnektir.”**

Bütün Peygamberler gibi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de Allah’ın emri doğrultusunda, insanlara temiz olan şeyleri helal, murdar ve zararlı olan şeyleri haram kılmıştır. Bu husus Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça ifade edilmektedir: **“...Rahmetim ise tüm varlıkları kuşatmaktadır. Onu, Bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize iman eden kimselere mahsus kılacağım. Onlar, Tevrat ve İncil’de nitelikleri önceden bildirilen, ümmî Peygamber olan Rasûl’e tâbi olan kimselerdir. Bu Peygamber, onlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır; temiz ve faydalı olanları helal, zararlı ve pis olanları ise haram kılar...”** (A’râf, 156-157)

Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, helal yiyip helal kazanç sağlayanlar Peygamberlerin izinden gitmektedir. Murdar ve haram şeyler ise, şeytanın yönlendirmesiyle insana sunulan kötülüklerdir. Bu durum, Bakara sûresi’nin 268. ayetinde de dile getirilmiştir: **“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı telkin eder...”**

Yüce Allah aynı şekilde şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Hiç şüphesiz şeytan, içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?!”** (Mâide, 90-91)

Buna ilaveten, Kur’ân-ı Kerîm’in İsrâ sûresi’nin 32. ayetinde de şu şekilde buyrulmaktadır: **“Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkindir ve çok kötü bir yoldur.”**

Bunun yanı sıra, hadis kaynaklarında yer alan bir rivayete göre, Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* tuvalete girmeden önce dua eder ve şöyle buyururdu:

«اللهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ»

“Ey Allah’ım! Pislikten ve pis olan şeylerden (erkek ve dişi şeytanlardan) Sana sığınırım!”^[130]

İlgili ayetler ve bu hadis, şeytanın, mahiyeti itibarıyla murdar olduğunu ve insanları da kötü, çirkin ve günah olan davranışlara yönlendirdiğini ortaya koymaktadır.

* Yukarıda bahsi geçen hadiste müminlere yönelik olarak indirilen ayetin sonunda şöyle buyrulmaktadır: “...**Şayet ibadetinizi yalnız Allah’a tahsis ediyorsanız, O’na şükredin.**”^[131]

İbn Useymîn *rahimehullah*, bu hadisi açıklarken şöyle der: Yüce Allah’ın Peygamberlere “*salih ameller işleyin,*” müminlere da “*Allah’a şükredin*” şeklindeki hitabı, iyi işlerin aynı zamanda bir şükür ifadesi olduğunu göstermektedir. Zira yalnızca dil ile şükretmek, kişinin gerçekten şükreden bir kul sayılması için yeterli değildir. Gerçek anlamda şükreden bir mümin, bu şükürünü davranışlarıyla, yani salih amellerle de ortaya koymalıdır.

Bu konuda rivayet edilen hadislerden birinde ifade edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece uzun süre namaz kılmış, buna şahidlik eden müminlerin annesi Aişe *radiyallahu anha*, “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamışken neden bu kadar çaba gösteriyorsun?” diye sormuş, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona şöyle cevap vermiştir: “*Ben Allah’a şükreden bir kul olmayayım mı?*”^[132]

Şu halde, Allah’a ve O’nun Rasûlüne iman eden, dili daima Allah’ı anan ve kulluğunu sürekli ibadetle ortaya koyan sâlih bir mümin, Allah’ın nezdinde saygın ve değerli kullar arasında yer alır. Bu nitelikteki kimseler hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[130] *Sahih-i Buhâri*, 142.

[131] *Bakara* 172.

[132] *Sahih-i Buhâri*, 1130.

﴿الَّذِينَ نُوَفِّقُهُمُ الْمَلَائِكَةَ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

“Takvâ ehli müminler, ölüm anında meleklerin, canlarını zarafet ve iç huzuru içinde teslim aldığı kimselerdir. Melekler onlara, ‘Selâm üzerine olsun! İşlediğiniz sâlih amellerin mükâfatı olarak cennete giriniz’ diye hitap ederler.”^[133]

İlgili ayetten anlaşıldığı üzere, cennete yalnızca arınmış, temiz kimseler girecektir. Bu durumu destekleyen bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü müminler, cehennem üzerine kurulmuş köprüden geçtikten sonra, köprünün diğer ucunda durdurulacaklardır. Bu esnada dünyadayken birbirlerine yaptıkları haksızlıkların hesabı görülecek ve hak sahiplerine hakları iade edilecektir. Nihayet arınma süreci tamamlandığında, yani tamamen temizlenip günahlarından kurtulduklarında, cennete girmelerine izin verilecektir.”^[134]

Bu ifade, sadece temiz ve arınmış insanların cennete gireceğini gösteren açık bir delildir. Müşriklerin, kâfirlerin ve münafıkların manevi pislikleri ise o gün hiçbir şekilde temizlenmeyecek; dolayısıyla affa mazhar olmayacaklardır. Bu husus, ayette şu şekilde ifade edilir: “**Hiç kuşkusuz, yeryüzünde bulunan her şey ve onun bir katı kadar fazlası kâfirlerin elinde bulunsaydı ve kıyamet günününün azabından kurtulmak için bunu fidye olarak verselerdi bile, bu fidye onlardan kabul edilmezdi. Onları son derece acı verici bir azap beklemektedir.**” (Mâide, 36)

Kur’an’da münafıklarla ilgili olarak şu ifadeye yer verilir: “**Bugün artık ne sizden ne de inkâr edenlerden bir fidye alınır. Barınmanız ateştir. Size yaraşan odur. Orası gidilecek ne kötü yerdir!**”

(Hadîd, 15)

Bazı müminler, işledikleri günahların karşılığında cehenneme gireceklerdir. Ancak bu azap, onların arınmasına vesile olacak ve nihayetinde temizlendiklerinde, cehennemden çıkarılarak cennete dâhil

[133] Nahl, 32.

[134] Sahih-i Buhâri, 2240.

edileceklerdir. Bu bağlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Gerçek cehennem ehli ne orada ölerek kurtuluşa erecek ne de hayattan bir lezzet alabilecektir. Ancak bir grup insan da günahları ya da hataları sebebiyle ateşe düşecektir. Allah, onlara bir süre azap ettikten sonra ölmelerine hükmedecektir. Nihayet kömür gibi olduklarında, onlara şefaate edilmesine izin verilecektir. Şefaate birlikte onlar toplu hâlde cennet ırmaklarının kıyısına getirilir. Orada, ‘Ey cennet ehli! Bu insanların üzerine su dökün’ denilir. Bu sayede, sel sularının getirdiği çerçöp içinden filizlenen tohumların yeşermesi gibi, onlar da tekrar diriltilip hayat bulacaklardır.”^[135]

Yüce Allah’ın “**Ey Peygamberler! Temiz ve helâl rızıklardan yi-yin ve salih ameller işleyin**” şeklindeki buyruğundan da anlaşılacaktır ki helâl ve temiz rızık ile salih amel arasında doğrudan bir ilişki vardır. Elde edilen kazancın helâl ve temiz olması, yapılan amellerin de sahih ve kabul edilebilir olmasını sağlar. Aksi hâlde, kişinin amelleri geçersiz olabilir. Örneğin, gasp edilen bir yerde namaz kılmak, abdestsiz veya necis bir elbiseyle namaz kılmak ya da riya ile ibadet etmek, bu ibadetin kabul edilmesini engeller. Benzer şekilde, haram yolla elde edilen maldan verilen zekât, dinî açıdan salih bir amel olarak kabul edilmez ve Allah katında geçerlilik taşımaz.

* Şerhettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, uzun bir yolculuktan gelmiş, bu yüzden saç başı dağılmış, elbisesi toz toprak içinde kalmış izlenimi veren bir kimseyi örnek verir. Bu kişi, bu hâliyle ellerini semaya kaldırarak “Ya Rab! Ya Rab!” diye Allah’a yakarmaktadır. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu şahsın yediği, içtiği ve giydiği şeylerin haram olduğunu ve tüm bedeninin haramla beslenmiş olduğunu bildirir. Neticede, böyle bir kimsenin duasının kabul edilmeyeceğini ifade eder. Bu hadis, haramla geçinmenin, duanın kabulüne engel olan önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa bu kişi, duanın kabulünü sağlayan dört önemli sebebe sahiptir:

[135] *Sahih-i Müslim*, 477.

Uzun bir yolculuk yapmış olması, yolculuk sırasında sıkıntı çekmesi, ellerini semaya açması ve yalnız Allah'a yönelerek "Ya Rab!" diye niyaz etmesi. Ancak haramla beslenmiş olması, tüm bu olumlu şartlara rağmen, duasının kabul edilmesine engel teşkil eder.

Misafirin duasının kabul edileceğine dair rivayet edilen başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Üç tür dua vardır ki bunların kabul edileceğinde hiç şüphe yoktur: Mazlumun duası, yolculuk hâlindeki kişinin duası ve babanın, evladına (ister lehine isterse aleyhine) yaptığı dua."^[136]

Hadis şârihlerine göre, rivayette yalnızca babanın duasına yer verilmiş olması, annenin duasının zaten daha makbul kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, başka bir rivayetinde, dış görünüş itibarıyla önemsiz görünen fakat kalpten dua eden bir kimsenin duasının Allah katında kabul edilebileceğini ifade edip şöyle buyurmuştur: "Toplumda değersiz görülen, saç baş dağınık ve toz toprak içinde kalan, hatta insanların kapılarından uzaklaştırdığı öyle kimseler vardır ki Allah adına yemin etseler, Allah onların yeminlerini boşa çıkarmaz."^[137]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ellerini semaya kaldırarak Allah'a yönelen kulun duasının geri çevrilmeyeceğine işaretle şöyle buyurmuştur: "Rabbimiz hayâ sahibi ve cömerttir; Kendisine ellerini açıp dua eden kulunu eli boş çevirmekten hayâ eder."^[138] Dua ederken elleri semaya kaldırmanın taşıdığı anlam oldukça derindir. Bu hareket, kişinin Allah'ın mutlak kudret sahibi olduğunu kabul etmesi, O'nun karşısındaki aczini itiraf etmesi ve Allah'ın cömert, dualara icabet eden, her şeyi işiten, gören ve bilen yegâne ilah olduğuna iman etmesi anlamına gelir. Aynı zamanda bu tavır, Allah'ın Arş'in üzerinde yüce bir makamda bulunduğuna dair inancı da yansıtır.

Allah'a sürekli "Ey Rabbim!" diye niyazda bulunmanın kabul edileceği yönünde ibretlik bir rivayette Hasan el-Basrî'ye bu tür bir duanın

[136] *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/258; *Sünen-i Ebû Davud*, 1536.

[137] *Sahih-i Müslim*, 2622.

[138] *Sünen-i Ebû Davud*, 1488; *Sahihu'l-Câmi*, 2070.

geçerliliği sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: “Hiç Kur’an okumuyor musunuz?” Ardından Âl-i İmrân Suresi’nin 191. ayetinden 195. ayetine kadar olan bölümü okumuştur.^[139]

Bu ayetlerde şu ifadeler yer almaktadır: **“Onlar, ayakta iken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah’ı zikrederler; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde derin derin tefekkür eder ve şöyle derler: ‘Ey Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın. Sen her türlü eksiklikten uzaksın. Bizi cehennem azabından koru! Ey Rabbimiz! Sen, cehenneme soktuğun kimseyi mutlaka rezil ve perişan etmişsindir. Zalimler için hiçbir yardımcı da yoktur. Ey Rabbimiz! Gerçekten biz, ‘Rabbimize iman edin!’ çağrısını yapan bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Ey Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve canımızı iyilerle beraber al! Ey Rabbimiz! Elçilerin vasıtasıyla bize va’dettiğin mükâfatı bize ver ve bizi kıyamet günü rezil etme! Şüphesiz ki Sen, vaadinden asla dönmezsin.’ Rableri de onların bu dualarına şöyle karşılık verdi: ‘Elbette, içinizden erkek olsun kadın olsun, kim salih bir amel işlerse, onun yaptığı hiçbir işi zayi etmeyeceğim. Zira sizler birbirinizdensiniz...’”**

Kur’ân-ı Kerîm dikkatle incelendiğinde, tüm Peygamberlerin Allah’a yönelirken O’na “Rab” ismiyle seslendikleri görülür. Bu, onların Rubûbiyet tevhidinde iman ettiklerinin açık göstergesidir.

Burada konuyla ilgili olarak şu hususları eklemeye fayda vardır: Dua sırasında elleri semaya kaldırmanın üç ayrı şekli bulunmaktadır:

* Birinci şekil: Hutbe irad eden kişinin minberde dua etmesi. Burada hatibin sadece şehadet parmağını kaldırarak dua etmesi sünnettir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Veda Haccı sırasında hutbe verirken şehadet parmağını göğe kaldırmış ve üç kez, **“Allah’ım, şahit ol! Allah’ım, şahit ol! Allah’ım, şahit ol!”** demiştir. Ancak yağmur duası (istiska) hutbesi istisnadır; zira o durumda ellerin göğe kaldırılması caiz görülmüştür.

[139] Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 3/313.

* İkinci şekil: Kişinin, kollarını, koltuk altlarının beyazlığı görünecek kadar göğze kaldırması. Bu tarz dua sırasında, avuç içlerinin göğze, elin üst tarafının ise yere dönük olması mümkündür. Aynı şekilde, avuçlar yere, elin üst kısmı göğze dönük olacak biçimde dua etmek de caizdir. Her iki uygulama da sahih hadislerle sabittir. Bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’tan istediğinizde ellerinizin dış yüzüyle değil, avuç içleriyle dua edin.”^[140] Başka bir hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in istiska namazında ellerinin üstünü göğze doğru çevirerek dua ettiği belirtilmiştir.^[141]

* Üçüncü şekil: Ellerin göğüs hizasına kaldırılması ve avuçların göğüse değil, yukarıya -yani göğze- doğru açık şekilde tutulması. Bu şekilde dua etmeye, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Arafat’ta yaptığı dua örnek gösterilebilir.

Dua sırasında ellerin göğze doğru kaldırılması, Allah’ın yüceliğini ve gökte olduğunu kabul etmenin bir göstergesi olarak değerlendirilir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın yücelerde olduğuna işaret eden birçok ayet mevcuttur.^[142]

*İlgili hadisin sonunda belirtilen hususa göre, kişinin kazancının ve tükettiği gıdanın haram olması, yaptığı duaların kabulünü engelleyen bir sebeptir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir hadisinde bu durumu daha açık bir şekilde ifade ederek, “Haram lokma ile beslenen bir beden, cehennem ateşine daha layık olduğunu” beyan etmiştir.^[143]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, her sabah yaptığı duasında üç önemli değeri ifade etmiştir:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا، وَعَمَلًا مُتَّبَعًا»

“Allah’ım! Senden; faydalı ilim, temiz rızık ve kabul edilmiş ameller diliyorum.”^[144]

[140] *Sünen-i Ebû Davud*, 1486; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 595.

[141] *Sahih-i Müslim*, 896.

[142] Bkz. A’râf, 54; Yûnus, 3; Ra’d, 2; Tâhâ, 5; Furkân, 59; Secde, 4-5; Fâtır, 10; Ğâfir, 2; Hadîd, 4; Mülk, 16-17; Me’âric, 4; A’lâ, 1.

[143] *el-Câmiu’s-Sağîr*, 44; *Sahihu’l-Câmi*, 4519.

[144] *Sünen-i İbn Mâce*, 2426; *Müsned-i İmam Ahmed*, 26602.

Bu duada kastedilen, insanı hem dünyada hem de ahirette olgunlaştıracak ‘ilm-i nâfi’ (faydalı ilim); maddî hayatın meşruiyetini ve bereketini sağlayan helal rızık ve kişinin ibadet ile davranışlarının Allah katında makbul olmasını temin eden salih ameldir.

* * *

Sonunda, bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in öğrettiği dua ile bütün Müslümanlar adına Allah’a şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ اكْفِنَا بِحَلَالِكَ عَن حَرَامِكَ، وَأَعْنِنَا بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»

“Ey Rabbimiz! Helâl rızıklarınla yetinmemizi sağla ve haram olan her şeyden bizi uzak tut. Ayrıca, ihsan ettiğin lütuf ve kere-
minle bizi başka hiçbir varlığa muhtaç bırakma.”^[145]

[145] *Sünen-i Tirmizî*, 4/276; *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/153; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 266.

11. Hadis

ŞÜPHE UYANDIRANDAN KAÇINARAK KESİN OLANI BENİMSEMİK

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ سِبْطِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِيحَانَتِهِ
قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: «دَعْ مَا يُرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يُرِيْبُكَ»
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ٢٥١٨]، وَالنَّسَائِيُّ [رقم: ٥٧١١]، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ:
حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in torunu ve reyhanesi Ebû Muhammed Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anhum*'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şu sözü ezberledim (şöyle buyurduğunu hatırlıyorum): “Şüpheli olanı bırak, sana kesinliği ve doğruluğu açık olanı tercih et.”

Bu rivayet, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen* adlı hadis mecmualarında yer almaktadır ki Tirmizî, “Hadis, hasen-sahihtir” demiştir.^[146]

İmam Tirmizî'nin naklettiği rivayetin tam metninde şöyle buyrulmaktadır: “Doğruluk kalbi huzura kavuşturur; yalan ise kalpte şüphe uyandırır.”^[147]

İmam Tirmizî, söz konusu rivayetin sonunda, “Bu, ‘hasen-sahih’ bir hadistir” demiştir. Peki, “hasen-sahih” ifadesi ne anlama gelmektedir?

“Hasen” teriminin sıhhat derecesi bakımından “sahih”ten daha aşağı seviyede yer aldığı anlaşılmaktadır. Peki, anlam bakımından birbirinden farklı olan bu iki hadis terimini bir arada nasıl değerlendirmek gerekir? Hadis âlimleri, Tirmizî'nin bu ifadesindeki maksadı çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. Bu yorumlar arasında en dikkat çekici ve tatmin edici olanı ise İbn Hacer'e ait olan açıklamadır. Ni-

[146] *Sünen-i Tirmizî*, 2518; *Sünen-i Nesâî*, 5711.

[147] *Sünen-i Tirmizî*, 2518.

tekim Suyûtî de bu açıklamayı takdire şayan bulmuştur. Özetle şöyle denilebilir:

Eğer bir hadisin birden fazla isnadı (rivayet zinciri) varsa, “hasen-sahih” ifadesiyle kastedilen; hadisin, bir isnad yönüyle “hasen,” başka bir isnad yönüyle ise “sahih” derecesinde olduğudur.

Şayet hadisin tek bir isnadı varsa, “hasen-sahih” ifadesiyle, bu hadisin kimi âlimler tarafından *hasen*, kimileri tarafından ise *sahih* olarak nitelendirildiği anlaşılır.

Bu hadiste râvi, Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib *radıyallahu anhuma*’yı “reyhan kokulu torun” olarak tanımlamaktadır. Gerçekte bu ifade, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e aittir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hasan ve Hüseyin hakkında şöyle buyurmuştur:

“Onlar benim dünyadaki reyhan kokulu torunlarımdır.”^[148]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onları çok sevdiği için böyle söylemiştir. Rivayet edildiğine göre Berâ b. Âzib *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i, Hasan’ı omzunda taşırken gördüm, şöyle dua ettiğini işittim:

“Allah’ım, ben onu seviyorum; Sen de onu sev!”^[149]

Bir rivayette ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu kucaklayıp öpmüş, ardından şöyle dua etmiştir: “Allah’ım, onu sev; onu sevenleri de sev!”^[150]

Konuyla ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir: Hasan *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e en çok benzeyen sahabîlerden biridir.

Rivayet edildiğine göre Ebû Cuheyfe *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i gördüm; Hasan b. Ali *radıyallahu anhuma*, ona çok benziyordu.”^[151]

Başka bir rivayete göre Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

[148] *Sahih-i Buhâri*, 3753.

[149] *Sahih-i Buhâri*, 3749.

[150] *Sahih-i Buhâri*, 2122.

[151] *Sahih-i Buhâri*, 3544.

“Hasan b. Ali *radıyallahu anhuma* kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benzeyen başka bir kimse yoktu.”^[152]

Başka bir rivayette ise Ukbe b. Hâris *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Ebû Bekir *radıyallahu anh*, ikindi namazını kıldıktan sonra mes-citten dışarı çıktı. O esnada Hasan’ın çocuklarla oynadığını gördü, onu omzuna aldı ve şöyle dedi: ‘Babam sana feda olsun! Sen, Ali’den çok Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benziyorsun.’ Bu sözü duyan Ali *radıyallahu anh* tebessüm etti.”^[153]

Hasan b. Ali *radıyallahu anhuma*’nın, İslâm ümmeti için yaptığı en büyük iyilik, Müslümanlar arasında çıkması muhtemel büyük bir çatışmayı önlemiş olmasıdır. Nitekim bu durum, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından önceden haber verilmiş ve şöyle buyurulmuştur: “*Benim bu torunum çok değerli bir kimsedir. Gün gelecek, o, Müslümanlardan iki büyük grubun arasını barıştıracaktır.*”^[154]

* Şerh ettiğimiz bu hadis, daha önce açıklamasını yaptığımız Numan b. Beşîr *radıyallahu anh*’ın rivayet ettiği şu hadise benzemektedir: “*Kim şüpheli durumlardan uzak durursa, dinini ve iffetini korumuş olur. Kim de şüpheli işlere dalarsa, harama düşmüş olur.*” Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her Müslümana, şüpheli şeylerden sakınıp, helalliği ve meşruiyeti kesin olarak bilinen amellere yönelmeyi emretmektedir.

Bu iki hadiste dikkat çekici bir incelik bulunmaktadır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Numan b. Beşîr *radıyallahu anh* ve Hasan b. Ali *radıyallahu anhuma*’ya nasihatte bulunduğunda her ikisi de henüz çok küçük yaşta idi; Numan yaklaşık sekiz yaşındaydı, Hasan’ın ise beş yaşına bile girmediği rivayet edilmektedir. Bu da sahâbîlerin daha çocuk yaşta iken bile hayırlı amelleri öğrenmeye ne denli istekli olduklarını göstermektedir. Buradan da salih amellerin çocuklara erken yaşta öğretilmesi gerektiği sonucuna ulaşılır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yedi yaşından itibaren çocuklara namazı öğretmeyi ve onları namaz

[152] *Sahih-i Buhâri*, 3752.

[153] *Sahih-i Buhâri*, 3542.

[154] *Sahih-i Buhâri*, 2704.

kılmaya teşvik etmeyi emretmiştir. Buna örnek olarak kız çocuklarının örtünmesi ve edepli giyinmeleri de gösterilebilir. Bazı ebeveynler, çocuklarına salih amelleri küçük yaşta öğretmemekte, bunu ertelemektedirler. Ancak çocuk büyüdüğünde artık geç kalınmış olmakta ve çoğu zaman ebeveynin sözü çocuk üzerinde etkili olmamaktadır.

İbn Receb bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “Bu hadis, şüpheli görülen durumlardan sakınmak gerektiğine delildir. Zira helalliği açık olan şeyler müminin kalbinde şüphe uyandırmaz; bu tür şeyler onu rahatsız etmez, bilakis nefsi onlara meyleder ve kalbi onlarla huzur bulur. Ancak şüpheli şeyler kişinin kalbinde huzursuzluk oluşturur ve endişeye sebep olur.”^[155]

İbn Receb ayrıca şöyle demiştir: “Bu hadiste dikkat edilmesi gereken ince bir nokta vardır: Ancak amelleri düzgün olan, Allah’tan korkan ve zühd sahibi olan bir kimse şüpheli işlerden uzak durabilir. Buna karşılık, açıkça haram fiillere yönelen bir kimse, şüpheli işlerden sakınmaya çalışsa da gerçekte bu tür şüphelerden kendini koruyamaz. Bu sebeple, böyle bir kişiye karşı yapılması gereken şey, onu bu hâlinde dolayı tenkit etmektir.”

Nitekim Buhârî’nin *Sahîh* adlı eserinde yer alan bir rivayette şöyle aktarılmaktadır: Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*, hac sırasında ihramlıyken yanına gelen bir adam, sivrisineği öldürmenin hükmünü sorar. Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* o kişiye, “Nerelisin?” diye sorar. Adam, “İraklıyım” der. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*, yanındakilere dönerek şöyle der:

“Şuna bakın! Benden sivrisineğin kanı hakkında hüküm soruyor. Oysa bunlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in torunu Hüseyin’i öldürdüler! Ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Hasan ve Hüseyin hakkında şöyle buyurduğunu işittim: ‘Onlar benim dünyadaki iki reyhanımdır.’”^[156]

Burada şu soru akla gelmektedir: Neden Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*, gelen soruya doğrudan cevap vermemiş de bunun ye-

[155] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/280.

[156] *Sahîh-i Buhârî*, 3753.

rine soruyu soranın nereli olduğunu sormuştur? Bunun cevabı şudur: Bazen yöneltilen bir sorunun mahiyetinden, o meselenin fitnelerin yaygın olduğu bir beldeye ait olduğu veya soruyu soran kimsenin kullandığı üsluptan ne amaç taşıdığı yaklaşık olarak anlaşılabilir. Böyle bir durumda, kişinin nereden veya kimlerden olduğu sorulabilir.

Nitekim burada da Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma*, soruyu soran kişinin bu konuyu neden sorduğunu tahmin etmiş ve bu nedenle onun nereli olduğunu sormuştur.

❁ *Şimdi ise selef âlimlerinin şüpheli konulara dair dile getirdikleri bazı ibretamiz sözleri zikredelim:*

Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Seni şüpheye düşüren şeyi terk et; şüpheye sevk etmeyen binlerce şeye yönel.”^[157]

Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anhuma*'nın, sözü gerçekten de ibretlidir. Zira şeytan, insana çeşitli vesveseler fısıldar; bu vesveselere kapılan kişi, binlerce helâl yiyecek ve içeceği bir kenara bırakır da domuz etinin veya şarabın haram kılınmasına şüpheyle yaklaşır. Oysa Kur'an'a iman edenler, bu tür şeylerin haram olduğu hususunda en küçük bir tereddüt taşımazlar.

Ebû Abdurrahman ez-Zâhid *rahimehullah* şöyle demiştir: “Allah'tan hakkıyla korkan kimse, şüphe taşıyan şeylerden uzak durur ve şüphe barındırmayanlara yönelir.”^[158]

Ayrıca Hasan b. Ebu Sinan *rahimehullah* şöyle demiştir: “Zühd sahibi olmak benim için en kolay şeydir; çünkü şüpheli bir durumla karşılaştığımda hemen ondan uzaklaşıyorum.”^[159]

***

Son olarak, bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile hep birlikte Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

[157] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/280.

[158] Önceki kaynak.

[159] *el-Vera'*, İmam Ahmed, s. 69; *el-Vera'*, İbn Ebî'd-Dünya, s. 57.

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ. اهْدِنَا لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

“Ey Cebrail’in, Mikail’in ve İsrafil’in Rabbi; gökleri ve yeri yaratan, görüneni ve görünmeyeni bilen Allah’ım! Farklılıkların yaşandığı konularda kullarının arasında hüküm veren Sensin. Meydana gelen ihtilaflarda bizleri izninle doğru yola ilet! Şüphesiz ki Sen dilediğini hidayete erdirensin.”^[160]

[160] Sahih-i Müslim, 1/534.

12. Hadis

ALAKANIZ OLMAYAN ŞEYLERİ BIRAKMAK

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَسَّنَ إِسْلَامَ الْمَرْءِ تَزَكُّهُ مَا لَا يَعْنِيهِ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ۲۳۱۷]، ابن ماجه [رقم: ۳۹۷۶].

Ebû Hureyre *radıyallahu anh'*ın rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müslümanın İslamının güzelliğinden biri de, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesidir.”

Bu hadis, “hasen” derecesinde kabul edilmiştir. Hadisi, bu lafızla Tirmizî ve diğer bazı hadis âlimleri rivayet etmiştir.^[161]

Görüldüğü üzere İmam Nevevî, bu hadisin “hasen” olduğunu ifade etmiştir. Sâleh Âli Şeyh ise hadisin şerhinde, birçok isnadla rivayet edildiği ve benzer anlamdaki diğer hadisler onu güçlendirdiği için Nevevî'nin bu hadisi “hasen” saydığını belirtmiştir. Ancak birçok muhadise göre, daha doğru kanaat, bu hadisin “mürsel” olduğudur.

İmam Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn ve diğerleri de bu hadisin *mürsel* olduğunu söylemişlerdir. Fakat daha önce bahsedildiği gibi, benzer anlamdaki hadislerin onu desteklemesi sebebiyle Nevevî bu hadise *hasen* hükmü vermiştir. Aslında bu isnad, hasen li-ğayrihi (başka hadislerle güçlendirilmiş hasen) hükmündedir.^[162]

Yeri gelmişken şunu belirtmek gerekir: “Mürsel” (مُرْسَلٌ) terimi, Arapça “ersele” (أَرْسَلَ) fiilinin meful çeşidinden türemiş bir sıfattır. Lügatte “gönderilmiş,” “yollanmış” gibi anlamlara sahiptir. Hadis ilminde ise, sahabîyi atlayarak doğrudan Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet eden tabî'nin naklettiği hadislere “mürsel hadis” denir.

[161] *Sünen-i Tirmizî*, 2317; *Sünen-i İbn Mâce*, 3976; *Sahih-i İbn Hibbân*, 229; *Kitâbü's-samt ve âdâbü'l-lisân*, İbn Ebî'd-Dünyâ, 108.

[162] *Şerhu'l-Erbain*, s. 182.

“Hasen li-ğayrihi” terimine gelince, daha önceki hadis şerhinde “hasen” terimini, hadis ilmi açısından detaylı şekilde açıklamıştık. Burada ise “li-ğayrihi” ifadesi üzerinde durmak gerekmektedir. Bu ifade Arapça’da “li” edatı (aitlik/mensubiyet), “ğayr” (başkası, başka), ve “hû” (ona/onun) zamirinin birleşiminden oluşmuştur. Bireysel olarak “li” edatı aitliği, “ğayr” kelimesi başka/bir diğer anlamını, “hû” ise üçüncü şahıs zamirini ifade eder. Bu yapı, kelime olarak “başkası sebebiyle” ya da “başkası için” anlamını taşır. Hadis terimi olarak “hasen li-ğayrihi”, yalan söylemekle veya fık ile itham edilmeyen bir râvinin rivayet ettiği zayıf hadisin, başka senetlerle desteklenerek güçlendirilmiş hâlidir. Bu tür hadisler, sıhhat derecesi bakımından “hasen” hadislerden daha aşağıda yer alsa da, kabul edilen ve muteber hadisler arasında sayılır.

Söz konusu hadis, Müslümanların İslam’a bağlılık ve dinî yaşantı bakımından farklı derecelerde olabileceğini göstermektedir. Kuşkusuz, İslam ahlâkını tam anlamıyla benimsemiş bir Müslüman ile ahlâkı eksik olan ya da İslam ahlâkından bütünüyle yoksun olan bir kimse aynı seviyede olamaz.

İbn Receb *rahimehullah* şöyle demiştir: “Müslümanın İslamının güzelliğinden biri de, kendisini ilgilendirmeyen söz ve fiilleri terk etmesi; buna karşılık, kendisini ilgilendiren konularda konuşması ve kendi sorumluluğunda olan işlerle meşgul olmasıdır. Burada ‘kendisini ilgilendiren işler’den maksat, kişinin bir amacı, arzusu ve ulaşmak istediği hedefi doğrultusunda gayret göstermesidir. Kişi, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri nefsinin arzularına göre değil, bizzat şer’î hükümlere ve İslam’ın ilkelerine bağlı olarak terk ederse, işte bu terk ediş İslamının güzelliğinden sayılır. O hâlde burada geçen ‘kendisine ait işler’den kastedilen, gerçekte İslam’a ait olan işlerdir. Dolayısıyla İslamının güzel olmasını isteyen Müslüman, İslam’a uygun olmayan söz ve fiilleri terk etmelidir. Zira İslam dini, kişinin, kendisine farz olan sorumlulukları yerine getirmesini emreder. Bu hususa daha önce ‘Cibril hadisi’nin şerhinde değinmiştik. Tam ve eksiksiz bir din olan İslam’da, yalnızca farzları yerine getirmek değil, aynı zamanda haram fiillerden de

sakınmak da zorunludur. Bu doğrultuda, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ‘Müslüman,^[163] elinden ve dilinden diğer Müslümanların emin olduğu kimsedir.’^[164]

Böylece anlaşılmaktadır ki İslam’ın güzelliği; kişinin yalnızca haramları, günahları, şüpheli filleri ve mekruhları değil, aynı zamanda ihtiyaç duymadığı mübah amelleri de terk etmesindedir. İslam’ın kemâline ulaşmak ve ‘ihsan’ mertebesine erişmek isteyen bir Müslüman, bu sayılanların tümünden uzak durmalıdır. Bu da, kişinin Yüce Allah’a, sanki O’nu görüyormuşçasına ibadet etmesi anlamına gelir. Her ne kadar Allah’ı göremese de, Allah’ın, kendisini görmekte olduğunu bilmelidir. Allah’ın kendisine yakın olduğunu ve kendisini gördüğünü kalben idrak ederek O’na kulluk eden kişi, işte o kişi İslam’ını güzelleştirmiş olur. Bu mertebeye ulaşmak isteyen kişi, şeriatın sakındırdığı her türlü faydasız ve alakasız işten yüz çevirmeli; kendisine yüklenen dinî sorumluluklara yönelmelidir.”^[165]

Yani, İbn Receb *rahimehullah* şunu söylemektedir: İnsan, kendi akline ya da nefsinin arzusuna değil, ancak şeriatın belirlediği ölçüye dayanarak, kendisine ait olmayan işleri terk etmelidir. Misal olarak; bazı kişiler bu hadisi yanlış anlayarak, istek duymadığı zaman namazı terk edebileceğini söyler; o zaman namazın artık kendisine ait olmayan işler kapsamına girdiğini düşünürler. Ancak bu, doğru olmayan bir yaklaşımdır; zira kişinin nefsinin arzusu Müslüman için ölçü olamaz. İşte bu nedenle hadiste “Müslümanın İslamının güzelliğindedir” ifadesi geçer; eğer nefsin arzusu ölçü olsaydı, “nefsin arzusunun güzelliğindedir” denirdi.

* Söz konusu hadis, ahlak hakkında rivayet edilmiş en üstün ve kapsamlı hadislerden biridir. Belirtelim ki hem en hayırlı Müslümanlardan biri olabilmek hem de dünya ve ahiret saadetine erişebilmek için güzel ahlaka sahip olmak şarttır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi*

[163] Burada “Müslüman” terimiyle, ahlakî olgunluğa ulaşmış, kemal sahibi bir Müslüman kastedilmektedir. Eliyle ve diliyle başka bir Müslümana zarar veren kimse, bu davranışı sebebiyle, kâfir sayılamaz.

[164] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/288-289.

[165] *Sahih-i Buhâri*, 10; *Sahih-i Müslim*, 41.

ve sellem, güzel ahlakın fazileti hakkında şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız, ahlakı en güzel olanınızdır.”^[166]

Bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Mümin kişi, güzel ahlakı sayesinde, gündüzleri oruç tutup geceleri namazla geçiren kimsenin derecesine ulaşır.”^[167]

Başka bir hadiste ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bana en sevimli olanlarınız ve kıyamet gününde bana en yakın olacak kişiler, ahlakı en güzel olanlarınızdır..”^[168]

Özellikle belirtilmelidir ki güzel ahlak, kişinin cennete erişmesinde başlıca unsurlardan biridir. Bu bağlamda Ebû Hureyre *radıyallahu anh*’ın rivayet ettiği bir hadise göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, “İnsanların cennete en çok girmesine sebep olan nedir?” diye sorulmuştur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise “(Allah’a) takvalı olmak ve güzel ahlaktır.”^[169] şeklinde cevap vermiştir.

Her ne kadar ahlak hakkında birçok hadis rivayet edilmiş olsa da, bunların en temel olanları dört tanedir. Malikî mezhebine mensup ve “Küçük Malik” olarak bilinen İmam İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî şöyle demiştir: “Ahlak ve onun temel esasları dört hadise dayanır: Birincisi, Peygamberimizin ‘Kim Allah’a ve Ahiret gününe iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun’ hadisi; ikincisi, ‘Müslümanın İslamının güzelliğinden biri de, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesidir’ hadisi; üçüncüsü, nasihat isteyen kimseye ‘Öfkelenme’ diye nasihat etmesi; dördüncüsü ise ‘Biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için istemedikçe tam anlamıyla iman etmiş olmaz’ hadisi.”^[170]

Hadis ilminin büyük imamlarından olan Hatîb el-Bağdâdî *rahimehullah*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, yolunu izleyen müminlerin ahlâkı hakkında şöyle demiştir:

[166] *Sahîh-i Buhârî*, 3559.

[167] *Sahîh ’ut-Terğîb ve ’t-Terhib*, 2643.

[168] *Sünen-i Tirmizî*, 1/363; *Silsiletü ’l-Ehâdîsi ’s-Sahîha*, 791.

[169] *Sünen-i Tirmizî*, 1/361; *Sünen-i b. Mâce*, 4246; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/291, 392-442; *Silsiletü ’l-Ehâdîsi ’s-Sahîha*, 2/706.

[170] *Şerhu ’n-Nevevî*, 67. hadisin şerhi ve *Câmiu ’l-Ulûm ve ’l-Hikem*, 12. hadisin şerhi.

“Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hadislerini öğrenen kimsele-
rin, insanların en edeplisi, en mütevazısı, en doğru sözlüsü ve en tak-
valısı olmaları gerekir. Ayrıca, ciddiyetsiz davranışlardan uzak durmalı
ve her mesele karşısında hemen öfkelenmemelidir. Bununla birlikte,
bu kişiler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, güzel ahlâkını ve edebini
yansıtan rivayetleri, onun Ehl-i Beyt’inden ve sahâbîlerinden gelen
sâlih selevin hayat tarzlarını aktaran rivayetleri, muhaddislerin örnek
yaşantılarına dair haberleri sürekli incelemeli ve öğrenmeye gayret
etmelidir. Böylelikle, en üstün ve en güzel ahlâk ile ahlâklanır; en kötü
ve rezil davranışlardan ise uzak durmuş olurlar.”^[171]

Hatîb el-Bağdâdî’nin sözünden açıkça anlaşıldığı üzere, kâmil İslam ahlâkına sahip olmak isteyen bir Müslüman, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in izinden gitmeli ve onu kendine örnek almalıdır.

Şunu da özellikle belirtmek gerekir: Müslümana ait olmayan işler arasında en fazla dikkat etmesi gereken hususlardan biri, konuşmalarındaki sözleridir. Yani bir Müslüman ne söylediğine dikkat etmeli ve mümkün olduğunca dilini kontrol etmelidir. Zira söylediği her bir kelime, görevli melekler tarafından kaydedilmektedir ki kişi Kıyamet gününde bu sözlerinin her biriyle yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلْنَاهُ مَا تُوسُّوسُ بِهِ نَفْسُهُ، وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَنْتَقِلُ الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾﴾

“Andolsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona fısıldadıklarını biliriz; çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız. Onun sağında ve solunda oturmuş iki yazıcı melek, söylediği her sözü anında kaydeder.” (Kâf, 16-18)

Bu ayetlerin tefsirinde şu bilgiye yer verilmektedir: Melekler, hasta bir kimsenin iniltisini bile kaydederler. Bu bağlamda gelen bir rivayette, Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Hasta bir insanın söylediği her söz, hatta iniltisi dahi melekler tarafından yazılır. Eğer

[171] *el-Câmi` li-ahlâkı`r-râvî ve âdâbi's-sâmi*, 1/6.

kişi hastalığın verdiği acıya sabrederek inlerse, bu iniltisi karşılığında kendisine sevap yazılır. Ancak eğer pişmanlık ve sızlanma (şikâyet) duygusuyla inlerse, melekler onun için 'korkak' diye yazarlar ve bu durumda o iniltiden dolayı bir sevap kazanmaz."^[172]

Bu hususta, İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadiste ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Müslümanın İslamının güzelliğinden biri de kendisini ilgilendiren konularda bile az konuşmasıdır.*"^[173]

Bu anlamı destekleyen bir hadiste de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Kim bana iki çenesi arasındakini (yani dilini) ve iki bacağı arasındakini (yani iffeti/namusunu) koruyacağına dair güvence verirse, ben de onun Cennete girmesi için güvence veririm.*" (Hadis, söz ve davranışların yanı sıra iffetli yaşamının da ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.)^[174]

Yine bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Kim susarsa, kurtuluşa erer.*"^[175]

Burada "dili tutmak" ve "susmak" ifadeleriyle mutlak sessizlik kastedilmemektedir. Yani esas alınması gereken, her durumda susmak değil, yerinde ve hikmetli konuşmaktır; gerektiğinde hayır ve fayda içeren sözleri söylemek bu kapsama dâhil değildir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu dengeyi gözetirdi; genellikle susmayı tercih eder, ancak ihtiyaç duyulduğunda konuşur ve daima ölçülü davranırdı. Aynı şekilde, sahâbîlerine de bu konuda öğüt verir ve şöyle buyururdu: "*Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun.*"^[176]

* Şerhini yaptığımız bu hadis-i şeriften açıkça anlaşılmaktadır ki bir Müslüman, kendisine ait olmayan işlerden uzak durur ve kendi so-

[172] *Târîhu İsbehan*, Ebû Nuaym, 1/330; *Kitâbü'l-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, Deylemî, 5/537.

[173] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1732.

[174] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/201; *el-Mu'cemü'l-kebir*; Taberânî, 2886.

[175] *Sünen-i Tirmizî*, 2/82; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/159, 177; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 536.

[176] *Sahih-i Buhârî*, 6018.

rumluluğunda olan işlerle meşgul olursa, bu tutumu onun İslam anlayışını ve dindarlığını kemale erdirir. Bununla birlikte, böyle bir davranış sadece kişisel olgunluk sağlamaz; aynı zamanda sevabın da kat kat artmasına vesile olur. Nitekim bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Sizden kim dinini (İslamını) güzelleştirirse, yaptığı her iyilik karşılığında kendisine on katından yedi yüz katına kadar sevap yazılır. İşlediği her bir kötülük için ise yalnızca bir günah yazılır. Bu durum, o kişi Allah’a kavuşuncaya dek böyle devam eder.”^[177]

Burada “İslamını güzelleştirmek” ifadesiyle kastedilen, hakiki Müslüman ahlâkına sahip olmak, yani dinin emir ve yasaklarına uygun bir karakter ve yaşam tarzı geliştirmektir.

Hadisin başında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Yüce Allah’ın şöyle buyurduğunu bildirmektedir: “Kulum bir iyilik yapmaya niyet eder fakat onu gerçekleştirmezse, Ben ona yine bir sevap yazarım. Eğer o iyiliği gerçekleştirirse, ona bunun on katı ile yedi yüz katı arasında sevap yazarım. Şayet bir kötülük yapmayı düşünür de sonra ondan vazgeçerse, Ben onun bu kötü niyetini bağışlarım. Ama eğer o kötülüğü işlerse, sadece bir günah olarak yazarım.”

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, hadisine şöyle devam eder: “O zaman melekler, ‘Ey Rabbimiz! Bu kulun bir günah işlemeyi murad ediyor’ derler. Allah Teâlâ, kulunun niyetini en iyi bilmesine rağmen meleklerle şöyle buyurur: ‘Onu gözetleyin! Eğer o günahı işlerse, sadece işlediği kadarını yazın. Fakat bundan vazgeçerse, ona bir sevap yazın. Çünkü o, o günahı Benim rızam için terk etmiştir.’”

Bu hadis-i şeriften açıkça anlaşılmaktadır ki hakiki bir Müslümanın salih amelleri, Allah katında katbekat sevapla mükâfatlandırılır. Bu ilahî adalet ve lütuf prensibi yalnız hadisle sınırlı değildir; aynı zamanda, Kur’ân-ı Kerîm’in birçok âyetinde de açıkça tasdik edilmektedir. Örneğin, En’âm sûresi’nin 160. âyetinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “**Kim bir iyilik yaparsa, kendisine onun on katı verilir.**

[177] *Sahih-i Müslim*, 129.

Kim de bir kötülük yaparsa, yalnızca işlediği kadar cezalandırılır. Kimseye asla zulmedilmez.”

Benzer bir vurgu Nisâ Suresi'nin 40. âyetinde de yer alır: “**Şüphesiz Allah, zerre kadar bile haksızlık etmez. Kim bir iyilik yaparsa, Allah onu kat kat artırır ve ayrıca Kendi katından büyük bir mükâfat verir.**”

Şimdi de bu hadisin açıklamasını, selef alimlerinin konuya dair söylemiş olduğu ibret verici sözlerle tamamlayalım: Rivayet edilir ki, Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* dilini eline alarak şöyle demiş: “Bu dil, beni helâke sürükleyebilir!”^[178]

Yine bu bağlamda, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Çok konuşan kişinin hatası da çok olur. Hataları artan kişinin günahları da çoğalır. Günahları çoğalan kişinin ise Cehennem ateşine düşme ihtimali daha yüksek olur.”^[179]

Ayrıca, Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Kendisi dışında ibadet edilmeye hak sahibi gerçek bir ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki yeryüzünde uzun süre zindanda kalmaya en layık olan varlık, dildir.”^[180]

Ömer b. Abdülaziz *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Kim söylediği sözleri, yaptığı amellerin bir parçası sayarsa, yalnızca kendisini ilgilendiren ve faydalı olan sözleri dile getirir.”^[181]

Benzer şekilde, Muhammed b. İclân *rahimehullah* şöyle demiştir: “Faydalı söz dört tanedir: Allah'ı zikretmek, Kur'an-ı Kerim okumak, faydalı bir ilmi öğrenmek ve öğretmek, bir de kişinin yalnızca kendisini ilgilendiren konular hakkında konuşması.”^[182]

[178] *Muvatta*, 2825; *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/33; *Şuabu'l-Îmân*, 4947; *el-Musannef*, İbn Ebî Şeybe, 26500.

[179] *Ravdatu'l-Ukalâ*, İbn Hibbân, s. 36; *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6541.

[180] *Kitâbu'z-Zühd*, İmam Ahmed, s. 162; *el-Musannef*, İbn Ebî Şeybe, 26499; *Ravdatu'l-Ukalâ*, İbn Hibbân, s. 39; *el-Mu'cemü'l-kebir*, 8744, 8745, 8746, 8747; *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/134.

[181] *Tarihu Dımaşk*, 48/117.

[182] *et-Temhîd*, 9/202; *Kitâbü's-samt ve âdâbü'l-lisân*, İbn Ebî-d-Dünyâ, s. 44.

Aynı doğrultuda, Vehb b. Münebbih *rahimehullah* şöyle demiştir: “Akıl ve basiret sahibi kimselerin tamamı, suskunluğu hikmetin temeli olarak kabul etmişlerdir.”^[183]

Aynı şekilde, Şumeyt b. İclân *rahimehullah* şöyle demiştir: “Ey Âdemoğlu! Ne kadar susarsan, o kadar güvendesin. Ne zaman konuşursan, bil ki bu söz ya lehine yazılacaktır ya da aleyhine.”^[184]

***

Son olarak, bu anlayışla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile ümmetçe Allah'a şöyle yöneliyoruz:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنَّا سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنَّا سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ»

“Allah’ım! Bize en güzel ahlâkı nasip eyle! Zira en güzel ahlâkı yalnız Sen lütfedebilirsin. Kötü ahlâktan bizi uzak tut! Çünkü bizi ondan ancak Sen uzak tutabilirsin!”^[185]

«اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقَنَا فَأَحْسِنْ خُلُقَنَا»

“Allah’ım! Sen bizi güzel bir surette yarattın; ahlâkımızı da güzelleştir!”^[186]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

“Allah’ım! Kötü ahlâktan, kötü fillerden ve kötü düşüncelerden Sana sığınırız!”^[187]

[183] *Kitâbü's-samt ve âdâbü'l-lisân*, İbn Ebî'd-Dünyâ, 619.

[184] *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/129; *Kitâbü's-samt*, İbn Ebî'd-Dünyâ, 623.

[185] *Sahih-i Müslim*, 1/534.

[186] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/403; *Sahihu't-Terğib ve't-Terhib*, 2657.

[187] *Sahih-i Sünen Tirmizî*, 3/184.

13. Hadis

GERÇEK İMANIN ÖLÇÜSÜ

عَنْ أَبِي حَمْرَةَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَادِمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ١٣]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ٤٥].

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hizmetinde bulunmuş olan Ebû Hamza Enes b. Mâlik *radıyallahu anh*'in naklettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kişi, kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe, (gerçek anlamda) iman etmiş sayılmaz.”^[188]

Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Hazrecî *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hem hizmetkârı hem anne tarafından akrabası hem de ondan en çok hadis rivayet eden sahabîlerindendir. Hicretten yaklaşık on yıl önce dünyaya gelmiş, küçük yaşta İslâm'ı kabul etmiş ve on yıl boyunca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hizmet etmiştir. Bu yakın hizmetinden ötürü sahâbîler ona “Rasûlullah'ın hizmetkârı” unvanını vermişlerdir.^[189]

Bu hadis-i şerifte geçen “*iman etmiş sayılmaz*” ifadesi, kişinin İslam dairesinden çıktığını değil, imanının kemale ermediğini ifade etmektedir. Buna göre, bir kimse kendisi için arzu ettiği hayrı Müslüman kardeşi için de istemedikçe, *kâmil iman* vasfına ulaşamaz. Bu anlayış, imanın sadece bireysel inançla sınırlı kalmadığını, sosyal boyutuyla da tamamlanabildiğini göstermektedir. Hadiste vurgulanan “*kardeşi için de istemedikçe*” ifadesi, meşru, helâl ve faydalı olan dünyevî ve uhrevî hayırları kapsamaktadır. Burada günah veya haram olan şeyleri arzulamak kastedilmemiştir.

[188] *Sahih-i Buhârî*, 13; *Sahih-i Müslim*, 45.

[189] *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 62. biyografi (tercüme-i hal)

İslam âlimleri bu rivayeti yorumlarken, burada inkârın değil, imanın eksikliğinin kastedildiğini belirtmişler; kişinin başkası için hayır istememesi durumunda imanının ahlakî yönünün zayıf olacağını vurgulamışlardır. Bu yorumu destekleyen bir rivayet de Nesâî'nin *Sünen* 'inde geçmekte olup orada “*Biriniz, kendisi için istediği hayrı Müslüman kardeşi için de istemedikçe, iman etmiş olmaz*” buyrulmuştur.^[190]

İbn Hacer *rahimehullah*, *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde Kirmânî'nin şu sözünü nakletmiştir: “Aynı şekilde, bir kişinin, kendi nefsi için istemediği bir şerri (kötü bir şeyi) Müslüman kardeşi için de istememesi imandandır. Her ne kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hadiste bunu açıkça zikretmemişse de, bilinmektedir ki bir şeyi sevmek, onun zıddını sevmemeyi de gerektirir. İşte bu nedenle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sadece ‘*istediği*’ ifadesiyle yetinmiştir.”^[191]

Hadiste zikredilen “*iman*” kavramı bağlamında İslam âlimleri, imanı, sadece kalbî bir tasdikle sınırlı görmemiş; bununla birlikte dil ile açıkça ifade edilmesi ve bedeninin de fiilî olarak bu inanca uygun davranışlar sergilemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tarif, imanın sabit bir olgu olmadığı, kişinin salih amelleriyle artabileceğini, günah ve gafletle de eksilebileceğini ortaya koyar. Bu bağlamda iman; kalp ile tasdik etmek, dil ile ikrar etmek ve bedeninin organlarıyla (azalarla) amel etmek demektir. Aynı zamanda Allah’a itaatle artar ve asilikle azalır.^[192]

Kur’an-ı Kerim’de imanın artıp eksilebileceği hususunda birçok ayet vardır. Nitekim “**Müminlerin imanını artırmak için kalplerine huzur ve sükûnet indiren O’dur..**” (Fetih, 4) buyrularak, iman artışı doğrudan Allah Teâlâ’ya nispet edilmiştir. Aynı şekilde, “**...İman edenlere gelince, inen her sure onların imanını artırmıştı, onlar (Kur’an indikçe sevinçlerinden) birbirleriyle müjdeleşirler.**” (et-Tevbe, 124) ayetinde, müminlerin imanlarını takviye ettiği bildirilmiştir. Benzer şekilde, “(Düşmanlarınız olan) **İnsanlar onlara, ‘Size karşı büyük bir ordu toplandı, onlardan korkun!’ dediklerinde, bu söz onların**

[190] *Sünen-i Nesâî*, 6/534.

[191] *Fethu'l-Bârî*, 1/20.

[192] *Fethu'l-Bârî*, 1/46.

imanını daha da artırdı..." (Âl-i İmrân, 173) buyrularak, dış tehdit karşısında gösterilen tevekkülün ve sabrın da imanı güçlendiren bir etki oluşturduğu vurgulanmıştır.

İmanın bu tanımından açıkça şu anlaşılmaktadır: İmanın mahalli sadece kalp değildir; aynı zamanda dil ve bedenün diğer uzuvlarıdır. Yani bir kimsenin gerçekten mümin sayılabilmesi için; önce diliyle şehadet kelimesini telâffuz etmesi, kalbiyle Allah'ın yegâne ilah olduğuna ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna kesin olarak iman etmesi, nihayet bedenün organlarıyla bu imanın gereklerini yerine getirmesi gerekmektedir. İmanın bu üç yönü (kalp, dil ve amel) kapsadığına delil olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi gösterilir: "*İman yetmiş küsur şubedir. Bunların en faziletlisi 'Lâ ilâhe illallah' sözüdür, en alt derecesi ise yoldan rahatsız edici bir şeyi kaldırmaktır. Hayî da imanın şubelerindedir.*"^[193]

Hadise dikkatle baktığımızda görürüz ki, burada zikredilen unsurlar imanın farklı boyutlarına işaret etmektedir: "Lâ ilâhe illallah" ifadesi dili temsil eder; yoldan rahatsızlık veren bir nesneyi kaldırmak fiilî bir davranış olarak amel (eylem) yönüne delalet eder; hayâ ise kalbin, yani iç dünyadaki hissî ve ahlakî bilincin yansıması sayılır.

İbn Receb şöyle demiştir: "Enes'in rivayet ettiği bu hadis, müminin, kardeşi konusunda taşıması gereken kalbî tutumu ortaya koyan önemli bir delildir. Gerçek mümin, din kardeşinin sevinciyle sevinir; kendisi için istediği her türlü hayrı onun için de ister. Bu davranış, kalbin kin, yalan ve haset gibi manevî hastalıklardan arındığının emaresidir. Zira haset, kişiyi öyle bir noktaya getirir ki artık o kişi, başka bir kimsenin kendisinden üstün olmasına, hatta aynı seviyeye ulaşmasına bile tahammül edemez. Çünkü böyle bir kişi, sahip olduğu meziyetlerle insanlar arasında öne çıkmayı ve kendini onlardan farklı ve üstün görmeyi arzular. Oysa iman, kişiyi bunun tam tersine yönlendirir.

İman sahibi kişi, Allah'ın lütfettiği hayır ve nimetlerin sadece kendisine değil, tüm müminlere ulaşmasını ister; hiç kimsenin bu hayırdan mahrum kalmasını arzu etmez. Dolayısıyla, gerçek mümin, kendi

[193] *Sahîh-i Buhârî*, 9; *Sahîh-i Müslim*, 152.

nefsi için istediği iyilik ve güzellikleri diğer mümin kardeşleri için de ister; aynı şekilde, kendisi için hoş görmediği şeyleri onlar için de hoş görmez. Bununla birlikte, eğer bir Müslüman kardeşinde dinî açıdan bir eksiklik veya kusur görürse, onu düzeltmeye çalışmalı ve bu konuda kardeşlik sorumluluğunu yerine getirmelidir.”^[194]

Özellikle vurgulamak gerekir ki bir Müslümanın kendisi için arzu ettiği şeyi din kardeşi için de istemesi, onun cennete girmesine vesile olan önemli sebeplerden biridir; nitekim bu konuda rivayet edilen hadislerden birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete girmek istiyorsa, Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş olarak bu dünyadan ayrılınsın; ayrıca, insanların kendisine nasıl davranmasını istiyorsa, o da insanlara öyle davransın.*”^[195]

Başka bir hadiste Yezid b. Esed el-Kasrî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, ‘Cenneti istiyor musun?’ diye sordu. Ben de, ‘Evet, ey Allah’ın Rasûlü!’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘O hâlde kendin için istediğini din kardeşin için de iste!’”^[196]

Bir Müslümanın, kendisi için arzuladığı bir şeyi Müslüman kardeşi için de istemesi, aralarındaki derin bağlılığın ve samimiyetin bir göstergesidir. Bu bağlamda, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Müminler birbirlerini sevmeye, birbirlerine acımadaya ve birbirlerini korumaya bir vücuda benzerler. Öyle ki bedendeki herhangi bir uzuv rahatsızlandığında, diğer tüm organlar uykusuzluk ve ateş ile bu acıya ortak olur.*”^[197]

Bu hadisi doğru anlayan bir mümin, mümin kardeşini asla kınamaz, ayıplamaz; çünkü gerçek iman, kardeşini kusurlarıyla değil, faziletleriyle görmeyi gerektirir. Ancak bu durumun bir istisnası vardır: Eğer bir mümin, diğer mümine, Allah rızasını gözeterek ve onu ıslah

[194] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 1/306-308.

[195] *Sahih-i Müslim*, 1844.

[196] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/70; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 72. Bu hadis, hasendir.

[197] *Sahih-i Buhârî*, 6011.

etmeyi hedefleyerek nasihat ediyorsa, bu davranış hem istisna teşkil eder hem de İslâm ahlâkında övgüye değer bir tutum kabul edilir.

Ayrıca, bir müminin diğer bir mümine imrenmesi (yani kıskanması) ancak iki durumla sınırlı tutulmuştur. Daha açık bir ifadeyle, bu tür bir imrenme, gerçek anlamda “gıpta etmek” sayılabilir. Bu bağlamda, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Sadece iki kişiye gıpta edilebilir: Bunlardan biri, Allah’ın kendisine Kur’an verdiği ve onun da gece gündüz Kur’an’ı okuyup yaşayan kişidir. Komşusu bu durumu duyup şöyle der: ‘Keşke bana da onun gibi Kur’an bilgisi verilse de ben de onun yaptığı gibi yapabilsem.’ İkinci kişi ise, Allah’ın kendisine mal-mülk ihsan ettiği ve onun da bu malı Allah yolunda, uygun yerlere harcadığı kişidir. Bunu gören kimse şöyle der: ‘Keşke bana da onun gibi servet verilse de, ben de onun yaptığı infaki yapabilsem.’”^[198]

Buradan açıkça anlaşıldığı üzere müminler arasındaki gerçek sevginin ve samimi bağlılığın temel kaynağı imandır; yani bu sevgi dünyevî ya da kişisel çıkarlar uğruna değil, yalnızca Allah rızası gözetilerek kurulmalıdır. Nitekim bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İmanın en sağlam kulpu, Allah için dost olmak, Allah için düşmanlık etmek, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir.”^[199] buyurarak, imanın kemalinin ancak bu tür bir bağlılık ve sevgi temelinde mümkün olacağını bildirmiştir. Bir başka hadisinde ise “Kim Allah rızası için sever, Allah rızası için buğz eder, Allah rızası için verir ve Allah rızası için alırsa, o, imanını kemale erdirmiş olur.”^[200] buyurmak suretiyle, müminin niyetinde ve ilişkilerinde Allah’ı merkeze almasının imanla doğrudan ilişkisini vurgulamıştır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu ilahî temelli kardeşliği yaşayan müminleri övgüyle anarak şöyle buyurmuştur: “Allah’ın kulları arasında öyle kimseler vardır ki Peygamber olmadıkları hâlde, Peygamberler ve şehitler onlara gıpta ederler.” Sahabîler bu müs-

[198] *Sahih-i Buhârî*, 5026.

[199] *el-Camiu’s-Sağir*, 2778.

[200] *Ebu Dâvud*, 4681.

tesna kimselerin kim olduğunu sorduklarında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap vermiştir: “*Bunlar, birbirlerini akrabalık bağı ya da dünyevî bir menfaat için değil, yalnızca Allah rızası için seven kimselerdir. Kıyamet gününde onların yüzleri nurla parlayacak, kendileri de nurdan yapılmış minberler üzerinde oturacaklardır; insanlar o gün çeşitli korkular içindeyken onlar hiçbir korkuya kapılmayacak, insanlar keder içindeyken onlar hiçbir üzüntü yaşamayacaklardır.*”

Bu açıklamanın ardından Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Yunus sûresi'nin 62. ayetini okumuştur: “**İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.**”^[201]

Başka bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu söyler: “*Yalnız Benim rızam için birbirini sevenlere, birbirine nasihat edenlere, birbirini ziyaret edenlere ve birbirine yardım edenlere sevgim hak ve vacip oldu. Kıyamet gününde, yalnız Benim rızam için birbirini sevenler nurdan minberler üzerinde bulunacaklardır; öyle ki Peygamberler, sıddıklar ve şehitler bile onların ulaştığı bu yüce makama gıpta edeceklerdir.*”^[202]

Bu konuda, “Kur'an'ın Tercümanı” lakabıyla tanınan sahabî Abdullah b. Abbas *radiyallahu anhuma*'yı örnek verebiliriz. Rivayet edildiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: “Dört sınıf insan vardır ki onlara, yaptıkları iyiliğin karşılığını tam anlamıyla ödeyemem. Bunlar selam verirken beni geçen, bir mecliste bana yer açan ve bana yardım etmek için uzun yol kateden kimselerdir. Dördüncüsüne gelince, onun yaptığı iyiliğin karşılığını ancak Allah verebilir.” Yanındakiler bu kişinin kim olduğunu sorduklarında, İbn Abbas şöyle cevap vermiştir: “O, başına bir musibet geldikten sonra bütün gece boyunca bu sıkıntıdan nasıl kurtulacağını ve kime başvuracağını düşünen, sonunda bu işi çözmeye en layık kişi olarak beni gören ve gelip bizzat bana başvuran kimsedir.”

Allahu Ekber! İbn Abbas'ın müminlere duyduğu sevgiye bir bakın. Görün ki mümin kardeşine hizmet etmeyi kendisi için ne kadar fazilet-

[201] *Ebu Dâvud*, 3527; *Tirmizî*, 2390; *Hâkim*, 7318.

[202] *Sahih-i İbn Hbbân*, 577; *Müsned-i İmam Ahmed*, 20782.

li ve üstün bir amel olarak kabul ediyor. İyiliği yapan kendisi olmasına rağmen, bu iyiliği yapmasına vesile olan kimsenin amelinin karşılığını yalnız Allah'tan bekliyor.

Selef alimlerinden Fudayl b. İyad *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim hatasız bir kardeş ararsa, sonunda kardeşsiz kalır.”

İbn Mâzin *rahimehullah* şöyle demiştir: “Mümin kişi, kardeşinin yaptığı hataya mazeret bulmaya çalışır; münafık ise kardeşinde hata arar.”

Bir rivayette anlatıldığına göre, ölüm döşeğinde yatan Ebû Ducâne'yi Zeyd b. Eslem ziyaret etti. Onun yüzünde bir tebessüm, adeta nur gibi bir parlaklık olduğunu görünce, “Nedir bu halin, neden yüzün gülüyor?” diye sordu. Ebû Ducâne şöyle cevap verdi: “Hayatım boyunca yaptığım ameller arasından benim için en değerli olan iki amel vardır: Birincisi, hiçbir zaman beni ilgilendirmeyen işlere karışmadım. İkincisi ise kalbim, bütün Müslümanlara karşı daima temiz ve kin tutmaktan uzak oldu.”

* * *

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dua ile Allah'a iltica ediyor ve O'na şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ أَلِّفْ بَيْنَ قُلُوبِنَا، وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِنَا، وَاهْدِنَا سُبُلَ السَّلَامِ، وَنَجِّنَا مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ، وَجَنِّبْنَا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ، وَبَارِكْ لَنَا فِي أَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُلُوبِنَا، وَأَزْوَاجِنَا، وَدُرِّيَّاتِنَا، وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ، وَاجْعَلْنَا شَاكِرِينَ لِنِعْمِكَ، مُتَّئِينَ بِهَا عَلَيْكَ، قَابِلِينَ لَهَا، وَأَتِمِّمَهَا عَلَيْنَا»

“Allah'ım, kalplerimiz arasında sevgi ve ülfet yarat, aramızdaki ilişkileri düzelt, bizi güven ve huzur yollarına yönelt. Bizi karanlıklardan aydınlığa çıkar ve hem açıkta hem de gizlide işlenen pis amellerden uzak tut. İşitmemize, görmemize, kalbimize, eşlerimize ve evlatlarımıza bereket ver. Tevbemizi kabul et; çünkü Sen tevbeleri kabul edensin. Bizi, nimetlerine daima şükreden, o nimetler vesilesiyle Sana hamd eden, onlardan razı olan kullarından eyle ve o nimetlerini bizim için artır.”^[203]

[203] Sünen-i Ebû Davud, 969.

14. Hadis
ÜÇ İSTİSNA DIŞINDA,
MÜSLÜMANIN KANI HARAMDIR

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيِّبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ».
رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٦٨٧٨]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ١٦٧٦].

İbn Mesûd *radıyallahu anh'*ın rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir Müslümanın kanı, ancak üç durumda helal olur: Evli olduğu hâlde zina eden kimse, cana karşılık can (kasten adam öldüren kişi) ve dininden dönerek cemaatten ayrılan kişi.”^[204]

Bu hadis-i şerifte, yalnızca belirli üç halde olan Müslümanların cezaî yaptırıma, yani ölüm cezasına tabi tutulabileceği; bunun dışındaki kişilerin canlarının dokunulmaz olduğu ifade edilmektedir.

Sekizinci hadisın şerhinde de ifade edildiği üzere, Allah'tan başka hak ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şehadet eden, namaz kılan ve zekât veren kimselerin canlarına kıymak ve mallarına el uzatmak haram kılınmıştır. Ancak bu hadis, söz konusu hükmün üç grup insan için geçerli olmadığını, yani onların bu dokunulmazlık kapsamından istisna edildiğini ortaya koymaktadır.

Haksız yere adam öldürmek, küfre mensup kimselerin özelliklerinden biridir. Bu tür kimseler birbiriyle savaşacak olursa, hem öldüren hem de öldürülen kişi cehennemlik olur. Nitekim bu konuda rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İki Müslüman kılıçlarını çekip birbirleriyle savaşır, hem öldüren hem de öldürülen Cehenneme girer.” Sahabeden biri, “Ey Allah'ın Rasûlü! Öldürenin cehenneme girmesi anlaşılır; peki ya öldürülen ne-

[204] *Sahih-i Buhâri*, 6878; *Sahih-i Müslim*, 1676.

den?” diye sorduğunda, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Çünkü o da Müslüman kardeşini öldürmeye istekliydi.”^[205]

Bunu teyit eden bir âyette şöyle buyrulmaktadır: **“Kim bir mümini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”** (Nisâ, 93)

* Şerh ettiğimiz hadiste, Müslümanın canının Allah katında kıymetli olduğu ifade edilmektedir. Burada “Müslüman” tabiri, kelime-i şehadetin anlamını kavrayıp samimiyetle telaffuz eden ve kalben kabul eden kişi anlamında kullanılmaktadır.

Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, üç grup Müslümanı bu genel hükümden istisna tutar. Bu istisna, söz konusu ağır günahları işleyen kimselerin cezalandırılmasının dinen meşru ve caiz olduğuna delalet etmektedir.

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, zina eden evli bir erkek veya dul bir kadının kanının helal olduğunu bildirmektedir. Yani İslam şeriatına göre, zina etmiş bir Müslüman cezalandırılmalı; daha açık bir ifadeyle, recm (taşlanarak öldürme) cezası uygulanmalıdır. Nitekim İmam Buhârî ve Müslim’in naklettiği bir rivayette Ömer b. Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

“Yüce Allah, Muhammed’i hak ile göndermiş ve ona kitap indirmiştir. O’na indirilen ayetlerden biri de recm (taşlama) ayetidir. Biz bu ayeti Kur’ân’dan bir parça olarak tilâvet ettik, anlamını kavradık ve hükümlerini öğrendik. Allah Rasûlü bu hükmü uyguladı; ardından biz de onu tatbik ettik. Ancak zaman geçtikçe insanların ‘Biz Allah’ın Kitabı’nda recm hükmünü bulamıyoruz’ diyerek bu cezayı inkâr etmelerinden ve böylece Allah’ın indirdiği bir farzı terk ederek sapkınlığa düşmelerinden endişe ediyorum. Bilin ki evli bir erkek ya da kadının zina ettiği sabit olursa -bu ister açık bir delille, ister hamileliğin ortaya çıkmasıyla, isterse kişinin kendi itirafıyla olsun- onun recmedilmesi, Allah’ın Kitabı’na dayanan bir haktır.”^[206]

[205] *Sahih-i Buhârî*, 31; *Sahih-i Müslim*, 2888.

[206] *Sahih-i Buhârî*, 6829-6830; *Sahih-i Müslim*, 1691.

İmam Nesâî'nin rivayet ettiği hadiste de bu ayetin lafzı açıkça zikredilmiştir:

«الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنِيَا فَارْجُمُوهُمَا الْبَتَّةَ نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»

“Zina eden ihtiyar adamla zina eden ihtiyar kadını Allah’tan bir ceza olarak mutlaka recmediniz. Allah Aziz ve Hikmet sahibidir.”^[207]

Söz konusu ayet bu lafızla nazil olmuş, daha sonra lafzı neshedilmiş ancak hükmü yürürlükte kalmıştır. Bu hükmün geçerliliğini koruduğuna delil, Raşid Halifeler döneminde ve onları takip eden yönetimlerde recm cezasının uygulanmaya devam etmesidir. Özellikle belirtilmelidir ki bu ceza yalnız şer’î mahkeme kararıyla uygulanabilir; bireylerin kendi başlarına böyle bir cezayı infaz etmeleri dinen kesin olarak yasaklanmıştır.

Ayrıca bu hüküm, sadece şeriat kanunlarının yürürlükte olduğu ülkelerde geçerlidir; recm cezasının uygulanmadığı ülkelerde bunu tatbik etmeye kalkmak şeriata aykırıdır. Buna ek olarak, şeriatla yönetilen bir ülkede dahi, evli bir erkek ya da kadına recm cezası, bekar birine ise had cezası (yüz değnek) ancak dört güvenilir şahidin olayı açıkça görerek şahitlik etmesiyle veya failin açık bir şekilde itirafıyla uygulanabilir.

Bu hususta Nûr sûresi’nin 4. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “**İffetli kadınlara zina isnadında bulunup da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir.**”

Aynı şekilde, Buhârî’nin rivayet ettiği bir hadiste bir sahabî, Allah Rasûlü’ne, hanımının zina ettiğini bildirdiğinde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Enes’e şöyle buyurmuştur: “Ey Uneys, o kadının yanına git. Eğer zina ettiğini kabul ederse onu recmedin.” Enes kadının yanına gitmiş, kadın suçu itiraf etmiş ve neticede recm cezası uygulanmıştır.^[208]

[207] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/332; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 4/271.

[208] *Sahih-i Buhârî*, 2724-2725.

Bu hadiste dikkat çeken husus, söz konusu şahsın zina eden kadın hakkında kendi başına bir hüküm vermemesi, doğrudan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e müracaat etmesidir. Bu durum, böyle bir konuda mutlaka yetkili merciye, -devlet başkanına veya kadı heyetine- başvurulmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

Zina, toplumu ifsad eden en büyük günahlardandır. Bu fiil mübarek zaman veya mekânlarda işlenirse, günahın ağırlığı daha da artar. Nitekim bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “*Bir erkeğin on kadınla zina etmesi, komşusunun hanımıyla zina etmesinden daha hafiftir. On evden hırsızlık yapması da komşusunun evinden yapmasından daha hafiftir.*” buyurmuştur.^[209]

Başka bir rivayette Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e “Allah katında en büyük günah hangisidir?” diye sordum. “*Seni O yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır.*” buyurdu. “Bu gerçekten büyük bir günahtır” dedim. Ardından, “Peki sonra hangisi?” diye sordum. “*Çocuğunun seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir.*” dedi. Tekrar sordum: “Sonra?” Buyurdu ki: “*Komşunun eşiyle gayri-meşru bir ilişki kurmandır.*”^[210]

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, komşunun eşiyle zina etmenin ve komşunun malını çalmanın, yani komşunun namusuna ve mülküne zarar vermenin ne denli büyük bir günah olduğunu vurgulamaktadır. Başka bir hadiste ise, Müslümanın kanı, malı ve namusunun dokunulmaz olduğunu bildirerek şöyle buyurmuştur: “*Bu ayınızın, bu gününüzün ve bu şehrinizin haram kılındığı gibi, kanınız, mallarınız ve ırzınız da birbirinize haramdır.*”^[211]

Eğer bir Müslümanın namusuna veya malına zarar vermek günah sayılıyorsa, bunu komşuya karşı yapmak daha büyük bir vebaldir. Bu konuda İbn Kayyim *rahimehullah* şöyle demiştir: “Günahlar fesat açıısından farklı derecelededir. Gizli yapılan bir haram, alenen işlenenden

[209] *Müsned-i İmam Ahmed*, 6/8; *Edebü'l-Müfred*, 103.

[210] *Sahih-i Buhâri*, 4477.

[211] *Sahih-i Buhâri*, 67.

daha hafiftir. Nikâhsız kadınla zina, evli kadınla zinadan daha hafiftir; çünkü evli kadına yaklaşmak, hem eşine zulümdür hem de aile yapısını ifsad etmektir. Aynı şekilde, komşunun eşiyile zina etmek, yabancı bir kadınla zina etmekten daha ağırdır; zira bu durumda hem komşuya eziyet hem de Allah ve Rasûlünün komşu hakkına dair emrine isyan söz konusudur.”^[212]

Bu nedenle Yüce Allah yalnızca zinayı değil, ona yaklaşmayı dahi yasaklamıştır. Nitekim şöyle buyurmuştur: **“Zinaya yaklaşmayın; çünkü o, son derece çirkin ve kötü bir yoldur.”** (İsrâ, 32)

Bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Allah, Âdemoğluna zinadan nasibini takdir etmiştir; bundan kaçınması çoğu zaman mümkün değildir. Gözün zinası bakmak, kulağın zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası dokunmak, ayağın zinası ise o yöne yürümektir. Kalp arzular, cinsel organ ise bu filleri ya onaylar ya da reddeder.”*^[213] Bu hadisten anlaşıldığına göre, şehvetle bakmak, dinlemek, konuşmak, dokunmak ve bu yönde adım atmak, zinaya götüren kapılardır. Akıl sahibi kimse bu kapıları aralamamalıdır.

İbn Kayyim *rahimehullah*, bu konuda şöyle bir açıklama yapmıştır: *“Kim kendini dört kapıdan korursa, dinini muhafaza etmiş olur: Bakış, düşünce, söz ve adım. Zira kişi çoğu zaman bu yollarla günaha sürüklenir. Bakış, şehvetin kılavuzu ve habercisidir; onu korumak, iffet ve namusu korumaktır. Namahreme bakan, kendini helak etmiş olur.”*

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“İlk bakıştan sonra tekrar bakma. Çünkü ilki senin lehine, ikincisi ise aleyhinedir.”*^[214]

Namahrem birini görmek ilk anda istem dışı olduğu için kişiye günah yazılmaz; ancak ikinci bakış bilinçli olduğu için haram sayılır. Hatırlama (düşünce) ise daha karmaşıktır; çünkü hayır ve şer orada başlar, arzuların ve niyetlerin kaynağıdır. Sözlere gelince, kişi boş ve

[212] *İğasetü'l-Lehfan min Mesayid'i's-Şeytan*, 2/143-144.

[213] *Sahih-i Buhâri*, 6243; *Sahih-i Müslim*, 2567.

[214] *Sünen-i Ebû Davud*, 2149; *Sahihu'l-Câmi*, 7953.

faydasız konuşmalardan sakınmalı, yalnız dinî açıdan faydalı sözler söylemelidir. Adımlar ise, kişiyi hayra götürecektir yerlere yönelmelidir. Nitekim (Furkan, 63) ayetinde müminler, yeryüzünde tevazuyla yürüyen ve cahiller onlara laf attıkları zaman, “Selam” diyen kimseler olarak tanımlanır. Yine, Gafir sûresi’nin 19. ayetinde Allah’ın, gözlerin haince bakışını ve kalplerin gizlediklerini bildiği vurgulanır. Bütün bunlar, haram bakışın zihinde yer ettiğini, bu düşüncenin zamanla şehvete dönüştüğünü, sonunda zinaya götüren bir sürece yol açtığını gösterir. Bu sürece Kur’an’da “şeytanın adımları” denir: **“Ey insanlar! Yeryüzündeki helal ve temiz rızıklardan yiyin, şeytanın adımlarına uymayın. O sizin apaçık düşmanınızdır. Size kötülüğü, çirkin işleri ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.”** (Bakara, 168-169)^[215]

Özellikle vurgulayalım ki zina, kişinin Cennet’e girmesine engel olan başlıca günahlardandır. Bu bağlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Bana altı şeyi garanti edin, ben de size Cennet’i garanti edeyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin, söz verdiğinizde yerine getirin, size emanet verilirse sahibine iade edin, iffetli olun ve zinadan sakının, gözlerinizi haramdan koruyun ve ellerinizle kimseye zarar vermeyin.”*^[216]

* Şerh ettiğimiz hadiste zikredilen ikinci grup suçlular, kasten bir insanı öldüren kimselerdir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu beyanı, Kur’an’da açıkça yer almaktadır: **“Biz Tevrat’ta onlara şunu farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara da karşılık olarak kısas vardır...”** (Maide, 45) **“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.”** (Bakara, 178)

Özellikle belirtmelidir ki kısas hükmü sadece, kasten adam öldüren kimseye uygulanır. Yanlışlıkla adam öldüren kişi kısasa tabi değildir; onun için şer’î hüküm, belirli bir fıdye ödemek ve bir mümin köle

[215] *el-Cevâbu’l-Kâfi*, 1/348-375.

[216] *Müsned-i İmam Ahmed*, 5/323; *Sahih-i İbn Hibbân*, 107; *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 1470.

azat etmektir. Bu, ayette şu şekilde ifade edilmiştir: **“Bir müminin, başka bir mümini kasten öldürmesi asla uygun değildir. Ancak yanlışlıkla olması hâli müstesnadır. Kim yanlışlıkla bir mümini öldürürse, mümin bir köle azat etmeli ve ölenin ailesine diyet ödemelidir.”** (Nisa, 92)

* Şerhettiğimiz hadiste zikredilen üçüncü grup ise, İslam dininden dönen mürtedlerdir. Bu konuda nakledilen sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Dinini değiştireni öldürün.”*^[217]

Bu gruba dair hüküm de öncekilerle aynıdır. Yani böyle bir kimse- nin ölüm cezasına yalnız şer’î mahkeme karar verebilir; bireysel olarak böyle bir infazı gerçekleştirmek dinen kesinlikle yasaktır. Burada geçen “din” ifadesiyle İslam dini, “cemaat” ifadesiyle ise hak yolda olan Müslüman topluluk ve onların meşru halifesi kastedilmektedir. Nitekim Müslim’in *Sahih*’inde yer alan bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Siz kendinize bir halife seçtikten sonra, bir kimse gelip birliğinizi ve topluluğunuzu bozmak isterse, onu öldürün.”*^[218]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Haricîler hakkında şöyle buyurmuştur: *“Ahir zamanda, yaşları küçük, akıl ve anlayış bakımından olgunlaşmamış bir topluluk çıkacaktır. Onlar yaratılmışların en hayırlısından (yani Hz. Peygamber’den) nakledilen en güzel sözleri söyleyecekler; fakat okun avı delip geçtiği gibi İslam’dan çıkacaklardır. İmanları boğazlarını geçmeyecektir. Onları nerede görürseniz, öldürün. Çünkü onları öldüren kimseye kıyamet günü sevap verilecektir.”*^[219]

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere meşru otoriteye isyan edenlerin cezalandırılması caizdir; ancak bu hükmün uygulanması sadece yetkili yöneticiye aittir. Bu bağlamda, “Haricî” terimi Arapça “خرج / haraca” (çıkma) fiilinden türemiştir ve cem şekli “havâric”tir. Haricî, Müslü-

[217] *Sahih-i Buhâri*, 3017.

[218] *Sahih-i Buhâri*, 6829-6830; *Sahih-i Müslim*, 1691.

[219] *Sahih-i Buhâri*, 3611.

man toplumundan ayrılarak kendine ayrı bir grup oluşturan veya böyle bir gruba katılan kişidir. Onlar büyük günah işleyeni tekfir eden ilk fırkalardandır. Haricîlerin ayırt edici özellikleri arasında aşırı sertlik, kendini beğenmişlik, yönetime isyan çağrısı ve ehl-i sünnet alimlerine karşı küçümseyici tavırlar takınmak yer alır.

Hadiste geçen “dininden dönüp cemaatten ayrılan” ifadesi, sadece açık şekilde irtidat edenleri kapsamaz. Kalben dinden döndüğü hâlde zahiren Müslüman görünen münafık da Allah katında mürteddir. Ancak bu durum açıkça bilinmediği için dünya hukukunda ona zahire göre muamele edilir.

Sonunda, bu gaye ile, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile tüm Müslümanlar adına niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَشَرِّ فِتْنَةِ الْغِنَى وَشَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ قُلُوبَنَا بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرْدِ وَنَقِّ قُلُوبَنَا مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثُّوبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَبَاعِدْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَطَايَانَا كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ».

“Allah’ım! Cehennem fitnesinden, Cehennem azabından, kabir fitnesinden, kabir azabından, zenginliğin şerrinden, fakirliğin şerrinden Sana sığınırız. Allah’ım! Mesih-i Deccal’in fitnesinin şerrinden Sana sığınırız. Allah’ım! Kalbimizi kar ve dolu suyu ile yıka; beyaz elbiseyi kirden arındırdığın gibi kalbimizi de günahlardan öylece arındır. Günahları bizden, doğu ile batının uzaklığı kadar uzaklaştı. Allah’ım! Tembellikten, günahlara dalmaktan ve borca düşmekten Sana sığınırız.”^[220]

[220] Sahih-i Buhâri, 6377.

15. Hadis

İMANIN SOSYAL TEZAHÜRLERİ: HAYIRLI SÖZ, KOMŞU VE MİSAFİRE İKRAM

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُفْلِحْ حَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٦٠١٨]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ٤٧].

Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin ya da sussun. Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse komşusuna iyilik etsin. Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse misafirine ikramda bulunsun.”^[221]

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, her nasihatine “Allah’a ve âhîret gününe iman eden...” diyerek başlamıştır. Bu ifade, amelin kalple ilişkili olduğuna işaret eder. Yani Allah’a ve âhîret gününe içtenlikle iman eden bir kimsenin kalbi islah olur ve hayırlı işler yapmaya yönelir. Böyle bir kişi daima şunu düşünür: Hesap gününde Allah’ın huzuruna çıkacak, söylediği her sözden ve yaptığı her davranıştan sorumlu tutulacak; iyiliklerine sevap, kötülüklerine ise ceza verilecektir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin ya da sussun” buyurması, mümin için hayırlı söz söylemenin susmaktan daha faziletli olduğuna delildir. Buna göre mümin kişi, daima hayırlı söz söylemeli; eğer söyleyeceği hayır içern söz yoksa susmayı tercih etmelidir. Bu husus Kur’an’da, şöyle ifade edilir: “Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, iyilik yapmayı ya da insanlar arasında barışı sağlamayı amaçlayanlar bunun dışındadır...” (Nisa, 114)

[221] *Sahih-i Buhâri*, 6018; *Sahih-i Müslim*, 47.

İmam Şafî *rahimehullahu*, bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “Kişi konuşmadan önce düşünmelidir; eğer söyleyeceği sözün kendisine zarar vermeyeceğini öngörüyorsa, o sözü söylemelidir; fakat zarar vereceğini düşünüyorsa, o takdirde susmalıdır.”

Hadiste geçen “susmak” ifadesiyle, dili kötü ve uygunsuz sözlerden korumak kastedilmiştir. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim susarsa, kurtuluşa erer.*”^[222]

Bir başka hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Her kim bana iki çenesi arasındakini (dilini) ve iki bacağı arasındakini (iffetini) koruyacağına söz verirse, ben de onun cennete gireceğine kefil olurum.*”^[223]

Muâz b. Cebel *radiyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birçok hayır kapısını sıraladıktan sonra şöyle buyurmuştur: “*Şimdi sana, söylediklerimin hepsini tamamlayan en önemli şeyi haber vereyim mi?*” Muâz, “Evet, ey Allah'ın Rasûlü!” dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mübarek dilini eliyle tutarak, “*İşte bunu koru!*” buyurdu. Muâz şaşkınlıkla, “Ey Allah'ın Elçisi! Söylediğimiz sözlerden dolayı da mı hesaba çekileceğiz?” diye sordu. Rasûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şu cevabı verdi: “*Yazıklar olsun sana ey Muâz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, dilleriyle kazandıkları günahlardan başka nedir?*”^[224]

Bu konuya 12. hadisin şerhinde daha ayrıntılı olarak değinmiştik. Gerçekten de insanın dili, diğer organlarının zarar görmesine sebep olur. İmam Tirmizî'nin *Sünen* adlı eserinde rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Ademoğlu her sabah uyandığında, bedeninin tüm organları, dile hitaben şöyle der: 'Allah'tan kork! Çünkü biz sana bağlıyız. Sen doğru olursan biz de doğru oluruz; ama sen eğrilirsen biz de eğriliriz.*”^[225]

[222] *Sünen-i Tirmizî*, 2/82; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/159, 177; *Silsiletü'l-Ehâdisi ş-Sahîha*, 536.

[223] *Sahih-i Buhârî*, 6474.

[224] *Sünen-i Tirmizî*, 2616.

[225] *Sünen-i Tirmizî*, 2407; *Sahihu'l-Câmî*, 351

* Şerh ettiğimiz hadiste “komşusuna iyilik etsin” buyrulmuştur. İmam Müslim’in bir rivayetinde “komşusuna zarar vermesin” denilmiştir. Bu iki rivayet, komşuluk hakkının iki temel esası içerdiğini göstermektedir; iyilik etmek ve zarar vermemek. Böylece tüm iyi ve kötü davranışlar bu iki ilke altında toplanmış olur.

Komşu haklarına dair birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadislerden birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Cebrâil aleyhisselam bana komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki sonunda komşuyu mirasçı kılacağını zannettim.*”^[226]

Cebrâil *aleyhisselam*’ın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e zaman zaman komşuya iyilik etmeyi tavsiye etmesi, bu konuda hüküm koyduğu anlamına gelmez. O sadece vahyi ileten bir melektir. Şeriatte neyin emredileceğine yalnız Hikmet sahibi Allah karar verir. Cebrâil’in bu tavsiyeyi tekrar tekrar getirmesi ise komşuluk hakkının önemini gösterir.

Yine bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Vallahi mümin değildir! Vallahi mümin değildir! Vallahi mümin değildir!*” Ashâb, “Kimdir o, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sorunca şöyle dedi: “*Komşusu, kötülüğünden emin olmayan kimse!*”^[227]

Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: “*Komşusu, kötülüğünden emin olmayan kimse cennete giremez.*”^[228]

İmam Nevevî bu hadiste geçen “*Cennete girmez*” ifadesini iki şekilde yorumlamıştır: “Birincisi, komşuya eziyetin haram olduğunu bildiği hâlde bunu helâl sayan kimseye dairdir. Zira Allah ve Rasûlünün haram kıldığını helâl görmek küfürdür ve böyle bir kimse asla cennete giremez.

İkinciye gelince; bu uyarı, büyük günah işlemekle birlikte imanı olan kimseyedir; bu kişi cennete ilk girenlerle birlikte giremeyecek, mahşerde bir süre alıkonacak, ardından ya cezalandırılacak ya da Allah’ın rahmetiyle affedilerek cennete alınacaktır.”

[226] *Sahih-i Buhârî*, 6014; *Sahih-i Müslim*, 6854.

[227] *Sahih-i Buhârî*, 6016.

[228] *Sahih-i Müslim*, 73.

Gerçekten de komşusuna eziyet eden kimse büyük günah işlemiş olur. Bu konu bir hadiste şöyle geçer: Sahâbîler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, "Ey Allah'ın Rasûlü! Filan kadın gece namazı kılar, gündüz oruç tutar, hayır işleri yapar, sadaka verir; fakat diliyle komşularına eziyet eder" dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Onda hayır yoktur, o cehennemliktir" buyurdu. Sahâbîler, "Filan kadın ise sadece farz namazları kılar, kuru bir parça peynirle sadaka verir, kimseye zarar vermez" dediler. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, "O cennetliktir" buyurdu.^[229]

Özellikle belirtelim ki yalnızca Müslümanların değil, gayrimüslimlerin de komşuluk hakkı vardır. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Mücâhid *rahimehullah* şöyle anlatır: Abdullah b. Amr *radıyallahu anh*'in yanında idim. Hizmetçisi, kurban edilmiş bir koçun derisini yüzüyordu. Abdullah, "Evladım! Deriyi yüzdükten sonra etten ilk olarak Yahudi komşumuza ver" dedi. Cemaatten biri, "Yahudiye mi? Allah seni ıslah etsin!" deyince Abdullah b. Amr *radıyallahu anh* şöyle cevap verdi: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki neredeyse onu mirasçı kılacağını zannettik."^[230]

İslâm âlimleri komşuları üç gruba ayırmış ve her birinin kendine has hakkı olduğunu belirtmiştir:

* Birincisi, hem Müslüman hem de akraba olan komşudur; onun, komşusu üzerinde üç hakkı vardır: Akrabalık hakkı, İslâm kardeşliği hakkı ve komşuluk hakkı.

* İkincisi, akraba olmayan Müslüman komşudur; onun iki hakkı bulunur: İslâm hakkı ve komşuluk hakkı.

* Üçüncüsü ise akraba olmayan gayrimüslim komşudur; onun, komşusu üzerinde yalnız bir hakkı vardır: Komşuluk hakkı.

Yüce Allah, gayrimüslimlere karşı da olsa adaletli davranmayı emrederek şöyle buyurmuştur: "**Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve on-**

[229] *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/440; *Sahih-i İbn Hibbân*, 2054, *Edebü'l-Müfred*, 119.

[230] *Şu'abü'l-İmân*, Beyhakî, 9117; *Edebü'l-Müfred*, 128.

lara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Şüphesiz ki Allah, adaletli olanları sever.” (Mümtehine, 8)

Kâdî İyâd *rahimehullah* şöyle demiştir: İslam ibadetlerini yerine getiren herkes komşusuna ve misafirine iyilik etmelidir. Komşunun haklarını korumak ve yerine getirmek müminin vazifesidir. Bu hususta Nisa sûresi'nin 36. ayetinde şöyle buyrulur: **“Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babaya, akrabalara, yetimlere, fakirlere, yakın ve uzak komşuya, yol arkadaşına, misafire ve kölelerinize iyi davranın. Şüphesiz Allah, kibirlenenleri ve kendini beğenenleri sevmez.”**

* Şerh ettiğimiz hadiste, *“Allah'a ve âhiret gününe iman eden kişi misafirine ikramda bulunsun”* buyrulmuştur. Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivayetinde ise Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, misafirine ikramda bulunsun.”* Sahabîlerden biri, *“Ey Allah'ın Rasûlü! Misafire ikram nedir?”* diye sorunca, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *“Misafiri, bir gün ve bir gece ağırlamaktır. Misafirlik süresi üç gündür. Bundan sonrası ise sadakadır.”*^[231]

Bu hadisten anlaşılmaktadır ki eve gelen misafiri bir gün bir gece ağırlamak vaciptir; üç güne kadar misafir etmek müstehaptır; üç günden fazlası ise ev sahibi için sadaka hükmündedir. Misafire ikram etmek, İslam âdâbına ve Peygamberlerin, sâlih kimselerin ahlâkına uygun bir davranıştır. Mümin kişi evine gelen misafire özen göstermeli, ona saygı duymalı ve bu esnada kırıncı sözlerden ve uygunsuz davranışlardan sakınmalıdır. Ancak kişinin, misafirine yalnız imkânı ölçüsünde ikramda bulunması gerekir. Böylece ne kendisi zarara uğrar ne de misafir sıkıntıya düşer. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Hiç kimse, misafiri için, gücünün yetmediği bir ikramı yüklenmesin.”*^[232]

Aynı şekilde misafir de haddini aşarak ev sahibini taşıyamayacağı bir yük altına sokmamalıdır. Tâbiîn alimlerinden Şakîk b. Seleme *rahi-*

[231] *Sahih-i Buhârî*, 9019; *Sahih-i Müslim*, 4610.

[232] *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 2440.

mehullah şöyle rivayet etmiştir: “Bir gün bir dostumla birlikte Selmân-ı Fârisî *radıyallahu anh*’ın evine gittik. Selmân sofraya sadece ekmek ve tuz koyup şöyle dedi: ‘Eğer Allah Rasûlü bize gücümüzün yetmediği bir şeyi üstlenmeyi yasaklamamış olsaydı, size daha fazla ikram ederdim.’ Bunun üzerine arkadaşım, ‘Tuzun yanında bir miktar kekik olsaydı iyi olurdu’ dedi. Bunun üzerine Selmân, matarasını bakkala gönderdi ve onu rehin vererek karşılığında biraz kekik aldı. Kekiyi tuza karıştırarak ikram etti. Yemekten sonra arkadaşım, ‘Bize verdiği rızka kanaat ettiren Allah’a hamd olsun’ deyince Selman-ı Fârisî, ‘Eğer sana verilene razı olsaydın, mataram bakkalda rehin kalmazdı’ dedi.”^[233]

Misafire ikramda bulunmak, Peygamberlerin ve onların izinden giden müminlerin ahlâkındandır. İbrahim *aleyhisselam*’ın misafirperverliği hakkında şöyle buyrulur:

“İbrahim’in değerli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Onlar onun yanına girdiklerinde, ‘Selâm olsun!’ dediler. İbrahim, ‘Size de selâm olsun! Fakat siz tanımadığım kimselersiniz’ dedi. Hemen ailesinin yanına gidip (kızartılmış) semiz bir buzağı getirdi. Yemeği önlerine koyarak, ‘Yemeyecek misiniz?’ dedi.” (Zâriyât, 24-27)

Ayetten anlaşıldığı üzere İbrahim *aleyhisselam*, misafirlerine -yani değerli meleklerle- hem sözlü hem fiilî olarak ikramda bulunmuş; onlara selâm vermiş, ardından kendi eliyle yemek ikram ederek hizmet etmiştir.

Yûsuf *aleyhisselam* hakkında da şöyle buyrulur: **“Yûsuf, kardeşlerinin yükünü hazırlarken dedi ki: Baba bir kardeşinizi de yanıma getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçüye tam riayet ediyorum ve ben, misafirperverlerin en hayırlısıyım.”** (Yûsuf, 59)

Ayrıca Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, yalnız İslam’da değil, İslam’dan önce de misafirperver bir insandı. Hira’da yaşadığı olaydan sonra durumu eşi Hatice *radıyallahu anha*’ya anlatınca o şöyle dedi: “Vallahi, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen akrabalık

[233] *Müstedreku’l-Hâkim*, 4/123; *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 2392.

bağlarını gözetir, zayıfların yükünü taşır, yoksula verir, misafire ikram eder ve hak yolunda insanlara yardım edersin.”^[234]

Lâkit b. Sâbire *radiyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: “Ben, Müntefik kabilesinden bazı kimselerle birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gittim. Evin kapısına vardığımızda onu evde bulamadık ve bizi müminlerin annesi Aişe *radiyallahu anha* karşıladı. O, hizmetlilere, bize yemek hazırlamalarını emretti. Ardından bir kap hurma getirildi. Çok geçmeden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geldi ve bize, ‘Size yemek verdiler mi?’ diye sordu. Biz, ‘Evet ya Rasûlullah!’ diye cevap verdik. O sırada çoban, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in koyunlarını ahıra götürüyordu. Aralarında bir kuzu sesi işittik. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* çobandan, ‘Ne getirdin?’ diye sordu. Çoban, ‘Dişi kuzu yavrusu’ dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘O hâlde bizim için bunun yerine bir koyun kes.’ Sonra bana şöyle dedi: ‘Sakın bunu senin için kestiğimizi sanma. Bizim yüz koyunumuz var ve sayılarının artmasını istemiyoruz. Çoban bir kuzu getirince biz de onun yerine bir koç kesiyoruz.’^[235]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, koyunlarının sayısı arttıkça her kuzunun yerine bir koyun kestirirdi, bu onun âdetiydi. Lâkit b. Sâbire *radiyallahu anh*’in gelişi de bu âdetle aynı zamana denk gelmişti. Üstelik müminlerin annesi Aişe *radiyallahu anha* misafirlere yeterince hurma ve yemek ikram etmişti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Lâkit’e bunu söyleyerek, kesilen koyunun onların gelişinden dolayı değil, kendi âdeti gereği olduğunu ifade etmek istemiştir. Her ne kadar misafirlere bu koyunun etinden yedirmiş olsa da, böyle söyleyerek onların mahcup olmalarını engellemiştir. Bu hadise dikkatle bakıldığında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yüksek ahlâkı açıkça görülmektedir, zira o, hem misafiri için koyun kesmiş hem de onları evinde huzurlu ve rahat hissettirecek bir üslup benimsemiştir.

Aynı şekilde, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in iki değerli dostu da misafirperverliğiyle tanınmıştır. Ebû Bekir *radiyallahu anh*, Mekke müşriklerinin

[234] *Sahih-i Buhârî*, 3.

[235] *Sünen-i Ebû Davud*, 142.

baskılarından bıkarak memleketini terk etmek istediğinde, İbnü'd-Değîne onu himayesine almış ve Kureyş'in ileri gelenlerine şöyle demiştir: “Ebû Bekir gibi bir kimse ne memleketinden çıkarılmalı ne de sürülmelidir. Siz, yoksullara yardım eden, akrabalarıyla başını sürdüren, zayıfların yükünü taşıyan, misafire ikramda bulunan ve insanlara musibet anlarında destek olan birini mi yurdundan ediyorsunuz?”^[236]

Rivayet edildiğine göre, bir gün Ömer b. Hattâb *radıyallahu anh*, Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'a şöyle demiştir: “Vallahi seni evime davet edip yedirip içirmem, benim için kızıl develerden daha değerlidir.”^[237]

Yine rivayet edilmiştir ki Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh* evine misafir geldiğinde sevinir, bizzat hizmet ederdi; evine misafir gelmediğinde ise üzülürdü. Bir gün, yedi gündür misafir gelmediğini görünce iç geçirerek şöyle dedi: “Bir haftadır evime misafir gelmiyor; korkarım ki Allah beni bu hayırlı işten mahrum bırakır.”

Câfer b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh* da bu konuda güzel bir örnektir. Rivayet edildiğine göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Biz Câfer'e 'Ebû'l-Mesâkîn' (yoksulların babası) derdik. O, Suffe ehlinde bizleri sıkça evine davet eder, ikramda bulunurdu. Evinde yiyecek bir şey bulunmadığında ise, dibinde biraz bal kalmış kabı getirir, biz de parmaklarımızla onun dibini sıyırıp yalardık.”

Bir başka rivayeti Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatıyor: Bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e misafir olarak geldi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hanımlarından birine haber göndererek yemek getirmesini istedi. Ancak evde sudan başka bir şey olmadığı bildirildi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına şöyle seslendi: “Kim bu misafiri evinde ağırlamak ister?” Ensardan biri, “Ben” dedi ve misafiri alıp evine götürdü. Hanımına, “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in misafirine ikram et” dedi. Eşi, “Sadece çocukların yiyeceği kadar yemek var” deyince, “Yemeği hazırla, lambayı yak, çocuklar yemek isteyince onları yatır.” dedi. Kadın yemeği hazırladı, lambayı yaktı ve çocukları yatırdı. Sonra lambayı düzeltir gibi yaparak söndürdü.

[236] *Sahih-i Buhârî*, 3906.

[237] *Sahih-i Buhârî*, 5375.

Eşiyle birlikte yemek yer gibi yaparak misafire yedirdiler, kendileri aç yattılar. Sabah olunca eşiyle birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitti. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Allah, bu gece yaptığınıza güldü.”

Ardından şu âyet nazil oldu: “**Daha önce Medîne’ye yerleşip kalplerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.**” (Haşr, 9)^[238]

Son olarak, bu idrak ile, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dua ile Allah’a yönelir ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرَّشْدِ، وَنَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَنَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَنَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَنَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَنَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ.»

“Allah’ım! Dinde sebat, doğru yolda kararlılık istiyoruz. Senden, rahmetine vesile olan amelleri ve mağfiretine ulaştıran davranışlar yapmayı nasip etmeni diliyoruz. Nimetlerine şükretmeyi ve Sana güzelce ibadet etmeyi diliyoruz. Senden, selim (arınmış) bir kalp ve doğru bir dil istiyoruz. Bildiğin hayırlı şeyleri Senden istiyor, bildiğin şerlerden Sana sığınıyoruz. Bildiğin (gizli-açık) tüm günahlarımız için Senden bağışlanma diliyoruz. Şüphesiz Sen, gaybı en iyi bilensin.”^[239]

[238] *Sahih-i Buhârî*, 3898.

[239] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/125; *Sünen-i Tirmizî*, 3407.

16. Hadis ÖFKENE HÂKİM OL!

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي . قَالَ : « لَا تَغْضَبْ » ، فَرَدَّدَ مِرَارًا ، قَالَ : « لَا تَغْضَبْ » .

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: 6116] .

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiğine göre, bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek nasihat istedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Öfkelenme!” buyurdu. Adam isteğini birkaç kez tekrarladı, o da her defasında “Öfkelenme!” dedi.^[240]

İbn Hacer *rahimehullah* bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: “Buradaki ‘Öfkelenme’ sözüyle, öfkeye yol açan davranışlardan sakınmak ve öfkeyi tetikleyen sebeplerden uzak durmak kastedilmiştir. Zira öfkelenmek şeriat tarafından yasaklanmamıştır; çünkü insan tabiatının bir parçasıdır.”

İbnü't-Tîn *rahimehullah* şöyle demiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ‘Öfkelenme!’ sözü, dünya ve âhîret hayrının tamamını kapsamaktadır. Çünkü öfke, insanın başkalarıyla ilişkisini bozar, onu yumuşak huylu olmaktan mahrum eder. Bazen de öfkelendiği kişiye zarar vermeye sevk ederek kişinin Müslümanlığına gölge düşürür.”^[241]

Öfkelenen kişi çoğu zaman kendini kontrol edemez; dili sürçer, bedeni titrer, gözleri yerinden fırlayacak gibi olur ve sonra da yaptıklarına pişmanlık duyar. Bazı âlimler öfkeyi “Başlangıcı delilik, sonu pişmanlıktır” şeklinde tanımlamıştır. Gerçekten de öfke, kişiyi ne dediğini ve ne yaptığını bilmez hâle getirir, kötülüğe sürükler. Öfkeyi bastırmak ise mümini Cennete götüren güzel amellerdendir.

Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Ey Allah Rasûlü, beni Cennete ulaştıracak bir amel

[240] *Sahih-i Buhârî*, 6116.

[241] *Fethu'l-Bârî*, 10/520.

söyle!” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Öfkelenme, Cennete girersin.”^[242]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü, öfkeyi bastırmanın Cennete götüren başlıca amellerden biri olduğuna açık bir delildir. Bu konuda şöyle buyrulur: **“Rabbimizin bağışına ve genişliği göklerle yer kadar olan, muttakiler için hazırlanmış Cennete koşun. Onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcar, öfkelerini yutar ve insanları affederler. Allah iyilik yapanları sever. Onlar bir kötülük yaptıklarında ya da nefislerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarının bağışlanmasını dilerler.”** (Â-i İmrân, 133-135)

Bir hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Güçlü kimse (pehlivan, güreşte) insanları yenen kimse değildir. Asıl güçlü kimse, öfkelenildiğinde kendine hâkim olandır.”^[243]

Sözünü ettiğimiz ayetler ve hadis, öfkesini bastırabilen mümini övmektedir. Peki, biz de o muttakiler gibi öfkemizi nasıl dizginleyebiliriz? Bunun yolu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu konudaki öğütlerine uymaktır. Nitekim o, öfkelendiğimizde nefsimizi nasıl kontrol edeceğimizi öğretmiştir. Hadislerin birinde şöyle buyurmuştur: “Sizden biri, öfkelenildiğinde sussun.”^[244]

Yine şöyle buyurmuştur: “Sizden biri, öfkelenildiğinde otursun; öfkesi geçmezse yatsın.”^[245]

Bununla birlikte, öfkelenince şeytandan Allah'a sığınmak da öfkeyi azaltan etkenlerdendir. Bir hadiste rivayet edilir ki bir gün iki kişi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında kavga etmeye başladı. Biri çok öfkeleni, yüzü değişti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Öfkeni gideren bir söz biliyorum.” dedi ve “Euzu billahi mineş-şeytanir racim, de” buyurdu. Birisi bunu öfkeli kişiye anlattı, o ise “Beni deli mi sanıyorsun?” diye cevap verdi.^[246]

[242] *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 2374; *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 2749.

[243] *Sahîh-i Buhârî*, 6114.

[244] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/239.

[245] *Sahîh-i Buhârî*, 694.

[246] *Sahîh-i Buhârî*, 6048.

Burada öfke, o kişinin hakkı kabul etmesine engel olmuştur. Çünkü o, böyle bir durumda Allah'a sığınmanın sadece delilere özgü olduğunu sanmış, öfkenin şeytandan kaynaklandığını kavrayamamıştır.

Bu hadislerden anlaşılıyor ki mümin, öfkelerini bastırmak için "Euzu billahi mineş-şeytanir racim" demeli, susmalı ve kendisini öfkelenenle tartışmaya girmemelidir. Hatta bulunduğu yeri terk etmelidir. Bu konuda İmam Buhârî'nin rivayet ettiği ibretlik bir hadiste şöyle anlatılır: Bir gün Ali b. Ebû Tâlib, Fâtıma *radıyallahu anhuma*'ya öfkelenmiş, ardından evden çıkıp mescide gitmiş ve orada yere uzanmıştır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* durumu öğrenince yanına gitmiş, sırtındaki toprağı silerek "*Kalk ey Ebû Turâb (Toprağın Babası)!*" buyurmuştur.^[247]

Buradan anlaşılıyor ki en ideal ailelerde bile bazen anlaşmazlıklar olur. Eşler arasındaki kırgınlıkta, her iki tarafın öfkesi geçene kadar erkeğin geçici olarak evden ayrılması yerinde olur. Böylece şeytan fitneyi büyütüp aileyi parçalamaz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in -daha önce zikrettiğimiz hadisteki "*Öfkelendiğinizde oturun, geçmezse uzanın*" buyruğunu- Ali b. Ebû Tâlib *radıyallahu anh* burada uygulayarak mescide gidip uzanmıştır.

Bil ki öfke, kişinin küfür sözler söylemesine ve böylece cehennemlik olmasına yol açabilir. Kadınlar hakkında gelen meşhur bir hadiste şöyle buyrulur: Bayram günü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kadınların yanından geçerken "*Ey kadınlar, sadaka verin ve Allah'tan bolca bağışlanma dileyin! Çünkü ben cehennemliklerin çoğunluğunun kadınlar olduğunu gördüm.*" dedi. Bir kadın sordu: "Neden, ey Allah'ın Rasûlü?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi: "*Çünkü siz kadınlar sık sık insanları lanetler ve eşlerinize nankörlük edersiniz. Öfkelenince eşinize 'Andolsun ki ondan hiç hayır görmedim' dersiniz. Bu, Allah'ın nimetlerine nankörlüktür.*"^[248]

Tüm bunlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasakladığı öfkeden kaynaklanır. Ancak bunun dışında müstehap, hatta vacip olan

[247] *Sahih-i Buhârî*, 441.

[248] *Sahih-i Buhârî*, 1052; *Sahih-i Müslim*, 241.

bir öfke türü vardır ki o da Allah rızası için öfkelenmektir. Örneğin, Allah'ın diniyle alay edildiğinde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hakaret edildiğinde veya dinî ibadetler küçümsendiğinde öfkelenmek gerekir. Bu konuda birkaç örnek verelim:

Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Huneyn Savaşı'ndan sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ganimetleri paylaştırırken bazı kimselere öncelik tanıdı. Akra' b. Hâbis ve Uyeyne'ye yüz deve, bazı Arap eşrafına da cömertçe hediyeler verdi. Bunun üzerine bir adam, "Vallahi, bu paylaşırma adil yapılmamış, bu paylaştırmada Allah'ın rızası gözetilmemiştir." dedi. Ben 'Vallahi bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söyleyeceğim' dedim ve gelerek kendisine onun söylediklerini haber verdim. Bu sözler onu çok üzdü; yüzü değişti ve öfkeleni. Ardından şöyle buyurdu: 'Eğer Allah ve Rasûlü adalet göstermezlerse kim adalet gösterir?' Sonra sözlerine şöyle devam etti: 'Allah, Musa'ya rahmet etsin. O, bundan da çok eziyet görmüş fakat sabretmişti.'^[249]

Başka bir rivayette Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, şahsına yapılan haksızlıklar sebebiyle asla intikam aldığını görmedim. Ancak Allah'ın sınırları çiğnendiğinde, buna herkesten daha çok öfkelenirdi."^[250]

Bir başka rivayette Ebû Mes'ûd el-Ensârî *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek, "Ey Allah'ın Rasûlü, filan kişi namazı çok uzatıyor; bu yüzden bazen namaza geç kalıyorum." dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vaaz sırasında o günkü kadar öfkeleniğini hiç görmemiştim. Öfkeyle şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Siz nefret ettiriyorsunuz. Cemaate imamlık eden, namazı hafif kıldırın, çünkü cemaatte hasta, zayıf ve acil işi olanlar olabilir."^[251]

Bu hadislerden anlaşıldığı üzere, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yalnız Allah'ın rızası için öfkelenirdi, asla şahsı adına değil. Sahabîler

[249] *Sahih-i Buhâri*, 3150; *Sahih-i Müslim*, 1062.

[250] *Sahih-i Buhâri*, 3367; *Sahih-i Müslim*, 2327.

[251] *Sahih-i Buhâri*, 90.

de aynı şekilde sadece Allah için öfkelenirlerdi. Rivayet edildiğine göre Ebû Seleme b. Abdurrahman şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sahabîleri ne kibirli ne de zayıf kimselerdi. Allah’ın emrine aykırı bir şey gördüklerinde öfkelerinden göz bebekleri dönerdi.”^[252]

Mesrûk’un rivayet ettiğine göre, Kindelilerden biriyle konuşan bir adam, “Kıyamet günü öyle bir duman çıkacak ki münafıkların kulaklarını sağır, gözlerini kör edecek; müminler ise yalnız nezleye yakalananacak” dedi. Bu söz bizi endişelendirdi. Durumu Abdullah b. Mes’ûd *radıyallahu anh*’a söyledim. O öfkeleni, yaslandığı yerden doğrulup şöyle dedi: “Bilen konuşsun, bilmeyen ise ‘Doğrusunu Allah bilir’ desin!”^[253]

Ömer b. Abdülaziz *radıyallahu anhuma* öfke hakkında şöyle demiştir: “Kim nefsin arzularından, öfkeden ve tamahkârlıktan sakınırsa, kurtuluşa erer.”^[254]

Hasan el-Basrî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim arzu, korku, şehvet ve öfke anlarında nefsini kontrol ederse, Allah onu şeytandan korur ve Cehennem’i ona haram kılar.”^[255]

Câfer b. Muhammed *rahimehullah* da şöyle demiştir: “Öfke, her türlü kötülüğün anahtarıdır.”

Ayrıca Abdullah b. el-Mubârek, “Bize güzel ahlakı tek kelimeyle açıkla” denildiğinde şöyle derdi: “Öfkelenmemek!”

İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Ahlakın temeli dört hadise dayanır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ‘Kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun,’ ‘Müslümanın İslamının güzelliğinden biri de kendisini ilgilendirmeyen şeyi terk etmesidir,’ ‘Öfkelenme!’ şeklindeki öğüdü ve ‘Sizden biri, kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz’ hadisleri.”^[256]

[252] *Edebü’l-Müfred*.

[253] *Sahih-i Buhârî*, 1752.

[254] *Hilyetü’l-Evliyâ*, 5/290.

[255] *Hilyetü’l-Evliyâ*, 5/144.

[256] *Şerhu’n-Nevevî*, 67; *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 12.

Şimdi bu hadisin açıklamasını ibretlik bir rivayetle tamamlayalım: Rivayet edilir ki “Zeynelabidin” lakabıyla tanınan Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib’in bir cariyesi vardı. Bir gün ona abdest için su getirirken, su kabı elinden düşüp Zeynelabidin’in başını yaraladı. Öfkelenildiğini gören cariye hemen şu ayeti okudu:

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

“**Muttakiler öfkelerini yutarlar.**” Zeynelabidin, “Öfkemi yuttum” dedi. Cariye devam etti:

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ

“**İnsanları affederler.**” O da “Seni affettim” dedi. O zaman cariye ayetin devamını okudu:

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“**Allah iyilik edenleri sever.**” Zeynelabidin bunun üzerine, “Allah rızası için seni azat ettim” dedi.

İşte selefın ahlakı budur!

***

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetinde yer alan dua ile Allah’a iltica ediyor ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا»

“Allah’ım! Senden; öfkeli olduğumuzda da hoşnut olduğumuzda da hakkı söylemeyi nasip etmeni diliyoruz!”^[257]

[257] *Sünen-i Nesâi*, 1305; *Sahih-i İbn Hibbân*, 1971; *Sahihu’l-Câmî*, 1301.

17. Hadis

HER İŞTE İHSANI GÖZETMEK

عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ
الإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ،
وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِخْ ذَيْحَتَهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ۱۹۵۵].

Ebû Ya'lâ Şeddâd b. Evs *radıyallahu anh'tan* rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah her işte ihsanı (en güzel şekilde yapmayı) farz kılmıştır. Öldürdüğünüzde öldürmeyi güzel yapın, (hayvan) kestiğinizde kesimi güzel yapın. Sizden biri bıçağını iyice bilesin ve kestiği hayvana rahat-latsın.”^[258]

Bu hadiste geçen Arapça fiillerden biri; “yazmak” anlamındaki (كَتَبَ) fiili üzerinde duralım. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ) ifadesi, lafzen “Allah her şeyde ihsanı yazmıştır” manasındadır. Peki biz bu fiili neden “emretmiştir/farz kılmıştır” şeklinde çevirdik? Çünkü bu fiil, İslâmî istilahta “farz kılmak,” yani “emretmek” anlamına gelir. Kur'an-ı Kerîm'de bu anlamı destekleyen birçok ayet vardır. Örneğin, Bakara sûresi'nin 183. ayetinde şöyle buyrulur:

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, oruç size de farz kılındı ki sakınasınız.”

Nisâ sûresi'nin 24. ayetinde şöyle buyrulur:

﴿كُتِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ﴾

“...Allah'ın size emri budur...”

Nisâ sûresi'nin 103. ayetinde şöyle buyrulur:

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾

“...Şüphesiz namaz, müminler üzerine vakitleri belirlenmiş bir farzdır.”

Mâide sûresi'nin 45. ayetinde şöyle buyrulur:

﴿وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ﴾

“Biz, Tevrat'ta onlara farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş; yaralar da kısasa tabidir...”

Görüldüğü gibi, bu ayetlerde geçen “yazmak” fiili, hükmün bağlayıcılığını ifade eden bir terim olarak “farz kılmak” veya “emretmek” anlamında kullanılmıştır.

İbn Receb bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: “Her ne kadar bu hadis, her işte güzel davranmanın vacib olduğuna delâlet etse de, her işin kendine uygun bir ihsan şekli vardır. Açık ve gizli farzları güzel bir şekilde yerine getirmek farzdır; bu tür ihsan vaciptir. Müstehap amellerde ise ihsanla davranmak farz değildir, sadece tavsiye edilmiştir.

Haramları terk etmeye gelince, onları hem açıkta hem de gizlide terk etmek farzdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ﴾

“Günahın açığını da gizlisini de terk edin!..” (En'âm, 120) Bu durumda haramları terk etmek farzdır.

Kaza ve kadere sabırla ilgili güzel davranış ise, isyan ve şikâyet etmeden sabretmektir; bu da farzdır. Yaratılmışlarla güzel geçinmek, Allah'ın onlar üzerindeki haklarına dair emrettiği görevleri yerine getirmeyi gerektirir. Himaye ve yöneticilikteki ihsana gelince; üzerimize düşen hakları yerine getirmek farz, bunun ötesine geçmek ise müstehaptır. İnsan ya da hayvanlardan öldürülmesi caiz olanları öldürme hususunda ise, onlara eziyet etmeden, acısız ve hızlı bir şekilde öldür-

mek farzdır. Çünkü eziyet etmeye gerek yoktur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hadiste kastettiği ihsan da özellikle bu kapsamdadır. Bunu ya bir örnek olsun diye ya da bu durumda nasıl davranılması gerektiğini açıklamak amacıyla şöyle buyurmuştur: “Öldürdüğünüzde öldürmeyi güzel yapın, (hayvan) kestiğinizde kesimi güzel yapın.”

Bundan anlaşılıyor ki mümin kimse her işte güzel davranmalı ve iyilikle hareket etmelidir. Nitekim bir hadis-i şerifte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Hükmettiğinizde adaletle hükmedin, öldürdüğünüzde ise güzelce öldürün. Şüphesiz Allah ihsan sahibidir ve ihsan edenleri sever.*”^[259]

Şunu belirtmek gerekir: Hadiste geçen “öldürmek”ten maksat, yalnız savaş esnasında düşmanın öldürülmesi veya suçluya uygulanan idam cezasıdır. Bu durumda da kastedilen, ona işkence edilmeden ve eziyet vermeden güzel bir şekilde öldürmektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتَلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾

“Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın, fakat aşırı gitmeyin; çünkü Allah, sınırı aşanları sevmez.” (Bakara, 190)

Buradaki “sınır” ile, yasaklanan tüm davranışlar -örneğin düşmanı işkenceyle, kulağını ya da burnunu keserek, yakarak veya benzeri vahşetlerle öldürmek- kastedilmektedir. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Allah yolunda, Allah'ın adıyla cihad edin ve O'na karşı gelenlerle savaşın; ancak aşırı gitmeyin, hainlik yapmayın, öldürdüğlerinizi teşhir etmeyin ve çocukları öldürmeyin.*”^[260]

“Öldürdüğlerinizi teşhir etmeyin” ifadesi, cesetlere işkence edilmesini, uzuvlarının kesilmesini, yakılmasını ve benzeri vahşetleri yasaklamakta; bu yönüyle meşru cihadın ahlakî sınırlarını belirleyerek savaşın dahi ilkeli ve ölçülü olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle

[259] İbn Ebû Âsım, *Kitâbü'd-Diyât*, s. 56; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/328; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 469.

[260] *Sahih-i Müslim*, 1731.

belirtelim ki yakarak cezalandırmayı Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* kesin bir şekilde yasaklamıştır. Nitekim İmam Buhârî *rahimehullah*'ın rivayet ettiği bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’ın azabıyla azap etmeyin.”

Bir rivayette ise sahabîleriyle birlikte yolculuk ederken yakılmış bir karınca yuvası gören Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* öfkeyle şöyle demiştir: “Allah’ın verdiği azapla azap etmek insanoğluna yakışmaz.”^[261]

Bilhassa vurgulanmalı ki eğer bir katil, mağduruna işkence ederek onu öldürmüştü, şeriata göre, ona aynı şekilde karşılık verilir. Bu hususa delil, İmam Buhârî *rahimehullah*'ın rivayet ettiği bir hadistir. Nitekim Enes b. Mâlik *radiyallahu anh* şöyle demiştir:

“Ukl ve Ureyne kabilelerinden bir grup, Medine’nin havasına uyum sağlayamadıklarını söyleyerek Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’den çöl bölgesine gitmek için izin istedi; kendilerine hazineye ait develerin bulunduğu yer ve tedavi amacıyla süt ile bevillerinden içmeleri tavsiye edildi. Ancak onlar, Harra bölgesine vardıklarında İslâm’dan dönüp çobanı öldürdüler ve develeri gasp ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onların yakalanıp el ve ayaklarının kesilmesini, gözlerinin oyulmasını ve Harra’nın kenarında ölüme terk edilmelerini emretti.”^[262]

Bu hadis, irtidat (dinden dönme), adam öldürme ve gasp gibi ağır suçların işlendiği durumlarda uygulanacak had cezalarının şer’î dayanağını ortaya koymaktadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kamu güvenliğini tehdit eden bu fiillere karşı caydırıcı ve misliyle mukabele esasına dayalı bir ceza uygulamıştır. Hadiste geçen *ceza*, hem dinî hem de toplumsal düzenin korunmasına yönelik hukukî bir müdahaledir.

Başka bir hadiste Abdullah b. Ömer *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, hayvanın canlıyken herhangi bir uzvunu kesen kimseyi lanetlemiştir.”^[263]

[261] *Sahih-i Müslim*, 1731.

[262] *Sahih-i Buhârî*, 233.

[263] *Sahih-i Buhârî*, 5515.

Yine bir hadiste rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* bir grup insanın yanından geçerken, bir tavuğu diri diri asıp okla hedef haline getirdiklerini görmüş ve şöyle demiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde davranan kimseye lanet etmiştir.”^[264]

Başka bir hadiste rivayet edildiğine göre, bir gün Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kişinin yanından geçerken, onun bir kuzuyu yere yatırıp ayağını üzerine bastırıldığını, elindeki bıçağı bilemediğini, kuzunun da ona baktığını görmüş ve şöyle demiştir: “*Sen bu kuzuyu iki kere öldürmek mi istiyorsun? Bıçağını önceden bilemedin mi?*”^[265]

Söz konusu hadisler, hayvan kesiminde keskin bıçak kullanmanın, bıçağın önceden bileylenmesinin ve hayvana acı vermekten sakınılarak merhametli davranmanın dinî bir yükümlülük olduğunu ortaya koymaktadır. Hayvanı rahatça kesmek isteyen kişi, onu sol yanına yatırmalı, ayağını hayvanın boynunun üzerine koymalı, ellerini ve ayaklarını serbest bırakmalı; ardından sol eliyle başını tutup sağ eliyle boğazını kesmelidir. Halk arasında yaygın olan hayvanın elleri ve ayaklarının tutulması suretiyle eziyet edilmesi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine aykırıdır.

Ayrıca hayvana merhamet eden kimseye Allah da merhamet eder. Bu hususta rivayet edilen bir hadiste sahabîlerden biri Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, “Ya Rasûlallah, ben koç keserken ona merhamet ediyorum.” demiş; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de “*Sen koça merhamet edersen, Allah da sana merhamet eder.*” karşılığını vermiştir.^[266]

Bir diğer rivayette Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim kurbanlık hayvana merhamet ederse, Kıyamet gününde Allah da ona merhamet eder.*”^[267]

✽ Şerh ettiğimiz hadiste, “*Hayvanı kestiğinizde onu güzel bir şekilde kesin*” buyrulmuştur. Hayvanın güzel bir şekilde kesilmesi, şer’î kurallara uygun biçimde kesilmesi anlamına gelir.

[264] Önceki kaynak.

[265] *Sünen-i Beyhakî*, 9/280; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 24.

[266] *Müsned-i İmam Ahmed*, 3/436; *Edebü'l-Müfred*, 373.

[267] *Edebü'l-Müfred*, 381.

* Bu kuralların ilki, kesen kişinin Müslüman veya ehl-i kitaptan olmasıdır; müşrik ya da kâfirin kestiği hayvanın eti helâl değildir. Ehl-i kitabın kestiği hayvanın helâl olduğuna delil, el-Mâide sûresi'nin 5. âyetidir: **“Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri size helâldir, sizin yemekleriniz de onlara helâldir.”** İbn Abbas *radıyallahu anhuma* bu âyette geçen **“yemek”**ten muradın, Yahudilerin ve Hristiyanların kestiği hayvanlar olduğunu belirtmiştir.

* İkinci şart, kesimde kullanılan bıçak ve benzeri aletlerin kesici olmasıdır ki hayvanın kanı akıtılabilsin. Bu konuda gelen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Hayvanın kanı akıtılır ve üzerine Allah'ın adı anılırsa ondan yiyin; ancak diş ve tırnakla kesmeyin. Bunun nedenini size açıklayayım: Diş kemiktir, tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır.”*^[268]

Bu hadis, kesilen hayvanın helâl sayılması için kanının akıtılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir; dolayısıyla kesim aletinin kesici olması şarttır. Bıçak bulunmadığında taş, kamış veya benzeri kesici bir cisimle kesim yapılabilir; ancak diş ve tırnakla kesmek yasaktır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu açıkça nehyetmiştir. Hadiste geçen *“diş,”* genel olarak kemiği ifade eder; zira murdar bir hayvanın kemiğiyle kesim yapılması onu necis kılar, temiz bir hayvanın kemiğiyle kesmek ise o kemiği murdar kana bulaştırmak anlamına gelir ki bu da uygun değildir.

Nitekim bir hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, tezek ve kemiklerle taharetlenmeyi yasaklamış ve bunların cinlerin yiyeceği olduğunu belirtmiştir. Bir gün kendisine gelen bir cin topluluğu, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yol azığı istemiş, o da onlar için şöyle dua etmiştir: *“Bir kemik ya da tezek parçasının yanından geçtiklerinde, mutlaka onun üzerinde yiyecek bulsunlar.”*^[269]

* Üçüncü şart, hayvanın kanını akıtmak amacıyla boyun damarlarının kesilmesidir. Buna delil, daha önce zikredilen şu hadistir: *“Hayvanın kanı akıtılır ve üzerine Allah'ın adı anılırsa ondan yiyin.”*

[268] *Sahih-i Buhâri*, 2488.

[269] *Sahih-i Buhâri*, 3860.

Yalnızca iki şah damarını kesmekle yetinmek caizdir; ancak buna nefes ve yemek borusunun da eklenmesi, kesimi daha faziletli kılar. Buna göre, dört bölgenin -iki şah damarı, nefes ve yemek borusunun- birlikte kesilmesi en güzel kesim şekli sayılır. Sadece boyun damarlarını kesmek eti helâl kılmak için yeterlidir; ancak yalnız nefes ve yemek borusunu kesmek yeterli sayılmaz.

* Dördüncü şart, hayvan kesilirken Allah'ın adının anılması, yani "Bismillâh" denilmesidir. Buna delil, daha önce zikredilen "*Hayvanın kanı akıtılır ve üzerine Allah'ın adı anılırsa ondan yiyin*" hadisi ile şu âyettir: "**Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin; Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır.**" (En'âm, 121)

* * *

Son olarak, bu anlayışla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dualarla hep birlikte Allah'a şöyle yöneliyoruz:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنَّا سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنَّا سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ»

"Allah'im! Bizi en güzel ahlâka erıştır; çünkü en güzel ahlâka ancak Sen erıştırirsin. Kötü ahlâkı bizden uzaklaştır; zira onu da bizden ancak Sen uzaklaştırabilirsin."^[270]

«اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقَنَا فَأَحْسِنْ خُلُقَنَا»

"Allah'im! Sen bizim yaratılışımızı güzel kıldın, ahlâkımızı da güzelleştir."^[271]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

"Allah'im! Kötü ahlâktan, kötü amellerden ve kötü arzular(-nefsânî hevesler)dan Sana sığınırız."^[272]

[270] Sahih-i Müslim, 1/534.

[271] Müsned-i İmam Ahmed, 1/403; Sahihu't-Tergîb ve't-Terhib, 2657.

[272] Sahih-i Sünen-i Tirmizî, 3/184.

18. Hadis

TAKVA VE GÜZEL AHLAKIN ÖNEMİ

عَنْ أَبِي ذَرِّ جُنْدَبِ بْنِ جُنَادَةَ، وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتَّبِعِ السَّبِيَّةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ۱۹۸۷] وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَفِي بَعْضِ النُّسخِ: حَسَنٌ صَحيحٌ.

Ebû Zer Cündeb b. Cünâde ve Ebû Abdurrahman Muâz b. Cebel *radıyallahu anhuma*'nın rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Nerede olursan ol, Allah’tan kork. Kötülüğün ardından iyilik yap ki iyilik onu silip yok etsin. Ayrıca insanlarla güzel ahlakla muamele et.”

Bu hadis-i şerifi İmam Tirmizî, *Sünen* adlı eserinde rivayet edip şöyle demiştir: “Bu hadis *hasen-sahih* bir hadistir.”^[273]

Bu hadisteki “Nerede olursan ol” ifadesi hem mekânı hem de zamanı kapsar; yani insanın kalbinde her an ve her yerde Allah korkusu bulunmalıdır.

Allah’tan korkmak vaciptir ve bu emir yalnız sıradan müminlere değil, Peygamberlere de yöneliktir. Bu hususta birçok ayet nazil olmuştur. Örneğin, Ahzab sûresi’nin 1. ayetinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “**Ey Peygamber, Allah’tan kork!**” buyrulmuştur. Nisa sûresi’nin 131. ayetinde “**Biz sizden önce kitap verilenlere ve size ‘Allah’tan korkun!’ diye emrettik.**” denilmektedir. Âl-i İmran sûresi’nin 102. ayetinde müminlere “**Ey iman edenler, Allah’tan hakkıyla korkun!**” hitabıyla seslenilmiştir. Ayrıca Ahzab sûresi’nin 70. ayetinde “**Ey iman edenler, Allah’tan korkun ve doğru söz söyle-**

[273] *Sünen-i Tirmizî*, 1987.

“**Ey iman edenler, Allah’tan korkun! Herkes yarın için ne hazırladığına baksın. Allah’tan korkun! Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**” ifadeleri yer alır.

Bu ayetlerden anlaşılmaktadır ki Peygamberlere ve onları takip edenlere Allah’tan korkmak emredilmiştir.

Bahsi geçen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbına Allah’tan korkmayı, yani takva sahibi olmayı emretmektedir. Çünkü takva, bütün hayır işlerinin başı sayılmaktadır.

Bir zamanlar Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Bana nasihat et” demiş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona “*Sana Allah’tan korkmayı tavsiye ederim, çünkü takva her türlü hayrın başıdır*” şeklinde karşılık vermiştir.

Özellikle belirtmek gerekir ki, takvasız yapılan amel kabul olmaz; yani Allah’tan korkmayan bir kâfirin amelinin iyi olması mümkün değildir. Bu husus Maide sûresi’nin 27. ayetinde şöyle ifade edilmiştir: “**Allah, (iyi amelleri) ancak takva sahiplerinden kabul eder.**”

Gelin, İslam alimlerinin *takva* kavramını nasıl açıkladığına bakalım. Takva; insanın, kendisi ile Allah’ın azabı ve cezası arasına çektiği bir settir ki azab ona dokunmasın.

Abdullah b. Mesûd *radıyallahu anh* takvayı şöyle tanımlamıştır: “Takva, Allah’a itaat etmek ve O’na isyan etmemek, Allah’ı zikretmek ve O’nu unutmamak, Allah’a şükretmek ve nankörlük etmemektir.”

Ali b. Ebû Tâlib *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Takva, Allah’ın indirmediği Kitap ve Sünnet’e uymak, kanaat etmek ve Allah ile karşılaşılacak güne hazırlık yapmaktır.”

Ömer b. Abdülaziz *radıyallahu anhuma* takvayı şöyle açıklamıştır: “Takva, Allah’ın haram kıldığı şeylerden sakınmak ve farz kıldıklarını yerine getirmektir.”

Takva ile ilgili en ayrıntılı tanımlardan biri Talk b. Habîb el-Basrî *radıyallahu anh*’a aittir: “Takva, Allah’ın nuru olan Kur’an’a ve Sünnet’e uygun olarak, sevabını Allah’tan umarak Allah’a itaat etmek; yine

Kur'an ve Sünnet'e uygun şekilde Allah'ın azabından korkup Allah'a isyan olan işlerden kaçınmaktır.”^[274]

Bil ki takvanın yeri kalptir. İmam Muslim'in naklettiği bir rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kalbine işaret ederek üç kez “*Takva işte buradadır.*” demiştir.^[275]

İbn Receb *rahimehullah Câmiul-Ulûm vel-Hikem* adlı eserinde takva hakkında seleften birkaç öğüt aktarır. Gelin bunlardan birkaçını zikrelelim:

“Ebû Derdâ *radıyallahu anh* şöyle demiştir: ‘Bir insanın takvasının mükemmelliği, en küçük günahattan bile sakınmasıyla olur; hatta kendisine helal görünse bile haram olabileceğinden çekindiği şeylerden kaçınmalıdır ki haram işlerle kendi arasına bir set çekmiş olsun.’^[276]

İbn Ömer *radıyallahu anhuma*, ‘Ben, haramlara dalmamak için kendimle haramlar arasına helal işleri bir set olarak koyarım’ demiştir.^[277]

Hasan el-Basrî *rahimehullah*, ‘Muttakiler, haram olmasından endişe ettikleri birçok helal şeyi terk ettikleri için takva sahibi olmuşlardır.’ diyerek takvanın ihtiyatla ilişkisini vurgulamıştır.”^[278]

Süfyân b. Uyeyne *rahimehullah* da “Muttakiler, sakınmaları zorunlu olmayan şeylerden dahi sakındıkları için *muttaki* olarak adlandırılmışlardır.” sözüyle, takvanın hassasiyet ve titizlikle elde edildiğine işaret etmiştir.^[279]

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında, “*Kötülüğün ardından iyilik yap ki iyilik onu silip yok etsin*” buyrulmuştur.

Özellikle belirtelim ki iyilikler yalnız küçük günahları siler; büyük günahların affedilmesi ise ancak tövbe ile mümkün olur. Bu konuda Nisâ sûresi'nin 17. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “**Allah katında** (kabul edilecek) **tevbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok**

[274] *el-Musannef İbn Ebî Şeybe*, 30993.

[275] *Sahih-i Müslim*, 6706.

[276] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/209.

[277] Önceki kaynak.

[278] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/209.

[279] *Hilyetü'l-Evliyâ*, Ebû Nuaym, 7/284.

geçmeden tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah, onların tevbesini kabul eder.”

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Kim bir kötülük yapar veya kendine zulmeder, sonra da Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ın bağışlayıcı ve merhametli olduğunu görür.” (Nisâ, 110)

“Elbette, Rabbin cahillikten dolayı kötü davranışta bulunan, ardından samimiyetle tevbe edip kendini düzeltmeye çalışanların yanında olur; O, kesinlikle çok bağışlayıcı ve sonsuz merhamet sahibidir.” (Nahl, 119)

“Onlar kötü bir fiil işlediklerinde veya kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı anıp günahlarının bağışlanmasını talep ederler; çünkü günahları affeden yalnızca Allah’tır. Ayrıca işledikleri günaha bilinçli olarak ısrar etmezler.” (Âl-i İmrân, 135)

Bu konuda Kur’an’da birçok ayet vardır. Küçük günahları silen iyi amelleri örnek olarak veren ayetlerden biri Hud sûresi’nin 114. ayetidir:

“Gündüzün iki ucunda -başında ve sonunda-, ayrıca gecenin belli vakitlerinde namaz kıl! Şüphesiz iyi işler kötü amelleri siler. Bu, öğüt alanlar için bir hatırlatmadır.”

Bu anlamı destekleyen birçok hadis de rivayet edilmiştir. Örneğin, hadislerden birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir düşünün; eğer birinizin kapısının önünden bir dere akarsa ve o kişi her gün bu dereye beş kez yıkanır, bedeninde kir kalır mı?” Sahabîler, “Bedenindeki kir tamamen temizlenir” deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Beş vakit kılınan namazların misali de budur; Allah bu şekilde günahları temizler” buyurmuştur.^[280]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah’tan umarak Ramazanı (gecelelerini) ihya ederse, onun geçmiş günahları bağışlanır.”^[281]

[280] *Sahih-i Buhârî*, 528.

[281] *Sahih-i Buhârî*, 37.

Başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kim Ramazan ayını imanla ve sevabını yalnız Allah’tan bekleyerek oruç tutarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır.”^[282]

Yine bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir umre ziyareti, diğer umreye kadar geçen sürede işlenen küçük günahlara keffaret olur.”^[283]

Hadiste “keffaret” ifadesiyle, günahların affedilmesi için şeriata belirlendiği şekilde uygulanan bir ceza, söylenen bir söz, yapılan bir amel ya da verilen bir sadaka kastedilmektedir.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Günahları neye dayanarak büyük ve küçük olmak üzere iki kısma ayırıyorsunuz? Bu sorunun cevabı oldukça nettir: Kur’an’a dayanıyoruz. Nitekim Kehf sûresi’nin 49. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “**Herkesin amel defteri önüne konulacak ve sen günahkârların, içinde yazılı olanlardan dolayı korkuya kapıldıklarını göreceksin. Onlar, ‘Vay halimize! Bu nasıl bir kitapmış! Küçük büyük (hiçbir günahı) bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!’ diyecekler.**”

İbn Abbâs *radıyallahu anhuma* büyük günahı şöyle tanımlamıştır: “Büyük günahlar, Allah’ın, cehennem azabıyla tehdit ettiği, yapanlara gazap ettiği, lanetlediği ya da azap va’dettiği fiillerdir.”^[284]

İbn Teymiyye *rahimehullah*, İbn Abbâs *radıyallahu anhuma*’nın bu sözünü esas alarak büyük günahı şöyle tanımlamıştır: “Kulu Allah’ın lanetine uğratan, gazabını çeken, cehennem ateşine sürükleyen ya da dünyada şer’i bir ceza gerektiren her fiil, büyük günah sayılır.”^[285]

✽ İslam âlimleri büyük günahları beş sınıfa ayırmışlardır:

* Bunların birincisi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in lanet ettiği fiillerdir; örneğin, bir Müslümanın malını haksız yere almak, ölü için feryat edip ağlamak, rüşvet vermek ve almak bu kapsamdadır.

[282] *Sahih-i Buhârî*, 38.

[283] *Sahih-i Buhârî*, 1773.

[284] *Tefsîru’t-Tabarî*, 5/27; *Tefsîru’l-Kurtubî*, 5/159.

[285] *Mecmu’u’l-Fetâvâ*, 11/650-651.

* İkinci grup, şeriat tarafından dünyada belirli bir ceza (karşılık) verilen günahlardır; zina etmek, içki içmek ve hırsızlık yapmak bu türden günahlara örnektir.

* Üçüncü sınıf, ahirette şiddetli azapla karşılık verileceği bildirilen günahlardır; faiz yemek ve zekâtı ihmal etmek bu gruba dahildir.

* Dördüncü grup, imanın zayıflamasına veya tamamen ortadan kalkmasına yol açan günahlardır; örneğin, “Sizden biri kendisi için istediğini din kardeşi için istemedikçe iman etmiş sayılmaz” hadisine aykırı davranmak buna örnek gösterilmiştir.

* Beşinci grup ise, o günahı işleyen kimsenin bu fiili sebebiyle Cennet’e girmesinin engellenebileceği bildirilen amellerdir; nitekim, “Laf taşıyan kimse Cennet’e giremez” hadisi bu duruma işaret etmektedir.^[286]

İbn Receb *rahimehullah*, *Câmi’u’l-‘Ulûm ve’l-Hikem* adlı eserinde, kötülüğün ardından yapılan iyiliğin etkisini gösteren ibretlik bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayete göre, **Ebû Câfer es-Sâih** şöyle anlatıyor: **Habbîb Ebû Muhammed** adında bir kişi ticaretle meşgul olur, insanlara faizle borç para verirdi. Günlerden bir gün, oyun oynayan çocukların bulunduğu bir yere geldiğinde, çocuklar onu görüp kendi aralarında, “Faiz yiyen adam geldi” dediler. Habbîb bu sözü duyunca başını eğerek şöyle dedi: “Ey Rabbim! Sen, benim gizli işlerimi çocukların bile diline düşürdün.”

Ardından evine döndü, tüm parasını toplayarak şöyle yalvardı: “Ey Rabbim! Ben Senin kulunum. Beni bu esaretten kurtarman için malımın tamamını Senin yolunda feda ediyorum.” Ertesi sabah malının tamamını ihtiyaç sahiplerine dağıttı ve kendini ibadete adadı. Bir süre sonra tekrar aynı çocukların oynadığı yere uğradığında, çocuklar bu kez, “Susun! Âbid **Habbîb** geliyor” dediler. Habbîb onların bu sözünü işitince ağlamaya başladı ve şöyle dedi: “Ey Rabbim! Sen dilediğini alçaltır, dilediğini yüceltirsin. Alçaltmak da, yüceltmek de ancak Senin elindedir.”

[286] *Mecmu’u’l-Fetâvâ*, 11/657.

✽ Şerhini yaptığımız hadisin sonunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İnsanlara güzel ahlakla muamele et” buyurmuştur. Ahlak, kişinin manevî şahsiyetini belirleyen, içinde yaşadığı toplumla ve bireylerle olan ilişkilerinde benimsediği tutum ve davranış biçimidir. Bu da temelde iki kısma ayrılır: Güzel ahlak ve kötü ahlak. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuda şöyle dua etmiştir: “Allah’ım! Beni en güzel ahlaka eriştir, en güzel ahlaka ancak Sen ulaştırırsın. Beni kötü ahlaktan uzaklaştır, ondan ancak Sen uzaklaştırabilirsin.”^[287]

Gerçekten de insan, diğer insanlarla daima güzel geçinmeli ve başkalarının kendisine nasıl davranmasını istiyorsa kendisi de onlara o şekilde davranmalıdır. Ahlak konusunda her Müslüman için temel ölçü, Allah’ın elçisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’dir. Zira o, Allah’ın en sevgili dostu, son Peygamberi ve tüm insanlığa gönderdiği rahmet elçisidir. Aynı zamanda o, en çok ibadet eden, en yüksek ahlaka sahip olan, en yumuşak huylu olan, Allah’ı en iyi tanıyan ve O’ndan en çok sakınan kişidir. Allah Teâlâ, onu üstün bir ahlak üzere yaratmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾

“Allah’ın Elçisi, Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çokça ananlar için güzel bir örnektir.” (Ahzâb, 21)

Bir ayette de Allah Teâlâ, Peygamberimizin yüce bir ahlak sahibi olduğunu bildirmektedir:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

“Gerçekten sen, yüce bir ahlâk üzeresin.” (Kalem, 4)

Âişe *radıyallahu anha*, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlakı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Onun ahlakı Kur’an’dı.”^[288]

Bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz şöyle buyurur: “Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”^[289]

[287] Sahih-i Müslim, 1/534.

[288] Müsned-i İmam Ahmed, 25855.

[289] Müsned-i İmam Ahmed, 2/318; Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha, 45.

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Peygamber olarak gönderildiğinde Arap toplumunda hem güzel hem de kötü ahlak vardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* güzel olanları onaylamış, kötü olanları ise yasaklamıştır. Ayrıca, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* önceki Peygamberlerin getirdiği güzel ahlakı tamamlamıştır. Bu nedenle, güzel ahlak sahibi olmak isteyen, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hayatını incelemeli, onun nasıl bir insan olduğunu okuyup öğrenmeli ve öğrendiklerini uygulamalıdır.

Bu konuda iki büyük âlimin görüşlerine bakalım:

Sufyan b. Uyeyne *rahimehullah* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlık için en büyük ölçüdür. Tüm işler onun ahlakı, hayat tarzı ve izlediği yol ile kıyaslanır. Bu ölçüye uygun olan işler doğru, bu yola karşı olanlar ise yanlıştır.”^[290]

İbn Kayyim *rahimehullah*, kitabında Peygamberlerden bahsederken şöyle demiştir: “Onlar en doğru ölçüdür. Söylenen sözler, yapılan işler ve her türlü ahlak, onların söyledikleri sözler, yaptıkları ameller ve ahlakları ile karşılaştırılmalıdır. Onların yolunu takip ederek, doğru yolda olanlarla sapıklığa düşenleri ayırt etmek mümkün olur. Herkesin onlara olan bağlılığı, bedeninin kendi ruhuna, gözünün kendi nuruna ve ruhunun kendi hayatına olan bağlılığından daha büyüktür. Bu nedenle, bağlılık ve ihtiyaç ne şekilde olursa olsun, insanın Peygamberlere olan bağlılığı ve ihtiyacı daha fazladır. Madem ki insanın bu dünyadaki ve ahiretteki saadeti, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolunu takip etmesine bağlıdır, o zaman kendine acıyan, aynı zamanda da başarı ve saadete ulaşmak isteyen herkes, onun hayatını, ahlakını ve sünnetini öğrenmeli ve böylece cehaletten uzaklaşıp Allah'ın desteklediği hak fırkanın safında yer almalıdır.”^[291]

Nitekim Maide sûresi'nin 56. ayetinde şöyle buyrulur: “**Kim Allah'ı, Peygamberini ve müminleri dost edinirse, bilsin ki üstün gelecek olanlar Allah'ın fırkasıdır.**”

[290] *el-Câmi ' li-Ahlâkı 'r-Râvî ve Âdâbi 's-Sâmi*, 1/9.

[291] *Zâdü 'l-Me'âd*, 1/69.

* İncelediğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her Müslümana, insanlara güzel ahlakla davranmasını emreder. Bu, Müslümanın her zaman yumuşak huylu olması ve asla sertlik göstermemesi gerektiği anlamına gelmez. Tam aksine, Müslüman gerektiğinde sertlik de gösterebilir. Mesela, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın hakkının çiğnendiğini ya da birinin şirk ve küfür işlediğini gördüğünde öfkelenir ve sert davranırdı. Ancak buna rağmen hep yumuşak huylu olur ve sahabilerine de yumuşak huylu olmalarını tavsiye ederdi. Bir hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah yumuşak huyludur ve yumuşak huyluluğu sever.”^[292]

Başka bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, kötü sözlü ve çirkin konuşan kişiden nefret eder.”^[293]

Özellikle belirtelim ki güzel ahlâka sahip olan mümin, müminlerin en hayırlılarından sayılır. Böyle bir kimse, Kıyamet gününde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in havuzu başında haşrolacak ve onunla birlikte Cennet'e girecektir. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”^[294]

Bir hadiste de şöyle buyurmuştur: “Bana en sevimli olanınız ve Kıyamet gününde meclis bakımından bana en yakın olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”^[295]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Bir kimsenin Cennet'e girmesine en çok vesile olan şeyin ne olduğunu biliyor musunuz? Allah korkusu ve güzel ahlâktır!”^[296]

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dualarla Allah'a iltica ediyor ve O'na şöyle niyaz ediyoruz:

[292] *Sahih-i Müslim*, 2593.

[293] *Sünen-i Tirmizî*, 1/362; *Edebü'l-Müfred*, 464.

[294] *Sahih-i Buhârî*, 3559.

[295] *Sünen-i Tirmizî*, 1/363; *Silsiletü'l-Ehadisi's-Sahihâ*, 791.

[296] *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/291; *Edebü'l-Müfred*, 289.

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنَّا سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنَّا سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ»

“Allah’ım! Bizi en güzel ahlâka eriştir; çünkü en güzel ahlâka ancak Sen eriştirirsin. Kötü ahlâkı bizden uzaklaştır; zira onu da bizden ancak Sen uzaklaştırabilirsin.”^[297]

«اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقَنَا فَأَحْسِنِ خُلُقَنَا»

“Allah’ım! Sen bizim yaratılışımızı güzel eyledin, ahlâkımızı da güzelleştir.”^[298]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُودُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

“Allah’ım! Kötü ahlâktan, kötü amellerden ve kötü arzular(nef-sânî hevesler)dan Sana sığınırız.”^[299]

[297] Sahih-i Müslim, 1/534.

[298] Müsned-i İmam Ahmed, 1/403; Sahihu’t-Terğib ve’t-Terhib, 2657.

[299] Sahih-i Sünen-i Tirmizi, 3/184.

19. Hadis

ALLAH'IN KORUMASI VE KADER

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: «كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمًا، فَقَالَ: يَا غُلَامُ! إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظْ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظْ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلْ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ؛ زُفِعَتِ الْأَقْلَامُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ٢٥١٦] وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

وَفِي رِوَايَةٍ غَيْرِ التِّرْمِذِيِّ: «احْفَظْ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعْرِفْ إِلَى اللَّهِ فِي الرَّحَاءِ يَعْرِفُكَ فِي الشَّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبِكَ، وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُحْطِطَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرْجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا».

Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Abbâs *radiyallahu anhu* şöyle demiştir: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında bulunuyordum. O bana şöyle buyurdu: “Ey çocuk! Sana bazı sözler öğreteyim: Allah’ın sınırlarını gözet ki Allah da seni korusun. Allah’ın sınırlarını gözet ki O’nu karşında bulasın. Bir şey isteyeceksen yalnız Allah’tan iste. Yardım dileyeceksen yalnız Allah’tan yardım dile. Şunu bil ki bütün ümmet sana fayda sağlamak için bir araya gelse, Allah’ın senin lehine yazdığından başka bir şeyle sana fayda veremez. Yine hepsi sana zarar vermek için birleşseler, Allah’ın senin aleyhine yazdığından başka bir şeyle zarar veremezler. Kalemeler kaldırılmış, sahifeler de kurumuştur.”

Bu hadisi İmam Tirmizî *rahimehullah* Sünen adlı eserinde rivayet etmiş ve “hasen-sahih bir hadistir” demiştir.^[300]

[300] Sünen-i Tirmizî, 2516.

Tirmizî dışında başka muhaddislerin de rivayet ettiği bir hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’ın koyduğu sınırları gözet ki O’nu karşında bulasın. Bolluk zamanında Allah’ı tanı ki darlık zamanında O da seni tanısın. Bil ki sana takdir edilmemiş bir şey başına gelmez; sana yazılmış olan da senden uzaklaşmaz. Şunu da bil ki sabırla birlikte zafer, hüznle birlikte sevinç ve zorlukla birlikte kolaylık vardır.”^[301]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, küçük yaştaki bir çocuğa bu derece saygılı davranması ve ona bu kadar hikmetli nasihatlerde bulunması, onun yüce ahlâkının bir göstergesidir.

Hadiste geçen “Allah’ın sınırlarını gözet ki Allah da seni korusun” ifadesinden kastedilen; Allah’ın emirlerine uyup yasaklarından sakınarak O’nun koyduğu sınırları aşmamaktır. Bu takdirde Allah da kulunu hem dünyada hem de âhirette korur, bedenine sağlık ihsan eder, dininde sabit kılar ve ona layık olduğu mükâfatı verir. Nitekim şöyle buyrulur:

“Doğru yolda olanlara gelince; Allah onların hidayetini artırır ve takvâlarını güçlendirir.” (Muhammed, 17)

Bu ayetten anlaşılıyor ki Allah’ın emirlerini yerine getiren ve yasaklarından sakınan kimselerin iman ve takvâsı artar.

Burada “emir ve yasaklar” ifadesiyle, farz ve müstehab olanlarla birlikte haram ve mekruhlar da kastedilir. Yani kim Allah’ın farz kıldığı ve sevdiği müstehab amelleri işler, haram ve mekruh olan şeylerden de uzak durursa, Allah onu dost edinir, onu günahlardan muhafaza eder, dualarına icabet eder ve her türlü kötülükten korur. Bu anlamı destekleyen bir kudsî hadiste Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Kim Benim bir dostuma düşmanlık ederse, ona savaş ilan ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım amellerden daha sevimli bir şeyle Bana yaklaşamaz. Nafîle ibadetlerle Bana yaklaşılmaya devam eder, ta ki Ben onu severim. Onu sevdiğim zaman, onun

[301] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/307; *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*; Taberânî, 11243.

ışiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse, ona veririm; Bana sığınırsa, ona güvence veririm.”

Bu hadisten anlaşılıyor ki mümin kimse, farzları yerine getirip yasaklardan sakınarak Allah’a yaklaşır, ardından nafile ibadetlerle bu yakınlığını artırır, sonuçta Allah’ın sevdiği bir kul hâline gelir. Bu durumda Yüce Allah, kulunu korur ve destekler; ona, hislerini ve fiillerini salih amellerde kullanabilmesi için gerekli irade ve imkânı da bağışlar.

Hadisin devamında, “Allah’ın sınırlarını gözet ki O’nu önünde bulasın” buyrulmaktadır. Bu, Allah’ın daima kulunun yanında olması, onun hem dinî hem de dünyevî işlerini düzene koyması, ona doğru yolu göstermesi, her türlü hayrı nasip etmesi ve her türlü şerden onu muhafaza etmesi anlamına gelir.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Kim bana iki çenesinin arasını (dilini) ve iki bacağıнын arasını (iffetini) koruyacağına söz verirse, ben de onun Cennete girmesine kefil olurum.” Yani, kim dilini kötü söz ve gıybetten, iffetini de zinadan korursa, Cennete girme vaadine nail olur.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zaman zaman şöyle dua ederdi:

«اللَّهُمَّ احْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ قَائِمًا وَاحْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ قَاعِدًا وَاحْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ رَاقِدًا وَلَا تُشْمِتْ بِي عَدُوًّا وَلَا حَاسِدًا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ»

“Allah’ım! Beni ayakta durduğumda, oturduğumda ve uzandığımda İslam dini üzere muhafaza eyle. Düşmanı ve hasetçiyi bana karşı sevindirme. Allah’ım! Hazinesi Senin elinde bulunan her türlü hayrı Senden diliyor, yine hazinesi Senin elinde bulunan her türlü şerden Sana sığınıyorum.”^[302]

Özellikle belirtmek gerekir ki bir müminin, Allah’ın belirlediği sınırları koruyabilmesi için, O’ndan gereğince korkması (takvalı olması) şarttır. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[302] Hakim, *el-Müstedrek*, 1/525; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihâ*, 1540.

﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴾

“Gerçekten Allah, takvâ sahibi olanlarla ve güzel davranış sergileyenlerle beraberdir.” (Nahl, 128)

Katâde *rahimehullah* bu ayeti tefsir ederken şöyle demiştir: “Kim Allah’tan korkarsa, Allah onun yanında olur. Allah kimin yanında olursa, o kişi yenilmez bir destekçiye, uyumayan bir koruyucuya ve doğru yolu gösteren bir rehberle sahip olur.”

Şimdi okuyacağımız ayete dikkat edin; Allah, takvâ sahibi kullarına nasıl sesleniyor?! Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam* ve Hârûn *aleyhisselam*’a şöyle buyuruyor:

﴿ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى ﴾

“Korkmayın! Şüphesiz ki Ben sizinle birlikteyim; işitir ve görürüm.” (Tâhâ, 46)

Yüce Allah, Peygamberlerine, kendilerini Firavun’un zulmünden koruyacağını va’detmiş ve bu vaadini de yerine getirmiştir.

* Şerhini yaptığımız hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah’ın sınırlarını gözet ki Allah da seni korusun.” buyurmuştur.

Bu ifadenin zıt anlamından da anlaşılmaktadır ki Allah’ın sınırlarını korumayan kimse, Allah’ın korumasından mahrum kalır. Nitekim Tevbe sûresi’nin 67. ayetinde münafıklar hakkında şöyle buyrulur: **“Onlar Allah’ı unuttular, Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, günahkârların ta kendisidir.”** Bu da gösteriyor ki mükâfat ya da ceza, insanın ameline göre şekillenmektedir.

Şerhini yaptığımız hadiste daha sonra şöyle buyrulmaktadır: **“Bir şey isteyeceksen yalnız Allah’tan iste. Yardım dileyeceksen yalnız Allah’tan dile.”** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu sözü, Fâtiha sûresi’nin 5. ayetiyle birebir örtüşmektedir. Bu ayette şöyle buyruluyor: **“Yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz.”**

Allah’tan istemek, yani dua etmek, ibadetin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu ibadetin Allah’tan başkasına yöneltilmesi caiz değildir. Bu

vesileyle belirtmek gerekir ki İslâm âlimleri “istemeyi” (dua etmeyi) ve “yardım dilemeyi” iki kısma ayırmışlardır:

1. *Kısım*: Sadece Allah’ın kudreti dâhilinde olan işlerde, yalnız O’ndan istemek ve yalnız O’ndan yardım dilemek gerekir. Bu tür isteme ve yardım talepleri ibadet sayılır. Dolayısıyla, bu tür hususlarda Allah’tan başkasına yönelmek şirk kabul edilir.

Nitekim şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki mecitler Allah’a aittir. Öyleyse Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua etmeyin!”** (Cin, 18)

“Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etme; yoksa kınanmış ve kovulmuş olarak Cehennem’e atılırsın.” (İsrâ, 39)

2. *Kısım*: İnsanlardan, insanların yapmaya güçlerinin yettiği konularda bir şey istemek veya yardım dilemek caizdir. Ancak selef âlimleri, mümkün olduğunca bundan da kaçınırdı. Örneğin, *Sahih-i Müslim*’de rivayet edilen bir hadiste, Avf b. Mâlik el-Eşcâî *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Ashabdan birçok kişinin, kırbacı yere düşünce, kimseye bir şey demeden atından inip aldığı gördüm.”^[303]

Bu konuda gelen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İffetli bir hayat sürmek isteyen kimseyi Allah iffet sahibi kılar; insanlara muhtaç olmamayı tercih edeni ise Allah ihtiyaçsız kılar.”^[304]

Başka bir rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Sizden birinin ipini alıp dağdan odun toplayarak sırtında taşıyıp pazarda satması ve böylece Allah’ın izniyle kimseye muhtaç olmaması, insanlardan istemesinden daha hayırlıdır. Çünkü ona kimin vereceği, kimin onu reddedeceği bilinmez.”^[305]

Farklı bir rivayette Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Yukarıdaki el (veren el), aşağıdaki elden (alan elden) daha hayırlıdır; yukarıdaki el, infak eden; aşağıdaki el ise isteyendir.”^[306]

[303] *Sahih-i Müslim*, 1043.

[304] *Sahih-i Buhâri*, 1469.

[305] *Sahih-i Buhâri*, 1471.

[306] *Sahih-i Buhâri*, 1429.

* Şerh ettiğimiz hadisin sonunda şöyle buyrulmaktadır: “Şunu bil ki bütün ümmet sana fayda sağlamak için bir araya gelse, Allah’ın senin lehine yazdığından başka bir şeyle sana fayda veremez. Yine hepsi sana zarar vermek için birleşseler, Allah’ın senin aleyhine yazdığından başka bir şeyle zarar veremezler; kalemler kaldırılmış, sahifeler kurumuştur.”

Bu ifade, kaderin Allah tarafından kesin olarak yazıldığını ve hiç kimsenin onu değiştiremeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Kim tam bir tevekkülle Allah’a güvenip dayanırsa, yaratılmışların tümü ona zarar vermek üzere birleşseler dahi, buna güç yetiremezler. Nitekim Yüce Allah, Peygamberine şöyle buyurmuştur: “**Allah seni insanlardan koruyacaktır.**” (Mâide, 67) Gerçekten de O, Peygamberini kâfirlerin bütün tuzaklarından muhafaza etmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, beş vakit farz namazdan sonra şu duayı yapardı:

«اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ
الْجَدُّ»

“Allah’ım! Senin verdiklerine engel olacak hiç kimse yoktur; Senin men ettiyini (vermediğini) de kimse veremez. Senin lütfun olmadan hiçbir zengine serveti fayda vermez.”^[307]

Gerçekten de her Müslüman, günde beş vakit bu zikri tekrar etmekle yalnızca Allah’a tevekkül ettiğini açıkça ikrar etmektedir. Bu hakikati pekiştiren âyetlerden biri de Âl-i İmrân sûresi’nin 26. ayetidir. Bu ayette Yüce Allah, Rasûlüne şöyle buyurmaktadır: “**De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden de geri alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Hayır yalnızca Senin elindedir. Şüphesiz ki Sen her şeye kadırsın.**”

Bu âyet ve benzeri hadisler, her Müslümanı yalnızca Allah’a güvenip dayanmaya teşvik etmektedir. Nitekim İbn Receb, tevekkülü; dünyaya ve âhirete dair her konuda hayır elde etmek veya zararı gider-

[307] *Sahih-i Buhâri*, 1/255; *Sahih-i Müslim*, 1/414.

mek maksadıyla ihlâslı bir kalple yalnız Allah'a güvenmek ve O'ndan başkasının rızık vermeye de verdiğini engellemeye de fayda sağlama ya da zarar vermeye de güç yetiremeyeceğine iman etmek şeklinde tanımlamıştır.^[308]

Bil ki Allah'a tevekkül etmek, ibadet sayılır. Allah'tan başkasına yöneltilen tevekkül ise üç kısımdır: Birincisi, kişinin Allah'tan başkasına, onun asla güç yetiremeyeceği bir hususta tevekkül etmesidir ki bu büyük şirk sayılır. İkincisi, bir mahlûkun filen yapabileceği bir işte, onun fayda sağlayacağına veya zarar vereceğine inanarak tevekkül etmektir ki bu, küçük şirk sayılır. Üçüncü ise, mahlûkun elinden gelen bir konuda, ona herhangi bir kudret izafe etmeksizin tevekkül etmektir; bu tür tevekkül ise günah sayılmaz.^[309]

İmam Şâfiî *rahimehullah* bu konuyla ilgili güzel bir şiirinde şöyle der:

“Kullarını yarattın bildiğin gibi,

Genç de yaşlı da yazılıdır hâli.

Kimisinin bahtı karanlık, kiminin aydın,

Kimi çirkindir, kimi ise sevimli, saygın.

Birine lütfettin, diğerini terk ettin,

Kimine yardım ettin, kimine etmedin.”^[310]

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki mümin, kadere iman etmekle birlikte üzerine düşeni de yapmalı, sadece Allah'a tevekkül etmeli ve başarıyı da O'ndan dilemelidir. Böyle davranırsa, Allah onu kendisi için takdir edilene yöneltir. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, şöyle buyurmuştur: *“Herkesin Cennetteki ya da Cehennemdeki yeri önceden yazılmıştır.”* Sahabîler bu söz üzerine, *“Öyleyse kaderimize güvenip amelî terk edelim mi?”* diye sorunca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap vermişti: *“Hayır, siz amel edin! Çünkü herkes niçin yaratıldıysa o ona kolaylaştırılmıştır.”*^[311]

[308] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 49.

[309] *el-Cedid fi Şerhi Kitâbi't-Tevhîd*, 1/302.

[310] Şâfiî, *Divân*, 1/107, 143.

[311] *Sahîh-i Buhârî*, 1362.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü gösteriyor ki insanın fiillerinde irade ve seçme hakkı vardır; ancak bu irade de Allah'ın dilemesine bağlıdır. Nitekim Tekvîr sûresi'nde şöyle buyrulmuştur:

“Bu Kur'an, âlemler için, içinizden doğru yolda olmayı isteyenler için yalnızca bir öğüttür. Ama âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.” (Tekvîr, 27-29)

* Şerh ettiğimiz hadisin sonunda *“Kalemler kaldırılmış, sahifeler de kurumuştur”* buyrulmuştur. Burada *“sahifeler”* ile, gökler ve yer yaratılmadan elli bin yıl önce bütün mahlûkatın kaderinin yazıldığı Levh-i Mahfûz kastedilmektedir. Nitekim bu konuda gelen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Yüce Allah ilk olarak kalemi yaratmış ve ona, kıyamete kadar olacak her şeyi yazmasını emretmiştir.”^[312]

* Şerh ettiğimiz bu eserde, İmam Nevevî'nin naklettiği ikinci rivayette şöyle buyrulmuştur: *“Bolluk zamanında Allah'ı tanı ki darlık zamanında O da seni tanısin.”* Yani kim bollukta ihlasla Allah'a kulluk ederse, darlıkta da Allah ona yardım eder. Nitekim Talâk sûresi'nin 2-3. ayetlerinde **“Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir”** buyrulmuştur.

İbn Abbas bu ayeti şöyle tefsir etmiştir: *“Kim Allah'tan korkarsa, Allah onun dünyadaki ve âhiretteki sıkıntılarını giderir.”*

Aynı şekilde Yunus Peygamber hakkında, **“Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı.”** (Sâffât, 143-144) buyrulurken, onun sıkıntıdan kurtuluşunun, refah zamanındaki ibadetine bağlı olduğu bildirilmiştir.

Mağarada mahsur kalan üç kişinin kıssası da buna örnektir: Biri anne-babasına olan ihsanı, diğeri iffetini koruyarak bir haramdan sakınması, üçüncüsü ise bir yetimin hakkını gözetmesi sebebiyle; her biri bu salih amelleriyle Allah'a tevessülde bulunmuş ve Allah da onları bu sıkıntıdan kurtarmıştır.

[312] *Sünen-i Ebû Davud*, 4700; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 133.

Bunun zıddı da geçerlidir: Kim bollukta Allah'ı unuttur da O'na kulluk/ibadet etmezse, darlıkta da Allah onu unutacak ve yardım etmeyecektir. Bu hususta şöyle buyrulur: **“Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu.”** (Tevbe, 67)

Firavun'un kıssası buna açık bir örnektir. O, refah zamanında Allah'ı inkâr ettiği için, helâk/yok olacağı zamanki duası kabul edilmedi. Nitekim şöyle buyrulmuştur: **“Firavun boğulmak üzereyken, ‘İsrailoğullarının inandığından başka ilah olmadığına iman ettim. Ben de Müslümanlardanım’ dedi. (Allah buyurdu:) Şimdi mi? Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuşsun! Bugün bedenini kurtaracağız ki senden sonra gelenlere ibret olasın. Gerçekten de insanların çoğu ayetlerimizden gafildir.”** (Yûnus, 90-92)

* Şerh ettiğimiz hadiste şöyle buyrulmuştur: *“Kaderinde yazılmamış bir şey başına gelemez; kaderinde yazılmış olan da senden şaşmaz.”* Bu da gösteriyor ki insan, ne takdir edilmemiş bir şeyi elde edebilir ne de başına gelecek bir olayı engelleyebilir. Her şey Allah'ın izniyle gerçekleşir. Nitekim şöyle buyrulur: **“De ki: Bize ancak Allah'ın bizim için yazdığı isabet eder. O bizim velimizdir. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsin.”** (Tevbe, 51)

Hadîd sûresi'nin 22. ayetinde de şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde veya kendi başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki Biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın.”**

Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, kâinatta meydana gelen her olay Allah'ın bilgisi ve iradesi dâhilindedir. Dolayısıyla mümin, faydalı işlerle meşgul olmalı ve başına gelen kaderine razı olmalıdır. Bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Sana faydalı olanı gözet, Allah'tan yardım dile ve acizlik gösterme. Bir musibetle karşılaşırsan ‘Eğer şöyle yapsaydım böyle olurdu’ deme. Bilakis de ki: ‘Bu, Allah'ın takdiridir. O, dilediğini yapar.’ Çünkü ‘Eğer...’ demek, şeytanın işine kapı açar.”*^[313]

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Şunu da bil ki sabırla birlikte zafer, hüzün-*

[313] Sahih-i Müslim, 2664.

le birlikte sevinç ve zorlukla birlikte kolaylık vardır.” Bu sözlerle müminler sabra teşvik edilmekte ve şu mesaj verilmektedir: Musibet anında sabreden kimseye Allah hem açık düşmanlarına (kâfirlere) hem de iç düşmanlarına (nefsine ve şeytana) karşı yardım eder; kederin ardından ona sevinç verir ve zorluğun ardından işlerini kolaylaştırır.

Burada özellikle vurgulanmalıdır ki sabır, yalnız kalpte değil; dilde, davranışta ve amelde de görülmelidir. Yani bir musibetle karşılaşan kişi diliyle şikâyet etmemeli, bilakis;

«إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ، اللَّهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا»

“Şüphesiz biz Allah’a aidiz ve muhakkak O’na döneceğiz. Allah’ım! Bu musibetimde bana ecir ver ve bunun yerine bana daha hayırlısını nasip et.” şeklinde dua etmelidir. Yine;

«حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ»

“Allah bize yeter. O, ne güzel Vekil’dir!” diyerek dua etmeli; kalbiyle rıza göstermeli ve filen sabretmelidir. Yine;

«الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ»

“Her hâlükârda Allah’a hamd olsun!” diyerek şükretmelidir. Musibet anında kalbinden Allah hakkında kötü düşünceler geçirmemeli, bilakis bunun Allah’ın sevgisinin bir alameti ve kendisini sınavla terbiye etmesi olduğunu düşünmelidir. Ayrıca, bu imtihanın, kişinin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benzemesi oranında arttığını bilmelidir. Zira en çok imtihana tabi tutulanlar Peygamberler, sonra onlara benzeyenlerdir. Unutulmamalıdır ki her musibet, günahlara kefarete olmakta ve sevabın artmasına vesile olmaktadır. Kişi bu sıkıntıya sabrederse, Allah ona mutlaka nusret/zafer ihsan eder.

* * *

Son olarak, kişi sabırlı olduğunu davranışlarıyla da göstermeli, musibet anında saç yolmak ve elbise yırtmak gibi isyan ifade eden fiillerden kaçınmalı; bunun yerine iki rekât namaz kılarak Allah’tan yardım dilemeli ve başına gelen sıkıntıyı daha ağır musibetlerle kıyaslamalıdır.

Nitekim bu konuda ibret verici bir hadis rivayet edilmiştir. Habbâb b. Eret *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

“Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Kâbe'nin gölgesinde abasına bürünmüş halde istirahatleyken yanına gidip şöyle diyerek şikâyet ettik: ‘Bizim için Allah’tan yardım istemeyecek misin? Bizim için dua etmeyecek misin?’ Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Sizden önceki ümmetlerde öyle müminler vardı ki yerin içine gömülür, başı ortadan ikiye mişarla kesilir, bedenleri demir taraklarla taranarak kemiklerine kadar parçalanırdı, fakat bu işkenceler onları dinlerinden döndüremezdi. Allah’a yemin ederim ki bu dini mutlaka tamamlayacaktır. Öyle ki, yakın zamanda bir süvari San’a’dan Hadramevt’e yalnız başına yolculuk edecek ve yalnız Allah’tan korkacaktır. Ancak siz acele ediyorsunuz.”^[314]

Kadı Şureyh bu konuda şöyle demiştir: “Başıma bir musibet geldiğinde Allah’a dört şey için hamd ederim: Beni daha büyük bir musibetle imtihan etmediği için; bu musibete sabretmeyi bana nasip ettiği için; musibet anında ‘Şüphesiz biz Allah’a aidiz ve O’na döneceğiz’ demeye muvaffak kıldığı için ve nihayet bu musibeti dinime değil, dünyama ilişkin kıldığı için.”

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetinde yer alan dualarla Allah’a yöneliyor ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ احْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَائِمًا وَاحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَاعِدًا وَاحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ رَاقِدًا وَلَا تُشِمِتْ بِنَا عَدُوًّا وَلَا حَاسِدًا اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ»

“Allah’ım! Bizi ayakta durduğumuzda, oturduğumuzda ve uzandığımızda İslam dini üzere muhafaza eyle. Düşmanı ve hasetçiyi bize karşı sevindirme. Allah’ım! Hazinesi Senin elinde olan

[314] *Sahih-i Buhâri*, 3612.

her türlü hayrı Senden diliyor, hazinesi yine Senin elinde olan her türlü şerden Sana sığınıyoruz!”^[315]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِنَا، وَدُنْيَانَا وَأَهْلِنَا، وَمَالِنَا، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا، وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا، اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْنَا، وَمِنْ خَلْفِنَا، وَعَنْ يَمِينِنَا، وَعَنْ شِمَالِنَا، وَمِنْ فَوْقِنَا، وَنَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ نُغْتَالَ مِنْ تَحْتِنَا»

“Allah’ım! Senden; dünya ve âhirette af ve âfiyet diliyoruz. Allah’ım! Dinimiz, dünyamız, ailemiz ve mallarımız konusunda af ve âfiyet istiyoruz. Allah’ım! Ayıplarımızı ört, korkularımızı güvene çevir. Allah’ım! Bizi önümüzden, arkamızdan, sağımızdan, solumuzdan ve üzerimizden koru. Altımızdan gelecek bir belaya uğramaktan ise Senin azametine sığınırız!”^[316]

[315] Hakim, *el-Müstedrek*, 1/525; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 1540.

[316] *Sünen-i Ebû Davud*, 5074; *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhib*, 659.

HAYÂ KALKARSA SINIR KALKAR

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرِو الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٣٤٨٣].

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr el-Ensârî el-Bedrî *radiyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “İlk Peygamberlik sözlerinden insanların aklında kalan söz şudur: Utanmıyorsan istediğini yap.”^[317]

Bu hadis, imanın şubelerinden biri olan hayâ hakkında olup hayânın imanla ilişkisini ortaya koymaktadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İman yetmiş küsur şubedir. En üstünü ‘Lâ ilâhe illallah’ sözüdür; en alt derecesi ise yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.”^[318]

Başka bir hadiste rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ensar’dan bir sahâbînin, başka bir sahâbîye, fazla hayâlî olmasını tavsiye ettiğini görünce şöyle buyurmuştur: “Bırak onu! Zira hayâ imandandır.”^[319]

Bu hadislerden açıkça anlaşılacaktır ki hayâ övgüye layık ahlâkî bir vasıftır. Bu güzel özellik hem İslam şeriatında hem de önceki şeriatlarda tavsiye edilmiştir. Bu da gösteriyor ki bütün Peygamberlerin şeriatlarında hayâ övülmüş ve onların hepsi hayâlî olmuşlardır.

Hayâ; utanma hissi, iffet, ar ve ismet duygusudur. İnsanı hayra yönelten ve kötülükten alıkoyan bir ahlâktır. Yeri kalptir ve imandandır. Hayâ, insanda ya fitrî olarak bulunur, yani kişi doğuştan hayâlîdir; ya da tecrübe ile sonradan kazanılır.

[317] *Sahih-i Buhârî*, 3483.

[318] *Sahih-i Müslim*, 153.

[319] *Sahih-i Buhârî*, 24; *Sahih-i Müslim*, 154.

Rivayet edilir ki Münzir b. Âiz *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu: ‘Sende Allah’ın sevdiği iki özellik vardır: Yumuşak huyluluk ve hayâ sahibi olmak.’ Ben de sordum: ‘Bu özellikler bende eskiden beri mi vardı, yoksa yeni mi ortaya çıktı?’ Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Eskiden beri vardı.’ buyurdu. Bunun üzerine dedim ki: ‘Allah’ın sevdiği iki güzel huyu benim yaratılışıma yerleştiren Allah’a hamd olsun.’”^[320]

Hayânın faziletine dair birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadislerin birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Hayâ, insana ancak hayır getirir.”

Başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur: “Hayâ tamamen hayırdır.”^[321]

En yüce, en gerekli ve en önemli hayâ; âlemlerin Rabbi olan, tüm mahlûkatı ve kâinatı yaratan, her şeyi işiten, gören ve bilen, gizli bakışlardan ve kalplerin sakladıklarından haberdar olan yüce Allah’tan utanmaktır.

Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Abdullah b. Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şöyle buyurdu: ‘Allah’tan gereği gibi hayâ edin!’ Biz de, ‘Elhamdülillah, Allah’tan hayâ ediyoruz.’ dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Ben onu kastetmiyorum. Allah’tan gereği gibi hayâ etmek; başını ve içindikileri (gözünü, dilini, kulaklarını) koruman, karnını ve onun çevresini (kalbini, ellerini, ayaklarını, cinsel uzuvlarını) haramlardan sakınman, ölümü ve kabirde çürümeyi hatırlamandır. Âhireti isteyen, dünyanın süsünü terk eder. İşte kim bunu yaparsa, Allah’tan gereği gibi hayâ etmiş olur.’”^[322]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu kastetmektedir: Kim haramlardan sakınır, yaptığı her amelin hesabını vereceğini düşünür ve âhi-retini kazanmak için çaba gösterirse, o kimse Allah’tan gereği gibi hayâ etmiş sayılır.

[320] *Sünen Nesâî*, 8248; *Edebü'l-Müfred*, 584.

[321] *Sahih-i Müslim*, 156-157.

[322] *Sünen-i Tirmizî*, 2458; *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/387; *Sahihu'l-Câmi*, 937.

Birçok insan, kötü amelleri insanlar yanında işlemeye utanır; fakat gizli yerdeyken Allah'tan utanmaksızın o günahı işler. Bu duruma işaretle Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَحْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ﴾

“Onlar, yaptıkları kötülükleri insanlardan saklamaya çalışırlar; fakat Allah'tan sakınmazlar. Oysa onlar, geceleri Allah'ın hoşnut olmadığı şeyleri planlarken, Allah onların yanındadır. Zira Allah, onların tüm yaptıklarını ilmiyle kuşatmıştır.” (Nisâ, 108)

Rivayet edilir ki bir gün bir adam çölde bir kadına yaklaşır ve ona belirli bir ücret karşılığında zina teklif eder. Kadın bunu reddeder. Adam ısrarla, “Gel, kimse bizi görmez. Bu ıssız yerde sadece gökteki yıldızlar var.” der. Kadın ise şöyle cevap verir: “Peki, o yıldızları yaratan Allah nerede?” Böylece, Allah korkusuna sahip olan bu kadın, adamı çirkin bir günahattan alıkoyar.

Başka bir rivayette, bir adamın, bir kadını evine alıp kapıları kapattığı ve onunla zina etmek istediği anlatılır. Kadını endişeli bir hâlde gören adam, “Tüm kapılar kapalı değil mi?” diye sorar. Kadın, “Bir kapı hariç diğerleri kapalıdır.” der. Adam, “Hangi kapı açık kaldı?” diye sorar. Kadın, “Allah ile aramızdaki kapı” cevabını verir. Bu cevap üzerine adam günah işlemekten vazgeçer.

İbn Receb, bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “İlk Peygamberlik sözlerinden insanların aklında kalan, şu sözdür: Utanmıyorsan istediğini yap.” sözü, bu ifadenin önceki Peygamberler döneminden beri halk arasında bilindiğini ve günümüze kadar ulaştığını göstermektedir. Bu söz iki şekilde yorumlanabilir:

* Birinci yorumu göre, bu ifade zahir anlamıyla bir emir değil, kınama ve sakındırma amacı taşıyan bir uyarıdır. Bu görüşü savunanların birinci açıklaması şöyledir: Emir ifadesi burada, teşvikten ziyade tehdit amacıyla kullanılmıştır. Şöyle ki: “Eğer utanman gereken bir durumda utanmıyorsan, dilediğini yap; ama Allah seni bunun için cezalandıra-

caktır.” Bu yorum, Kur’an’daki bazı ayetlerle desteklenir. Örneğin, Fussilet sûresi’nin 40. ayetinde şöyle buyrulur: **“Dilediğinizi yapın! Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”** Zümer Suresi’nin 15. ayetinde de inkârcılara şöyle denir: **“Siz de Allah’tan başka dilediğinize ibadet edin!”**

Bu tür ifadeler, görünürde emir olsa da aslında bir tehdit içerir. Bu görüş, Ebû’l-Abbas es-Salebî’ye aittir.

İkinci açıklama şöyledir: Buradaki emir, haber anlamındadır. Yani “Hayâ sahibi olmayan kimse her istediğini yapar.” Çünkü hayâ, insanı kötülüklerden alıkoyan bir özelliktir. Hayâ duygusunu yitiren kişi her türlü çirkin fiili işleyebilir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu anlamda, emri haber şeklinde kullandığı başka bir hadisi daha vardır: *“Kim bile bile benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.”*^[323]

Yani, kim kendi uydurduğu bir hadisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e isnat ederse, cehenneme girmeyi hak eder. Bu görüş, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, b. Kuteybe, Muhammed b. Nasr el-Mervezî ve diğer bazı âlimler tarafından da benimsenmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd, İmam Ahmed’den bu görüşe benzer bir rivayet aktarmıştır.

* *“Utanmıyorsan dilediğini yap”* ifadesinin ikinci yorumu ise, bu sözün emir anlamında kullanıldığı yönündedir. Yani Allah’tan ve insanlardan hayâ edilmesi gerekmeyen durumlarda -mesela ibadet etmek, itaat göstermek, güzel ahlak sergilemek, edep ve nezaketle davranmak gibi fiillerde- kişi dilediğini yapabilir. Bu yorumu ise Ebû İshak el-Mervezî, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel desteklemiştir.^[324]

Bu hadis, müminin Peygamberlerin davranışlarından ibret alması ve onların izinden gitmesi gerektiğine delildir. Nitekim En’âm sûresi’nin 90. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **“Onlar, Allah’ın doğru yola iletmiş kimselerdir; sen de onların yoluna uy.”** Ancak burada şu hususu belirtmek gerekir: Bizden önce yaşamış ümmetler hakkında gelen rivayetler üç gruba ayrılır:

[323] *Sahih-i Buhârî*, 106; *Sahih-i Müslim*, 3.

[324] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 1/497-498.

Birinci grup, doğruluğu Kur'an ve Sünnet tarafından tasdik edilmiş haberlerdir. Bu tür haberlere inanmak ve gereğince amel etmek farz veya müstehaptır.

İkinci grup, Kur'an'da ve Sünnet'te batıl olduğu bildirilen haberlerdir. Bu tür rivayetlerin reddedilmesi gerekir.

Üçüncü grup ise, Kur'an'ın ve Sünnet'in doğruluğunu da batıllığını da açıkça belirtmediği haberlerdir. Bu tür haberlerle amel etmek uygun değildir. Ancak maslahat görüldüğünde, bunların bilgi amaçlı anlatılması caizdir.

Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Mesleme el-Kanabî zaman zaman fâsık dostlarını evine davet eder ve onlarla birlikte içki içerdi. Yine bir gün onları çağırdı, onlar gelene kadar da kapının önünde oturmayı tercih etti. O esnada, Şu'be b. el-Haccâc oradan geçiyordu. Yanında bir topluluk vardı ve kendisi bir merkep üzerindeydi. Bu manzarayı gören Kanabî hayret ederek, "Bu kimdir?" diye sordu. "Bu, Şu'be'dir" dediler. Kanabî tekrar sordu: "Şu'be kimdir?" "Hadis âlimidir" cevabını verdiler.

Bunun üzerine Kanabî hemen yerinden kalkıp Şu'be'nin yanına gitti ve "Bana bir hadis anlat." dedi. Şu'be ona şöyle karşılık verdi: "Sen ehl-i hadis değilsin ki sana hadis rivayet edeyim." Bunun üzerine Kanabî hançerini çekerek, "Sana söyledim, bana hadis anlat. Yoksa seni öldürürüm!" dedi. Şu'be, şöyle buyrulan bir hadisi nakletti: "*Utanmıyorsan dilediğini yap.*"

Kanabî bu hadisi işittiğinde hançerini yere attı ve hemen evine dönerek elindeki tüm şarabı döktü. Sonra Medine'ye giderek İmam Mâlik b. Enes'in ilmî meclislerine katıldı ve zamanla dönemin önde gelen muhaddislerinden biri hâline geldi. Ondan Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zur'a ve daha birçok tanınmış hadis âlimi rivayette bulunmuştur.

Sonunda, bu gayeyle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dua ile Allah'a iltica ediyor ve O'na şöyle niyaz ediyoruz:

«رَبِّ اغْفِرْ لَنَا خَطِيئَتَنَا وَجَهْلَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا كُلِّهِ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا،
اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا هَزْلَنَا وَجِدَّنَا وَخَطَايَانَا وَعَمَدَنَا وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدَنَا، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا
مَا قَدَّمْنَا وَمَا أَخَّرْنَا وَمَا أَسْرَرْنَا وَمَا أَعْلَنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَيَّ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

“Ey Rabbim! Bizim günahlarımızı, bilmeden yaptıklarımızı, iş-
lerimizdeki her türlü aşırılığı ve Senin bizden daha iyi bildiğin tüm
kusurlarımızı bağışla. Allah’ım! Gerek şaka yollu gerekse ciddiyet-
le, ister hataen isterse kasten işlediğimiz tüm günahlarımızı affet!
Zira bunların hepsi bizde bulunabilir. Allah’ım! Daha önce işledi-
ğimiz, sonra işleyeceğimiz, gizli tuttuğumuz ve alenileştirdiğimiz
tüm kusurlarımızı bağışla. Çünkü öne alan da erteleyen de Sensin
ve Sen her şeye gücü yeten yegâne varlıksın.”^[325]

21. Hadis

İMAN VE İSTİKAMET

عَنْ أَبِي عَمْرٍو وَقَيْلٍ: أَبِي عَمْرَةَ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ؛ قَالَ: قُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقَمْتُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ۳۸].

Ebû Amr -yahut Ebû Amra- Süfyân b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: “Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, ‘Ey Allah’ın Elçisi! Bana İslam hakkında öyle bir söz söyle ki bu konuda artık başkasına soru sormama gerek kalmasın.’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘Allah’a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol.’”^[326]

Sahabînin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bu şekilde bir soru yöneltmesi, onun hayırlı ameller işlemeye ne kadar istekli olduğunu göstermektedir. Zaten bütün sahabîler bu vasıftaydı; onlar her zaman Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den nasihat talep eder, o öğütlere uyararak örnek birer Müslüman olmayı hedeflerlerdi. Nitekim Müminûn Suresi’nde onlar şu şekilde tasvir edilir: “**Gerçekten Rablerinin korkusuyla ürperenler, Rablerinin ayetlerine iman edenler, Rablerine ortak koşmayanlar ve Rablerinin huzuruna döneceklerini düşünerek, yapmakla yükümlü oldukları işleri kalpleri ürpererek yerine getirenler... İşte onlar, hayırlı işlerde yarışır ve bu işlerde önde giderler.**” (Mü’minun, 57-61)

Şerhini yaptığımız hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, sahabesine söylediği söz, gerçekten özünde kısa fakat anlam olarak geniş kapsamlıdır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “Allah’a iman ettim de” ifadesi, hem rububiyet (Allah’ın Rab olması) hem uluhiyet (Al-

[326] Sahih-i Müslim, 38.

lah'ın tek ilah olması) hem de isim ve sıfat tevhidini kapsar. Yani kişi, hem diliyle hem kalbiyle hem de amelleriyle Allah'ın bir ve tek ilah olduğunu tasdik etmeli ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalıdır. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü Kur'an'da da onaylanmaktadır. Fussilet sûresi'nin 30. ayetinde şöyle buyrulur: **“Hakikaten, ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip sonra amellerinde dosdoğru olanlara melekler iner ve der ki: ‘Korkmayın, üzülmeyin! Size va’dedilen cennetle sevinin!’”**

Ahkaf sûresi'nin 13. ayetinde de **“Hakikaten, ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip sonra dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir”** buyrulmaktadır.

Bu ayetlerle hadisin arasındaki bağlantıya dikkat edilmelidir: “Rabbim Allah’tır” demek, “Allah’a iman ettim” demekle eş anlamlıdır. Zira sadece Rabbin Allah olduğunu kabul eden ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan kimse, gerçekten Allah’a iman etmiş sayılır. Böyle kimseler kabirde “Rabbin kimdir?” sorusuna “Rabbim Allah’tır” cevabını vermeye muvaffak olurlar.

Ancak kalben samimi iman etmeyenler, dünyada “Rabbim Allah’tır” deseler de doğru yolda olmadıklarından, Allah’a ortak koşup küfre girdiklerinden dolayı kabirde bu basit soruya cevap veremezler; Allah onları buna muvaffak etmez. Bu hususta İbrahim sûresi'nin 27. ayetinde şöyle buyrulur: **“Allah, iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sağlam sözle sabit kılar; zalimleri ise saptırır.”**

Bu ayetlerden ve hadisten açıkça anlaşıldığı üzere “Rabbimiz Allah’tır” dedikten sonra salih amel işleyen kimseler, hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa ve başarıya ulaşırlar.

Üzerinde durduğumuz hadiste *“sonra dosdoğru ol”* ifadesi, Allah'ın ve Rasulünün emirlerine uymak, yasakladıklarını işlemekten kaçınmak, yani hayat boyunca dinde sebat etmek anlamına gelir. Şimdi, selefın bu konuda ne söylediklerine bakalım:

Bir defasında Ali b. Ebû Tâlib *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, bir dua öğretilmesini istemiş, o da ona şöyle buyurmuştur: “De ki:

«اللَّهُمَّ اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي»

“Allah’ım! Beni doğru yola ilet ve işlerimde isabetli kıl!” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu duayı Ali’ye öğretmiş ve ardından şu açıklamayı yapmıştır: “Hidayeti, yolu bulmandaki rehberlik; isabeti ise oku hedefe ulaştırmandaki doğruluk olarak hatırla.” Dolayısıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şunu söylemek istemiştir: Eğer her işinde doğru yolda yürümeye ve oku hedefe isabet ettirmeye çalışır gibi gayret gösterirsen, hem hidayete hem de istikamete ulaşmış olursun.

Ebû Bekir es-Siddîk *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Gerçekten ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip sonra dosdoğru yaşayanlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimselerdir.”

Ömer b. Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Onlar, tilki gibi dolambaçlı yollar izlemeyen kimselerdir.”

İbn Abbâs *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “Bunlar, ‘Lâ ilâhe illallah’ şahadetinde sebat eden ve Allah’ın emirlerini dosdoğru bir şekilde yerine getiren kimselerdir.”

Ebû'l-Âliye *rahimehullah* şöyle demiştir: “Onlar, ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip ardından dinlerini ve amellerini ihlâsla Allah’a yönelten kimselerdir.”

Katâde *rahimehullah* ise şöyle demiştir: “Bunlar, Allah’a itaat konusunda dosdoğru yol tutan kimselerdir.”

Bu izahlardan anlaşılıyor ki ayette geçen “**istikamet**,” yani “doğru yol tutmak” ifadesi tüm dini kapsamaktadır. Gerçekten de “düz/doğru yola yönelmek” kalbin doğruluğuyla bağlantılıdır. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kulun kalbi doğru olmadıkça, imanı da doğru olmaz! Kulun dili doğru olmadıkça da kalbi de doğru olmaz!*”^[327]

İbn Receb *rahimehullah* bu konuyu açıklarken şöyle demiştir: “Kalbin düzelmesinden sonra en çok dikkat edilmesi gereken organ dildir;

[327] *Müsned-i İmam Ahmed*, 16/23433; *Tergib ve't-Terhib*, 5/426.

çünkü dil, kalpten geçenleri ifade eden bir organdır.” Bu durum, bedeninin tüm organlarının önce kalbe, ardından da dile tabi olduğunu gösterir. Dolayısıyla, doğru yolda sabit kalmak için kalbin düzelmesi zorunludur. Kalp düzelirse, tüm organlar da düzelir.” İbn Receb ayrıca şunları söylemiştir: “İnsanın kalbi yalnızca tevhid ile düzelir.”

Bilin ki kıyamet günü ancak bu tür kalbe sahip olanlar kurtuluşa erecektir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾

“O gün, ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah’a selim (sağlam) bir kalple gelen kimse başka.” (Şuarâ, 88-89)

Ancak insan ne kadar çabalasa da yaptığı işlerde eksiklikler olabilir. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿فَاسْتَقِيمُوا إِلَى اللَّهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ﴾

“Allah’a yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin.” (Fussilet, 6) Dikkat edin; Yüce Allah, kullarına önce dosdoğru bir yol tutmalarını, ardından da O’ndan bağışlanma dilemelerini emretmektedir. Bu da gösteriyor ki kişi ne kadar doğru olmaya çalışsa da amellerinde eksiklikler bulunur. Bu eksiklikler için istiğfar etmek lazımdır. O hâlde mümine düşen, elinden geldiğince istikamet üzere olmaya gayret etmektir. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İstikamet üzere olun! Fakat (amellerin hakkını) tam olarak yerine getiremeyeceksiniz. Şunu da bilin ki amellerinizin en hayırlısı namazdır. Abdesti korumaya ise ancak mümin kimse devam eder.”^[328]

Şüpheler ve tutkular, istikamet üzere olmanın önündeki en büyük engellerdir. Rivayet edilir ki Abdullah b. Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yere düz bir çizgi çizerek ‘Bu, Allah’ın yoludur’ buyurdu. Ardından bu çizginin sağına ve soluna birçok çizgi daha çizerek şöyle dedi: ‘Bunlar da başka yollardır. Her bir yolun başında bir şeytan bulunur ve o yola çağırır.’ Sonra şu ayeti okudu: ‘İşte bu, Benim dosdoğru yolumdur. Ona

[328] Sahih-i İbn Mâce, 226.

uyun! Başka yollara uymayın; çünkü onlar sizi Allah'ın yolundan saptırır. Allah, sakınasınız diye size bunları tavsiye etmektedir.”

(En'âm, 153)^[329]

Nevvâs b. Sem'ân *radiyallahu anh*'in rivayet ettiği bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah doğru yolla ilgili bir örnek verdi: Bu yolun iki yanında duvarlar, bu duvarlarda açık kapılar, kapıların üzerinde ise sarkıtılmış perdeler vardır. Yolun başında bir çağırıcı durur ve şöyle seslenir: ‘Ey insanlar! Hepiniz bu yoldan gidin, ayrılığa düşmeyin!’ Bir başka çağırıcı ise yolun üstünde durur. Biri kapılardan birini açmak isteyince ona şöyle der: ‘Yazık sana! Sakın o kapıyı açma; çünkü açarsan mutlaka girersin.’”

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu yol, İslâm'dır; duvarlar Allah'ın sınırlarıdır; açık kapılar Allah'ın haram kıldığı şeylerdir; yolun başındaki çağırıcı Allah'ın kitabıdır; yolun üstünde duran gözcü ise Allah'ın her müminin kalbine yerleştirdiği içsel bir uyarıcıdır.”^[330]

Son olarak, bu şuurla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile hep birlikte Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

«يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ»

“Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım! Kalbimizi dinin üzere sabit kıl.”^[331]

«يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ، صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ»

“Ey kalpleri yönlendiren Allah'ım! Kalplerimizi kendi itaatine yönelt.”^[332]

[329] Ahmed, 4142; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 11174; Dârimî, 202.

[330] *Sahihu'l-Câmi*, 3887; *Sünen-i Tirmizî*, 2859; Ahmed, 17634.

[331] *Sünen-i Tirmizî*, 3517; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 2091.

[332] *Sahih-i Müslim*, 2654.

22. Hadis

CENNETE GİDEN YOL

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتَ الْمَكْتُوبَاتِ، وَصُمْتَ رَمَضَانَ، وَأَحَلَّلتَ الْحَلَالَ، وَحَرَمْتَ الْحَرَامَ، وَلَمْ أَرِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا؛ أَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ۱۵].

Ebû Abdullah Câbir b. Abdullah *radıyallahu anh'tan* rivayet edildiğine göre bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'e* şöyle sordu: “Farz kılınan namazları kılsam, Ramazan orucunu tutsam, helâli helâl, haramı haram kabul etsem ve bunlara hiçbir şey eklemesem Cennete girer miyim?” Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Evet.”^[333]

İmam Nevevî *rahimehullah*, hadisin son cümlesine dair şöyle demiştir: “‘Haramı haram kabul etsem,’ ondan sakınsam, içtinab etsem anlamındadır. ‘Helali helâl kabul etsem’ ise, onun helâl olduğuna inanmak ve bu inançla amel etmek demektir.” İmam Müslim *rahimehullah'ın*, bir diğer rivayetinde, bu soruyu soran bedevînin Nu'mân b. Kavkal *radıyallahu anh* olduğu haber verilmiştir.^[334]

Sahâbîlerin bu tür sorular sormaları, onların yüce gayelerini ortaya koymaktadır. Zira sahâbîlerin tamamının nihaî hedefi, Cennet'i kazanmaktır.

Bu hadisin Arapça aslında “*mektûbât*” kelimesi geçmektedir. “*Mektûbât*” kelimesi, “yazılmış, farz kılınmış namazlar” anlamına gelir. Hatırlanacağı üzere, 17. hadisin şerhinde biz, “*ketebe*” fiilinin şer'î anlamı üzerine konuşmuştuk. Bu kelimeyi açıklarken, Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu da zikretmiştik:

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾

[333] *Sahih-i Müslim*, 51.

[334] Önceki kaynak.

“Şüphesiz ki namaz, müminler üzerine vakitleri belirlenmiş bir farzdır.” (Nisâ, 103) Bu âyet, sadece beş vakit namazın farz kılındığını açıkça göstermektedir. Beş vakit namazın farz oluşuna delâlet eden bir başka âyette ise Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾

“**Namazlara, özellikle orta namaza dikkat edin** (onları koruyun).” (Bakara, 238) Bu âyette geçen “orta namaz” ifadesiyle, ikinci (asr) namazı kastedilmiştir.

* Şerhettiğimiz hadiste namaz, oruç, helal ve haramlardan söz edilir. Başka bir hadiste bu daha detaylı rivayet edilmiştir ve muhtemelen o, bu hadisin aslıdır. İmam Buhârî’den rivayet edildiğine göre, bir bedevî, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip “Ya Rasûlallah, bana öyle bir amel öğret ki onu yaparsam Cennet’e gireyim” dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Allah’a ibadet et, O’na hiçbir şeyi ortak koşma, farz namazları kıl, vacip zekâtı ver, Ramazan orucunu tut” buyurdu. Bedevî “Allah’a yemin ederim ki buna ne ekleyeceğim ne de bir şey çıkaracağım” dedi. O gidince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Kim Cennet ehli birini görmek isterse, ona baksın” buyurdu. İmam Buhârî’nin başka bir rivayetinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Eğer doğru söylüyorsa, Cennet’e girecektir” buyurmuştur.^[335]

Bu hadislerden açıkça anlaşıldığı üzere kim Allah’ın tek ilah olduğuna iman eder, O’na hiçbir şeyi ortak koşmaz, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Allah’ın Rasûlü olduğuna inanır ve İslam’ın rükünlerini Allah için, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in öğrettiği şekilde yerine getirirse -namaz kılar, oruç tutar, imkânı varsa zekât verir ve hac ibadetini eda ederse-, o, Cennet’e girer.

Özellikle vurgulayalım ki yalnız Allah’a ibadet etmek ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamak, Cennet’e girmek için en temel şarttır. Zira tevhid olmadan Cennet’e girmek mümkün değildir. Bu konuda Kur’an’da yüzlerce âyet vardır. Örneğin, Zümer sûresi’nin 65 ve 66. âyetlerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e şöyle buyurulmuştur: “**Andolsun ki**

[335] Sahih-i Buhârî, 1891.

senden önceki Peygamberlere de vahyedildiği gibi sana da vahyedildi: **Eğer Allah'a ortak koşarsan, amelin kesinlikle boşa gider ve mutlaka ziyana uğrayanlardan olursun. Öyleyse yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol!**" Bu âyetten anlaşıldığı üzere, Peygamberler bile şirk koşmalar, amelleri boşa çıkar.

Yine Nisa sûresi'nin 116. âyetinde de Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışındaki günahları dilediğine bağışlar."**

Tevhid inancının önemini vurgulayan hadislerde bu hakikat pekiştirilmiştir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"La ilâhe illallah' diyen ve bunu kalben tasdik ederek ölen her kul mutlaka Cennet'e girecektir."* Başka bir hadiste ise şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'a şirk koşmadan O'nun huzuruna çıkarsa Cennet'e girer; kim de Allah'a şirk koşarak huzuruna çıkarsa Cehennem'e girer."*

* Şerhedilen hadiste *"farz kılınan namazları kılsam, Ramazan orucunu tutsam..."* (diğer rivayette *"vacip olan zekâtı versem"*) ifadeleri geçmektedir. Bu ifadelerden, sanki müstehap olan, yani sünnet ve nafile ibadetler yerine getirilmeden de Cennet'e girilebileceği sonucu çıkarılabilir. Evet, bu hadise dayanarak söylenebilir ki yalnız farz ibadetleri yerine getirmekle Cennet'e girilebilir. Ancak şunu da belirtmek şarttır; Cennet'in yüz derecesi vardır ve en yüce derecesi Firdevs'tir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bir hadisinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Allah'tan bir şey istediğinizde Firdevs Cenneti'ni isteyin! Çünkü Firdevs, Cennet'in tam ortasında ve en yüce derecesindedir."*^[336]

Ayrıca, bir mümin, nafile ibadetleri yerine getirerek Allah Teâlâ'nın sevdiği dostlarından biri olabilir; nitekim bir kudî hadiste Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kulum, nafilelerle Bana yaklaşır, sonunda Ben de onu severim."*

Müminlerin manevî dereceleri farklıdır; kimi sadece farzlarla yetinirken, kimi sünnet ve nafilelere sarılarak öne geçmeye çalışır. Bu durum, Fâtır sûresi'nin 32. âyetinde, **"Onlardan kimi nefsine zul-**

[336] *Sahih-i Buhâri*, 2790.

meder, kimi orta yolu izler, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer; işte büyük lütuf budur.” şeklinde ifade edilmiştir.

Ayet açıkça göstermektedir ki, müminlerin bir kısmı günah işleyerek kendine zulmeder; bir kısmı farzları yerine getirip haramlardan sakınmakla yetinir; bir kısmı ise buna ek olarak nafile ibadetleri de eda edip, haramların yanı sıra mekruhlardan da uzak durarak öne geçmeye çalışır. Elbette sadece farzları yerine getirmek ve haramları terk etmek cennete girmeye vesile olabilir; ancak nafile ibadetler, farzlarda meydana gelen eksiklikleri tamamlar. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sahih bir hadiste şöyle buyurmuştur:

Kıyamet gününde kulun ilk sorguya çekileceği amel namazdır. Eğer bu sorgudan geçerse kurtulur ve felaha erer; geçemezse hüsrana uğrar. Namazında eksiklik bulunursa, Allah Teâlâ meleklerle şöyle buyurur: ‘Bakın, kulumun nafile namazları var mı?’ Böylece, nafileleriyle farzlarındaki eksiklik tamamlanır; diğer farz ibadetlerdeki eksiklikler de aynı şekilde giderilir.”^[337]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadisle şunu ifade etmektedir: Kişinin zekât, oruç, hac ve diğer farz ibadetlerinde bir eksiklik olursa, nafile ibadetler bu eksiklikleri telafi eder.

İlgili hadis, amellerin yalnızca cennete girmeye vesile olduğunu, esas kurtuluşun ise Allah'ın merhametiyle gerçekleşebileceğini açıkça göstermektedir. Nitekim bu konuda gelen sahih bir rivayette, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına şöyle buyurmuştur: “Sizden kimse kendi ameliyle cennete girmez.” Ashâb-ı kirâm *radıyallahu anhum* sordu: “Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü?” O da şöyle cevap verdi: “Evet, ben de; ancak Allah'ın bana merhamet etmesi müstesna.”^[338]

Bu hadisten anlaşıldığı üzere, cennete girmek için yalnızca sâlih amel sahibi olmak yeterli değildir; çünkü ameller sadece bir vesiledir. Dolayısıyla mümin kişi amellerine güvenmemeli, sadece Allah'ın rahmetine ümit bağlamalıdır. Nitekim sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle anlatıyor:

[337] *Sünen-i Ebû Davud*, 864; *Sünen-i Tirmizî*, 413; *Mişkâtü'l-Mesâbih*, 1330.

[338] *Sahih-i Müslim*, 2816.

“İsrailoğulları arasında biri çokça ibadet eden, diğeri ise günah işleyen iki kişi vardı. Abid olan, ötekinin günah işlediğini gördükçe ona, ‘Bu günahı terk et!’ derdi. Bir gün yine aynı uyarıyı yaptığında, günahkâr adam şöyle karşılık verdi: ‘Rabbimle beni başbaşa bırak! Yoksa sen bana bekçi mi tayin edildin?’ Bunun üzerine abid şöyle dedi: ‘Vallahi, Allah seni bağışlamaz; seni cennetine koymaz!’ Sonunda ikisi de vefat etti ve Rablerinin huzuruna getirildiler. Allah Teâlâ, abid kişiye şöyle buyurdu: ‘Benim hükmüm hakkında bilgi sahibi miydin? Yoksa irademe engel olabileceğini mi düşündün?’ Günahkâra ise şöyle dedi: ‘Git, rahmetimle cennete gir!’ Ardından abid hakkında şöyle hükmedildi: ‘Bunu cehenneme götürün!’”^[339]

Söz konusu hadisin zımnî anlamından da anlaşılmaktadır ki namaz, zekât gibi farz ibadetlerden birini bilinçli olarak terk eden kimse cehennemlik olabilir. Nitekim Müddessir sûresi'nin 42 ve 43. âyetlerinde, günahkarlara “**Sizi Sakar’a (cehenneme) ne sürükledi?**” diye sorulduğunda, onların şöyle cevap verecekleri bildirilmektedir: “**Biz namaz kılanlardan değildik; yoksulu da doyurmazdık...**”

* Söz konusu hadiste yer alan “*Helali helal, haramı haram kabul etsem*” ifadesi, Allah’ın emirlerine imanla bağlı kalınması gerektiğini vurgular. Zira bir kişi helali, onun helal olduğuna inanmadığı, sadece sağlığa faydalı olduğu veya zevkine uygun geldiği için tercih ederse yahut haramı, onun haram olduğuna inanmadan, sırf sağlığa zararlı olduğu ya da hoşuna gitmediği için terk ederse, bu davranışlar ibadet sayılmaz. Örneğin, bir kişi yalnızca kilo vermek amacıyla oruç tutarsa, bu oruç makbul olmaz. Aynı şekilde, bir kimse şarabı Allah haram kıldığı için değil, sadece sağlığına zararlı olduğunu düşündüğü veya tadını sevmediği için terk ederse, bundan dolayı sevap kazanamaz.

Bu bağlamda belirtilmelidir ki farzları yerine getirip haramlardan sakınan bir mümin, cennete girmeyi umabilir. Ancak bu kişi büyük günah işlerse, doğrudan cennete girmesi engellenebilir. Çünkü büyük günahlar, cennete girişi engelleyen ciddi birer perdedir. Nitekim Pey-

[339] *Sünen-i Ebû Davud*, 4901; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/323; *Sahihu'l-Câmi*, 4455.

gamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Koğuculuk yapan (söz taşıyan) kimse cennete giremez.”^[340]

O *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrıca şöyle buyurmuştur: “Akrabalık bağlarını koparan kişi cennete giremez.”^[341]

Başka bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.”^[342]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Canım elinde olan Allah’a yemin ederim ki borçlu kişi, Allah yolunda şehit olsa, sonra dirilip tekrar savaşarak şehit olsa ve bu hâl birkaç kez tekrarlınsa bile borcunu ödemededen cennete giremez.”^[343]

Bir diğer rivayette şöyle bildirilmiştir: Bir defasında bedevilerden biri Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gelerek şöyle dedi: “Ya Rasûlallah, Allah’tan başka hak ilah olmadığına ve senin Allah’ın elçisi olduğuna şahadet ettim. Beş vakit namazlarımı kılıyorum, malımın zekâtını veriyorum, Ramazan orucunu tutuyorum.” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Bu amelleri yerine getirip dünyadan ayrılan kimse, kıyamet günü Peygamberler, siddîklar ve şehitlerle birlikte haşrolur; ancak anne-babasının yüzünü güldürmemiş olması müstesnadır.”^[344]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren kimsenin bile, anne-babasına yönelik görevlerini ihmal etmesi durumunda cenneti kaybedebileceğini vurgulamak istemiştir.

Bir rivayette şöyle bildirilir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* üç kere “Lânet olsun, lânet olsun, lânet olsun!” dedi. Ashab, “Kime ya Rasûlallah?” diye sordu. O da cevap verdi: “Her iki ebeveyni veya biri yaşlanana kadar yanında olup, sonra da cennete giremeyen kimseye.”

[340] *Sahîh-i Buhârî*, 7/86; *Sahîh-i Müslim*, 1/71.

[341] *Sahîh-i Buhârî*, 5984.

[342] *Sahîh-i Müslim*, 267.

[343] *Sünen-i Nesâî*, 6237; *Müsned-i İmam Ahmed*, 5/289; *Sahîhu’l-Câmî*, 3600.

[344] *Müsned-i İmam Ahmed*, 5/466; *Sahîhu’l-Tergîb ve’l-Terhîb*, 2515.

Yani, anne-babasının yüzünü güldürmeyen ve onlara nankörlük eden kimse cehennemlik olabilir.

***

Sonunda, bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile bütün Müslümanlar adına Allah'a şöyle niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ، عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ. اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرٍ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ ﷺ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ بِكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ ﷺ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَنَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لَنَا خَيْرًا»

“Allah’ım! Bildiğimiz ve bilmediğimiz, çabuk olanı da geç olanı da dâhil olmak üzere tüm hayırları Senden diliyoruz. Yine bildiğimiz ve bilmediğimiz, çabuk olanı da geç olanı da kapsayan tüm şerlerden Sana sığıyoruz. Allah’ım! Kulun ve Peygamberin *sallallahu aleyhi ve sellem* hayır olarak neyi Senden istemişse, biz de onu Senden istiyoruz; Onun Sana sığındığı her türlü şerden biz de Sana sığıyoruz. Allah’ım! Cenneti ve ona yaklaştıracak söz ve amelleri Senden istiyoruz; Cehennemden ve ona yaklaştıracak söz ve amellerden de Sana sığıyoruz. Ayrıca, bizim için hükmettiğin her şeyi bizim hayırımıza kılmanı diliyoruz.”^[345]

[345] Sahih-i İbn Mâce, 2/327.

23. Hadis

İMANIN YARISI TEMİZLİKTİR

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «الطَّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأَانِ - أَوْ: تَمْلَأُ - مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَعْدُو، فَبَائِعُ نَفْسِهِ فَمَعْتَقُهَا أَوْ مُؤَيِّقُهَا».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: 223].

Ebû Mâlik el-Hâris b. Âsım el-Eş'arî *radıyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Temizlik imanın yarısıdır; ‘elhamdülillah’ ifadesi mizanı doldurur, ‘süb-hânallah’ ile ‘elhamdülillah’ gökle yer arasını doldurur. Namaz nurdur, sadaka bir delildir, sabır bir ışıktır, Kur’ân ise ya lehine ya aleyhine delildir. Her insan sabahleyin yola çıkar; kimisi nefsinin satarak onu özgürleştirir, kimisi de onu helake sürükler.”^[346]

Hadiste geçen “et-tuhûru şatru-îmân / temizlik imanın yarısıdır” ifadesi, imanı arındıran ve kemale erdiren bir unsur olarak anlaşılmalıdır. Zira temizlik, kalbi şirk, küfür, isyan ve benzeri günahlardan arındırır. Bu nedenle, maneî yönden temiz olmayan müşrikler, Tevbe sûresi'nin 28. âyetinde “necis” olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıca, hadiste zikredilen “temizlik” ifadesi sadece maneî boyutu değil, zahirî anlamıyla abdest gibi fiziksel temizliği de kapsar. Nitekim İmam Tirmizî'nin rivayetinde bu kelime doğrudan “abdest” anlamında kullanılmıştır.^[347] Bu bağlamda abdest, kişinin küçük günahlardan arınmasına vesile olan bir ibadettir. Nitekim İmam Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müs-

[346] Sahih-i Müslim, 223.

[347] Sünen-i Tirmizî, 3517.

lüman yahut mümin bir kul abdest aldığıında, yüzünü yıkarken, gözleriyle bakmış olduğu her bir günah, suyla birlikte ya da suyun son damlalarıyla birlikte yüzünden dökülür; ellerini yıkadığında, elleriyle işlemiş olduğu her bir günah suyla beraber ya da suyun son damlalarıyla beraber ellerinden çıkıp gider; ayaklarını yıkadığında ise ayaklarıyla yürüyerek gitmiş olduğu her bir günah, suyla birlikte ya da suyun son damlalarıyla birlikte ayaklarından uzaklaşır; böylece o kul günahlardan arınmış olarak tertemiz çıkar.”^[348]

Özellikle belirtmek gerekir ki hadiste geçen “iman” kelimesiyle namaz da kastedilmiş olabilir. Zira Yüce Allah, Bakara sûresi'nin 143. âyetinde namazı “iman” olarak nitelemiştir. Buna göre, “Temizlik imanın yarısıdır” ifadesi aynı zamanda “abdest namazın yarısıdır” anlamını da taşımaktadır.

Nitekim İmam Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde yer alan bir rivayette, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah ne hıyanetle elde edilen maldan verilen sadakayı ne de abdestsiz kılınan namazı kabul eder.”^[349]

* Bahsi geçen hadiste “*Elhamdülillah mizanı doldurur*” ifadesi, bu zikrin sevap bakımından ne kadar kıymetli olduğunu gösterir. Elhamdülillah, hamdin yalnızca Allah'a mahsus olduğunu bildiren faziletli dört zikirden biridir. Bu hadisteki “*terazi*” ise, Kıyâmet günü amellerin tartılacağı ilâhî adalet terazisidir. Nitekim Enbiyâ sûresi'nin 47. âyetinde Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “**Kıyâmet günü adâlet terazilerini kuracağız; kimseye en küçük bir haksızlık yapılmaz. Yapılan bir iş, bir hardal tanesi ağırlığında da olsa onu getirir ve adaletle tartarız. Hesap gören olarak Biz yeteriz.**”

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer bir hadiste şöyle buyurmuştur: “*Rahmân olan Allah'a en sevimli, telaffuzu kolay ve mîzanda ağır gelen iki söz vardır: 'Subhânallahi ve bihamdihî, subhânallahil-azîm.'*”^[350]

[348] *Sahih-i Müslim*, 244.

[349] *Sahih-i Müslim*, 224.

[350] *Sahih-i Müslim*, 224.

Ele aldığımız hadisdeki “*Subhânallah ve el-hamdülillâh, gökle yer arasını doldurur*” ifadesi, Allah’ın her türlü eksiklikten uzak olduğunu vurgular. “Sühbânallah” zikri, O’nun bütün nâkis sıfatlardan^[351] münezzehe olduğunu ifade eder. Nâkislik üç şekilde tezahür eder:

Birincisi, nâkis sıfatlardır; yani uyumak, yorulmak, ölmek gibi eksiklik ifade eden hallerdir ki bunların Allah’a nispet edilmesi câiz değildir. Nitekim Bakara Sûresi’nde “**O’nu ne uyuklama tutar ne de uyku**” buyrulur bu tür eksiklikler O’ndan nefyedilir.

İkincisi, sıfatların kemalinde eksikliklerdir; insanın görmesi, işitmesi ve bilmesi sınırlıdır, oysa Allah her şeyi hakkıyla görür, işitir ve bilir. Şûrâ sûresi’nde “**O’nun benzeri hiçbir şey yoktur; O, işitendir, görendir**” buyrulmuştur.

Üçüncüsü, Allah’ı, Kendisinin yarattıklarına benzetmektir; bu da büyük bir kusurdur ve tevhid akidesine aykırıdır. İhlâs sûresi’nde “**O doğmamış, doğurulmamış ve hiçbir şey O’na denk olmamıştır**” denilerek bu tür benzetmeler reddedilir.

Hadiste, bu iki yüce zikrin -yani “*Subhânallah*” ve “*El-hamdülillâh*”ın- gökle yer arasını doldurduğu bildirilmiştir. Gerçekten de bu zikirlere verilen sevap son derece büyüktür. Nitekim sahih hadislerden birinde rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, hanımı Cüveyriye *radiyallahu anha*’yı sabah namazından sonra güneş doğana kadar zikirle meşgul hâlde görünce şöyle buyurmuştur: “*Ben senden sonra sadece üç kez, dört kelime söyledim ki onlar terazide, senin bu sürede söylediklerinden daha ağır gelir:*

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِينَةَ عَرْشِهِ، وَمَدَادَ كَلِمَاتِهِ»

“*Yarattığı varlıkların sayısı kadar, zatının razı olduğu ölçüde, Arşının ağırlığı ve kelimelerinin sayısınca Allah’ı tesbih eder ve O’na hamd ederim.*”^[352]

Hadiste dikkat çeken husus şudur: Allah Teâlâ’yı, yarattığı varlıkların sayısınca, Zatının hoşnut olduğu ölçüde, Arş’ın ağırlığınca ve

[351] Nakislik; eksiklik ifade eden manasında bir sözdür.

[352] *Sahih-i Müslim*, 8/83.

kelimelerinin sınırsızlığı kadar tesbih ve hamd etmek, insana tahayyül edilemeyecek büyüklükte sevap kazandırır.

Hadiste geçen “*Namaz nurdur*” ifadesiyle hem farz hem de nafile namazlar kastedilmekte, bu nurun hem dünya hem de âhiret boyutu olduğu vurgulanmaktadır; zira namaz müminin kalbine nur saçar, kalbi nurlananın yüzü de aydınlanır, ayrıca kıyamet günü bu nur önünde ve sağında yürür; nitekim Hadîd sûresi’nin 12. ayetinde mümin erkek ve kadınların önlerinden ve sağ yanlarından yayılan nurdan söz edilir.

Ardından “*Sadaka delildir*” buyrulmuştur ki bu da sadakanın, sahibinin imandaki samimiyetine delalet ettiğini ifade eder; zira mümin kişi sevdiğini, kendisine daha sevimli olan Allah rızası uğruna feda eder, bu da onun içtenliğini gösterir; çünkü nefsin mala olan meyli fitrîdir, kişi onu frenleyebilirse, bu onun imanındaki sadakatini gösterir; oysa münafık, dıştan namaz kılsa da, malını infak etmeye yanaşmaz.

Devamında “*Sabır bir ışıktır*” buyrulmuştur; burada dikkat çekici nokta, “nur” değil, “diyâ/ziya” kelimesinin kullanılmasıdır; zira *dıyâ*, hem aydınlık hem de hararet barındırır; bu bağlamda Yunus sûresi’nin 5. ayetine Güneş’e “ışıklı,” Ay’a “nurlu” denmiştir. Tıpkı Güneş’in hem ışık hem sıcaklık yaydığı gibi, sabır da kalbe ve bedene manevî bir dayanıklılık kazandırır. Sabır, şer’î anlamda üç kısımdır: Allah’a ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e itaatte sebat, yasaklardan sakınmada direnmek ve musibetler karşısında metanet göstermek.

Ancak sabırdan daha üstün bir mertebe de vardır; kadere razı olmak. Zira sabreden kimse nankörlük etmese de kalben mahzun olur, ama kadere razı olan, başına gelen musibeti kalbine dert etmez, aksine “*her halimize hamdolsun*” diyerek teslimiyetini gösterir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dualarında şöyle niyaz ederdi:

«اللَّهُمَّ أَسْأَلُكَ الرَّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ»

“Allah’ım! Hükmünden (kaderinden) sonra ondan razı olmayı Senden niyaz ederim.”

Hadisin devamında “*Kur’ân senin ya lehine ya da aleyhine delildir*” buyrulmuştur. Kur’ân; Allah Teâlâ’nın Cebrâil *aleyhisselam* vasıtasıyla Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’e indirdiği, her

türlü eksiklikten münezzehe olan kelimadır. Eğer bir mümin Kur'ân'ın buyruklarını yerine getirir, yasakladıklarından sakınırsa, Kur'ân kıyamet günü onun lehinde şahitlik eder; aksi hâlde ise aleyhinde delil olur. Bu konuda birçok sahih hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan birinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Kur'ân-ı Kerîm'i okuyun; çünkü o, kıyamet günü okuyucusunun lehinde şefaathçi olacaktır. Özellikle 'zehraveyn'e (olarak anılan Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerine) sarılın; zira bu iki sûre, kıyamet günü iki bulut, iki gölge ya da kanatlarını açmış iki kuş topluluğu gibi zuhur ederek okuyucularını kuşatacak ve onların savunucusu olacaktır...”^[353]

Başka bir hadis-i şerifte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Kıyamet günü, Kur'ân, okunmak üzere getirilecek ve şöyle diyecek: 'Ey Rabbim! Beni okuyup hayatına taşıyan bu kuluna şeref ver.' O kişiye keramet tacı takılacak. Ardından Kur'ân, 'Ey Rabbim, ondan razı ol!' diye niyazda bulunacak ve Allah Teâlâ ondan razı olacak. Sonra emredilecek: 'Oku ve yüksel.' Böylece o kul, her okuduğu âyetle yükselerek yeni dereceler kazanacak.”*^[354]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: *“Yüce Allah bu Kur'ân sayesinde bazı toplumları yüceltir, bazılarını ise alçaltır.”*^[355]

Bir diğer rivayette şöyle buyurmuştur: *“Kur'ân-ı Kerîm, kıyamet gününde şefaati kabul gören bir şefaathçi ve söyledikleri tasdik edilen bir şahittir. Kim Kur'ân'ı rehber edinirse, o onu cennete ulaştırır; kim de ondan yüz çevirirse, o da onu cehenneme sürükler.”*^[356]

Selefi- sâlihten biri şöyle demiştir: *“Kur'an'ı okuyan herkes, ya ondan bir hayır görür ya da onunla zarara uğrar.”* Ardından “İsra” sûresi'nin 82. ayetini okumuştur: **“Biz Kur'an'dan öyle bir şey in-**

[353] *Sahih-i Müslim*, 1910.

[354] *Sünen-i Tirmizî*, 2915; *Sahihu'l-Câmî*, 8030.

[355] *Sahih-i Müslim*, 1934.

[356] *Sahih-i İbn Hibbân*, 1793; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihâ*, 2019.

diriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.”

* Şerhettiğimiz hadis-i şerifin sonunda belirtildiği gibi, her insan sabahın erken saatlerinde evinden çıkar ve geçimini sağlamak üzere işinin peşine düşüp nefsinı satar; kimi nefsinı kurtarır, kimi ise helak eder. Bu sözden anlaşılıyor ki her amelin sahibi, yaptığı amellerle ya nefsinı özgürleştirmiş ya da onu helak etmiştir. Yani ya Allah’a ve Rasulüne itaat ederek nefsinı özgürleştirmiş, şeytandan uzaklaşmıştır ya da aksi şekilde nefsinı helak etmiştir.

Şu husus da unutulmamalıdır: Her Müslüman sabah erkenden uyanığında önce uykudan kalkarken yapılması gereken zikirleri yapar, ardından Besmele çekerek kalkar, abdest alır ve “Allahu Ekber” diyerek namaza başlar; böylece sabahını hayır ve bereketle açar. Bu hususta Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Sizlerden biri uyuduğu zaman şeytan ensesine üç düğüm atar ve her düğümde ‘Gece uzundur, uyu!’ der. Eğer kişi uyanıp Allah’ı zikrederse, bir düğüm açılır; abdest alırsa ikinci düğüm açılır; namaz kılırsa üçüncü düğüm açılır ve böylece kişi sabahını ferah ve iyi bir ruh haliyle karşılar. Aksi takdirde o günün ruh hali çok kötü olur.”^[357]

Kur’an-ı Kerim, nefsinı özgürleştiren kimseler hakkında şöyle buyurur: “**İnsanlardan öyleleri vardır ki Allah’ın rızasını kazanmak uğrunda canını feda eder.**” (Bakara, 207)

Aynı şekilde, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “**Nefse ve onu şekillendirene, ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene andolsun ki nefsinı arındıran gerçekten kurtuluşa ermiş, onu günaha gömen ise ziyana uğramıştır.**” (Şems, 7-10)

“**Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, Cennet karşılığında satın almıştır.**” (Tevbe, 111)

Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, mümin kişi Cennet uğruna hem canından hem de malından vazgeçmeye hazır olmalıdır.

[357] *Sahih-i Buhâri*, 1142.

Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde rivayet edilen bir kudsî hadiste de Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“En yakın akrabanı uyar!”** (Şuarâ, 214) ayeti indirildiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yakın akrabalarını toplayarak şöyle dedi:

“Ey Kureyşliler, sizi Allah'ın azabından kurtaramam. Ey Abdimenaf oğulları, sizi Allah'ın azabından koruyamam. Ey Abbas b. Abdulmuttalib, seni Allah'ın azabından kurtaramam. Ey Peygamber'in halası Safiyye, seni Allah'ın azabından koruyamam. Ey Muhammed'in kızı Fatıma, malımdan ne istersen iste; ama seni Allah'ın azabından koruyamam.”

* Şerhini yaptığımız hadiste geçen “Her insan sabahleyin yola çıkar; kimisi nefsini satarak onu özgürleştirir, kimisi de onu helake sürükler” ifadesine dikkat edildiğinde, her insanın gün boyunca ya hayır ya da şer amellerle meşgul olmasının kaçınılmaz olduğu anlaşılır.

***

Son olarak, bu anlayışla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile bütün müminler adına Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبِ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيَيْنَا مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لَنَا، وَتَوَفَّنَا إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لَنَا، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ حَشِيَّتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَنَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ، وَنَسْأَلُكَ الْقُصْدَ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ، وَنَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْقُذُ، وَنَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَنَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَنَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَنَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشُّوقَ إِلَى لِقَائِكَ، فِي غَيْرِ ضَرَاءٍ مُضِرَّةٍ، وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِرَبِيبَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاهُ مُهْتَدِينَ»

“Allah'ım, Senin gaybı bilmenle ve yaratma kudretinle, bizim için hayırlı olan hayatı bize yaşat, bizim için hayırlı olan ölüm vakti geldiğinde ise canımızı al. Allah'ım, gizlide ve açıkta Senden hakkıyla korkmayı bizlere nasip et. Senden, hoşnutluk ve gazap anında doğru söz söylemeyi, zenginlik ve fakirlikte israf ve cimri-

liğe düşmeden orta yolu tutmayı diliyoruz. Senden, tükenmeyen nimetler ve kesilmeyen göz nuru diliyoruz. Kaderin gereği başımıza gelen olaylardan sonra onlardan razı olmayı, ölümden sonra da ferah ve huzurlu bir hayatı diliyoruz. Senden, yüzüne bakmanın tadını ve Sana kavuşmanın özlemini, bizi zarar veren hastalıklara, saptırıcı fitnelere karşı korumanı diliyoruz. Allah'ım, bizi iman süsüyle donat, ayrıca bizi doğru yolda olan ve başkalarını da doğru yola çağıran önderlerden eyle.”^[358]

[358] Sünen-i Nesâî, 1305; Sahih-i İbn Hibbân, 1971; Sahihu'l-Câmî, 1301.

ZULÜM/HAKSIZLIK YAPMAK HARAMDIR

عَنْ أَبِي ذَرِّ الْعِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرُويهِ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، أَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِي: إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتَهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا؛ فَلَا تَظَالُمُوا. يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتَهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتَهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمَكُمْ. يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتَهُ، فَاسْتَكْسُونِي أَكْسِكُمْ. يَا عِبَادِي! إِنَّكُمْ تُحْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا؛ فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ. يَا عِبَادِي! إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي! لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَنْفَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي! لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي! لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ وَاحِدٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنِّي عِنْدِي إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمَحِيطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرُ. يَا عِبَادِي! إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أَحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوقِفْكُمْ إِيَّاهَا؛ فَمَنْ وَجَدَ حَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ».

رواه مسلم [رقم: ٢٥٧٧].

Ebu Zer el-Ğifârî *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, Rabbi *tebâreke ve teâlâ'*dan şöyle nakletmiştir: “Yüce Allah şöyle buyurdu:

‘Ey kullarım! Ben zulmü kendime yasakladım. Sizin aranızda da onu haram kıldım. Öyleyse birbirinize haksızlık etmeyin.

Ey kullarım! Sizden, ancak doğru yola ulaştırdıklarım hidayet üzeredir. O halde Benden hidayet isteyin ki sizi doğru yola yönelteyim.

Ey kullarım! Ancak doyurduğum kullarım toktur. Rızkınızı Benden isteyin ki sizi rızıklandırayım.

Ey kullarım! Ancak giydirdiklerim örtülüdür. Giyecek talep edin ki sizi örteyim.

Ey kullarım! Siz gece gündüz günah işlersiniz. Ben ise tüm günahları bağışlarım. Benden bağışlanma dileyin ki affedeyim.

Ey kullarım! Ne bana zarar verme gücünüz vardır ne de bana bir fayda sağlama kudretiniz.

Ey kullarım! İnsanların ve cinlerin en başından en sonuna kadar hepsi en takvalı kişinin kalbi üzere yaşasa, bu Benim mülkümme bir şey katmaz. Aynı şekilde, hepsi en günahkâr kişinin hali üzere olsa, bu da Benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! Eğer tüm insanlar ve cinler bir araya gelip benden bir şeyler istese ve Ben herkese dilediğini versem, hazinemden hiçbir şey eksilmez. Bu, bir iğnenin denize batırıldığında denizden eksilttiği su kadar bile olmaz.

Ey kullarım! Yaptığınız her ameli sayıp kaydediyorum. Gün geldiğinde hepsinin karşılığını size vereceğim. Kim güzel bir karşılık alırsa Allah'a hamd etsin; kim farklı bir sonuçla karşılaşarsa sadece kendini kınasın.'^[359]

Bu ve benzeri rivayetler “kudsî hadis” yahut “ilâhî hadis” olarak adlandırılır. İbn Teymiyye *rahimehullah*, bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bilmek gerekir ki bu hadis son derece kıymetlidir ve derecesi oldukça yüksektir. Bu sebeple, İmam Ahmed b. Hanbel *rahimehullah*, şöyle derdi: ‘Bu, Şamlılar nezdinde en faziletli hadis kabul edilir.’

Bu hadis, Şamlı râvilerin rivayet zincirinden gelmektedir; yani senesinde geçen tüm raviler Şam ehliendir. Aynı şekilde İbn Asâkir, Ebû Muşir’in şu sözünü nakletmiştir: ‘Şam ehli için Ebû Zerr *radıyallahu anh*’ın, bu hadisten daha şerefli bir rivayeti yoktur.’

[359] *Sahih-i Müslim*, 2577.

Tâbiînin büyüklerinden Ebû İdrîs el-Havlânî *rahimehullah*, bu hadisi her aktardığında diz çökerek rivayet ederdi. Hadisi, yeryüzünde ve gökyüzü altında en doğru sözlü kimselerden biri olan sahâbî Ebû Zerr *radıyallahu anh* rivayet etmiştir. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbinden naklettiği kudsî hadislerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyeti sayılmasa da Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, onun Allah Teâlâ'nın kelâmı olduğunu bildirmiştir. Bu hadis, İslâm dininin temel esaslarını, çeşitli ilim dallarını, ibadetleri, akaid ve amele dair aslî ve fer'î hükümleri, kuşatıcı bir biçimde içermektedir."^[360]

Muhammed b. Sâlih el-Useymîn *rahimehullah*, kudsî hadisleri açıklarken şöyle der: "Kudsî hadis; anlamı Allah Teâlâ tarafından bildirilen, fakat lafzı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ifade edilen bir ilâhî beyandır."

Bu yaklaşım iki ana temele dayanır:

Birincisi: Kudsî hadis hem lafız hem de mana bakımından doğrudan Allah'tan inseydi, isnad yönüyle Kur'ân-ı Kerîm'den daha üstün olurdu. Zira kudsî hadis doğrudan Allah Teâlâ'dan alınmışken, Kur'an Cebrâil *aleyhisselam* vasıtasıyla indirilmiştir. Bu husus Kur'an'da açıkça belirtilmiştir. Nitekim Nahl sûresi'nin 102. ayetinde, Kur'an'ın Rûhu'l-Kudüs tarafından indirildiği; Şuarâ sûresi'nin 193-195. ayetlerinde ise güvenilir Ruh'un (Cebrâil) Kur'an'ı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbine apaçık Arapça bir dille indirdiği ifade edilir.

İkincisi: Lafzı da Allah'a ait olsaydı, kudsî hadis ile Kur'an arasında bir fark kalmazdı. Oysa iki metin arasında aşağıdaki gibi birçok temel fark bulunmaktadır:

1. Kur'an, ibadet niyetiyle okunur ve okuyan kişiye her harfi için sevap yazılır. Kudsî hadis ise ibadet kastıyla okunmaz ve bu şekilde bir sevap vaadi bulunmaz.

2. Allah Teâlâ, Kur'an'ın benzerini getirmeleri için insanlara meydan okumuş (Bakara, 23.); kudsî hadisler için böyle bir meydan okuma yapılmamıştır.

[360] *Mecmûu'l-Fetâvâ*, 18/157.

3. Kur'an'ı korumak bizzat Allah Teâlâ tarafından garanti edilmiştir. Hicr sûresi'nin 9. ayetinde, zikrin (Kur'an'ın) Allah tarafından indirildiği ve yine O'nun tarafından korunacağı bildirilmiştir. Buna karşılık kudsî hadislerde sahih, hasen, zayıf, hatta uydurma metinler bulunabilmektedir. Bazı rivayetlerde lafzî eksiltme veya eklemeler de görülmektedir.

4. Kur'an yalnız lafzıyla rivayet edilebilir; anlamıyla aktarmak câiz değildir. Kudsî hadislerin ise çoğunluk âlime göre anlama rivayeti câizdir.

5. Kur'an tilâveti, namazın geçerli olması için zarurî kılınmıştır. Özellikle Fâtiha Sûresi'nin okunmadığı bir namazın sahih olmayacağı belirtilmiştir. Kudsî hadislerin namazda okunması ise şer'an emredilmemiştir.

6. Kur'an'a sadece abdestli olarak dokunulabilir; kudsî hadislere ise abdestsiz de dokunmak câizdir.

7. Cünüp olan kişinin Kur'an okuması câiz değildir; kudsî hadis okumasına ise izin verilmiştir.

8. Kur'an, mütevatir yolla nakledilmiştir ve her harfine inanmak zarurî kabul edilmiştir; bir harfini inkâr eden kişi kâfir sayılır. Buna karşılık, kudsî hadisin lafzının veya isnadının zayıf olduğunu söyleyen kimse kâfir kabul edilmez.

* Şerhini yaptığımız bu kudsî hadiste Allah Teâlâ, kullarına on kez “Ey kullarım!” diyerek hitap etmektedir. Bu hitap, yalnızca müminlere değil, tüm insanlara (ister inanan isterse inkârcı olsun) yöneliktir.

İlk hitabında Allah Teâlâ, kullar arasında zulmü kesin biçimde yasaklamaktadır. Zulüm; bir şeyi, hak ettiği yerin dışında kullanmak, yani yerli yerinde davranmamak demektir. Allah'ın, zulmetmeyi Zatına haram kılması, O'nun mutlak adaletinin ve kemal sıfatlarının delilidir. Nitekim ehl-i sünnet âlimlerinin ortaya koyduğu esasa göre, Kur'an ve sahih sünnette Allah'a nispet edilmeyen her eksik sıfat, zıddı olan kemal sıfatın varlığına delâlet eder. Bu bağlamda Allah Teâlâ, Kur'an'da “**Ben kullara zulmedici değilim.**” (Kaf, 29), “**Allah, âlemlere zulmetmek istemez.**” (Âl-i İmrân, 108) ve “**Şüphesiz Allah, zerre kadar bile zul-**

metmez.” (Nisâ, 40) buyurarak zulümden tamamen münezzehe olduğunu bildirmiştir.

İnsanların işlediği zulüm temelde ikiye ayrılır: Yüce Allah'ın haklarına yönelik zulüm ve kulların haklarına yönelik zulüm. Zulmün en büyüğü, Allah'ın sınırlarını ihlâl etmek ve O'na ortak koşmaktır. Bunun ardından, günahlar büyüklük ve küçüklük derecelerine göre sıralanır.

Allah'ın kullarına yönelik haklarında işlenen zulümler üç temel alanı kapsar. Bunlar can, mal ve ırz emniyetidir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Vedâ Haccı'ndaki hutbesinde bu üç hakkı şu sözlerle ilan etmiştir: *“Canlarınız, mallarınız ve namuslarınız; içinde bulunduğunuz bu ay, bu gün ve bu şehrin haramlığı gibi birbirinize haramdır.”*

Dolayısıyla bir Müslüman, başka bir Müslümanın hakkını ihlâl ederse, kıyamet gününde o hak onun boynuna yüklenir. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Kim başkasının toprağını haksız yere gasbederse, kıyamet gününde o toprağın yedi katı boynuna geçirilir.”*^[361]

Akliselim kişi, eceli gelmeden önce, zulmettiği kişilerin haklarını iade eder ve onlardan helallik ister. Aksi takdirde kıyamet günü pişmanlık duyar; fakat bu pişmanlık kendisine fayda sağlamaz.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ümmetine şöyle nasihat etmiştir: *“Her kim, din kardeşine karşı onun namusuna, hay-siyetine ya da başka bir hakkına yönelik bir haksızlık yapmışsa, dinarın ve dirhemini geçerli olmayacağı kıyamet günü gelmeden önce, dünyadayken o kimseyle helâlleşmeye baksın. Aksi hâlde, eğer zulmeden kimsenin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm kadar bu amellerden eksiltilerek hak sahibine aktarılır. Şayet ortada affedilecek bir sevabı kalmamışsa, o zaman hak sahibinin günahlarından bir kısmı alınarak, zulmeden kişinin üzerine yüklenir.”*^[362]

Başka bir hadis-i şerifte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Zulüm üç şekilde sınıflandırılır: Allah'ın hiçbir şekil-*

[361] Sahih-i Buhârî, 2452.

[362] Sahih-i Buhârî, 2449.

de affetmediği zulüm; Allah'ın kullar arasında adalet ve kapsama esasıyla bırakmadığı zulüm ve Allah'ın kendi takdirine bırakarak affedebileceği zulüm. Allah katında hiçbir şekilde bağışlanmayacak olan zulüm -ki O'na şirk koşturur-. Allah'ın kulları arasında Allah'ın doğrudan müdahale edeceği ve adaleti sağlayacağı zulüm ise insanlar arasında yapılan haksızlıklardır. Allah katından affı beklenen tür ise kişinin kendi nefesine karşı işlendiği günahlardır, Allah ile kul arasındaki hususlardır."^[363]

Allah'a ortak koşmanın cezası, Kur'an'da en şiddetli ifadelerle bildirilmiştir: **"Artık tadın azabı! Biz size azaptan başka hiçbir şey artırmayacağız."** (Nebe, 30)

Bu âyet, şirk koşanların ebedî olacak ve katlanarak sürecek bir azaba dâçar olacaklarını haber vermektedir.

Kullar arası zulmün ise asla karşılıksız bırakılmayacağı şu şekilde beyan edilmiştir: **"Biz kıyamet günü adalet terazileri kuracağız. Hiç kimseye en küçük bir haksızlık yapılmayacaktır. Yapılan iş bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu (ortaya) getirir ve tartıya koyarsınız. Hesap görücü olarak Biz yeteriz."** (Enbiyâ, 47)

Bu âyet, insanlar arasında gerçekleşen zulümlerin Allah katında mutlaka değerlendirileceğini ve kimsenin en küçük bir hakkının dahi zayi edilmeyeceğini göstermektedir.

Üçüncü tür zulüm ise, kul ile Rabbi arasındaki günahlardır. Bu tür günahları Allah Teâlâ dilerse bağışlar, dilerse cezalandırır. Ancak bu ceza, müşriklerde olduğu gibi, ebedî bir azap şeklinde değildir.

* Bahsi geçen bu kudsî hadisin devamında Allah Teâlâ, hidayet verdiği kimseler dışında tüm kulların sapkınlık üzere olduğunu ve dolaısıyla O'ndan hidayet talep etmeleri gerektiğini bildirir.

İbn Receb el-Hanbelî *rahimehullah* bu ifadeyi şöyle açıklamıştır: "Bazı kimseler, bu kudsî hadisin İyâz b. Himâr *radiyallahu anh* tarafından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet edilen bir başka kudsî hadisle çeliştiğini zannetmişlerdir. O hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'Ben

[363] *et-Tayâlisi, Müsned, 2/60-61; Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha, 1927.*

kullarımı hanîf (doğru inanç üzere) ve Müslüman olarak yarattım; fakat şeytanlar onları yollarından saptırdı.”

Bu iki hadisin arasında gerçek bir çelişki bulunmamaktadır. Zira yaratılıştaki fitrî yöneliş, kişinin sonrasında şeytanın ve nefsin etkisiyle doğru yoldan ayrılabileceğini dışlamaz; dolayısıyla kulun sürekli olarak Allah’tan hidayet istemesi bir zarurettir.^[364]

Bu konuda en isabetli görüş şudur: Yüce Allah’ın, Âdemoğullarını fitrat üzere -yani İslâm’ı kabul etmeye yatkın, ona meyilli ve onu kabule elverişli bir yapıda- yaratmış olmasıdır. Ancak onlara bu dini öğrenme ve doğru yolu seçme sorumluluğu da vermiştir. Bu itibarla, insanlar fitraten yöneliş hâlinde olsalar da, bilgiye sahip olmadıkları sürece, yani vahiyden habersiz kaldıklarında, cehalet üzere olan kimseler sayılmışlardır. Nitekim bu husus Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça ifade edilir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Allah sizi, hiçbir şey bilmediğiniz hâlde annelerinizin karnından çıkardı...” (Nahl, 78) Ayrıca, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hitaben de şöyle buyurmuştur:

﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾

“Seni yolunu şaşırılmış bulup hidayete erdirmemi mi?” (Duhâ, 7)

Bu âyetin işaret ettiği üzere, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de risâlet verilmeden önce, henüz Kur’ân vahyiyle tanışmamış ve sünnet bilgisine sahip olmamıştı. Yani kendisine henüz ilâhî rehberlik ulaşmamıştı. Bu dönem, onun herhangi bir sapkınlık içinde bulunduğu anlamına gelmez, sadece vahiy kaynaklı bilgiye sahip olmadığı “bilgisizlik” hâlini ifade eder. Söz konusu âyetler, insanın doğuştan hakikate açık bir yapıda yaratıldığını, ancak bilgiyi edinme ve doğruyu seçme sürecinin sonradan geliştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hitaben şöyle buyurmaktadır:

﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۗ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾

“Biz sana emrimizden olan vahyi indirdik. Sen, Kitap nedir, iman nedir bilmezdin.” (Şûrâ, 52) Yani sen, Kur’an’dan ve İslâm dinin-

[364] Sahih-i Müslim, 2865.

den habersizdin. Bu da gösteriyor ki insan, hakikati kabul etmeye yatkın bir fitratla doğar. Şayet Allah ona hidayet dilerse, onu, doğru yola sevk edecek bir kimseye yöneltir ve o kişi onu hidayete ulaştırır. Aksi hâlde, dalâlete düşmesini murad ederse, onu saptırıcı birine yöneltir; o da onu hak yoldan saptırır.^[365]

* Şerhini yaptığımız bu kudsî hadiste Yüce Allah, kullarına, Zatına muhtaç olduklarını ve rızkı yalnız Kendisinden istemeleri gerektiğini bildirmektedir. Bu da gösteriyor ki bütün mahlûkat hem dünya hem de din işlerinde hayır elde etme ve zararı savma noktasında Allah'a muhtaçtır. Bu hakikati teyit eden pek çok âyet vardır. Nitekim bu 8 ayetlerin bir kısmında şöyle buyrulur: **“Şüphesiz rızık veren Allah'tır; güç sahibidir, metindir.”** (Zâriyât, 58) **“Allah'tan başka taptığımız şeyler size rızık veremez. O hâlde rızık Allah'tan isteyin, yalnız O'na kulluk edin ve O'na şükredin.”** (Ankebût, 17) **“Yeryüzünde rızık Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur.”** (Hud, 6) **“Allah'ın insanlara lütfettiği herhangi bir rahmeti kimse engelleyemez; O'nun tutmadığını da ondan başka kimse ulaştıramaz.”** (Fâtır, 2)

Bu vesileyle şu da unutulmamalıdır: Temiz ve helâl rızık elde etmek isteyen kimse, Allah'ın takvâ sahibi, ihlâslı bir kulu olmalı; sadece O'na ibadet etmeli, yalnız O'ndan yardım dilemeli ve bunların yanı sıra meşrû sebeplere de başvurmalıdır.

* Ayrıca şerhini yaptığımız bu kudsî hadiste Yüce Allah, kullarına, çıplak olduklarını, yani her zaman örtünmeye, giyinmeye muhtaç olduklarını ve bu nimeti de yalnızca O'ndan istemeleri gerektiğini bildirmektedir. Rivayete dikkatle bakıldığında görülür ki, Allah Teâlâ, kullarına önce hidayet, ardından yiyecek, sonra da giyecek talep etmelerini emretmektedir. Bu tertipten, insanın her şeyden önce hidayete; ardından yeme-içmeye; ondan sonra ise giyinmeye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır.

* Söz konusu, bu kudsî hadisin devamında Yüce Allah şöyle buyurur: **“Ey kullarım! Siz gece gündüz günah işlersiniz. Ben ise tüm günahları bağışlarım. Benden bağışlanma dileyin, affedeyim.”** Bu

[365] Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2/39-40.

ifadeden açıkça anlaşılmaktadır ki insan hata işlemeye meyyaldir, bundan bütünüyle kaçınması mümkün değildir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu gerçeği şöyle ifade etmiştir: “Âdemoğullarının hepsi hata eder; hata edenlerin en hayırlısı ise tevbe edenlerdir.”^[366]

Yüce Allah, şerhini yapmakta olduğumuz bu kudsî hadiste, kullarına, bütün günahları bağışlamaya muktedir olduğunu bildirir. Nitekim başka bir kudsî hadiste bu gerçek şöyle ifade edilmiştir: “Ey Âdemoğlu! Bana dua ettiğin ve Benden rahmet umduğun sürece, işlediğin günahlar ne olursa olsun, seni bağışlarım ve buna aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Eğer günahların göğe ulaşacak kadar çok olsa, sonra da Benden mağfiret dilesen, seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Şayet yer dolusu günahla Bana gelir, fakat Bana hiçbir şeyi ortak koşmazsan, Ben de seni yer dolusu mağfiretle karşılarım.”^[367]

Yüce Allah, günahları bağışlamaya kadir olduğunu bildirdikten sonra, kullarına, bağışlanma dilemelerini emreder ki onları affetsin. Merhametine bakın! Allah’tan en çok korkan ve en çok mağfiret dileyenler Peygamberlerdir; Peygamberimiz de onlardandır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurur: “Vallahi, her gün yetmiş defadan fazla Allah’tan bağışlanma diler ve O’na tövbe ederim.”^[368]

Dikkat edin; günahsız ve masum olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu davranışıyla ümmete örnek olmuştur. Bu hadisler, Allah’ın tövbeleri kabul eden, günahları bağışlayan, affedici, Rahîm ve Merhametli bir Rab olduğunu haber verir. Ardından bu hadiste Yüce Allah, kullarının Kendisine ne zarar verebileceğini ne de fayda sağlayabileceğini bildirir. İbn Receb bu ifadeyi şöyle açıklamıştır: İnsanlar ne fayda vermeye ne de zarar vermeye güç yetirebilir; Yüce Allah mutlak anlamda ihtiyaçsız ve övülmeye layıktır, kimsenin itaat ve ibadetine muhtaç değildir. Yarattıklarının itaati O’na fayda sağlamaz; bu fayda ancak onların kendilerine döner ve mükâfatı da kendileri alır. Aynı şekilde isyanlarının da Allah’a zararı yoktur; bu zarar yalnızca günah

[366] *Sünen-i Tirmizî*, 2499; *Sahîhu’l-Terğîb ve’l-Terhîb*, 3139.

[367] *Sünen-i Tirmizî*, 2/270; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 127.

[368] *Sahîh-i Buhârî*, 6307.

işleyenlerin kendilerine döner. Nitekim âyette şöyle buyrulur: **“Kim dininden dönerse, Allah’a hiçbir zarar veremez.”** (Âl-i İmrân, 144)

Aynı sûrenin 176. âyetinde ise şöyle buyrulmuştur: **“Küfre yönelenler seni üzmesin; çünkü onlar Allah’a hiçbir zarar veremezler.”**^[369]

Bu kudsî hadiste Yüce Allah, kullarına muhtaç olmadığını; bütün insanlar ve cinler en takvalı kimseler olsalar bile bunun mülküne hiçbir katkı sağlamayacağını, hepsi en günahkâr kimseler olsalar bile mülkünden hiçbir eksilme olmayacağını bildirir. Yani itaatkâr bir kulun itaati Allah’a fayda sağlamaz, günahkârın isyanı da O’na zarar vermez. Herkesin yaptığı iyilik ve kötülük ancak kendine döner. Bu konuda şöyle buyrulur: **“Kim doğru yola girerse, faydası kendisine olur; kim saparsa, zararı da kendisine döner.”** (Yûnus, 108)

“Kim inkâr ederse, küfrü kendi aleyhinedir; salih amel işleyenler ise kendileri için cennette yer hazırlarlar.” (Rûm, 44)

Kulun ibadetinin ya da isyanının Allah’a etkisi olmasa da, O, rahmeti gereği kullarının tövbesine sevinir. Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Allah, kulunun, Kendisine yönelerek tövbe etmesine, sizden birinin, üzerinde yiyeceği ve içeceği bulunan bineğiyle birlikte ıssız ve çorak bir arazide yol alırken bineğini kaybedip, ondan ümidini kesip, bir ağacın gölgesine çekilip uzanarak artık ümidi tükenmiş bir şekilde beklerken, birdenbire bineğini yanı başında dikilmiş bulup hemen yularına sarılarak, ne söylediğini bilmeyecek hâlde ‘Allah’ım! Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim!’ dediği sevincinden daha çok sevinir.”*^[370]

İlgili hadiste Yüce Allah, insanların anlayabilmesi için yalnızca bir temsil getirip buyurur ki: Mülkünden eksilen, denize batırılan bir iğnenin sudan eksilttiği kadar bile değildir. Bu, sadece bir misaldir; zira Allah’ın mülkü hiçbir şekilde tükenmez. Nitekim başka bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Allah’ın eli doludur. Harcaması O’nun zenginliğinden hiçbir şey eksiltmez. Gece*

[369] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 2/43.

[370] *Sahih-i Buhâri*, 6308.

ve gündüz boyunca sürekli başta bulunur. Gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana verdiği nimetleri düşündünüz mü? Şüphesiz ki O'nun mülkünde hiçbir eksilme olmamıştır. Allah'ın Arşı su üzerindedir ve adalet terazisi O'nun kudreti altındadır; bu terazinin zaman zaman bir kefesi yükselir, diğer kefesi alçalır. Bu sebeple, bazı kullarına ancak ihtiyaçları kadar, bazılarına ise daha bol rızık takdir eder.”^[371]

Allah'ın nimetlerinin tükenmeyeceği âyette şöyle bildirilir: “**Sizde olan nimetler tükenir; Allah katında olanlar ise bakîdir.**” (Nahl, 96)

Bu kudsî hadiste Yüce Allah, insanların ve cinlerin tüm amellerini kayıt altına aldığını ve karşılığını mutlaka vereceğini haber verir. Burada dikkat çekici bir yön vardır: Allah'ın tam bir adalet sahibi olduğu. Şöyle ki: Yüce Allah hem müminlere hem de inkârcılara, yaptıkları iyiliklerin karşılığını verir. Ancak müminlere bu karşılığı hem dünyada hem de âhirette, inkârcılara ise sadece dünyada verir.

* Üzerinde durduğumuz hadisin sonunda şöyle buyrulur: “*Kim güzel bir karşılık alırsa Allah'a hamd etsin; kim farklı bir sonuçla karşılaşarsa sadece kendini kınasın.*” A'râf sûresi'nin 43. âyetinde geçtiği üzere Cennet ehli şöyle diyecektir: “**Bizi buraya ulaştıran Allah'a hamd olsun. Eğer O bize hidayet vermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık.**”

Günahkârlar, o gün hem kendilerini hem de önderlerini kınayacaklardır. Âyetlerde şöyle buyrulur: “**Şüphesiz ki Allah, inkârcılara lanet etmiş ve onlar için yakıcı bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebedî kalacaklar, kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir. Yüzleri ateşte çevrileceği zaman, 'Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e uysaydık!' diyecekler. Sonra şöyle seslenecekler: 'Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize uyduk, onlar da bizi yoldan saptırdılar. Ey Rabbimiz! Onlara azabı iki kat ver ve onları ağır bir lanete uğrat!'**” (Ahzâb, 64-68)

Yine şöyle buyrulur: “**O gün zalim kişi ellerini ısırarak, 'Keşke Peygamber'in yolunu tutmuş olsaydım! Vay başıma gelenler!**

[371] Sahih-i Buhârî, 4684.

Keşke falancayı dost edinmeseydim! Çünkü bana Zikir (Kur'an) ulaştımsın o beni ondan uzaklaştırdı' diyecektir.” (Furkân, 27-29)

Bu konuda Ali *radıyallahu anh*'ın dikkat çekici bir nasihati vardır. O şöyle demiştir: “Ey insanlar! Dünya ardınızda kalmış, yok olup gitmektedir; âhiret ise önünüzde ve sizi beklemektedir. İkisinin de evlatları vardır (yani ona gönül verenler, ona bağlananlar). Siz, dünya evlatlarından değil, âhiret evlatlarından olun! Bugün amel var, sorgu yok; yarın ise sorgu var, fakat tövbe yoktur.”^[372]

***

Son olarak, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinden bir dua ile Allah'a iltica ediyor ve O'na şöyle niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ، اللَّهُمَّ لَا قَابِضَ لِمَا بَسَطْتَ، وَلَا مُقَرَّبَ لِمَا بَاعَدْتَ، وَلَا مُبَاعِدَ لِمَا قَرَّبْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ. اللَّهُمَّ ابْسُطْ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِكَ وَرَحْمَتِكَ وَفَضْلِكَ وَرِزْقِكَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ النِّعِمَ الْمُقِيمَ الَّذِي لَا يَحُولُ وَلَا يَزُولُ. اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ النِّعِمَ يَوْمَ الْعَيْلَةِ، وَالْأَمْنِ يَوْمَ الْحَرْبِ، اللَّهُمَّ عَائِدِينَ بِكَ مِنْ سُوءِ مَا أَعْطَيْتَنَا، وَشَرِّ مَا مَنَعْتَ مِنَّا. اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِنَا، وَكَرِهْ إِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْمُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الرَّاشِدِينَ. اللَّهُمَّ تَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ، وَأَخِينَا مُسْلِمِينَ، وَالْحَقْنَ بِالصَّالِحِينَ، غَيْرَ خَزَايَا وَلَا مَفْتُونِينَ. اللَّهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِكَ، وَيُكَدِّبُونَ رُسُلَكَ، وَاجْعَلْ عَلَيْهِمْ رَجْزَكَ وَعَذَابَكَ. اللَّهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ، إِلَهَ الْحَقِّ»

“Allah'ım, hamdler Sana mahsustur. Senin verdiğini geri alan, uzaklaştırdığını yakınlaştıran, yakınlaştırdığını uzaklaştıran, Senin verdiğini engelleyen, engellediğini de veren hiç kimse yoktur. Allah'ım, bize verdiğin bereketleri, rahmetini, lütfunu ve rızığımızı artır. Senden; değişmeyen, tükenmeyen ve yok olmayan nimetler diliyoruz. Zor günlerde nimet, savaş günlerinde güvenlik diliyoruz. Bize verdiğin şeylerin kötülüğünden ve vermediğin şeylerin

[372] *Sahih-i Buhâri*, Kalbi Yumuşatan Ameller Kitabı (Kitâbü'r-Rikâk), 3. bölüm: Arzuların Çokluğu Hakkında.

şerrinden Sana sığınıyoruz. Allah'ım, bize imanı sevdik, kalbimizde onu güzelleştir, küfre, günaha ve isyana karşı nefret uyandır; bizleri dosdoğru yoldan ayırma. Allah'ım, canımızı Müslüman olarak al, Müslüman olarak dirilt ve bizleri rezil etmeden, fitneye maruz bırakmadan sâlihlerle kavuştur. Allah'ım, Senin yolundan sapanları ve Senin Peygamberlerini yalanlayan kâfirleri öldür, onları cezalandır ve azaplandır. Allah'ım, kendilerine Kitap verilen (ancak iman etmeyi reddeden) kâfirleri de öldür. Ey hakkın sahibi olan Allah'ım!"^[373]

[373] Edebü'l-Müfred, 699.

25. Hadis

RAHMETİ SONSUZ OLAN ALLAH'IN LÜTFU

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْضًا: «أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ؛ يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: أَوْلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٍ بِمَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٍ عَنِ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بَضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ، كَانَ لَهُ أَجْرٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: 1006].

Ebû Zerr *radıyallahu anh'*ın rivayet ettiğine göre bazı sahabîler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Ey Allah'ın Rasûlü, mal-mülk sahipleri sevapları götürdü; onlar da bizim gibi namaz kılıyor, bizim gibi oruç tutuyor, fakat mallarının fazlasından sadaka veriyorlar” dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Allah sizin için de sadaka yolları belirlemedi mi? Her tesbih sadakadır, her tekbir sadakadır, her tahmid sadakadır, her tehlil sadakadır, marufu emretmek sadakadır, münkerden nehyetmek sadakadır ve birinizin, eşiyle yakınlığı da sadakadır” buyurdu. Sahabîler “Ey Allah'ın Rasûlü, birimiz şehvetini giderdiğinde buna da mı sevap verilir?” diye sordular. O da “Bir kimse bunu haramdan yapsaydı günah kazanmaz mıydı? Öyleyse helalden yaptığı zaman da sevap kazanır.” buyurdu.^[374]

Fakir sahabîlerin “Mal-mülk sahipleri sevapları götürdü” sözü, onların hayırlı amellere yönelmeye istekli olduklarını ve sevap kazanma konusunda çok gayretli davrandıklarını göstermektedir. Fakir sahabîler, zengin sahabîlere, onların çokça sevap kazanmalarından dolayı

[374] *Sahih-i Müslim*, 1006.

gıpta ediyorlardı ki bu tür gıpta dinen caizdir. Nitekim bu hususta rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri, Allah’ın kendisine Kur’an bilgisi nasip ettiği kişidir ki bu kişi, gecenin ve gündüzün belirli zamanlarında Kur’an tilavet eder. Onun okuyuşunu işiten komşusu şöyle der: ‘Keşke bana da falanca gibi bu nimet verilmiş olsaydı da ben de onun yaptığını yapabilseydim.’ Diğeri ise, Allah’ın kendisine zenginlik ihsan ettiği kişidir ki bu kişi, malını Allah’ın rızasını gözeterek infak eder. Onu gören biri ise şöyle der: ‘Keşke bana da onunki gibi mal verilmiş olsaydı da ben de onun infak ettiği gibi harcayabilseydim.’”^[375]

Ele aldığımız hadiste sahabîlerin “Onlar da bizim gibi namaz kılıyor, bizim gibi oruç tutuyor” sözü, namaz ve oruç gibi bedenî ibadetler hususunda zengin ile fakir arasında fark olmadığını, her iki tarafın da eşit sevap kazanabileceğini göstermektedir. Ancak zenginlerin, mallarından sadaka vermeleri, sevap kazanma açısından onları fakirlerden üstün kılmakta ve bu durum, Allah’ın onlara lütfettiği özel bir imtiyazı yansıtmaktadır.

Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Ebû Hureyre *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Fakir muhacirler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gelerek şöyle dediler: “Ey Allah’ın Rasûlü, zengin kardeşlerimiz yüksek derecelere ve kalıcı nimetlere eriştiler; bizim gibi namaz kılıyor, bizim gibi oruç tutuyor, buna ilaveten sadaka veriyor ve köle azat ediyorlar, biz ise bunları yapamıyoruz.”

Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Size öyle bir şey öğreteyim mi ki onu yaptığınızda sizi geçenlere yetişesiniz, sizden sonra gelenlerden hiç kimse sizi geçemesin ve yalnız sizin yaptığınız gibi yapanlar sizinle eşit olabilsin?” buyurdu. Onlar “Evet ey Allah’ın Rasûlü” deyince şöyle buyurdu: “Her farz namazın ardından otuz üç kez ‘subhanallah,’ otuz üç kez ‘elhamdülillah’ ve otuz üç kez ‘Allahu ekber’ deyin.”

[375] Sahih-i Buhâri, 5026.

Bir süre sonra fakir muhacirler tekrar gelip şöyle dediler: “Ey Allah’ın Rasulü, zengin kardeşlerimiz bizim söylediklerimizi öğrendi ve onlar da bu zikirleri yapmaya başladılar.” Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “Bu, Allah’ın lütfudur; onu dilediğine verir.” buyurdu.^[376]

İlgili hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahabîlerine sadakanın yalnızca mal ve servet harcamakla sınırlı olmadığını bildirmek istemiştir. Allah rızası için harcanan mal, sadakanın sadece bir türünü teşkil eder. Zira Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan her türlü hayırlı amel, sadaka sayılır. Nitekim bu konuda rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Her iyilik, bir sadakadır.” buyurmuştur.^[377]

Başka bir hadiste rivayet edildiğine göre, bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Her Müslüman sadaka vermekle yükümlüdür.” Sahabîler “Sadaka verecek bir şeyi yoksa ne yapmalı?” diye sordular. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “Eliyle çalışıp kazan, bu kazançtan hem kendisi faydalansın hem de muhtaçlara sadaka versin.” buyurdu. Sahabîler “Bunu yapmaya gücü yetmezse ne olur?” diye sorunca “Muhtaç ve çaresiz bir kişiye yardım etsin.” cevabını verdi. Tekrar “O zaman ne yapmalı?” diye sorduklarında “İyiliği emretsin” dedi. “Bu da mümkün olmazsa” diye sorulunca “Kötülükten sakınsın, işte bu da onun için sadakadır.” buyurdu.^[378]

Hadisten anlaşıldığı üzere, her bir hayırlı amel sadaka olarak değerlendirilir. Gerçekten de Yüce Allah, müminlerin sevap kazanması için birçok kapı açmıştır. Demek ki bu amelleri kulları için sadaka kılan bizzat Allah Teâlâ’dır. İmam Müslim’in *Sahih* adlı eserinde rivayet edilen bir hadiste, Ya’lâ *radiyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Hattâb *radiyallahu anh*’a dedim ki: “Yüce Allah şöyle buyuruyor: ‘Şayet yolculuk sırasında kâfirlerin size zarar vermesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur.’ (Nisâ, 101) Şimdi insanlar

[376] *Sahih-i Müslim*, 595; *Sahih-i Buhârî*, 843-6329.

[377] *Sahih-i Buhârî*, 6021; *Sahih-i Müslim*, 2375.

[378] *Sahih-i Buhârî*, 1445; *Sahih-i Müslim*, 1008.

güven içindeyken, artık böyle bir tehdit kalmamışken neden yolculukta hâlâ namazı kısaltıyoruz?”

Ömer *radıyallahu anh* şöyle cevap verdi: “Bu meseleye ben de hayret ettim ve durumu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e sordum. O da şöyle buyurdu: ‘*Bu, Allah’ın size bağışladığı bir sadakadır; öyleyse bu ilahî lütfu kabul edin.*’”^[379]

* Şerh ettiğimiz hadiste her bir tesbihin, tekbirin, tahmidin ve tehlilin birer sadaka olduğu bildirilmiştir. Tesbih “subhânallah,” tekbir “Allahu ekber,” tahmid “elhamdülillah,” tehlil ise “lâ ilâhe illallah” demektir. Bu zikirlerin bazı durumlarda vacip, bazı durumlarda müstehap olduğu bilinmektedir. Mesela, “Allahu ekber”i namaza başlarken söylemek vacip, namazdan sonra otuz üç defa söylemek müstehaptır. Aynı şekilde, “lâ ilâhe illallah”ı İslâm’a girişte söylemek vacip, günlük tekrar ise müstehaptır.

Bu dört zikir, en faziletli zikirler arasında yer almakta ve sahibine büyük sevap kazandırmaktadır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Allah katında en sevimli sözler dört tanedir: Subhânallah, Elhamdulillah, Lâ ilâhe illallah, Allahu Ekber. Hangisiyle başlarsan başla, sana bir zararı olmaz.*”^[380]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başka bir hadiste, “*Subhânallah, Elhamdulillah, Lâ ilâhe illallah ve Allahu Ekber demem, benim için, dünya ve içindekilerden daha değerlidir.*” buyurmuştur.^[381]

Bir hadiste bildirildiğine göre Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*’ın kız kardeşi Ümmü Hânî *radıyallahu anha* şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni ziyarete geldi. Ona, “Artık yaşlandım ve gücüm azaldı; bana oturduğum yerden yapabileceğim ve sevap kazanabileceğim bir amel öğret” dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yüz defa ‘subhânallah’ de, bu, senin için İsmail *aleyhisselâm* soyundan yüz köleyi hürriyetine kavuşturmaya denktir. Yüz defa

[379] *Sahih-i Müslim*, 686.

[380] *Sahih-i Müslim*, 2137.

[381] *Sahih-i Müslim*, 2695.

'elhamdülillah' de, bu, Allah yolunda savaşan mücahitlerin binmiş olduğu, eyerlenmiş ve dizginlenmiş yüz ata denktir. Yüz defa 'Allahu ekber' de, bu, Allah katında kabul edilmiş yüz kurbanlık deveye denktir. Yüz defa 'lâ ilâhe illallah' de, bu da yer ile gök arasını sevapla doldurur. Bu zikirleri yapan biri dışında, o gün senin sevabını kimse geçemez."^[382]

Bir diğer hadiste Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde 'Lâ ilâhe illallah, vallahu ekber, sübhânallah, velhamdülillâh, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh' diyen hiçbir mümin yoktur ki günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile Allah Teâlâ onu bağışlamasın."^[383]

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: "İsrâ gecesinde İbrahim *aleyhisselam* ile karşılaştım. Bana şöyle dedi: 'Ey Muhammed! Ümmetine benden selam ilet ve onlara şunu bildir: Cennet'in toprağı tertemiz, suyu son derece lezzetli, arazisi dümdüz ve henüz ekilmemiştir. Orada yetişen ağaçlar ise şunlardır: Subhânallah (Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim); elhamdülillâh (Hamd yalnızca Allah'a mahsustur); lâ ilâhe illallah (Allah'tan başka hak ilah yoktur) ve Allahu ekber (Allah en yücedir, en büyüktür).'"^[384]

Bir hadiste haber verildiğine göre Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, "Siperlerinizi kuşanın!" dedi. Ashâb-ı kirâm, "Ey Allah'ın Rasûlü! Düşman mı yaklaştı?" diye sordular. O şöyle buyurdu:

"Hayır, fakat ateşten korunmak için siperlerinizi kuşanın ve şöyle deyin: 'Subhânallah, velhamdülillâh, ve lâ ilâhe illallah, vallahu ekber.' Zira bu zikirler kıyamet gününde (sahiplerinin önünde) önde gidenler, arkadan destekleyenler ve onları kurtaranlardır; işte bunlar sevabı ebediyen kalacak salih amellerdendir."^[385]

[382] *Müsned-i İmam Ahmed* 6/344; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 1316.

[383] *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/211; *Sünen-i Tirmizî*, 3460; *Sahîhu'l-Câmî*, 5636.

[384] *Sünen-i Tirmizî*, 3462; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 105.

[385] *el-Müstedrek*, 1/541; *Sahîhu'l-Câmî*, 3214; *Sünen-i Nesâî*, 10684.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Mizanda en ağır gelen şu kelimeler ne güzeldir: *Subhânallah, elhamdü-lillâh, lâ ilâhe illallah ve Allahu ekber.*”^[386]

Şunu da belirtelim: Bu zikirler kişinin kendisine fayda sağlayan birer sadaka hükmündedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu dört zikrin sadaka olduğunu bildirdikten sonra, insanlara iyiliği emretmenin ve kötülükten sakındırmanın da birer sadaka olduğunu haber vermiştir. Sadakanın bu türü, hem kişinin kendisine hem de başkalarına fayda sağlar. Nitekim hadislerden birinde Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara hayrı emreden ve onları kötülükten alıkoyan kimsenin Cennetlik olacağını bildirmiştir.^[387]

Şunu özellikle vurgulayalım: İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak yalnızca başkalarına öğüt vermekle sınırlı kalmamalı; kişinin kendi yaşamında da bu ilkeleri hayata geçirmesiyle tamamlanmalıdır. Bu tür davranışlar, yalnız başkalarına değil, kişinin kendisine de fayda sağlayan bir sadaka türüdür. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurmuştur: “*Kıyamet günü bir adam getirilir ve Cehenneme atılır. Bağırsakları dışarı dökülür ve o, bunlarla birlikte değirmen taşının etrafında dönen eşek gibi Cehennemde dönmeye başlar. Cehennem ehli onun başına toplanıp şöyle der: ‘Ey falan kişi! Ne oldu sana? Sen bize iyiliği emretmez, kötülükten men etmez miydin?’ O da şöyle cevap verir: ‘Evet, ben size iyiliği emrederdim fakat kendim uygulamazdım; sizi kötülükten men ederdim fakat kendim o kötülükleri işlerdim.’*”^[388]

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, bazı zikirler farz, bazıları ise müstehabdır. Aynı şekilde, bir müminin insanlara iyiliği emretmesi ve kötülükten sakındırması da bazen farz, bazen müstehab olabilir.

✽ Bu bağlamda, iyiliği emretmenin iki temel şartı vardır:

1. *Şer’î bilgi şartı*: Kişi, emrettiği davranışın dinî bir hüküm olduğunu bilmelidir. Şayet dinî konularda yeterli bilgisi yoksa, insanlara din

[386] *Sahih-i İbn Hibbân*, 2328; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 1204.

[387] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/299.

[388] *Sahih-i Buhârî*, 3267.

adına bir şeyler söylemesi kesinlikle caiz değildir. Aksi takdirde, Allah ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* adına bilmediği şeyleri söylemiş olur.

2. *Fiili bilme şartı*: Emrettiği iyiliğin, muhatap tarafından terk edildiğini kesin olarak bilmelidir. Bilmiyorsa, araştırmalı ve durumu netleştirmelidir.

✽ Benzer şekilde, kötülükten sakındırmanın da bazı şartları vardır:

1. *Delil şartı*: Bir davranışı inkâr eden kimse, o davranışın şeriat tarafından yasaklandığını bilmelidir. Yani elinde dinî bir delil olmalıdır. Bu uyarı, şahsî görüşe, geleneklere veya kişisel rahatsızlığa dayanamaz.

2. *Kesin bilgi şartı*: Kötülüğü yapan kişinin, o fiili gerçekten işlediğine dair kesin bilgiye sahip olunmalıdır. Zanna, söylentiye ya da dedikoduya dayanarak hüküm verilmemelidir. Emin değilse, araştırarak öğrenmelidir.

3. *Fesad riski şartı*: Eğer kişi, uyardığı takdirde muhatabının daha büyük bir günaha düşeceğini zannediyorsa, bu durumda o kişiyi o kötülükten alıkoymamalıdır.

Bu mesele kendi içinde dört kademeye ayrılır:

1. *Münkere tamamen son verme*: Eğer yapılan kötülüğün tümüyle ortadan kalkacağı kesinse, kişiyi bu kötülükten sakındırmak farzdır.

2. *Kötülüğü azaltma*: Eğer kötülük tamamen son bulmasa da hafifleyecekse, bu durumda da kötülükten sakındırmak farzdır.

3. *Benzer bir kötülüğün ortaya çıkma ihtimali*: Eğer uyarı sonucunda benzer bir kötülüğün meydana gelme ihtimali varsa, duruma göre, bazen sakındırmak, bazen ise sakındırmamak daha uygundur. Bu, kişinin kendini ıslah etme ihtimali göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

4. *Daha büyük bir kötülüğe sebep olma ihtimali*: Eğer kötülükten sakındırma girişimi daha ağır bir günahın doğmasına yol açacaksa, bu durumda kişiyi uyararak haramdır.

Bu dört aşama, İslam ahlakında “münkerle mücadele”nin hikmetle yapılması gerektiğine işaret eder. Güzellikle yapılan bir uyarı, ıslahın

kapısını açabilirken, zamansız ve ölçüsüz bir müdahale daha büyük fitnelere sebep olabilir.

* Şerh ettiğimiz hadiste, “Sizden birinizin, kendi eşiyle cinsel ilişkide bulunması da sadakadır” buyrulmaktadır. Bu tür sadaka, kimi zaman vacip, kimi zaman ise müstehap hükmünde olabilir. Şayet kişi zina tehlikesine düşme endişesi taşıdığı için helaliyle birlikte olursa, bu onun için vacip sadaka sayılır. Ancak sadece şehvetini gidermek maksadıyla bunu yaparsa, müstehap sadaka kabul edilir.

Son olarak, ele alınan hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Birinizin, eşiyle cinsel yakınlığı da sadakadır.” Bunun üzerine sahabîler sordular: “Ey Allah’ın Rasûlü! Birimiz eşiyle yakınlık kurar da bununla sevap mı kazanır?” Bu olay gösteriyor ki sahabîler anlamadıkları konuları doğrudan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e sorarlardı. Bu da onların sormadığı konuları sormanın bid’at olduğuna işaret eder.

Örneğin sahabîler, Allah Teâlâ’nın Arş’a nasıl istivâ ettiğini sormamışlardır. Demek ki bu gibi meseleleri araştırmak bid’attir.

Kim Allah’ı sahabîlerden daha iyi tanıdığını iddia edebilir? Onlar bu konuda soru sormamışlarsa, biz de sormamalıyız. İmam Mâlik *rahimehullah*’a biri şöyle sormuştur: “Allah Arş’a nasıl istiva etmiştir?” İmam Mâlik şu cevabı vermiştir: “Allah’ın istivası malumdur, yani sabittir (Kur’an’da geçtiği ve bir benzetme içermediği malumdur). Keyfiyet de makul değildir (Allah’a isnadı akıl işi değildir). Ona iman etmek vacibdir, ona dair soru sormak ise bid’attir.” Söz konusu hadiste sahabîlerin, “Ey Allah’ın Rasûlü! Birimiz, eşiyle yakınlık kurar da bundan sevap kazanır mı?” şeklindeki sorusu, bilmediğini sormanın caiz olduğuna delildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle karşılık verir: “Bir kimse bunu haramdan yapsaydı günah kazanmaz mıydı?” Bu cevapta Allah Rasûlü, açıklamayı sorunun tersini sorarak yapar. Bu yöntem fıkıh usulünde “kıyâsü’l-aks” (zıddıyla kıyas) olarak adlandırılır.

Yani, bir filin haram şekli günah getiriyorsa, helal şekli sevap kazandırır. Burada “helal yakınlık” ile nikâhlı eş veya cariye kastedilir.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **“Onlar ki iffetlerini korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hariç. Bunlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar.”** (Müminûn, 5-6) Dolayısıyla nikâhlı eş ve cariye dışında bir kadınla cinsel ilişki kurmak haramdır.

***

Son olarak, bu gayeyle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dua ile Rabbimize yöneliyor ve niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنَا غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَنَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ»

“Allah’ım! Senden; hayırlı ameller işlemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, yoksulları sevmeyi, bizi bağışlamayı ve bize merhamet etmeni diliyoruz. Bir topluma bir fitne (imtihan) takdir ettiğinde, bu fitneye düşmeden önce canımızı almanı istiyoruz. Senin sevgini, Seni sevenlerin sevgisini ve bizi Sana yaklaştıracak amelleri sevmeyi de Senden diliyoruz.”^[389]

[389] Müsned-i İmam Ahmed, 5/243.

26. Hadis

BARIŞ, YARDIM VE GÜZEL SÖZ: SADAKANIN GENİŞ YÜZÜ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ نَعْدِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ، وَتَمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ۲۹۸۹]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ۱۰۰۹].

Ebû Hureyre *radıyallahu anh'* tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İnsanın her bir eklemi için, güneşin doğduğu her gün bir sadaka vermek gerekir. İki kişi arasında adaletle hükmetmek sadakadır; bir kişiye bineğine binmesinde yardımcı olmak veya eşyasını onun üzerine yerleştirmek sadakadır; güzel söz söylemek sadakadır; namaza giderken atılan her adım sadakadır; yoldan eziyet verici bir şeyi kaldırmak da sadakadır.”^[390]

İmam Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred* adlı eserinde rivayet ettiğine göre İbn Abbâs *radıyallahu anhuma* insan bedeninde üç yüz altmış mafsal (eklem), kemik yahut uzuv bulunduğunu haber vermiştir.^[391] Bu, kişinin her gün bu azalar sayesinde yeterli derecede sevap kazanabileceğini ifade eder. Bu bağlamda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Sizden her biriniz, her gün bedenindeki her bir uzuv için sadaka verebilir. Her ‘Subhânallah’ bir sadakadır, her ‘Elhamdülillah’ bir sadakadır, her ‘Lâ ilâhe illallah’ bir sadakadır, her ‘Allahu ekber’ bir sadakadır. İyiliği emretmek sadakadır, kötülükten sa-

[390] *Sahih-i Buhârî*, 2989; *Sahih-i Müslim*, 1009.

[391] *Edebü'l-Müfred*, 422.

kındırmak sadakadır. Kuşluk vaktinde kılınan iki rekât namaz ise bütün bunların yerini tutar.”^[392]

Duha namazının, üç yüz altmış eklem karşılığında sadaka sevabı kazandırmasıyla ilgili hikmet, namaz esnasında bu eklemlerin tamamının harekete geçmesinde aranabilir.

Dikkat edin; bu hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, iki rekât duha namazının, bedeninin her bir uzvu adına verilen üç yüz altmış sadakayı karşılayabileceğini bildirmektedir. Bu rivayetten açıkça anlaşılmaktadır ki müminin düzenli olarak duha namazı kılması müstehap amellerdendir. Bu namaz iki veya daha fazla rekât olarak kılınabilir. Vakti ise güneşin ufuk çizgisinden bir mızrak boyu yükselmesinden itibaren, tam tepe noktasına ulaşmasından yaklaşık on dakika öncesine kadar devam eder.

Duha namazının faziletine dair gelen hadislerin birinde, Ebû Hu-reyre *radiyallahu anh* şöyle demiştir: “Dostum bana üç şeyi tavsiye etti; ben ölünceye kadar onları terk etmeyeceğim: Her aydan üç gün oruç tutmak,^[393] duha (kuşluk) namazı kılmak ve vitir namazını kılarak uyumak. (Yani vitir namazını kılmadan uyumamak).”^[394]

Bu hadislerden çıkan sonuç şudur: Kişinin Allah rızasını gözeterek söylediği her söz ve gerçekleştirdiği her fiil sadaka hükmündedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hadislerde zikrettiği söz ve davranışlar, sadakanın yalnızca bazı örnekleridir. Nitekim sahih bir hadiste, “Her iyilik, sadakadır” buyrulmuştur. Bu çerçevede, farklı rivayetlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sadaka olarak nitelendirdiği başka söz ve fiiller de zikredilmiştir. Örneğin:

“Kendi kabından kardeşinin kabına yemek koyman sadakadır.”

“İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak sadakadır.”

“Kardeşinin yüzüne tebessüm etmen sadakadır.”

[392] *Sahih-i Müslim*, 720.

[393] Hicrî takvime göre Kamerî ayların 13, 14 ve 15. günleridir.

[394] *Sahih-i Buhârî*, 1178.

“Yoldaki taşı, dikenini ya da kemiği kaldırman sadakadır.”

“Yolu belli olmayan bir yerde birine yön göstermen sadakadır.”^[395]

Bahsi geçen hadiste “İki kişi arasında adaletle hükmetmek sadakadır” ifadesi, özellikle vurgulanması gereken bir meseleyi gündeme getirir: İki taraf arasında adaletli karar vermek ancak iki tarafı da dinlemekle mümkün olur. Başta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* olmak üzere, Râşid-i Halifeler, sahabîler ve onların izinden giden İslam âlimleri, herhangi bir konuda hüküm vermeden önce mutlaka iki tarafı da dinlemişlerdir. Nitekim Eş’as b. Kays *radiyallahu anh*, bir Yahudinin, onun aleyhine toprak davası açtığını bildirince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Yahudiyi huzuruna çağırılmış, onu da dinlemiş ve yemin ettirdikten sonra hükmü Yahudinin lehine vermiştir.

Benzer şekilde, Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh* şöyle nakletmiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni Yemen’e kadı olarak göndermek istediğinde şöyle dedim: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, sen beni kadı tayin etmek istiyorsun ama ben gencim ve kadılıktaki tecrübem yok.’

Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘Endişe etme; Allah senin kalbini hakka yönlendirecek ve dilini doğruyu söylemeye muvaffak kılacaktır; ancak şu şartla; iki tarafı da dinlemeli, birinci tarafı dinlediğin gibi ikinciyi de dikkatle dinlemelisin; böyle yaparsan aralarında adaletle hükmedebilirsin.’”

Bu rivayet açıkça göstermektedir ki iki kişi arasında adil hüküm verebilmek için mutlaka iki tarafı da dinlemek gerekir. Ayrıca, hadislerde geçen “iki kişi arasında hükmetmek” ifadesi sadece yargı niteliğinde karar vermekle sınırlı olmayıp, iki kırgın kişinin arasını bulmayı ve bu doğrultudaki her türlü uzlaştırıcı davranışı da kapsar. Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Müminler ancak kardeşlerdir; öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin.”** (Hucurât, 10)

* Söz konusu hadiste, “Bir kimseye, bineğine binmesinde ya da eşyasını üzerine yerleştirmesinde yardımcı olmak sadakadır” buy-

[395] Şuabu'l-Îmân, Beyhakî, 3056; Edebü'l-Müfred, 891.

rulur. Bu sadece bir örnek olup müminin Allah rızası için yaptığı her iyiliğin sadaka sayıldığını ifade etmektedir.

Hadisin devamında “Güzel söz söylemek sadakadır” denilerek, sözle yapılan iyiliklerin de sadaka kapsamına girdiği belirtilmiştir. Önceki hadiste “*Lâ ilâhe illallah, Subhanallah, Elhamdulillah ve Allahu Ekber*” gibi zikirlerin en faziletli sözler olduğu vurgulanmıştır. “*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*” ile “*Estağfirullah ve etûbu ileyh*” gibi zikirleri de bu kapsama dâhil etmek mümkündür. Ancak özellikle belirtmeli ki sözlerin en güzeli ve en yücesi, Allah’ın kelamı olan Kur’an-ı Kerim’dir. Bu bağlamda, **“Rabbinizden size indirilen en güzel söze uyun.”** (Zümer, 55) buyrulur. Kur’an’a tabi olunması emredilmiştir. Nitekim mümin, Kur’an okuduğunda, anlamını bilmesede dahi her harfi için sevap kazanır. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim Allah’ın kitabından bir harf okursa, onun için bir sevap vardır ve bu sevap on katına çıkar. Ben ‘Elif, Lâm, Mîm, bir harftir’ demiyorum; Elif bir harf, Lâm bir harf, Mîm de bir harftir.*”^[396]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “*Sizden biri neden mescide gidip Allah’ın Kitabı’ndan iki ayet öğrenmez veya iki ayet okumaz ki bu onun için iki deve sadakası vermektense daha hayırlı olsun? Üç ayet onun için üç deveden, dört ayet de dört deveden daha hayırlıdır; ayetlerin sayısı arttıkça sevabı da artar.*”

Bir rivayette ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kur’an okuyan ve onu ezberden bilen kimse, Allah’a itaat eden değerli meleklerle aynı derecededir; Kur’an’ı zorlanarak ve sürekli okuyana ise iki kat sevap verilir.*”^[397]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: “*Kim gece namazında on ayet okursa, gafillerden yazılmaz; kim yüz ayet okursa, itaatkâr kullardan sayılır; kim de bin ayet okursa, çokça sevap kazananlardan yazılır.*”^[398]

[396] Sünen-i Tirmizî, 2910; Sahîhu’l-Câmî, 6469.

[397] Sahîh-i Buhârî, 4937; Sahîh-i Müslim, 797.

[398] Sünen-i Ebû Davud, 1/221; Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha, 642.

* Şerhedilen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “*Namaza giderken atılan her adım sadakadır*” buyurmuştur. Nitekim mümin kişi hem mescide giderken hem de dönerken attığı her adım karşılığında sevap kazanır. Bu konudaki bir hadisi Ubey b. Ka’b *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir:

“Bir adam vardı ki mescide ondan daha uzakta bulunan hiç kimse bilmem. Bu adam hiçbir (cemâat) namazını kaçırmıyordu. Bir gün ona şöyle denildi: ‘Gece karanlığında ve sıcak kumlar üzerinde rahatça gidip gelebilmen için bir merkep alsan iyi olur.’ O ise şöyle cevap verdi: ‘Evimin mescidin yanibaşında olması beni memnun etmez. Zira ben mescide gelip dönerken attığım adımların sevap olarak yazılmasını istiyorum.’ Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu duyduğunda şöyle buyurdu: ‘*Allah senin için bunların hepsini birleştirmiştir.*’”^[399]

Hadis-i şerifte geçen “*Allah senin için bunların hepsini birleştirmiştir*” ifadesiyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahabînin niyetinin tamamıyla kabul edildiğini ve mescide gidiş gelişindeki tüm adımlarının sevap olarak kaydedildiğini müjdelemiştir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki mescide giden mümin kimsenin attığı adımlar ona sadece sevap kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda küçük günahlarının silinmesine de vesile olur.

Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“*Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde veya çarşıda yalnız başına kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha faziletlidir. Çünkü kişi güzelce abdest alır, (başka bir amaçla değil de) sadece namazı kastederek mescide giderse, mescide girene kadar attığı her adım için Allah onun bir derecesini yükseltir ve bir günahını bağışlar. Mescide girdiğinde, orada kaldığı sürece namazdaymış gibi sayılır. Namaz kıldığı yerde beklediği ve abdesti bozulmadığı sürece melekler onun için şöyle dua eder: ‘Allah’ım, ona rahmet et! Allah’ım, onu bağışla!’*”^[400]

[399] *Sahih-i Müslim*, 663.

[400] *Sahih-i Buhârî*, 477.

* Son olarak şerh ettiğimiz hadiste, “Yoldan eziyet verici bir şeyi kaldırmak da sadakadır” buyrulmuştur. Bu fiilin, kişiyi Cennete götüren sebeplerden biri olduğu belirtilmiştir. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste, Ebû Berze Nadle b. Ubeyd el-Eslemî *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e şöyle dedim: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Bana Cennete girmeme vesile olacak bir amel öğret.’ O da şöyle buyurdu: ‘İnsanların yolundan eziyet verici şeyleri kaldır!’”^[401]

Bir hadiste de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, imanın yetmiş küsur şubeden oluştuğunu vurgulamış; bunların en yücesinin “Lâ ilâhe illallah” sözü, en aşağı derecesinin ise yoldan eziyet verici şeyleri kaldırmak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, hayânın da imanın şubeleri arasında yer aldığını belirtmiştir.”^[402]

* Bil ki insanlara eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmak konusunda insanlar üç sınıfa ayrılır:

1. Yola eziyet verici şeyleri atanlar,
2. Bu tür şeyleri görüp de müdahale etmeyenler,
3. Ve bunları yoldan kaldıranlar.

İlk iki gruba, kalbinde merhamet bulunmayan kimseler dâhildir. Zira gerçekten merhamet sahibi olan kişi, insanların sıkıntı yaşamasına neden olan şeylere kayıtsız kalmaz. Üçüncü sınıfa girenler ise kendi içinde ikiye ayrılır:

Birinci grup, bu davranışı yalnızca Allah rızası için yapan kişilerdir. Onlar bu amelleriyle sevap kazanırlar ve küçük günahları bağışlanırlar. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir Müslüman, yol üzerindeki bir dikenin yanından geçerken kendi kendine, ‘Ben bu dikenin buradan kaldırayım da hiçbir Müslümana zarar vermesin’ dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ o kimsenin günahlarını bağışladı.”^[403] Yani, bu kişinin ihlasla hareket etmesi, yani dikenin yalnızca Allah’ın rızasını kazan-

[401] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/423-424.

[402] *Sahih-i Müslim*, 153.

[403] *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/341.

mak amacıyla yoldan kaldırması günahlarının bağışlanmasına sebep olmuştur.

İkinci grup ise bunu gösteriş için yapanlardır; onlar ise riya (gösteriş) nedeniyle sevap kazanamazlar.

***

Son olarak, bu anlayışla, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dua ile Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

« اللَّهُمَّ إِنَّا عَبَادُكَ أَبْنَاءُ عَبْدِكَ أَبْنَاءُ أُمَّتِكَ، نَاصِيئَتُنَا بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيْنَا حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيْنَا قَضَاؤُكَ، نَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قُلُوبِنَا، وَنُورَ صُدُورِنَا، وَجَلَاءَ حُزْنِنَا، وَذَهَابَ هَمِّنَا »

“Allah’ım, biz Senin kullarınız, atalarımız ve analarımız da Senin kullarıdır; idaremeniz elindedir, üzerimizde hükmün işlemiştir ve kararların bizim için adaletlidir. Zatına verdiği, kitabında indirdiğin, yarattıklarından birine öğrettiğin veya gizli ilminde sakladığın her isimle -ki hepsi Sana aittir- Sana yalvarıyoruz; ey Allah’ım, Kur’an’ı kalplerimizin baharı, göğsümüzün nuru, üzüntümüzün gidericisi ve sıkıntımızın yok edicisi eyle.”^[404]

[404] Müsned-i İmam Ahmed, 1/391.

27. Hadis

KALBİN ÖLÇÜSÜYLE İYİLİK VE GÜNAH

عَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلَعَ عَلَيْه النَّاسُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ٢٥٥٣].

وَعَنْ وَابِصَةَ بِنِ مَعْبِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «جِئْتِ تَسْأَلِ عَنِ الْبِرِّ؟ قُلْتِ: نَعَمْ. فَقَالَ: اسْتَفْتِ قَلْبَكَ، الْبِرُّ مَا أَطْمَأْنَنْتَ إِلَيْهِ النَّفْسُ، وَأَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَيْنَاهُ فِي مُسْنَدِي الْإِمَامَيْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ [رقم: ٢٢٧/٤]،
وَالدَّارِمِيِّ [٢٤٦/٢] بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

Newâs b. Sem'ân el-Ensârî *radıyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Birr (iyilik), güzel ahlâktır; günah ise içinde bir huzursuzluk oluşturan ve insanların onu bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.”^[405]

Vâbisa b. Ma'bed *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldim. Bana, “İyiliği sormaya mı geldin?” diye sordu. “Evet” dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Kalbine danış! İyilik, kişinin içini huzurla dolduran ve kalbinin de tatmin olduğu şeydir; günah ise seni içten içe rahatsız eden ve insanlar sana tekrar tekrar fetvalar verseler bile kalbinde şüphe ve tereddüt bırakan şeydir.”

Bu, hasen (güvenilir) bir hadistir. Hadis, İmam Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (4/227) ve İmam Dârimî'nin *Sünen*'inde (2/246) hasen senedle rivayet edilmiştir.

[405] *Sahih-i Müslim*, 2553.

Birinci hadiste geçen “iyilik” terimi, güzel ahlakın ve iyiliklerin tamamını değil, büyük çoğunluğunu kapsayan geniş bir anlam taşımaktadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “*Hacc Arafat’tır*” ifadesi buna örnek verilebilir; yani Zilhicce ayının 9. günü Arafat’ta bulunmak haccın temel rükünlerindedir.

İyilik hem içten hem de dıştan yapılan amelleri, yani kalbe, dile ve diğer beden azalarına yönelik çok anlamlı bir kavramdır. Bu hususta şöyle buyrulmuştur: **“İyilik, yüzlerinizi doğuya ya da batıya çevirmek değildir. Asıl iyilik; Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara ve Peygamberlere iman eden, sevdiği malı akrabalara, yetimlere, yoksullara, misafirlere, dilencilere ve kölelerin özgürlüğüne harcayan; namaz kılan, zekât veren, verilen sözde duran, sıkıntı ve hastalıkta, savaşta sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır. İşte onlar takva sahipleridir.”** (Bakara, 177)

Ayet incelendiğinde, iyiliğin kalp, dil ve diğer beden azalarla ilgili davranışları kapsadığı anlaşılır. Bazen hadislerde “el-birr / iyilik” terimi kullanıldığında özellikle anne-babaya iyilik kastedilir. İslam alimleri “birrül-vâlideyn” (anne-babaya iyilik) üzerine çok sayıda eser kaleme almışlardır.

Anne-babaya iyilik Kur’an’da da özel bir yer tutar: **“Rabbın yalnız Kendisine kulluk etmenizi ve ana-babaya iyilik yapmanızı kesin olarak emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlılık çağına erişirlerse sakın onlara ‘Öf!’ bile deme, onları azarlama, onlara gönül alıcı tatlı ve güzel söz söyle! Onlara şefkatle yaklaşarak, tevazu kanadlarını indir. ‘Ey Rabbim! Onlar, beni küçükken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, Sen de onlara merhamet et’ diye dua et.”** (İsra, 23-24)

Ayrıca Meryem sûresi’nin 13-14. ayetlerinde şöyle buyrulur: **“O (Yahya), Allah’tan sakınan, anne-babasına iyilik eden, kibirli ve asi olmayan biriydi.”**

Bazen “iyilik” kelimesi “takva” ile birlikte kullanılır. Nitekim ayette şöyle buyrulmuştur: **“İyilikte ve takvâda (Allah’a karşı gelmekten sakınmada) birbirinizle yardımlaşın.”** (Maide, 2)

Bu ayette geçen “iyilik,” her türlü hayrı; “kötülük” ise her türlü şerri ifade eder. Hadiste “*İyilik, güzel ahlaktır*” buyrulmuştur. İslam âlimleri güzel ahlakı üç bölüme ayırmışlardır:

* Birincisi, kulun Allah’a karşı sergilediği ahlaktır ki bu, ahlakın en yüce derecesidir. Bu, Allah’a iman etmeyi, O’nun emirlerini yerine getirmeyi ve yasaklarından sakınmayı kapsar. Daha önce geçen Bakara sûresi’nin 177. ayeti de bu anlamı desteklemektedir. Demek ki insanın Allah katında, ahlak sahibi sayılması için tevhid ehli olması lazımdır. Bu da müşrik, inkârcı, münafık ve zalimlerin Allah nezdinde gerçek ahlak sahibi sayılmayacaklarını gösterir. Zira ahlaklı olmak, Allah’ın emirlerini yerine getirmeye bağlıdır ve bu ahlak, Peygamberlerin, özellikle de Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlakına uygun olmalıdır. Zira onun ahlakı Kur’an’a uygun idi; Yüce Allah, Kur’an’da, onun yüce bir ahlak üzere olduğunu bildirmiştir.

* Güzel ahlakın ikinci derecesi, müminin Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e karşı gösterdiği ahlaktır. Bu da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iman etmeyi, onun emirlerine uymayı ve yasaklarından kaçınmayı içerir. Bu bağlamda Sufyân b. Uyeyne *rahimehullah* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlık için en büyük ölçüdür. Bütün işler onun ahlakı, hayat tarzı ve tuttuğu yol ile karşılaştırılır. Bu ölçüye uygun olanlar hak, ona aykırı olanlar ise batıldır.”^[406]

* Güzel ahlakın üçüncü derecesi, kişinin diğer insanlara karşı sergilediği ahlaktır. Bu da insanın başkalarına yaptığı her türlü iyiliği kapsar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* güzel ahlakın fazileti hakkında şöyle buyurmuştur: “*Sizin en hayırlınız, ahlakı en güzel olanınızdır.*”^[407]

Yine şöyle buyurmuştur: “*Bana en sevimli olanınız ve kıyamet günü meclisime en yakın olanınız, ahlakı en güzel olanlarıdır.*”^[408]

Bu konuyu daha önce 25. ve 26. hadislerin şerhinde ayrıntılı olarak ele almıştık.

[406] *el-Câmi’ li Ahlâki’r-râvi ve Adâbi’s-Sâmî*, 1/9.

[407] *Sahih-i Buhârî*, 3559.

[408] *Sünen-i Tirmizî*, 1/363; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 791.

* Sonra, ele aldığımız hadiste “Günah ise içinde bir huzursuzluk oluşturan ve insanların onu bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.” denilmektedir. Bu, günahın tanımıdır. Buradan açıkça anlaşılır ki bu iki özellik işlenen amelin günah olduğuna delalet eder. Müslüman bir kişi günah işlemeyi düşündüğünde kalbindeki nasihatçi ona bu davranışın günah olduğunu hatırlatır. Altıncı hadisin şerhinde her müminin kalbinde bulunan ve o kişi günah kapısını açmak istediğinde “Vay haline, o kapıyı açma; açarsan mutlaka içeri gireceksin” diyen nasihatçiden bahsetmiştik. Bu hadiste “günah” denildiğinde iyiliğin tam karşısı kasdedilmektedir. Maide sûresi’nin 2. ayetinde şöyle buyrulur: **“İyilikte ve Allah’tan korkup kötülükten sakınmada birbirinize yardım edin; günah işleme ve düşmanlıkta birbirinize yardım etmeyin.”**

Dikkat edin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* günahı ne kadar net tanımlamıştır: “Günah ise içinde bir huzursuzluk oluşturan ve insanların onu bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.”

Anlaşıldığı üzere, birçok mümin günah işlerken, mesela zina yaptığında, işlediği amelden utanır ve kimse öğrenmesin diye kalbi hep rahatsız olur ve endişe duyar. Ancak bazı insanlar o kadar kötü şeyler yapar ki bu fiiller onlar için alışılmış olur ve utanmaz hale gelirler; hatta yaptıkları kötülüklerle övünürler. Böyeleri, Müslüman olsalar bile Allah günahlarını affetmez. Bu konuda gelen hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin tümü affedilir; sadece alenen günah işleyenler hariç. Mesela bir kimse gece bir günah işler, sabah Allah onun bu günahını örtmesine rağmen, o, dostlarına ‘Ey filan kişi, ben bu gece şunu yaptım’ der. Gece Rabbü’l-Âlemîn onun günahını örter, sabah ise o kişi Allah’ın bu örtüsünü kaldırır.”^[409]

Allah Rasûlü’nün bu ifadesinden şu neticeye varılmaktadır: Böyeleri tevbe etmedikçe günahları bağışlanmayacaktır. Bu hadis daha önce şerh ettiğimiz üç hadise benzemektedir: “Kim şüpheli işlerden uzak durursa dinini ve namusunu korumuş olur,” “Seni şüpheye düşüreni bırak, seni şüpheye düşürmeyene bak.” ve “İlk Peygam-

[409] Sahih-i Buhâri, 6069.

berlik sözlerinden insanlarda kalan söz şudur: ‘Utanmıyorsan istediğini yap.’”

✽ İmam Nevevî'nin naklettiği diğer hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Vâbisâ b. Mâbed *radıyallahu anh*'a şöyle buyurmuştur: “İyilik, senin içini rahatlatan ve kalbinin ondan emin olduğu huydur.” Yani kişinin içten hissettiği ve kalbinin tasdik edip razı olduğu şey iyiliktir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bunun ancak kalbi sağlıklı ve niyeti samimi olan müminler için geçerli olmasıdır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünden anlaşılıyor ki bir müminin herhangi bir amel hususunda içinin rahat ve kalbinin huzurlu olması, o amelin iyi bir amel olduğuna işarettir.

Bu konuda İbn Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Allah kullarının kalbine baktı ve kalpleri arasında Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbinin en hayırlı kalp olduğuna hükmetti; sonra onu seçip bütün insanlara Peygamber olarak gönderdi. Sonra kullarının kalbine tekrar baktı ve kalpleri arasında Peygamberimizin ashabının kalbinin hayırlı kalp olduğuna karar verdi; onları da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dostu ve sırdaşı yaptı. Onlar Allah Rasûlü ile din yolunda birlikte savaştılar. Bu sebeple ashabın iyi saydığı her şey iyidir, kötü saydığı her şey ise kötüdür.”^[410]

İbn Mes'ûd *radıyallahu anh*'ın bu sözü şu anlamdadır: İman sahibi ve bilinçli müminin, iyilik yaptığında kalbi rahatlar ve huzur bulur, günah işleyeceği zaman ise kalbi rahatsız olur.

İkinci hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Vâbisa'ya, “Kalbine danış!” buyurması ve ardından “İnsanlar sana tekrar tekrar fetvalar verseler bile” demesi şu gerçeğe delildir: Eğer bir söz veya fiil kişinin içini huzursuz eder ve kalbini şüpheye düşürürse, selametli olan, onu terk etmektir; insanlar o fiilin güzel olduğunu söyleseler bile. Burada dikkat çekilmesi gereken husus şudur: Bir kimseye yanlış fetva veren ve onun kalbini şüpheye düşüren kişi, bilgisiz biri veya ilim ehli olduğunu iddia eden bir cahil olabilir. Bu nedenle mümin kişi, bilmediği şeyleri gerçekten bilenlerden, yani Rabbânî âlimlerden öğrenmeli-

[410] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/379; *el-Müstedrek*, Hakim, 3/78-79.

dir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu tür kimseler hakkında şöyle buyurmuştur:

“Allah ilmi, kullarının kalbinden söküp alarak ortadan kaldırmaz. Ancak ilmi, âlimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle kaldırır. Öyle ki, sonunda hiçbir gerçek âlim kalmaz. Bunun üzerine insanlar cahilleri önder edinir, onlara fetva sorarlar. Onlar da kendiliklerinden fetva verir, hem kendileri sapar hem de insanları saptırırlar.”^[411]

Böyle sözde “âlimler” çoğu zaman insanları dünya menfaatleri uğruna ya da şahsî çıkarları için hak yoldan saptırırlar. Kimi zaman ise soruyu soran kişiyi sıkıntılı durumdan kurtarmak ya da ona yakınlığı sebebiyle veya başka şahsî nedenlerle, aklına ilk geleni fetva olarak sunarlar. Hâlbuki Yüce Allah bu hususta şöyle buyurur:

“De ki: Rabbim, açık ya da gizli her türlü kötü fiili, günahı, haksız yere zulmetmeyi, hakkında Allah’ın hiçbir delil indirmediği şeyleri O’na ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.” (A’raf, 33)

Yüce Allah yine şöyle buyurmaktadır: **“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi yaptıklarından sorguya çekilecektir.”** (İsrâ, 36)

Bu bağlamda Abdullah b. Mesud’un güzel bir sözü vardır: “Kendisine yöneltilen her soruya cevap veren kimse delidir.”^[412] Sahabî burada, bir kimsenin, ne kadar âlim olursa olsun her şeyi bilemeyeceğini ifade etmektedir. Zira her şeyi bilen, yalnızca Allah’tır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde ölçüsüzce fetva veren kimselerin ahir zamanda ortaya çıkacağına dair şöyle buyurur:

“Ahir zamanda ümmetim içinde öyle kimseler zuhur edecek ki onlar size, sizin de atalarınızın da işitmediği şeyleri anlatacaklar. Onlardan uzak durun, onları da kendinizden uzak tutun.”^[413]

[411] *Sahih-i Buhârî*, 7307.

[412] *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, 8/106/8831.

[413] *Sahih-i Müslim*, 6.

* Bahsi geçen hadisle ilgili bir meseleye daha dikkat çekmek gerekir. Bu da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “*Sen kalbine bak!*” sözüdür.

Özellikle belirtelim ki bu ifade, Allah'a iman eden ve O'ndan korkan kimseler içindir. Zira Allah'tan korkmayan birçok insanın kalbi günah işlediğinde hiçbir rahatsızlık duymaz. Bu bağlamda şu soru ortaya çıkmaktadır: “Bir kimse bir âlime yahut ilim ehline bir mesele sorar da ardından kalbinde bir huzursuzluk hissederse, aynı soruyu başka bir âlime sorabilir mi?” Cevabı şudur: Evet, sorabilir. Hatta bazen başkasına sorması şarttır. Çünkü şeriat, şahsiyetlere değil; delile, yani Kur'an'a, hadislere ve sahabenin icmâna dayanır. Bu hususta Ali b. Ebu Tâlib *radiyallahu anh*'in güzel bir sözü vardır. O şöyle demiştir: “Hak, şahıslara göre tanınmaz, bilakis şahıslar hakka göre tanınır. Hakkı tanı, ona tabi olanları da tanıyacaksın.”

* * *

Sonunda, bu gaye ile, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde yer alan dualarla Allah'a yönelir ve şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنَّا سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنَّا سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ»

“Allah'ım, bizi en güzel ahlâka ilet, zira onun en güzeline yalnız Sen iletebilirsin. Kötü ahlâktan da bizi uzaklaştır, zira onun kötüsünden yalnız Sen uzaklaştırabilirsin.”^[414]

«اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقَنَا فَأَحْسِنْ خُلُقَنَا»

“Allah'ım, bedenimizi güzel yarattığın gibi ahlâkımızı da güzelleştir.”^[415]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

“Allah'ım, kötü ahlâktan, çirkin amellerden ve sapkın hevâlerden Sana sığınırız.”^[416]

[414] *Sahih-i Müslim*, 1/534.

[415] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/403; *Sahihu't-Tergib ve't-terhib*, 2657.

[416] *Sahih-i Sünen-i Tirmizî*, 3/184.

SÜNNETE SARILMAK VE BİD'ATLERDEN SAKINMAK

عَنْ أَبِي نَجِيحِ الْعَرَبَاذِيِّ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَوْعِظَةً وَجِلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَأَنَّهَا مَوْعِظَةٌ مَوْدِعٌ فَأَوْصِنَا، قَالَ: أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَصُوا عَلَيْهَا بِالتَّوَجُّدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

رواه أبو داود [رقم: ٤٦٠٧]، والترمذي [رقم: ٢٦٦] وقال: حديث حسن

صحيح.

Ebû Necîh el-İrbâd b. Sâriye *radiyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize öyle vaaz etti ki bu vaazdan dolayı kalpler ürperdi. Biz de dedik ki: ‘Yâ Rasûlallah, bu sanki bir veda hutbesidir. Öyleyse bize tavsiyede bulun.’ Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘Size, Allah’a takvalı olmanızı, başınıza bir köle bile emîr tayin edilse onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Zira sizden kim hayatta kalırsa pek çok ihtilaf görecektir. O hâlde benim sünnetime ve hidayet üzere olan Hulefâ-yi Râşidîn’in sünnetine sımsıkı sarılın. Onlara azı dişlerinize tutunun. Sonradan ortaya çıkarılan bid’atlerden şiddetle sakının. Çünkü her bid’at, dalâlettir/sapıklıktır.’”

Bu hadisi Ebû Dâvûd (Sünen, 4607) ve Tirmizî (Sünen, 266) rivayet etmişlerdir. Tirmizî, “Bu hadis hasen-sahihtir.” demiştir.

Hadiste geçen “vaaz” ifadesiyle; akide ve şeriatla ilgili her türlü söz ve amel ile birlikte insanlara iyiliği emretmek ve onları kötülüklerden sakındırmak da kastedilmektedir.

Yüce Allah, Kur'an'ın tamamını bir vaaz ve öğüt olarak nitelendirmiştir. Nitekim Yûnus sûresi'nin 57. âyetinde şöyle buyrulmuştur: **“Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerde olana şifa, müminler için bir hidayet rehberi ve rahmet gelmiştir.”**

Hadiste İrbâd b. Sâriye *radiyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vaazının etkileyciliğini özellikle vurgulamaktadır. O, bu vaazın belîğ olduğunu, kalpleri titrettiğini ve sahâbeyi ağılattığını ifade etmiştir.

İbn Receb bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “Vaazın belîğ olması, onun güzel bir üsluba sahip olması demektir. Zira bu sayede kalplere işler ve onları etkisi altına alır. Belâgat; düşüncüyü açık, düzgün ve ikna edici bir dille ifade etme ve onu insanların kalbine en güzel biçimde ulaştırma yeteneğidir.”^[417]

En belîğ söz, Allah'ın kelâmıdır. Öyle ki, gerçek müminlerin, bu kelâmı işittiklerinde kalpleri ürperir, gözleri yaşla dolar. Bu konuda En-fâl sûresi'nin 2, 3 ve 4. âyetlerinde şöyle buyrulur: **“Müminler ancak Allah anıldığında kalpleri ürperen, O'nun âyetleri okunduğunda imanları artan, yalnızca Rablerine tevekkül eden, namaz kılan ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak eden kimselerdir. İşte onlar gerçek müminlerdir.”**

Ayrıca Mâide sûresi'nin 83. âyetinde Hristiyanlardan şöyle bahsedilir: **“Onlar Rasûl'e indirilen vahyi işittiklerinde, hakkı tanımalarından ötürü gözlerinden yaşların boşaldığını görürsün.”**

* Şerhettiğimiz hadiste İrbâd b. Sâriye *radiyallahu anh*, sahabîlerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kendilerine tavsiyede bulunmasını istediklerini haber vermiştir. Bu durum ashâbın hayırlı bilgileri öğrenmeye ne kadar istekli olduklarını açıkça göstermektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara öncelikle Allah'tan sakınmayı emretmiştir. Zira bu, Allah'ın, tüm Peygamberlerine, dolayısıyla da insanlığa yaptığı ortak bir tavsiyedir. Nisâ sûresi'nin 131. âyetinde şöyle buyrulmuştur: **“Andolsun, sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size, ‘Allah'tan sakının’ diye emrettik.”**

[417] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/111.

Ahzâb sûresi'nin 1. âyetinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyrulur: **“Ey Peygamber! Allah'tan kork!”**

Âl-i İmrân sûresi'nin 102. âyetinde müminlere şöyle seslenilir: **“Ey iman edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkun!”**

Haşr sûresi'nin 18. âyetinde de şöyle buyrulmaktadır: **“Ey iman edenler! Allah'tan sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”**

Bu âyetlerden açıkça anlaşıldığı üzere hem Peygamberlere hem de onlara tâbi olanlara “takva” emredilmiştir.

“Takva” kavramı daha önce açıklanmıştı. Ancak burada onun en kapsamlı tanımını hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu tanım, Talk b. Habîb el-Basrî *rahimehullah*'a aittir. O şöyle demiştir: “Takva; Allah'ın nuru üzere, yani Kur'an'a ve Sünnet'e uygun biçimde, sevabını Allah'tan umarak Allah'a itaat etmek; yine Allah'ın nuru üzere, O'nun azabından korkarak Kur'an'a ve Sünnet'e uygun şekilde günahlardan sakınmaktır.”^[418]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sahabîlerine yaptığı tavsiyelerden biri de kendi içlerinden seçilen halifenin emirlerine kulak verip ona itaat etmeleriydi. Nitekim âyette şöyle buyrulmuştur: **“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (yöneticilere) de.”** (Nisâ, 59)

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Allah'tan korkun, beş vakit namazınızı kılın, Ramazan orucunu tutun, malınızın zekâtını verin ve Müslüman yöneticinize itaat edin. Böylece Rabbinizin cennetine girersiniz.”*^[419]

Özellikle belirtelim ki eğer halife, Allah'ın ve Rasûlünün emrine aykırı bir talimat verirse bu emre itaat edilmez. Nitekim bir yönetici insanları yakmayı emrederse, bu buyruk yerine getirilmez. Zira sahih sayılan bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyur-

[418] *el-Musannef*, İbn Ebî Şeybe, 30993.

[419] *Sünen-i Tirmizî*, 2/516; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 867.

muştur: “Yaratıcıya (Allah’a) isyan olan bir işte yaratılmışa (kula/emîre) itaat yoktur!”^[420]

Bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’a ve Rasûlüne isyan içermediği sürece emîri dinlemek ve ona itaat etmek vaciptir. Ancak Allah’a ve Rasûlüne isyan emredildiğinde ne (emredene) itaat edilir ne de bu buyruk dinlenir.”^[421]

Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ordu hazırladı ve Ensar’dan birini onlara emîr tayin etti. Askerlere, onu dinleyip itaat etmelerini emretti. Yolculuk sırasında askerler emîri öfkelenirdi. Emîr de onlara odun toplamalarını emretti. Ardından bu odunları yakmalarını söyledi. Ateş yakılınca onlara şöyle dedi: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana itaat etmenizi emretmedi mi?” Onlar “Evet” deyince emîr, “Öyleyse ateşe girin” dedi. Askerler birbirlerine bakıp şöyle dediler: “Biz bu dini Cehennem ateşinden korunmak için kabul ettik. Biz ateşe girmeyiz.” Sonra emîr sakinleşti. Dönüşte olup biteni Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e anlattılar. Bunun üzerine o da şöyle buyurdu: “Eğer ateşe girseydiniz oradan bir daha çıkamazdınız. Emîre, ancak Allah ve Rasûlünün emrine uygun işlerde itaat edilir.”^[422]

Özellikle belirtelim ki emîre itaat, İslam dininin temel esaslarından. Ebû Muhammed el-Berbehârî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Bir kimsenin yöneticilere beddua ettiğini görürsen bil ki o, nefsinin arzularına uyanlardandır. Ama biri yöneticiler için Allah’tan ıslah dileğinde bulunuyorsa bil ki o, Sünnet ehliendir (inşâallah).”

Yine rivayet edilir ki Fudayl b. İyâd *rahimehullah* şöyle demiştir: “Eğer bir duamın kabul olacağını bilseydim, onu yöneticinin ıslahı için yapardım.”^[423]

✽ Şerhettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına, yöneticileri bir köle dahi olsa ona itaat etmelerini tavsiye etmiştir. Oysa hadislerde geçtiği üzere ve İslâm ulemasının ittifakına göre, köle,

[420] *Müsned-i İmam Ahmed*, 5/66; *Silsiletü'l-Ehâdîs-i-Sahîha*, 179.

[421] *Sahîh-i Buhârî*, 2955.

[422] *Sahîh-i Müslim*, 1840.

[423] *Şerhu's-Sünne*, 116.

halife olamaz. Burada “köle” ifadesi, sözün etkisini artırmak amacıyla mecazî bir biçimde kullanılmıştır. Bu da delildir ki şeriat, yöneticilere başkaldırmayı yasaklamıştır. İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-Kübrâ* adlı eserinde şöyle rivayet eder: İbnü’l-Eş’as, Haccâc b. Yûsuf’a karşı ayaklandığında Ukbe b. Abdilgâfir, Ebû’l-Cevzâ, Abdullah b. Gâlib ve beraberindeki bazı kimseler Hasan el-Basrî’nin yanına gelip şöyle dediler: “Ey Ebû Saîd! Halkın kanını döken, mallarını gasp eden, namazı terk eden ve nice haram işleyen bu zâlime karşı savaşmamız hakkında ne dersin?” Hasan el-Basrî onlara şöyle cevap verdi: “Ben size onunla savaşmayı tavsiye etmem. Çünkü bu, Allah’ın gönderdiği bir belaysa, siz bunu kılıçla engelleyemezsiniz. Yok eğer bu bir imtihansa, o hâlde Allah hükümünü verinceye kadar sabredin. Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

* Hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sahabîlerine, gelecekte birçok ihtilafla karşılaşacaklarını da haber vermiştir. Bu durum onun Peygamberliğini ispatlayan delillerden biridir. Çünkü yalnız Peygamberler vahiyle geleceğe dair haber verebilirler. Nitekim onun vefatından sonra mürtedler, haricîler ve çeşitli fırkalar ortaya çıkmıştır. Bu konuda gelen sahih bir hadiste Huzeyfe b. Yemân *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Biz daha önce cahiliye ve kötülük içindeydik. Allah bize bu hayrı nasip etti. Bu hayırdan sonra tekrar şer gelecek mi?” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Evet.” Ben sordum: “Bu şerden sonra yine hayır olacak mı?” Buyurdu ki: “Evet, ancak içinde karışıklık bulunan bir hayır.” Ben tekrar sordum: “O karışıklık nedir?” Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Benim sünnetime tâbi olmayan kimseler olacak.”

Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bidatların ve fırkaların ortaya çıkacağını kastetmiştir.

Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sahabîlerine ve genel olarak tüm Müslümanlara, kendi sünnetine ve Hulefâ-yi Râşidîn’in sünnetine tâbi olmalarını tavsiye etmiştir. Burada *Hulefâ-yi Râşidîn*’den maksat Ebû Bekir es-Siddîk, Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân ve Ali b. Ebû Tâlib’dir. Bu konuda gelen başka bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Nübüvvet hilâfeti otuz yıl sürecek. Sonra

Allah dilediğine hükümranlık verecektir.”^[424] Demek ki bu otuz yıllık süre, dört Raşid Halifenin hilâfet dönemine işaret etmektedir.

Burada yeri gelmişken belirtelim: Ebû Bekir es-Sıddîk 2 yıl 3 ay 10 gün, Ömer b. el-Hattâb 10 yıl 6 ay 8 gün, Osman b. Affân 11 yıl 11 ay 9 gün, Ali b. Ebû Tâlib *radiyallahu anhum* ise 4 yıl 9 ay 7 gün hilâfet makamında bulunmuştur. Bu dört halifenin hilâfete geliş şekilleri birbirinden farklıdır. Ebû Bekir sahâbenin icmâsı ile halife seçilmiş, ardından o, Ömer’i kendisinden sonraki halife olarak tayin etmiştir. Ömer ise hilâfet işini altı kişilik bir şûranın inisiyatifine bırakmış, şûra da Osman’ı halife olarak belirlemiştir. Nihayet Osman şehit edildikten sonra da Medine halkı Ali’ye biat etmiş ve onu halife seçmiştir.

Osman *radiyallahu anh*’ın hilâfeti döneminde önce Hâricîler ortaya çıkmış, ardından tarih boyunca çeşitli fırkalar teşekkül etmiştir. Bu fırkalar hakkında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* önceden şöyle buyurmuştur: “Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; bunların biri hariç hepsi Cehenneme girecektir.” Sahabîler, “Cennetlik olanlar kimdir ey Allah’ın Rasûlü?” diye sorduklarında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Onlar cemaatin yolunu izleyenlerdir.”^[425]

Başka bir rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Onlar, benim ve ashâbımın yolunu izleyenlerdir.”^[426]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden bir topluluk, (kıyamet kopuncaya dek) hakkı görünür kıla-cak, onları terk edenler onlara zarar veremeyecek; Allah’ın emri gelinceye kadar bu durumda devam edeceklerdir, onlara karşı çıkanlar ve onları küçük düşürmek isteyenler, onlara hiçbir zarar veremeyecektir.”^[427]

İbn Receb *rahimehullah* bu hadis-i şerifi açıklarken şöyle demiştir: “‘Sünnet,’ ‘yol’ demektir. ‘Râşid halifelerin sünneti’ denildiğinde, onların ibadetle ilgili hem inanç esasları hem amelî uygulamaları hem de

[424] *Sünen-i Ebû Davud*, 4646; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 459.

[425] *Sahih-i Sünen-i Ebû Davud*, 3/63.

[426] *Sahih-i Sünen-i Ebû Davud*, 5/26.

[427] *Sahih-i Müslim*, 6/52-53.

sözlü ifadeleri kastedilir. Bu, kâmil sünnet kabul edilir. Bu sebeple selef âlimleri sayılan bütün bu unsurları sünnet kapsamında saymışlardır.”^[428]

* İmam Nevevî *rahimehullah*'ın naklettiği hadisin sonunda şöyle buyrulmaktadır: “*Dine sonradan sokulan yeniliklerden sakının; çünkü her yenilik, bir dalalettir/sapıklıktır.*”

İmam Ebû Dâvûd *rahimehullah*'ın bir rivayetinde ise bu uyarı daha tafsilatlı bir şekilde şöyle ifade edilmiştir: “*Dine sonradan sokulan yeniliklerden sakının; zira her yenilik, bidattir; her bidat ise dalalettir/sapıklıktır.*”^[429]

Bil ki kim İslam'da aslı olmayan bir ameli din adına dine eklerse yahut kendisi herhangi bir bidati işlerse, onun ameli reddedilir ve o büyük bir günah işlemiş olur. Bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim dinde bir bidat ihdas ederse yahut bir bidatçıyi barındırırsa, Allah'ın lâneti onun üzerine olsun.*”^[430]

Eğer bir kimse yalnızca bidat işlemekle kalmayıp başkalarını da bu bidate davet etmişse, kendisi de o kimselerin işlediği günahlar kadar günah kazanır. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurur: “**Kıyamet gününde, yalnız kendi günahlarını değil, bir de bilgisizlik yüzünden saptırdıkları kimselerin günahlarından bir kısmını da yüklensinler! Dikkat et, yüklendikleri şey ne kötüdür!**” (Nahl, 25)

Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu duruma işaretle, İslâm'da güzel bir yol ortaya koyan kimsenin hem kendi sevabını hem de onunla amel edenlerin sevabı kadar sevap kazanacağını, buna karşılık kötü bir yol ihdas eden kimsenin ise hem kendi günahını hem de onunla amel edenlerin günahı kadar günahı yükleneceğini beyan etmiştir.^[431]

Günümüzde birçok kimse dine ait olmayan bazı ibadetleri dine dâhil etmekte ve bunları *güzel bid'atler* olarak nitelendirmektedir. Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylemediği sözleri söylemek-

[428] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/120.

[429] *Sünen-i Ebû Davud*, 4607.

[430] *Sahih-i Buhârî*, 1870; *Sahih-i Müslim*, 1366.

[431] *Sahih-i Müslim*, 6975.

te ve hükmünü istisna etmediği şeyleri istisna etmektedirler; ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hiçbir hadisinde “güzel bid’at” diye bir amel olduğunu bildirmemiş, aksine sahih bir hadiste “her bid’at sapıklıktır” buyurmuş ve hiçbir istisna yapmamıştır; yani “flan güzel bid’at hariç bütün bid’atler sapıklıktır” dememiştir.

✽ Şimdi gelin seleften bazılarının bid’at hakkında ne söylediğine bakalım: Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: “İnsanlar bid’atleri; dine ilave edilen yenilikleri güzel amel saysa da her bid’at sapıklıktır.”^[432]

Abdullah b. Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Sünnete uyun, bid’at çıkarmaktan sakının; bu sizin için yeterlidir.” Ayrıca şöyle demiştir: “Sünnet olarak kabul edilen amellerde orta yolu tutmak, dinden olmayan yeniliklerde aşırıya kaçmaktan daha hayırlıdır.”^[433]

Ömer b. Abdülaziz *radıyallahu anhuma* şöyle tavsiye etmiştir: “Sizlere, Allah’tan korkmayı ve O’nun emirleriyle yetinmeyi öğütlerim; ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in emirlerine itaat etmeyi ve ondan sonra insanların ortaya koyduğu yeniliklerden uzak durmayı tavsiye ederim.”^[434]

İbn Sirin *rahimehullah* şöyle demiştir: “Müslümanlar önceleri isnad hakkında soru sormazlardı. Ne zaman fitne meydana geldi, ‘Ravilerinizin isimlerini bize söyleyin’ denmeye başlandı; o zaman sünnet ehline dikkat edilir ve onların hadisleri kabul edilir oldu, bid’at ehline de dikkat edilir ve onların hadisleri reddedilir oldu.”^[435]

Ayrıca İmam Mâlik b. Enes *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim İslam dininde güzel bid’at olduğunu söylese, o, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Allah’ın dinine ihanet ettiğini iddia etmiş olur; çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

[432] *Şerhu Usuli İ’tikadi Ehli’s-sünne ve’l-Cemâ’a*, el-Lalekâî, 126; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 6/526.

[433] *el-Müstedrek*, 352; *Süneni’l-Kübrâ*, el-Beyhakî, 4522; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 5/11.

[434] *Hilyetü’l-Evliyâ*, 5/338; *el-İbanetu’l-Kübra*, 163.

[435] İmam Müslim’in *Sahîh* adlı eserinin mukaddimesi, 27.

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾

“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim.” (Mâide, 3)

İmam Mâlik *rahimehullah* bu ayetin devamı manasında dedi ki: “O gün dinden olmayan bir şey bugün de dinden olamaz.”^[436]

İmam Mâlik *rahimehullah* şöyle demek istemiştir: Allah dini kamil şekilde tamamladıktan sonra kim dinde eksiklik olduğunu iddia ederse, o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in dini tam olarak insanlara tebliğ etmediğini iddia etmiş olur.”

Ayrıca Ebû Osman en-Nisâbü’rî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim sünnete ait bir sözü ve ameli yerine getirirse, konuşurken hikmetle konuşur; kim nefsinin arzularına uyarsa, konuşurken bid’ate yol verir.”^[437]

***

Son olarak, bu bilinçle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sünnetinde yer alan dualarla Allah’a sığınıyor ve O’na şöyle niyaz ediyoruz:

«يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ»

“Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım! Kalplerimizi dinin üzere sabit kıl!”^[438]

«يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ، صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ»

“Ey kalpleri dilediği yöne sevk eden Allah’ım! Kalplerimizi Sana itaate yönelt!”^[439]

[436] *el-İ’tisâm*, eş-Şâtibi, 1/49.

[437] *Hilyetü’l-Evliyâ*, 10/244.

[438] *Sünen-i Tirmizî*, 3517; *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 2091.

[439] *Sahih-i Müslim*, 2654.

İSLAM'IN TEMELLERİ, HAYRIN KAPILARI VE DİLİ KORUMANIN ÖNEMİ

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَحْبَبْتَنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ، قَالَ: «لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيْسَ بِعَمَلٍ عَلَى مَنْ يَسْرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ: تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَخُجُّ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جَنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيبَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، ثُمَّ تَلَا: ﴿تَجَافَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿يَعْمَلُونَ﴾، ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَدُرُوزِهِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَدُرُوزُهُ سَنَامُهُ الْجِهَادُ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَكَ ذَلِكَ كُلِّهِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ وَقَالَ: كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا. قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخِذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: تَكَلَّمْتَ أُمَّكَ وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسَ عَلَى وُجُوهِهِمْ - أَوْ قَالَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ - إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟!».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ۲۶۱۶] وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Muâz b. Cebel *radıyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Rasûlü, bana, beni Cennet’e ulaştıracak ve Cehennemden uzaklaştıracak amel hakkında bilgi ver!” Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Gerçekten çok büyük bir şey sordun; ancak bu, Allah’ın kolaylık sağladığı kimseler için kolaydır: Allah’a ibadet eder, O’na hiçbir şeyi ortak koşmaz, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Ramazan orucunu tutar ve Beytullah’ı haccedersin.” buyurdu. Ardından, “Sana hayrın kapılarını göstereyim mi?” diyerek şöyle devam etti: “Oruç bir kalkandır; sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi günahları siler; gecenin bir vaktinde kişinin kıldığı namaz da (böyledir).” Sonra, “Onlar yataklarından kalkarak korku ve umut içinde Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan

infak ederler. Yaptıklarına karşılık olarak, kendileri için göz aydınlığı olacak ne nimetler saklandığını hiç kimse bilemez” (Secde, 16-17) âyetini okudu. Sonra, “Sana dinin temelini, direğini ve zirvesini haber vereyim mi?” buyurdu. Ben, “Evet ey Allah’ın Rasûlü!” dedim. Buyurdu ki: “İşin temeli İslam’dır, direği namazdır, zirvesi ise cihaddır.” Ardından, “Sana bütün bunların özünü, hepsini toplayan şeyi haber vereyim mi?” buyurdu. Ben yine, “Evet ey Allah’ın Rasûlü!” dedim. Bunun üzerine dilini tutarak “Bunu tut!” buyurdu. Ben, “Ey Allah’ın Nebîsi! Konuştuğumuz şeylerden dolayı da mı sorguya çekileceğiz?” dedim, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Annen seni kaybetsin ey Muâz! İnsanları yüzüstü ya da burunları üzere Cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin kazandığı (günahlar) değil midir?!” buyurdu.

Bu hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve sıhhat bakımından “hasen-sahih” derecesinde olduğunu belirtmiştir.^[440]

Burada sahabî, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den dünya malı değil, doğrudan ahiret nimetini kazandıracak bir amel öğrenmek istemiştir. Nitekim sahabînin tamamı bu yüksek gayeye sahipti; onların en büyük arzusu Cennet’i kazanmaktı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de sahabîye bunun gerçekten yüce bir maksat olduğunu beyan etmiştir. Şüphesiz kim Cehennem’den uzaklaştırılır ve Cennet’e girdirilirse, o gerçek başarıya ulaşmış olur. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurur: “**Kim ateşten uzaklaştırılır ve Cennet’e girdirilirse, gerçekten kurtuluşa ermiştir.**” (Â-i İmrân, 185)

Bu, Allah için son derece kolaydır. Zira Allah, kimi Cennet’e ulaştıran yolda muvaffak kılar, o kimsenin bu yolun engellerini aşması da kolaylaşır. Kişinin buna erişebilmesi ise kendi iradesine ve yönelişine bağlıdır. Nitekim bu konuda Allah şöyle buyurmuştur: “**Kim verir, sakınır ve en güzeli (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, Biz de ona en kolay olanı kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder, kendini müstağ-**

[440] Sünen-i Tirmizî, 2616.

nî görür ve en güzeli yalanlarsa, Biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız.” (Leyl, 5-10)

“Allah sizin için zorluk istemez, bilakis sizin için kolaylık ister.” (Bakara, 185)

“Kim Allah’tan korkarsa, Allah onun işini kolaylaştırır.” (Talâk, 4)

Bununla birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bazı hadislerinde İslâm’ın kolay bir din olduğunu ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *“Şüphesiz bu din kolaydır; dini zorlaştıran hiç kimse yoktur ki din ona galip gelmesin...”*^[441]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: *“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”*

Bir rivayette Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: *“Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (günah olmayan hususlarda) kendisine iki seçenek sunulduğunda daima en kolay olanını tercih ederdi; şayet o işte günah varsa, ondan da insanların en çok sakınanı olurdu.”*^[442]

* Söz konusu hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir sahabîsine Cehennemden uzaklaştırıp Cennete ulaştıracak amelleri bildirip şöyle buyurmuştur: *“Allah’a ibadet eder, O’na hiçbir şeyi ortak koşmaz, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Ramazan orucunu tutar ve Beytullah’ı haccedersin.”* Bu beş temel ibadet hakkında, ikinci ve üçüncü hadislerin şerhinde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Aynı hadisin devamında şöyle buyrulmuştur: *“Oruç, bir kalkandır.”* Bu, orucun dünyada kişiyi günahlardan koruduğunu, âhirette ise Cehennem ateşinden muhafaza edeceğini gösterir. Orucun insanı günahlardan alıkoyduğuna dair bir diğer delil de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şu sözüdür: *“Ey gençler topluluğu! Sizden evlenmeye gücü yeten evlensin; zira evlilik, gözü ve iffeti koruyan en etkili yoldur. Evlenecek imkânı olmayan ise oruç tutsun; çünkü oruç, şehveti dizginler.”*^[443]

[441] *Sahih-i Buhârî*, 39.

[442] *Sahih-i Buhârî*, 3560.

[443] *Sahih-i Buhârî*, 1905; *Sahih-i Müslim*, 1400.

Oruç tutanın ahirette başarı kazanacağına dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onun yüzünü Cehennem ateşinden yetmiş yıllık mesafeye uzaklaştırır.” [444]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Cennette Reyân adında bir kapı vardır; Kıyamet günü oruç tutanlar bu kapıdan girecek, onlardan başkası oradan geçemeyecektir. O gün ‘Oruç tutanlar nerede?’ diye sorulacak ve oruç tutanlar ayağa kalkacaktır. Onlardan başkası bu kapıdan geçemeyecek, oruç tutanlar içeri girdikten sonra kapılar kapanacak ve bundan sonra hiç kimse bu kapıdan Cennete giremeyecektir.”[445]

Oruç, niyet edilerek, tan yeri ağarmasından gün batımına kadar yemek, içmek ve orucu bozan diğer davranışlardan sakınmaktır.

* Şerhettiğimiz hadiste ayrıca şöyle buyrulmaktadır: “Sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi günahları siler.” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sadakanın günahları silmesini suyun ateşi tamamen söndürmesine benzetmesi, sadakanın küçük günahların tamamını ortadan kaldırdığına delildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu sözle müminleri sadaka vermeye teşvik etmektedir. Hadislerin birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü herkes verdiği sadakanın gölgesi altında olacaktır.”[446]

Bir hadiste ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kıyamet gününde, Allah’ın yaratmış olduğu gölge altında bulunacak yedi sınıf insandan bahsetmiş, onlardan birini de “sağ eliyle verdiği sadakayı sol elinden gizleyecek kadar ihlâslı olan kimse” olarak zikretmiştir.[447]

* Yine üzerinde durduğumuz hadiste şöyle denilmiştir: “Gece nin bir vaktinde kişinin kıldığı namaz da [günahlarını siler].” Yani bu ibadet de kişinin günahlarının affına vesile olur. Ancak burada özellikle belirtelim ki namaz, yalnız küçük günahların silinmesine ve-

[444] *Sahih-i Buhârî*, 2840.

[445] *Sahih-i Buhârî*, 1896.

[446] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/147; *Sahihu’l-Câmi*, 4510.

[447] *Sahih-i Buhârî*, 1896.

sile olur; büyük günahların affı ise ancak samimi bir tövbeyle mümkündür.

* Hadiste, ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Secde suresi'nden iki ayet okuduğu bildirilir. Bu ayetler, gecenin bir bölümünü uykusuz geçirerek korku ve ümit içinde Rablerine yalvaran müminleri vafeder. Bu müminlerin benzer bir tanımlaması da Zâriyât Sûresi'nin 15, 16 ve 17. ayetlerinde yer alır:

“Şüphesiz, takva sahipleri cennet bahçelerinde ve pınar başlarında dırlar. Rablerinin kendilerine verdiğini alırlar. Çünkü onlar bundan önce iyilik eden kimselerdi. Onlar geceleri pek az uyurlardı, seher vakitlerinde ise bağışlanma dilerlerdi.”

Gece namazının fazileti hususunda pek çok sahih hadis rivayet edilmiştir. Bunların birinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Farz namazlardan sonra en faziletli namaz, gece kılınan namazdır.*”^[448]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrıca şöyle buyurmuştur: “*Gece namazı kılınız; zira o, sizden önceki salihlerin alışkanlıklarındandır, Allah'a yaklaştıran vesilelerden biridir, kötü amellerden alıkoyar, küçük günahları siler ve bedenî hastalıkları giderir.*”^[449]

Yine şöyle buyurmuştur: “*Ey insanlar! Selamlaşmayı yaygınlaştırın, ihtiyaç sahiplerini doyurun, akrabalık ilişkilerini gözetin ve herkes uykudayken gece namazıyla Rabbinize yönelin ki huzur ve esenlik içinde Cennete giresiniz.*”^[450]

* Şerh ettiğimiz hadisin bu bölümünde dikkat çekici incelikte bir nokta yer almaktadır. Şöyle bir soru akla gelebilir: Nahl sûresi'nin 98. ayetinde “**Kur'an okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!**” buyrulmuşken neden bu hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ayet okuduğu hâlde “*Eûzü billâhi mines-şeytânirracîm*” dememiştir?

[448] *Sahih-i Müslim*, 1163.

[449] *Sünen-i Tirmizî, Da'avât*, 112, (3543, 3544).

[450] *Sünen İbn Mâce*, 3251.

Bu sorunun cevabı şudur: Bahsi geçen ayet, tilavet amacıyla değil, sadece bir konuyu açıklamak ve delillendirmek için okunmuştur. Nitekim namazın secdesinde veya kabristanda Kur'an tilaveti yapmak mekruhtur; fakat Kur'an'daki bazı ayetleri dua niyetiyle okumak caizdir. Örneğin Haşr sûresi'nin 10. ayeti olan **“Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı kin ve haset bırakma!”** ayeti, dua maksadıyla okunabilir.

Hadisin devamında şu ifade yer almaktadır: *“Dinin temeli İslam, direği namaz, zirvesi ise cihaddır.”* Burada “dinin temeli” ifadesiyle, insanın varlık gayesi kastedilmektedir. Yani insan, bu dünyada Allah'a kulluk/ibadet etmek için yaratılmıştır. Bu bağlamda Zâriyât sûresi'nin 56. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **“Ben cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.”**

Hadiste geçen *“(dinin) direği namazdır”* ifadesiyle, farz olan beş vakit namaz kastedilmektedir. Gerçekten de namaz, dinin temel direğidir; onsuz bir müminin istikamet üzere sabit kalması mümkün değildir. Nitekim üçüncü hadisin şerhinde bu konuya değinip rivayetlere dayanarak belirtmiştik ki namaz, amellerin en faziletlisi olup Kıyamet gününde ilk olarak sorulacak (hesaba çekilecek) ibadettir. Kişi bu hesaptan geçerse kurtuluşa erip başarıya ulaşır; geçemezse hüsrana uğrayıp ziyan eder. Öyle ki, böyle bir kimse için o gün ne aydınlık ne delil ne de kurtuluş umudu kalır; üstelik Kıyamet gününde Karun, Firavun, Hâmân ve Ümeyye b. Halef ile birlikte haşredilir.

Hadisin devamında, cihadın dinin en yüce zirvesi olduğu haber verilmiştir. Gerçekten de Allah yolunda yapılan cihad, mümini diğer insanlardan ayıran üstün ve şerefli bir ameldir. Özellikle belirtelim ki burada geçen “cihad” ifadesiyle kastedilen, sadece ve sadece “lâ ilâhe illallah” kelimesini yüceltmek amacıyla yapılan mücadeledir. Bu hususa işaret eden bir hadisi Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: “Bir gün bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelerek şöyle sordu: ‘Bazı kimseler ganimet elde etmek, bazıları şan ve şöhret kazanmak, bazıları ise cesaretini göstermek için savaşıyor. Bunlardan

hangisi Allah yolunda cihad etmiş sayılır?’ Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘Kim Allah’ın kelimesi en yüce olsun diye savaşıyorsa, işte o, Allah yolunda cihad etmiş sayılır.’”^[451]

Şerh ettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Muâz b. Cebel *radıyallahu anh*’a bütün hayırları kapsayan bir amelden söz ederken, dilini korumasını öğütlemiştir. Gerçekten de dil, insan için büyük bir beladır; bir tek söz bile, kişiyi ya cennete ya da cehenneme götürebilir. Bu nedenle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, dilini korumayanın tüm hayırlardan mahrum kalacağını ifade etmesine sahabînin şaşırması üzerine şöyle buyurmuştur: “Annen seni kaybetsin ey Muâz! İnsanları yüzüstü ya da burunları üzere Cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin kazandığı (günahlar) değil midir?”

Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in “Annen seni kaybetsin!” ifadesi, zahiren beddua gibi görünse de aslında sahabîye beddua değil, aksine merhamet niyazıdır. Nitekim rivayet edilen başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’ım! Ben de bir insanım; insanlar gibi öfkelenirim. Eğer ümmetimden birini haksız yere incittiysem, bunu onun için bir temizlik ve rahmet kıl.”^[452]

İmam Müslim’in *Sahih*’inde, “Allah’ım, bunu onun için bir rahmet kıl!”^[453] ve “Bunu onun için bir kefarete ve kıyamet günü kendisini Sana yaklaştıracak bir vesile kıl!”^[454] buyrulmaktadır.

Bu meseleyi daha geniş izah eden ibretlik bir hadiste rivayet olunur ki Ümmü Süleym *radıyallahu anha*, bir yetim kızı himayesine almıştı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu yetim kızı görünce, “Sen o musun? Ne kadar da büyümüşsün! Allah seni daha fazla büyütmesin!” buyurdu. Kız ağlayarak Ümmü Süleym’in yanına döndü. Ümmü Süleym *radıyallahu anha* ona, ‘Kızım, neden ağlıyorsun?’ diye sordu. Kız, “Allah’ın Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem* bana beddua etti; büyümeyeceğimi

[451] *Sahih-i Buhârî*, 2810.

[452] *Sünen-i Ebû Davud*, 4659; *Silsiletü’l-Ehâdîs-i-Sahîha*, 1758.

[453] *Sahih-i Müslim*, 6781.

[454] *Sahih-i Müslim*, 6787.

yahut ömrümün uzamayacağını söyledi.” dedi. Bunun üzerine Ümmü Süleym *radiyallahu anha* örtüsünü toparlayarak telaşla dışarı çıktı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile karşılaştı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ‘Ey Ümmü Süleym, sana ne oldu?’ diye sorunca, o ‘Ey Allah’ın Nebîsi, yetimime beddua mı ettiniz?’ dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Ne olmuş ki ey Ümmü Süleym?” diye sorunca, Ümmü Süleym, “Yetimim, sizin onun büyümemesi ve ömrü uzamaması için dua ettiğinizi söylüyor.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tebessüm edip şöyle dedi: “Ey Ümmü Süleym! Bilmez misin ki ben Rabbime şöyle bir şart koştum: ‘Ben de bir insanım; insanlar nasıl hoşnut olur ve öfkelenirse ben de öyle olurum. O hâlde, ümmetinden herhangi birine, hak etmediği hâlde beddua edecek olursam, bunu onun için bir temizlik, bir arınma ve kıyamet günü onu Allah’a yaklaştıracak bir vesile kıl!’”^[455]

Hadisten açıkça anlaşıldığı üzere, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in herhangi bir sahabîye yaptığı beddua, o sahabî hakkında bir kefarete, hayır, bereket, rahmet ve kıyamet gününde Allah’a yakınlık vesilesidir. Bu sebeple birçok İslam âlimi, bu tür bedduaları sahabîlerin faziletine dâhil etmişlerdir. İmam Müslim, *Sahih*’inde, “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kimi lânetlediyse, kime sövdüyse veya kime beddua ettiyse, eğer o kimse buna layık değilse, bu onun için bir hayır, sevap ve rahmet sayılır.” başlığı altında, Ümmü Süleym *radiyallahu anha*’nın yetimiyle ilgili hadisten hemen sonra, Muaviye b. Ebî Süfyan *radiyallahu anh* hakkında gelen rivayeti aktarmıştır. Bu hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah onun karnını doyurmasın!”^[456]

İmam Müslim’in her iki hadisi aynı bölümde ve arka arkaya zikretmiş olması, Muâviye b. Ebî Süfyan *radiyallahu anh*’ın da bu nitelikteki kimselerden olduğuna işaret etmektedir. İmam Nevevî *rahimehullah* bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “İmam Müslim, bu hadisten, Muâviye *radiyallahu anh*’ın söz konusu bedduaya layık olmadığını anlamıştır. Bu nedenle hadisi bu bölümde rivayet etmiştir.”

[455] *Sahih-i Müslim*, 6792.

[456] *Sahih-i Müslim*, 6793.

Aynı şekilde pek çok İslam âlimi de bu hadisi Muâviye *radıyallahu anh*'in faziletleri arasında saymıştır. Zira gerçekte bu beddua onun hakkında hayırlı bir dua hükmündedir.”^[457] Bu görüşü destekleyen bir rivayette ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Muâviye için şöyle dua ettiği nakledilmiştir: “Allah'ım! Muaviye'ye kitabı ve hesabı öğret; onu azaptan koru”^[458]

Başka bir hadiste ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun için yine dua etmiş ve şöyle buyurmuştur: “Allah'ım! Onu doğru yolu gösteren kimselerden eyle; onu doğru yolda sabit kıl ve başkalarını da onun vasıtasıyla doğru yola iletmeyi nasip et!”^[459]

Bu hadislerden çıkan sonuç şudur: Her Müslüman, sahabîler hakkında hüsnüzan beslemeli, onlar hakkında yalnız hayır konuşmalı, kötü düşünmemeli, hataları hususunda susmalı; daima Allah'tan hem sahabîler hem de onların ardından gelen müminler için mağfret dilemelidir. Aksi takdirde büyük bir günah işlemiş olur ve cehennemlik hâle gelir. Nitekim bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti ashâbıma sövenin üzerine olsun!”^[460]

Bir başka hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Ashâbımı sövmeyin! Zira sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın sadaka verse de, onların bir avuç sadakasına, hatta onun yarısına bile ulaşamaz.”^[461]

Tüm bu rivayetlerden açıkça anlaşıldığı üzere, hakiki Müslüman dilini korumalı ve hiç kimseye eziyet etmemelidir. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müslüman, diğer Müslümanların, onun dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir.”^[462]

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Muâz b. Cebel *radıyallahu anh*'a, dilini koru-

[457] *Şerh alâ Müslim*, 2/325.

[458] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/127; *Silsiletü'l-Ehâdîsî's-Sahîha*, 3227.

[459] *Sünen-i Tirmizî*, 2/316; *Silsiletü'l-Ehâdîsî's-Sahîha*, 1969.

[460] *Silsiletü'l-Ehâdîsî's-Sahîha*, 2340; *Sahîhu'l-Câmî*, 6285.

[461] *Sahîh-i Buhârî*, 3673; *Sahîh-i Müslim*, 2540-2541.

[462] *Sahîh-i Buhârî*, 10; *Sahîh-i Müslim*, 162.

masını emretmesi, dilin kötü sözlerden korunmasının bütün hayırların temeli olduğuna delildir. Kim dilini kötü sözlerden uzak tutarsa, işlerini düzene koyar ve muradına erer. Hadiste geçen ‘dilleriyle ettiklerinin karşılığı’ ifadesiyle, kişinin konuştuğu haram ve günah sözlerin cezası kastedilmiştir. Zira insan, konuşmaları ve amelleri ile ya sevap ya da günah eker, ardından da bu ettiklerini kıyamet gününde biçer. Kim hayırlı sözler söylemiş ve salih amel işlemişse hayırlı bir hasat elde eder; kim de kötü sözler söylemiş ve fena işler yapmışsa pişman olur.”

İbn Receb *rahimehullah*, Muâz *radıyallahu anıh*’tan rivayet edilen bu hadisin zahirinden şu sonucun da çıktığını belirtir: “İnsanların cehenne-me düşmelerine en çok sebep olan ameller, dilleriyle söyledikleridir. Burada kastedilen günah sözler; en büyük günah olan Allah’a ortak koşmak (şirk), küfür sözleri sarf etmek, Allah adına yalan söylemek, yalan yere şahitlik yapmak, sihir amacıyla tılsım ve büyü okumak, iffetli kimselere iftira atmak, gıybet etmek, koğuculuk yapmak ve benzeri dil afetleridir.”^[463]

Son olarak, bu idrakle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bize öğrettiği dualarla topluca Allah’a niyaz ediyoruz:

«يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ»

“Ey kalpleri çeviren Allah’ım! Kalplerimizi dinin üzere sabit kıl!”^[464]

«يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ، صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ»

“Ey kalpleri yönlendiren Allah’ım! Kalplerimizi kendi itaatine yönelt!”^[465]

[463] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 2/146-147.

[464] *Sünen-i Tirmizî*, 3517; *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 2091.

[465] *Sahih-i Müslim*, 2654.

30. Hadis

ALLAH TEÂLÂ'NIN BELİRLEDİĞİ SINIRLAR VE HARAMLAR

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُسَيْنِيِّ جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نَسِيَانٍ فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ الدَّارَقُطَنِيُّ «فِي سَنَنِهِ» [١٨٤/٤]، وَعَیْرُهُ.

Ebû Sa'lebe el-Huşenî Cürsûm b. Nâşir *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah Teâlâ bazı şeyleri farz kılmıştır, onları ihmal etmeyin. Bazı sınırlar tayin etmiştir, onları aşmayın. Bazı şeyleri haram kılmıştır, onlara yaklaşmayın. Bazı şeyler hakkında ise unutmuş olduğu için değil, size merhametinden dolayı hüküm vermemiştir (sükût) etmiştir, onları da kurcalamayın.”

Hadis hasen olup İmam ed-Dârekutnî *rahimehullah*'ın *es-Sünen* adlı eserinde ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir.^[466]

Her ne kadar İmam Nevevî *rahimehullah* bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmişse de bazı muhaddisler hadisin isnadında inkıta bulunduğunu ifade etmişlerdir.^[467]

Arapça “munkatî” (مُنْقَطِعٌ) kelimesi, “inkata'a” (انْقَطَعَ) fiilinin malûm sigasından türetilmiş bir ism-i fâildir (yani fiilden türetilmiş bir sıfat/fail ismi) ve “kesilmiş, kopmuş, bağlantısı kopmuş” gibi anlamlara gelir. İstilahî anlamda ise isnad zincirinin herhangi bir yerinde veya daha

[466] *Sünen-i Dârekutnî*, 4/183-184; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*; et-Taberânî, 589; et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 4/338; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/129; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 9/17; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/12.

[467] Bkz. el-Elbânî, *Tahkik, Riyâzu's-Sâlihîn*, 1/621; el-Elbânî, *Daifu'l-Câmî*, 1597; aynı müellif, *Ğâyetü'l-Merâm fî Tahrîci Ehâdisi'l-Halâl ve'l-Harâm*, 4.

fazla yerinde (ister başında, ister ortasında, isterse sonunda) bağlantı bulunmayan senede “munkatı” denir.

Her ne kadar söz konusu hadis munkatı’ isnadla rivayet edilmişse de İbn Receb *rahimehullah Câmi’u’l-Ulûm ve’l-Hikem* adlı eserinde, bu hadisin metninin sahih olduğunu teyit eden başka rivayetlere yer vermiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis merfû isnadlarla da rivayet edilmiştir.”

Nitekim aynı anlamı taşıyan bir hadisi el-Bezzâr, *Müsned* adlı eserinde, Hâkim ise *el-Müstedrek*’te rivayet etmiş; her ikisi de Ebû’d-Derdâ *radıyallahu anh*’ın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den şu şekilde rivayet ettiğini bildirmişlerdir: “Allah, Kitabında neyi helâl kılmışsa o helâldir; neyi haram kılmışsa o da haramdır; hakkında hüküm belirtmediği şeyler ise sizin için bir lütuftur, bu lütfu mazhar olun. Zira Allah hiçbir şeyi unutmaz.” Ardından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu âyeti okudu: “**Rabbin unutkan değildir.**” (Meryem, 64)^[468]

Hâkim, Bezzâr, İbnü’l-Arabî,^[469] Ebû Bekir es-Semânî,^[470] Elbânî^[471] ve birçok muhaddis, bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Yeri gelmişken belirtelim: Muhaddislerin bir kısmının herhangi bir hadisi “zayıf” olarak nitelendirmesi, o hadisin kesin olarak zayıf olduğunu göstermez; zira isnad yönünden zayıf olan bir hadis, başka sahih veya hasen isnadlarla lafzen ya da manen rivayet edilmiş olabilir. Bu da muhaddislerin bir hadisi zayıf olarak değerlendirdiklerinde, çoğu zaman sadece isnadının zayıflığını kastettiklerini gösterir. Nitekim bazen bir muhaddisin, bir eserinde bir hadisi “zayıf” olarak kaydedip başka bir eserinde aynı hadisin “sahih” olduğunu ifade ettiğine rastlanır; ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de yapılan detaylı inceleme hadisin metninin sahih olduğunu ortaya koyar.

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “Ebû Sa’lebe *radıyallahu anh*’ın rivayet ettiği bu hadiste, Allah’ın hükümleri

[468] *Sünen-i Dârekutnî*, 2/137/12; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/375; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 10/12; *Müsnedü’l-Bezzâr*, 1/78/123.

[469] *Ârîdatü’l-Ahvezî*, 4/185.

[470] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 2/153.

[471] *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 2256.

dört kısma ayrılmıştır: Farzlar, haramlar, sınırlar ve hakkında hüküm bildirilmemiş ameller. Bu hadis, dinle ilgili hükümlerin tamamını kapsamaktadır.”

Ebû Bekir es-Semânî *rahimehullah* da şöyle demiştir: “Bu hadis, dinin büyük dayanaklarından birini teşkil etmektedir.”

Selef âlimlerinin birçoğu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisleri arasında, İslâm ilminin hem temelini hem de fer'î hükümlerini bu derece kuşatıcı biçimde içeren başka bir hadis olmadığını ifade etmiştir. Rivayet olduğuna göre, Ebu'l-Vâsile el-Müzenî *rahimehullah*, “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İslâm dinini dört kelimeyle özetlemiştir” demiş, ardından Ebû Sa'lebe *radiyallahu anh*'in rivayet ettiği bu hadisi zikretmiştir.

İbn es-Semânî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim bu hadiste bildirilen hususları yerine getirirse, büyük bir sevaba nail olur ve kendini azaptan kurtarır. Zira farzları eda eden, haramlardan sakınan, sınırları aşmayan ve hakkında hüküm bildirilmeyen meselelerin ardına düşmeyen kimse, tüm faziletleri elde etmiş ve dinin tüm gereklerini yerine getirmiş olur. Çünkü şer'î hükümler, bu hadiste zikredilen dört esasın dışına çıkmaz.”^[472]

* Bahsi geçen hadiste, Yüce Allah birçok ameli farz kılmış; “onları zayi etmeyin” buyurmuştur. Yani, beş vakit namaz, zekât, Ramazan orucu ve ömürde bir kez eda edilmesi gereken hac gibi ibadetlerin yanı sıra, anne-babaya iyi davranmak, akrabalarla ilişkileri sürdürmek ve benzeri pek çok amel Allah Teâlâ tarafından farz kılınmıştır. Bu sebeple, her Müslümanın bu farzları Yüce Allah'ın ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrettiği şekilde yerine getirmesi gerekir. Nitekim Haşr sûresi'nin 7. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: “**Peygamber size ne veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının.**”

Bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Şunu bilin ki bana Kur'an ve onun bir misli (sünnet) de verilmiştir. Karnı tok bir adamın, koltuğuna yaslanıp, ‘Sadece bu Kur'an yeterlidir; içindeki helali helal, haramı da haram sayınız,’ diyeceği

[472] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/152-153.

günler yakındır. Rasûlullah'ın haram kıldıkları da Allah'ın haram kıldıkları gibidir."^[473]

Ayet ve hadisten açıkça anlaşıldığı üzere her Müslümanın, Allah Teâlâ'nın ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emirlerini yerine getirmesi farzdır. Bu bağlamda şu soru gündeme gelir: Farz ile vacip aynı anlamı mı taşır, yoksa biri diğerinden farklı mıdır? Bu soruya şöyle cevap verilmiştir: Her ne kadar terk edilmesiyle günah işlenmesi bakımından farz ile vacip aynı sonucu doğursa da kavramsal düzeyde aralarında görüş ayrılıkları vardır. İslâm âlimleri, hangi amelin farz, hangisinin vacip olduğu noktasında bu iki kavramın anlam bakımından aynı olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak daha güçlü görüşe göre, farz ile vacip kelimeleri genellikle eş anlamlıdır; fakat "farz" lafzı özel olarak tahsis edilirse, vacipten daha üstün bir anlam kazanabilir, aksi takdirde iki terim de aynı hükmü ifade eder.

Şerh etmekte olduğumuz hadiste geçen "(Allah) bazı sınırlar tayin etmiştir; onları aşmayın" ifadesi bu hükme delalet eder. Buna örnek olarak miras ayetleri gösterilebilir. Nitekim Nisa sûresi'nin 11. ve 12. ayetlerinde miras payları açıklandıktan sonra 13. ve 14. ayetlerde şöyle buyrulmuştur: **"İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacağı cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır. Kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan eder ve O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu içinde ebediyen kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için zelil edici bir azap vardır."**

Ayrıca Nevvâs b. Sem'ân *radiyallahu anh* tarafından rivayet edilen bir hadis de bu konuya örnek teşkil etmektedir. O hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Allah, dosdoğru bir yolun misalini verdi. Yolun iki yanında duvarlar, duvarlarda ise açık kapılar vardır ve kapıların üzerinde sarkıtılmış perdeler bulunur. Yolun başında bir çağırıcı durarak şöyle seslenir: 'Ey insanlar! Hep birlikte bu yoldan yürüyün ve fırkalara ayrılmayın.' Yolun üzerinde bir başka çağırıcı daha vardır; biri o kapılardan birini açmak istediğin-

[473] Sünen-i Ebû Davud, 4604; Sünen-i Tirmizî, 2664.

de ona, ‘Yazıklar olsun sana! Sakın o kapıyı açma! Açarsan içine girersin’ diye ikazda bulunur.” Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle açıklama yapmıştır: “Bu yol, İslâm’dır; duvarlar, Allah’ın koyduğu sınırlar ve hükümlerdir; açık kapılar, Allah’ın haram kıldığı şeylerdir; yolun başındaki çağırıcı, Allah’ın kitabıdır; yolun üzerindeki gözcü ise her Müslümanın kalbine yerleştirilen ilahî nasihat edicidir.”

Bu ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere, farz ameller için konulan sınırlara riayet edilmesi ve bu sınırların aşılmaması gerekirken, haram kılınan fiillerle ilgili sınırlara ise yaklaşmak dahi yasaktır. Nitekim Bakara Sûresi’nin 229. ayetinde “**İşte bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın**” buyrulurken, aynı sûrenin 187. ayetinde “**Bunlar da Allah’ın koyduğu sınırlardır, onlara yaklaşmayın**” buyrulmuştur. Bu iki ayetin ilki, farz kılınan yükümlülüklerle ilgili sınırları; ikincisi ise haram kılınan yasaklarla ilgili sınırları ifade etmektedir.

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında, “*Bazı şeyleri haram kılmıştır; onlara yaklaşmayın*” buyrulmuştur. Bu ifadeyle, Allah Teâlâ’nın ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in haram kıldığı şeylerden, örneğin Allah’a ortak koşmak, zina etmek, içki içmek, hırsızlık yapmak, iffetli bir kadına zina isnadında bulunmak ve benzeri haram fiillerden sakınılması kastedilmektedir. Bu konuda Haşr sûresi’nin 7. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: “**Rasûl size neyi yasak ederse ondan sakının.**”

Aynı şekilde, Ahzâb sûresi’nin 36. âyetinde de şu hüküm yer almaktadır: “**Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiği zaman, hiçbir mümin erkek ve mümin kadın için kendi işleri hakkında tercih hakları yoktur. Kim Allah’a ve Rasûlüne isyan ederse, açık bir sapıklığa düşmüş olur.**”

Özellikle vurgulamak gerekir ki Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* hiçbir hükmü kendi arzusuna göre haram kılmamıştır. O, yalnızca kendisine indirilen vahye dayanarak neyin helal, neyin de haram olduğunu insanlara bildirmiştir. Bu hususta Necm sûresi’nin 3. ve 4. âyetlerinde Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴾

“O (Peygamber), hevâsından konuşmaz. Onun söyledikleri, ancak kendisine vahyedilen bir vahiydir.”

* Ele aldığımız hadisin sonunda şöyle buyrulmuştur: *“Bazı şeyler hakkında ise, unutmuş olduğu için değil, size merhametinden dolayı hüküm vermemiştir, (sükût) etmiştir; onları da kurcalamayın.”* Bu ifade, Kur’an’da ve Sünnet’te hakkında herhangi bir hüküm bulunmayan bazı fiillerin varlığına işaret eder. Dolayısıyla, bu tür meselelerin üzerinde ısrarla durmak, onları kurcalamak veya hüküm sorusu yönelmek doğru değildir. Bu bağlamda rivayet edilen bir hadis şöyledir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sahabîlerine hac ziyaretinin farz bir ibadet olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine sahabîlerden biri, “Bu ziyareti her yıl yerine getirmek bize farz mıdır?” diye sormuş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şu cevabı vermiştir: *“Eğer ‘evet’ deseydim, farz olurdu; fakat siz bunu yerine getiremezsiniz. Öyleyse size neyi emrediyorsam onu yerine getirin. Sizden önceki ümmetler, çok soru sormaları ve Peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebiyle helak olmuşlardır.”*^[474]

Bu hadislerin anlamını teyit eden Kur’ân âyetlerinde şöyle buyrulmaktadır: **“Ey iman edenler! Size açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Eğer Kur’an indirildiği sırada onları sorsanız size açıklanır. Allah, bu tür sorularınızı bağışladı. Allah çok bağışlayandır, halîmdir. Sizden önceki bir topluluk da bu tür sorular sormuş, ardından açıklanan hükümleri inkâr ederek kâfir olmuştu.”** (Maide, 101-102)

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: “Hakkında hiçbir hüküm verilmemiş amellerden kasıt, Kur’an’da ve Sünnet’te helal ya da haram olduğuna dair herhangi bir beyan bulunmayan işlerdir. Bu ise Allah’ın, kullarına olan bir rahmetidir. Dolayısıyla bu tür fiilleri işleyen kimseye günah yazılmaz.”^[475]

Hadisin muhtevası bağlamında gündeme gelen bir önemli soruyu da zikretmekte fayda vardır: Hakkında hüküm belirtilmemiş konular

[474] *Sahih-i Müslim*, 1337.

[475] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 2/163.

hakkında soru sormanın yasaklanması yalnızca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dönemiyle mi sınırlıdır, yoksa bu yasak her zaman için geçerli midir?

Bazı İslâm âlimleri bu yasağın yalnızca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaşadığı döneme, yani vahyin devam ettiği zamana mahsus olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü hangi hükmün farz, hangisinin haram olduğu tam olarak bu dönemde belirlenmiştir. Nübüvvet görevinin sona ermesinin ardından hakkında açık bir hüküm bulunmayan meselelerle ilgili soru sormanın caiz olduğu kabul edilmiştir.

Ancak cumhurun, yani İslâm âlimlerinin çoğunluğunun görüşüne göre -ki doğru olan da budur- bu yasak, kıyamete kadar geçerliliğini korumaktadır.

* Şerh ettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın hiçbir şeyi unutmadığını bildirmiştir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü Kur'an-ı Kerim'de de teyit edilmiştir: **“Rabbinden hiçbir şey gizli kalmaz.”** (Meryem, 64)

Ayrıca, Tâhâ sûresi'nin 52. ayetinde Musa *aleyhisselam*, Firavun'a şöyle demiştir: **“Onlar hakkındaki bilgi Rabbinin yanında bulunan Kitap'ta mevcuttur. Rabbin ne hata yapar ne de unuttur!”**

Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, Allah hiçbir şeyi unutmaz. Ne var ki Kur'an'a yeterince vâkıf olmayan biri şöyle bir soru yöneltebilir: Siz Allah'ın hiçbir şeyi unutmadığını söylüyorsunuz; ancak Tevbe sûresi'nin 67. âyetinde Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿سُئِلُوا اللَّهَ فَنَسِيحُوا﴾

“Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu.”

Bu sorunun cevabı şudur: Arapçadaki kelimeler birden çok anlam taşıyabilir. Nitekim söz konusu ayette geçen “unutmak” fiiliyle kastedilen anlam, “terk etmek”tir. Yani onlar Allah'ın dinini terk etmiş, O'ndan yüz çevirmişlerdir; bunun üzerine Allah da onları terk etmiştir. Buradan açıkça anlaşıldığı gibi, mahlûkata özgü bir eksiklik olan unutkanlık sıfatını Allah'a isnat etmek caiz değildir. Zira Allah Teâlâ, eksiklik ifade eden her türlü sıfattan münezze ve yücedir.

Allah Teâlâ'dan niyazımız şudur: Bize hakkı hak olarak göstereceğin de ona tabi olmayı nasip etsin; bâtılı da bâtil olarak göstereceğin de ondan uzak durmayı bize kolaylaştırısın!

* * *

Son olarak, bu anlayışla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile cemaaten Allah'a şöyle yöneliyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنَا غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَنَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ»

“Allah’ım! Senden; hayırlı ameller işlemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, yoksulları sevmeyi, bizi bağışlamayı ve bize merhamet etmeni diliyoruz. Herhangi bir toplumu fitneyle imtihan etmeyi murad ettiğin zaman, fitneye düşmeden önce canımızı almanı niyaz ediyoruz. Senden; kendi muhabbetini, Seni sevenlerin muhabbetini ve bizi Senin muhabbetine yaklaştıracak amelleri sevmeyi diliyoruz.”^[476]

[476] Müsned-i İmam Ahmed, 5/243.

31. Hadis

ZÜHD VE ALLAH İLE İNSANLARIN SEVGİSİNİ KAZANMANIN YOLU

عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمَلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ؛ فَقَالَ: «أَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ، وَأَزْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ».

حدیث حسن، رواه ابنُ ماجه [رقم: ۴۱۰۲]، وعيظه بأسانيد حسنة.

Ebû'l-Abbâs Sehl b. Sa'd es-Sâidî *radiyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre, bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelerek şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana bir amel göster ki onu yaptığım takdirde Allah beni sevsin, insanlar da beni sevsin.” Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “*Dünya malına kalbini bağlama ki Allah seni sevsin; insanların malına tamah etme ki insanlar seni sevsin.*”

Bu, hasen bir hadistir. Hadisi İbn Mâce ve başkaları hasen senetlerle rivayet etmişlerdir.^[477]

Sahabînin bu sorusu, onun maksadının yüceliğine işaret eder. Zira Allah’ın sevgisini kazanmak, mümin bir kimse için en yüksek gayedir. Allah kimi severse, o kimse hem dünyada hem de âhirette saadete erişir. Allah bir kulunu sevdiğinde, onu meleklerine de sevdirebilir; hatta birçok insanın kalbinde ona dair bir sevgi meydana getirir. Nitekim Yüce Allah, Meryem sûresi’nin 96. âyetinde şöyle buyurur:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾

“İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Rahmân (olan Allah) onlar için (kalblerde) bir sevgi yaratacaktır.”

[477] Sünen-i İbn Mâce, 4102; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/313; et-Taberânî, *el-Mu’cemü'l-Kebîr*, 5972; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/253; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 7/344; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/117; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 944.

Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuda şöyle buyurmuştur: “Allah bir kulu sevdiğinde, Cebrâil’e, ‘Ben filan kişiyi seviyorum, sen de onu sev!’ diye nida eder. Cebrâil de onu sever. Sonra Cebrâil gök ehline seslenerek, ‘Allah filan kişiyi seviyor, siz de onu sevin!’ der; gök ehli de onu sever. Ardından yeryüzünde de o kişiyi karşı bir kabul ve sevgi oluşur.”^[478]

İnsanların sevgisini kazanmak ise onların haklarını yerine getirmekle mümkündür. Genel olarak haklar iki kısma ayrılır: Allah’ın hakları ve insanların hakları. Kişi Allah’ın hakkını eda ettiğinde O’nun sevgisini; insanların haklarını gözetdiğinde ise insanların sevgisini kazanır. Burada şu hususu da belirtmek lazımdır: Sevmek değil, sevilmek daha önemlidir. Nitekim Allah’ı sevdiğini iddia eden pek çok kimse vardır; ancak Allah’ın sevdiği kullar çok azdır! Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurur: “**Kullarımdan şükreden ne kadar da azdır!**” (Sebe, 13)

Selefin güzel bir sözü vardır, derlerdi ki: “Asıl önemli olan, senin birini sevmen değil, senin sevilen biri olmandır.”^[479]

Dikkat edin; gayrimüslimler de Allah’ı sevdiğini iddia ederler, ancak Allah, gönderdiği Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iman etmedikleri ve onun yolunu takip etmedikleri için onları sevmez. Bu konuda şöyle buyurur: “**De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**” (Âl-i İmrân, 31)

Âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, Allah’ın sevgisini kazanmak için yalnızca Allah’ı sevmek yetmez; bununla birlikte Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Allah’ın Rasûlü olduğuna iman etmek, onun sözlerini tasdik etmek, emirlerini yerine getirmek ve yolunu izlemek de gerekir. Şayet yalnız Allah’ı sevmek yeterli olsaydı, Allah, kitabında gayrimüslimleri de sevdiğini, onların da günahlarını bağışlayacağını bildirirdi; ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’i kabul etmedikleri için onları kâfir saymaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[478] *Sahih-i Müslim*, 2637; *Sahih-i Buhârî*, 6040.

[479] *Tefsir İbn Kesir*, 1/359.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُوا نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ﴾

“Şüphesiz Allah’ı ve Peygamberlerini inkâr eden, Allah ile Peygamberleri arasında ayırım yapmak isteyen, ‘Bir kısmına inanırız, bir kısmını inkâr ederiz’ diyen ve böylece ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kâfir olanlardır ve Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” (Nisâ, 150-151)

Özellikle belirtelim ki Allah’ın sevgisini kazanmak isteyen kimse buna ancak dinî ilimleri öğrenerek, yani Allah’ı tanıyarak ulaşabilir. Kişi hangi amelin Allah’ın sevgisini kazandırdığını bilmelidir. Başka bir ifadeyle, “Allah’ın bizi sevmesi için ne yapmalıyız?” sorusunun cevabını aramalıdır.

Bu konuda Kur’an’da birçok âyet vardır ki bazıları şunlardır: “İyilik edin, çünkü Allah iyilik edenleri sever.” (Bakara, 195)

“Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri sever.” (Bakara, 222)

“Şüphesiz Allah takvâ sahiplerini sever.” (Tevbe, 4)

“Allah sabredenleri sever.” (Âl-i İmrân, 146)

“Allah’a tevekkül et, çünkü Allah tevekkül edenleri sever.”

(Âl-i İmrân, 159)

“Eğer aralarında hükmedersen, adaletle hükmet; şüphesiz Allah adaletli olanları sever.” (Mâide, 42)

Bu âyetlerden anlaşıldığı üzere, Allah iyilik yapanları, tevbe edip arınanları, Allah’tan korkanları, sabredenleri, Kendisine tevekkül edenleri ve adaletle hükmedenleri sever. Bu vasıflar, dünyaya kalben bağlanmayan kimselerde bulunur. İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi şöyle açıklamıştır: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘Dünyaya gönül bağlama, Allah seni sevsin.’ buyurarak, Allah’ın sevgisini kazanmanın yolunun zühd olduğunu bildirmiştir; yani kişi, kendisini Allah’tan uzaklaştıran her şeyden uzak durmalıdır.”^[480]

[480] *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, 2/186.

Bu arada belirtelim ki “dünya” kelimesi “denâ” (دِنَا) filinden türemiştir; yakınlık ve alçaklık anlamı taşır. Dünya bu ismi iki sebeple almıştır. Birincisi, zamanca yakın olmasıdır; çünkü ahirete göre daha yakındır. İkincisi ise derecesinin düşük olmasıdır; çünkü ahirete göre çok daha aşağı seviyededir. Nitekim A'lâ sûresinin 16 ve 17. âyetlerinde **“Hayır, siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz, oysa ahiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”** buyrulur.

Nisa sûresinin 77. âyetinde **“De ki: Dünya hayatının menfaati azdır; takvâ sahipleri için ahiret ise daha hayırlıdır. Size hurma çekirdeğinin ipliği kadar bile haksızlık edilmez.”** ifadesi yer alır.

Yûnus sûresi'nin 7 ve 8. âyetlerinde **“Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatından razı olup onunla tatmin olan ve âyetlerimizden habersiz olan kimseler var ya, işte onların varacağı yer kazandıkları günahlar yüzünden ateştir”** buyrulmuştur.

Ra'd sûresinin 26. âyetinde ise **“Onlar dünya hayatına seviniyorlar; oysa dünya hayatı ahirete göre geçici bir zevktir.”** buyrulur.

Ahiretle dünyanın kıyası konusunda birçok hadis rivayet edilmiştir. Bunların birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Ahirete nispetle dünya, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. O kişi parmağının ne kadarcık bir suyla döndüğüne baksın!”*^[481]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrıca şöyle buyurmuştur: *“Cennette bir kırbaç kadar yer, dünyadan ve içindekilerin tamamından daha hayırlıdır.”*^[482]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir diğer hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Sabah namazının iki rekâtı, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.”*^[483]

Bu hadislerden açıkça anlaşıldığı üzere, dünyanın Allah katında hiçbir değeri yoktur ve ona kalbi bağlamak akılsızlıktır. Nitekim bir hadisinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Eğer*

[481] *Sahih-i Müslim*, 2858.

[482] *Sahih-i Buhâri*, 6415.

[483] *Sahih-i Müslim*, 725.

dünyanın Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan bir yudum su bile verilmezdi.”^[484]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Dünya, müminin zindanı, kâfirin ise cennetidir.”^[485]

Bu hadisler, dünyanın fâniliğine ve Allah katında değersiz olduğuna işaret etmektedir.

* İzah etmeye çalıştığımız hadiste geçen “dünyaya gönül bağlama” ifadesiyle *zühd* tavsiye edilmektedir.

İbn Teymiyye *rahimehullah* zühdü şöyle tanımlar: “Zühd, âhirette fayda vermeyen her türlü ameli terk etmektir.”^[486]

Şeyhulislam’ın zühd tanımında kastedilen *faydasız ameller* dört kısımdır: Haramlar, mekruhlar, şüpheli işler ve ihtiyaçtan fazla meşru uğraşlar.

Ebû Müslim el-Havlânî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Zühd; sadece haramları ve israf sayılan işleri terk etmek değildir. Asıl zühd; elindekilere değil, Allah’ın elindekilere güvenmektir. Üstelik başına musibet geldiğinde Allah’tan onun sevabını ummak ve kıyamet günü karşılığını beklemektir.”^[487]

İmam Ahmed *rahimehullah*, “Bin dinarı olan kimse zahid sayılabilir mi?” diye sorulduğunda, “Evet, sayılabilir; yeter ki parası arttığında sevinmesin, azaldığında da üzülmesin” cevabını vermiştir.

Bu sözden anlaşıldığı üzere, zühd, dünya malını tümüyle terk etmek, eski elbiseler giymek veya yoksul görünmek değildir. Şeriatın istediği zühd, kalpte olmalıdır. Dış görünüşte ise temiz ve güzel olmak dinen övülen bir vasıftır. Güzel görünmek, mümine yakışan bir ahlaklıdır. Nitekim bir hadis-i şerifte bir sahâbî Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Bir kimse elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını isterse, bu kibir sayılır mı?” diye sormuş, o da şöyle buyurmuştur: “Allah

[484] *Sünen-i Tirmizî*, 2/52; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 686.

[485] *Sahîh-i Müslim*, 8/210.

[486] *Mecmûu'l-Fetâvâ*, 10/615.

[487] İmam Ahmed, *ez-Zühd*, s. 18.

güzelidir ve güzelliği sever. Kibir, hakkı reddetmek ve insanlara tepeden bakmaktır."^[488]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözüyle ashâbına güzel giyinmeyi ve temiz görünmeyi tavsiye etmiştir. Bu, kişinin elbisesinin, ayakkabısının ve genel olarak kıyafetinin güzel olmasının meşruluğuna delildir. Ancak bu, israfa, kibre, gösterişe veya özellikle ibadetlerden uzaklaşmaya sebep olmamalıdır.

Bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İsrafa ve kibre kaçmadan yiyin, için, sadaka verin ve (dilediğinizi) giyin.”^[489]

Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* güzel ve temiz elbiseler giyer, saçlarını tarar, dişlerini misvakla temizler ve dış görünüşüne özen gösterirdi; fakat kalbini bu güzelliklere bağlamazdı. O, dünyaya gönül verenlerden değildi. Nitekim İbn Mesûd *radıyallahu anhu* şöyle rivayet eder: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hasırın üzerine yatıp uyumuştur. Uyandığında hasır, vücudunun yan tarafında iz bırakmıştı. Uyanınca, ben elimi onun böğrüne sürterek dedim ki: “Babam ve anam sana feda olsun, ey Allah’ın Rasûlü! Bize izin verseydin; senin için üzerine sereceğimiz bir şey hazırlasaydık da onun üzerinde rahatça yatsaydın.” Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Benim dünya ile ne işim olabilir ki? Benim dünya ile durumum, bir ağacın gölgesinde biraz dinlenip sonra orayı terk eden bir yolcunun hâline benzer.”^[490]

Başka bir hadiste Aişe *radıyallahu anha* validemiz şöyle demiştir: Bir defa Ensar’dan bir kadın hücreme girdi ve Peygamberimizin sadece kalın bir parça döşeği olduğunu gördü. Kadın evine gidip içi yünle doldurulmuş bir döşek gönderdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o döşeği görünce bana şöyle dedi: “Onu sahibine geri ver! Ey Aişe, vallahi eğer istesem, Allah dağları benim için altına ve gümüşe çevirir.”^[491]

[488] *Sahih-i Müslim*, 265.

[489] *Sünen İbn Mâce*, 23; *Sahihu'l-Câmî*, 8634.

[490] *Sünen-i Tirmizî*, 2/60; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 438.

[491] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/465; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 2484.

Yine bir hadiste rivayet edilir ki Ömer b. Hattâb *radiyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına girdim. O, hasırın üzerinde uzanmıştı, üzerinde sadece izar vardı. Hasır onun yan tarafında iz bırakmıştı. Ben de Peygamberimizin odasına baktım. Orada yaklaşık bir sa’ kadar arpa ile o miktarda da odanın bir köşesinde akasya ağacı kabuğu vardı. Ayrıca asılı duran bir afık (aşılanmış deri) gördüm. Gözlerim yaşardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, ‘Niçin ağlıyorsun ey Hattab’ın oğlu?’ diye sordu. Ben cevap verdim: ‘Ey Allah’ın Nebisi, neden ağlamayayım ki? Hasır bedeninde iz bırakmış, odanda gördüğüm şeyler de ancak bunlar. Oysa Kayser ile Hüsrev ihtişam içinde yaşıyor, sen ise Allah’ın seçtiği bir Rasûl olarak böyle bir durumda yaşıyorsun.’ Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dedi ki: ‘Ey Hattab’ın oğlu, istemez misin ki dünya onların olsun, ahiret ise bizim?’”^[492]

Önemle belirtmek gerekir ki, bu dünyada haram kılınan şeyler, insanın gözünde hoş görünse bile, zahidlik vasfını korumak ve Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla onlardan uzak durmak gerekir. Örneğin, erkeklerin ipek giysi giymesi konusunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bu dünyada ipek giyen, ahirette bunu giyemez.”^[493]

Başka bir hadisinde ise “Saf ipek ve atlas elbise giymeyiniz. Altın ve gümüş kaptan bir şey içmeyiniz. Altın ve gümüş tabaklardan da yemek yemeyiniz! Bunlar dünyada kâfirler için, ahirette ise bizler içindir.” demiştir.^[494]

Ayrıca “Kim bu dünyada şarap içer ve töbe etmezse, ahirette şarabın^[495] tadını alamaz.” buyrulmuştur.^[496]

[492] *Sahih-i Müslim*, 1479.

[493] *Sahih-i Buhârî*, 5834.

[494] *Sahih-i Buhârî*, 5426.

[495] “Muttakilere va’dedilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır...” (Muhammed, 15).

[496] *Sahih-i Buhârî*, 5575.

Meseleye dair ince bir noktaya da değinmek gerekir: Allah'ın sevgisini kazanmak için dünyaya bağlanmamak, sünnete tabi olan kimse için geçerlidir. Ancak kişi bid'at ehliyse ve Allah'ın sevgisini kazanmak istiyorsa ona sadece dünyaya bağlanmamasını değil, aynı zamanda bid'atten de uzak durmasını tavsiye etmek gerekir. Çünkü ayette şöyle buyrulur: **“Eğer Allah'ı seviyorsanız benim yolumu izleyin ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.”** (Âl-i İmrân, 31)

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında ise *“İnsanların malına tamah etme ki insanlar da seni sevsin.”* denilir; yani insanların sahip olduklarına ümit bağlama ve onlara yalvarma. Bu konuda gelen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: *“...Kim (istemeyip) iffetli kalmayı dilerse Allah onu iffetli kılar. Kim insanlardan (yardım dilemeyerek) müstağni olmak isterse Allah onu müstağni kılar..”*^[497]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir diğer hadis-i şerifte, *“Sizden birinin ipini alarak dağa çıkıp oradan bir miktar odun toplayıp sırtında getirerek satması, insanlar bir şey versin ya da vermesin, onlardan bir şey istemesinden daha hayırlı bir davranıştır.”*^[498]

Aynı şekilde bir hadis-i şerifte de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* üstteki elin alttaki elden daha hayırlı olduğunu, üstteki elin veren el, alttaki elin ise isteyen el olduğunu beyan etmiştir.^[499]

Bu hadislerden anlaşıldığı üzere, kişi başkalarının eline bakmamaıdır. Ancak bir kimse, dostundan bir şey istemesinin onu memnun edeceğini düşünüyorsa, ihtiyaç duyduğu konuda ona başvurabilir. Nitekim birçok sahabî *radıyallahu anhum*, ihtiyaçlarını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e veya Hulefâ-yi Râşidîn'e arz etmiş, onlar da onlara yardımcı olmuşlardır. Hatta zaman zaman Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de sahabîlerine yönelerek bu davranışın caiz olduğunu bizzat göstermiştir. Nitekim bir gün, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir miktar et getirildi. Oradakiler, “Bu, Berîre'ye sadaka olarak verilmişti.” dedikle-

[497] *Sahih-i Buhârî*, 1469.

[498] *Sahih-i Buhârî*, 1471.

[499] *Sahih-i Buhârî*, 1429.

rinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Bu, onun için sadakadır; bizim için ise hediyedir.” buyurmuştur.^[500]

Son olarak bu meseleye dair selef-i sâlihînden bazı örnekler vereyim:

Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın hilâfeti döneminde Medine'de şiddetli bir kıtlık yaşanmış, bu sırada Osman *radıyallahu anh*'a ait, erzak yüklü büyük bir kervan Medine'ye ulaşmıştı. Haberi alan Medineli tüccarlar, Osman'ın yanına giderek malları kendilerine satmasını rica etmiş, o ise ridâsını omzuna alarak dışarı çıkıp onlarla görüşmüş ve “Bana bu mallar karşılığında ne kadar kâr vermeyi düşünüyorsunuz?” diye sormuştur. Tüccarlar, “On dirhemlik mala on iki dirhem veririz” deyince, Osman *radıyallahu anh*, “Bana daha fazlasını veren var” diyerek teklifi reddetmiş; bunun üzerine tüccarlar, “O hâlde on dirheme on beş vereyim” dediklerinde de aynı cevabı almışlardır. Bunun üzerine şaşkınlıkla, “Medine'deki bütün tüccarları tanırız, senden bu malları daha yüksek kârla kim alabilir?” diye sorduklarında Osman *radıyallahu anh*, “Allah bana her bir mala on kat ecir va'dediyor; siz bundan fazlasını verebilir misiniz?” buyurarak asıl kazancın ahiret yurdunda olduğunu belirtmiştir. Tüccarlar bu sözler karşısında sessizce geri çekilmiş, Osman ise ellerini semaya kaldırarak, “Allah'ım! Mallarımın tamamını, hiçbir karşılık ve beklenti olmaksızın Medine'deki yoksullara bağışlıyorum” diyerek tüm kervanı infak etmiştir.

Yine bir rivayette şöyle denilmektedir: Bir gün Talhâ b. Ubeydullah *radıyallahu anh*'a Hadramevt'ten yedi yüz bin dirhem gönderilmişti; ancak o gece bu servet sebebiyle son derece huzursuz olmuş ve bir türlü uyuyamamıştı. Durumdan endişelenen eşi kendisine, “Seni bu kadar rahatsız eden nedir?” diye sorduğunda, Talhâ *radıyallahu anh*, “Akşamdan beri düşünüyorum da Rabbinin huzurunda hesap vereceğini bilen bir kimse, evinde bu kadar para varken nasıl huzur içinde uyuyabilir?” cevabını verdi. Bunun üzerine eşi, “Neden mümin kardeşlerinden geri

[500] *Sahih-i Buhâri*, 2577.

kalasın ki? Sabah olur olmaz çokça tabak ve tepsi getir, bu dirhemleri yoksullara dağıt.” dedi. Bu cevabı işiten Talhâ *radıyallahu anh*, hayranlıkla eşine dönerek “Allah sana merhamet etsin! Gerçekten sen muvaffak bir adamın muvaffak kızıydın.” buyurdu.

Arapça «مُؤَفَّفَةٌ بِنْتُ مُؤَفَّفٍ» ifadesi, “hayırlı işlerde muvaffak kılınmış bir kimsenin, hayırlı işlerde muvaffak kılınmış kızı” anlamına gelir. Bu niteleme, Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*’ın kızı Ümmü Külsûm *radıyallahu anha* hakkında kullanılmıştır.

Kadının zühd ve takvaya olan düşkünlüğüne dikkat edin; “Neden mümin kardeşlerinden geri kalasın ki? Sabah olur olmaz çok sayıda tabak ve tepsi getirip bu dirhemleri yoksullara dağıt!” demişti. Nihayet sabah olduğunda, Talhâ *radıyallahu anh* çok sayıda tepsi getirterek bu dirhemleri muhacirler ve ensar arasında paylaştırdı.

Bir zaman Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh*, talebelerine, “Muhammed Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sahabîleri, sizden daha az iş yapar ama sizden çok sevap kazanırlardı.” demiştir. Onlar da “Neden böyle?” diye sorduğunda, Abdullah b. Mes’ud *radıyallahu anh* şöyle cevap vermiştir: “Onlar ahirete sizden daha çok rağbet eder, dünyaya ise sizden daha az bağlı kalırlardı.”

Ayrıca rivayet edilmiştir ki Ebû Hâzım *rahimehullah*, “Ne kadar mal ve servetin var?” diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Bende iki nimet vardır ki onlar elimde olduğu sürece asla fakirlikten korkmam; bunlar, Allah’a tam güven duymak ve insanların sahip olduklarına göz dikmemektir.”^[501]

Son olarak, bu gayeyle, Allah’a şu dua ile tüm Müslümanlar adına niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَعْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنَا غَيْرَ مَقْتُونٍ، وَنَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ»

[501] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/232.

“Allah’ım! Senden; hayırlı ameller işlemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, yoksulları sevmeyi, bizi bağışlamayı ve bize merhamet etmeni diliyoruz. Bir topluma bir fitne (imtihan) takdir ettiğinde, bu fitneye düşmeden önce canımızı almanı istiyoruz. Senin sevgini, Seni sevenlerin sevgisini ve bizi Sana yaklaştıracak amelleri sevmeyi de Senden diliyoruz.”^[502]

[502] Müsned-i İmam Ahmed, 5/243; .

İSLAM'DA ZARAR VERMEK VE ZARARA ZARARLA KARŞILIK VERMEK HARAMDIR

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سِنَانِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ [راجع رقم: 2341]، وَالِدَّارِقُطْنِيُّ [٢٢٨/٤]، وَغَيْرُهُمَا مُسْنَدًا. وَرَوَاهُ مَالِكٌ [٧٤٦/٢] فِي «الْمَوْطِئِ» عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا، فَأَسْقَطَ أَبُو سَعِيدٍ، وَلَهُ طُرُقٌ يُقْوَى بَعْضُهَا بَعْضًا.

Ebû Saîd Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî *radıyallahu anh'tan* rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur.”

Bu, hasen bir hadistir. Hadisi İbn Mâce, Dârekutnî ve başkaları sened zincirinde kopukluk olmaksızın nakletmişlerdir. Mâlik ise *el-Muvatta*'da (2/746) Amr b. Yahyâ'nın, babasından; onun da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yaptığı mürsel^[503] bir rivayetle, Ebû Saîd *radıyallahu anh'*ı zikretmeksizin nakletmiştir. Bu hadisin, birbirini destekleyen farklı senedleri mevcuttur.^[504]

Bu hadis, şeriatın ortaya koyduğu büyük esaslardan biri kabul edilir. Lafız olarak kısa fakat muhteva bakımından son derece kapsamlı bir kaidedir. Aynı zamanda İslam dininin güzelliğini, kemâlini ve adaleтини yansıtan temel ilkelerden biridir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur” sözü,

[503] Hadis terminolojisinde, bir tâbiînin isnadında sahabîyi atlayarak doğrudan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği hadislerle “mürsel” adı verilir.

[504] Bu hadisi İbn Mâce, *Sünen*'inde (2341); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde (1/313); Ebû Ya'lâ, *Müsned*'inde (4/397) ve Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de (11806) İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'ya isnad ederek rivayet etmiştir. Aynı şekilde, Hâkim, *el-Müstedrek*'te (2/66); Dârekutnî, *Sünen*'inde (4/228) ve Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*'da (6/69) bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh'*a isnadla aktarmışlardır.

haber üslubuyla ifade edilen bir nehiy (yasaklama) anlamı taşır. Yani, ne kasıtsız olarak zarar vermek ne de bilinçli şekilde bir başkasına zarar vermek câizdir. Şimdi, bu esasın neyi kapsadığını daha iyi anlayabilmek için her bir duruma dair birer örnek verelim.

Mesela, bir kişi kendi bahçesini sular, ancak farkında olmadan komşusunun bahçesini su basar ve ona zarar verir. Bu, kasıtsız zararı konu alan ilk kurala örnektir.

İkinci duruma örnek olarak ise, kişi komşusuyla olan düşmanlığı sebebiyle ona bilerek zarar vermeye kalkışır; kapısına çöp döker, evinin yanında gürültü yapar, geceleri müzik çaldırır vb. Bu durumda zarar, tazmin yoluyla telafi edilir.

Bu hadis, şeriatın birçok alanını -özellikle alışveriş, borç verme-alma, rehin, nikâh, vasiyet gibi konuları- kapsamaktadır.

Câhiliye döneminde bir erkek, eşine kasıtlı olarak eziyet etmek amacıyla onu boşar, iddet süresi dolmak üzereyken geri alır, sonra tekrar boşar ve bu döngüyü ömür boyu sürdürerek kadına sürekli zarar verirdi. İslam şeriatı bu uygulamayı yasakladı. Bu konuda Bakara suresi'nin 229. âyetinde şöyle buyrulmuştur: **“Boşama iki defadır. Bundan sonra ya güzel bir şekilde tutmak ya da iyilikle salıvermek gerekir.”**

Kasıtlı zarara başka bir örnek de ölen kişinin, vârislere zarar vermek niyetiyle malının büyük bir kısmını vasiyet etmesidir. Böyle bir durumda vasiyet yerine getirilmez; çünkü şeriat bunu da yasaklamıştır. Aynı surenin devamında şöyle buyrulur: **“Kim vasiyet edenin haksızlık yapmasından veya günaha düşmesinden endişe ederek taraflar arasında düzeltme yaparsa, ona günah yoktur.”**^[505]

Nitekim bir hadiste Sa'd b. Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* malının tamamını sadaka olarak vasiyet etmek istemiş, ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu ona yasaklamıştır. Daha sonra Sa'd, malının üçte birini vasiyet edeceğini söyleyince buna izin vermiş fakat **“Üçte biri de çoktur.”** buyurmuştur. Dikkat edilmeli ki Sa'd *radıyallahu anh* vârislere

[505] Bakara, 182.

zarar vermeyi kastetmemiş olsa da şeriat bu duruma dahi izin vermemiştir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ticaret hususunda şöyle buyurmuştur: “Alıyor gibi yaparak malın değerini artırmayınız.”^[506]

İbn Useymîn *rahimehullah* bu durumu şöyle açıklar: “Alıcıya zarar vermek, satıcıya fayda sağlamak veya her ikisini gerçekleştirmek amacıyla malın fiyatını artırmak caiz değildir. Örneğin, pazarda mal satan birinin arkadaşı, alıcının yanında o mala daha yüksek bir fiyat teklif eder; amacı o malı almak değil, fiyatı yükselterek arkadaşının kazancını artırmaktır. Böylece satıcıyla iş birliği yaparak alıcıya zarar verir. Bazen de alıcıyla olan kişisel husumetinden dolayı fiyat artırarak onu zarara sokmak ister. Ya da kendi elindeki benzer malın değerini yükseltmek için fiyatı artırır. Ya da malın fiyatını yükseltmesinin sebebi, insanların onun hakkında ‘Filan kişi fiyat artırıyor, zengin biridir, gerçek bir tüccardır’ demesini istemesidir.”^[507]

Şeriat hem doğrudan zarar vermeyi hem de haksız şekilde zarara zararlar karşılık vermeyi yasaklamıştır; ancak kasıtsız zarar veren kimse ne cezalandırılır ne de kınanır, bilerek zarar veren ise hem bu zararı telafi etmeli hem de cezalandırılmalı veya kınanmalıdır.

İbn Receb, “Zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur” hadisini açıklarken, İslâm âlimlerinin bu iki lafzın anlamı konusunda ihtilaf ettiklerini belirtmiş; bazıları bu ifadelerin aynı anlamda olduğunu ve ikincisinin birinciyi pekiştirdiğini savunmuştur. Ancak yaygın görüşe göre bu iki kelime arasında anlam farkı vardır: “Darâr,” kişinin kendi menfaati için başkasına zarar vermesini, “dirâr” ise herhangi bir çıkar gözetmeksizin zarar vermeyi ifade eder; şeriat ise her iki durumu da yasaklamıştır.

İbn Abdülberr’e, İbnü’s-Salâh’a ve diğer bazı âlimlere göre, “darâr,” kendisine zarar vermemiş birine zarar vermektir; “dirâr” ise, kişiye zarar vermiş birine şer’î sınırları aşarak karşılık vermektir; her hâlükârda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hem doğrudan zararı hem

[506] *Sahih-i Buhârî*, 60-6066; *Sahih-i Müslim*, 13-3563.

[507] *Şerhu’l-Mumtî alâ Zâdil-Mustaknî*, 8/299.

de haksız karşılığı yasaklamış, ancak kişi uğradığı bir haksızlığı adalet ölçüsünde telafi edebileceğini belirtmiştir. Eğer kişi Allah'ın koyduğu sınırları aşarak zarar vermişse, verdiği zararın karşılığını ödemeli; eğer bir başkasına haksızlık etmişse, örneğin ona fiziksel zarar vermişse, adil şekilde cezalandırılmalıdır; bu hadiste yasaklanan “zarara karşılık vermek”ten maksat, hakkı olmaksızın karşılık vermektir ki bu da iki türde ortaya çıkar:

* İlki, kişinin sadece zarar vermek amacıyla harekete geçmesidir ki bu davranışın çirkin ve haram olduğu konusunda hiçbir tereddüt yoktur; Kur'an'da da bu tür davranışlar birçok ayette yasaklanmıştır; örneğin Nisâ suresi'nin 12. ayetinde, vasiyetin mirasçılara zarar vermeyecek şekilde yapılması gerektiği bildirilir.

* İkincisi ise görünüşte haklı bir gerekçeyle zarar verilmesidir; kişi kendi çıkarını korumak, malını savunmak ya da başkasının zarar vermesini önlemek amacıyla zarar verir, ancak bu durumda da adalet sınırlarının aşılması gerekir.^[508]

Kim bilerek ve haksız yere başkasına zarar verirse, Allah ona bunun karşılığını verir. Bu konuda gelen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Kim başkasına zarar verirse, Allah da ona zarar verir; kim birini sıkıntıya sokarsa, Allah da onu sıkıntıya sokar.”^[509]

Bu hadislerden anlaşıldığına göre, başkasına zarar vermemek için herkesin hakkını eksiksiz şekilde yerine getirmek gerekir. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste, Selmân el-Fârisî *radıyallahu anh* mümin kardeşi Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh*'a şöyle nasihat etmiştir:

“Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır; öyleyse her hak sahibine hakkını ver.” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü duyduğunda onu tasdik ederek, “Selman doğru söyledi” buyurdu.^[510]

[508] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/212-217.

[509] Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/57-58; *Sahihu'l-Câmi*, 6372.

[510] *Sahih-i Buhârî*, 1968.

Dolayısıyla her Müslüman, kendisine düşen sorumlulukları yerine getirerek önce Allah'ın ve Rasûlünün, ardından da hak sahibi kimse-lerin hakkını eda etmekle mükelleftir.

***

Sonunda, bu bilinçle Peygamberimizin *sallallahu aleyhi ve sellem* bize öğrettiği dua ile Allah'a şöyle niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

“Allah’ım! Kötü ahlâktan, kötü amellerden ve kötü arzular (nefsânî hevesler)dan Sana sığınırız.”^[511]

[511] *Sahih-i Sünen-i Tirmizî*, 3/184.

33. Hadis

İDDİANIN DELİLLE, İNKARIN YEMİNLE SABİT OLMASI

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُمْ، لَكِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعِي، وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ [في «السنن» ٢٥٢/١٠]، وَغَيْرُهُ هَكَذَا، وَبَعْضُهُ فِي «الصَّحِيحَيْنِ».

İbn Abbâs *radıyallahu anhuma*'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Eğer insanlar sadece iddialarına dayanarak hak talep edebilseydi bazı kimseler başkalarının mallarını ve kanlarını iddia ederdi; ancak iddia eden, delil getirmeli, inkâr eden ise yemin etmelidir.”

Bu hadis hasen derecesindedir; Beyhakî^[512] ve başkaları benzer lafızlarla aktarmıştır. Ayrıca hadisin bir kısmı Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde de yer almaktadır.^[513]

Bu hadis hüküm verme, yargılama ve ihtilafli meseleleri çözme konusunda temel kabul edilen naslardanır. Hadiste, eğer insanlar yalnızca iddialarına dayanarak hak talep edebilselerdi, bazılarının başkalarının malını ve canını haksız yere iddia edeceği bildirilmiştir. Yani, yargı kararları sadece iddiaya dayanmış olsaydı, toplumda kargaşa doğar ve Allah'tan korkmayan kimseler kendi hevâlarına uyarak başkalarının haklarını çiğnerdi; zira kötü nefis, ne pahasına olursa olsun kendi çıkarını korumaya ve bu uğurda zulmetmeye meyillidir.

Peki, hadiste geçen “kanını ve malını iddia ederdi” ifadesiyle ne kastedilmiştir? Bunu bir örnekle açıklayalım: Mesela bir kimse herhangi bir delil ve ispat olmaksızın, “Falanca kişi babamı ya da kardeşimi

[512] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/252.

[513] *Sahih-i Buhârî*, 4552.

öldürdü” gibi sözlerle kadıya başvurarak, hakkında şikâyetçi olduğu kişiden kısas yoluyla kanının dökülmesini talep eder. Bir başkası da yine delilsiz biçimde bir arazi parçasının kendisine ait olduğunu iddia eder ve bu taşınmazın kendisine iade edilmesini ister. Her iki durumda da iddia sahibinden delil getirmesi istenir; eğer delil yoksa, suçlanan kişiden, bu ithamın asılsız olduğuna dair yemin etmesi istenir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İddia eden delil getirmeli, inkâr eden ise yemin etmelidir.” buyurmuştur.

Şunu da belirtmek gerekir: Bu hadiste kan ve mal ile ilgili iddialar yalnızca örnek olarak zikredilmiştir; yoksa kan ve mal dışında başka haklar da vardır ve bunlara dair iddialar da mutlaka delil ve ispata dayanmalıdır. Nitekim bir kadın, eşinin kendi hakkını yerine getirmediğini iddia ederse, bu iddiasını ispatlamakla yükümlüdür. Bu hadis, İslâm şeriatının insanların tüm haklarını koruduğuna delildir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hadiste, “İddia eden delil getirmelidir.” buyurmuştur.

Herhangi bir iddiayı ispatlamanın başlıca yollarından biri ise şahitliktir. Nitekim borçlanma hakkında şöyle buyrulmuştur: “...**Aranızdan iki erkeği şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, razı olacağınız şahitlerden bir erkek ve iki kadını şahit tutun ki kadınlardan biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatsın...**” (Bakarâ, 282)

Yine şöyle buyrulmuştur: “**Ey iman edenler! Sizden birine ölüm yaklaşınca, vasiyet esnasında aranızda yapılacak şahitliğin şekli, içinizden iki güvenilir kimsenin şahitliğiyle olmalıdır. Eğer yolculukta iseniz ve ölüm size orada ulaşırsa, sizden olmayan iki kişiyi de şahit tutabilirsiniz. Şüpheye düşerseniz, onları namazdan sonra alıkoyup şöyle yemin ettirirsiniz: ‘Bu yemin karşılığında, akrabamızın lehine bile olsa, hiçbir menfaat gözetmeyeceğiz ve Allah’ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Aksi takdirde günahkârlardan oluruz.’**” (Mâide, 106)

Ayrıca bu konuda delil teşkil eden bir başka rivayet de Eş’as b. Kays *radıyallahu anh*’tan nakledilen hadistir. Eş’as şöyle demiştir: “Amcamın oğluna ait arazide bana ait bir su kuyusu vardı. Aramızda anlaşmazlık

çıkınca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana ‘İki şahit getirebilir misin? ya da (dava edilen kimsenin) yemin etmesi lazım’ buyurdu. Ben de ‘O, (yemin istenildiği zaman) yemin eder’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘Kim bir Müslümanı malından mahrum bırakmak için yemin ederse, kıyamet günü Allah’ın huzuruna çıktığında Allah’ın gazabına uğrar.’ Bu hadisi desteklemek üzere Yüce Allah şu ayeti indirdi: ‘Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, onların âhirette hiçbir nasibi yoktur. Allah onlarla konuşmayacak, kıyamet günü onların yüzüne bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.’ (Âl-i İmrân, 77)”^[514]

Âl-i İmrân sûresi’nin 77. ayeti, Allah adına yalan yere yemin etmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Müslim’in *Sahih*’inde rivayet edildiğine göre Ebû Zerr *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Üç sınıf insan vardır ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları arındırmayacak ve onlar için elem verici bir azap olacaktır.” Ardından Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Âl-i İmrân sûresi’nin 77. ayetini okudu. Bunun üzerine ben, “Onlar gerçekten hüsrana uğramış ve ziyana düşmüşlerdir. Ey Allah’ın Rasûlü, onlar kimlerdir?” diye sordum. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi: “Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen, verdiği başa kakarak eziyet eden ve yalan yere yemin ederek malını satmaya çalışan kimseler..”^[515]

Bu hadisten açıkça anlaşılıyor ki yalandan yemin ederek dünyevî çıkar sağlamaya çalışan herkes kıyamet günü azapla karşılaşacaktır.

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: “İddia eden kişiden delil/kanıt istenmesinin sebebi, onun görünüşte olanın tam tersini iddia etmesidir; oysa iddia edilen hususun aslı, olduğu gibi kendini korumaya devam eder.”^[516]

[514] *Sahih-i Buhârî*, 4250.

[515] *Sahih-i Müslim*, 293.

[516] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/230.

Bu hadiste kastedilen şudur: Şeriat adaletin sağlanması için gelmiştir ve bu ancak delillere/kanıtlara dayanarak, hakimın her iki tarafı dinledikten sonra hüküm vermesiyle gerçekleşir. Allah'tan korkan hakim, nefsinin arzusu ve kendi görüşüyle değil, sadece delile/kanıta dayanarak karar vermelidir; aksi halde onun yeri cehennem olabilir. Bu konuda Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Hakimler üç çeşittir: Biri cennette, diğer iki hakim cehennemdedir. Cennette olan, hakkı tanıyıp adaletle hükmeden; bilgisizce hüküm verip adaletsizlik yapan iki hakim ise cehennemdedir.”*^[517]

Bu hadis, zalim kadı ve hakimleri Allah'ın azabı ile uyararak en önemli hadislerden biridir. Ancak belirtmek gerekir ki bazen hakim her iki tarafı dinleyip delillere/kanıtlara baktıktan sonra istemeden yanlış karar verebilir. Bu durum, tartışan kişilerden birinin daha etkili konuşması ve haklıyı haksız gibi göstermesi ya da delillerin sahte olması sebebiyle olabilir. Böyle bir durumda hakim sorumluluk taşımaz, günah, haklıyı haksız gösteren tarafa aittir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Ben sadece bir insanım, insanlar anlaşmazlıklarını çözmek için yanıma gelirler ama bazen biri diğerinden daha güzel konuşur ve ben onun doğru söylediğini sanarak hükmü onun lehine veririm. Eğer yanlışlıkla bir Müslümanın hakkını başkasına verirsem, ona cehennem ateşinden bir parça vermiş olurum. Sonra o bilir ki o parçayla ne yapacağına kendisi karar verir.”*^[518]

Bu hadisten açıkça anlaşılmaktadır ki hakimın yanlış hüküm vermesi haklı olan tarafın haksız olduğunu göstermemektedir. Haklı taraf, haklı olarak kalmaya devam eder ve kıyamet günü hakkını mutlaka alacaktır. Haksız taraf ise haksızlığı ve karşı tarafa zulmetmesi sebebiyle cehennem azabına uğrayacaktır. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu tür kimselere cehennem ateşinden bir parça verildiğini bildirmiştir.

Bu hadisler hakimleri sadece delile/kanıta dayanarak hüküm vermeye çağırır. Hakim, nefsinin isteğine değil, delillere göre karar ver-

[517] Hakim, *el-Müstedrek*, 4/101-102; *Sahihu'l-Câmi*, 4447.

[518] *Sahih-i Buhârî*, 2458, 2680; *Sahih-i Müslim*, 1713.

melidir. Örneğin, tanınmış biri delilsiz bir iddiada bulunursa ve hakim sadece onun güvenilirliğiyle hüküm verirse, zarar etmiş olur. Adil hakim her iki tarafı dinleyip delilleri inceleyerek karar vermelidir.

Bu konuda Ali b. Ebû Tâlib şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Yemen'e kadılık yapmamı isteyince, yaşımın az ve tecrübesiz olduğumu söyledim. O da "Korkma, Allah kalbini hakka yöneltir, dilini doğru söz söylemeye muvaffak eder. Ancak her iki tarafı dinleyip adil hüküm ver." dedi. Bu rivayetten, adil hüküm için her iki tarafı dinlemenin zorunlu olduğu anlaşılır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da bir Müslümanın Allah'ı ve Rasûlünü sevdiğini ispat etmek için delil ortaya koymasıdır. Zira kişi, Allah'a ve Rasûlüne olan sevgisinde samimi olduğunu göstermek istiyorsa, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolunu takip etmelidir. Bu konuda ayette şöyle buyrulmuştur: "**De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...**" (Â-i İmrân, 31)

İbn Kesîr *rahimehullah* bu ayeti şöyle açıklamıştır: "Bu derin anlamlı ayet, Allah'ı sevdiğini iddia eden fakat Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolunu izlemeyen ve onun sünnetine tabi olmayan herkesin iddiasının geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Kişi ancak söz ve fiillerinde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şeriatına ve onun tebliğ ettiği dine bağlı kalmakla Allah'a ve Rasûlüne olan sevgisinin doğru olduğunu ispat edebilir."

Nitekim Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde geçen bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Kim bizim dinimize aykırı bir iş yaparsa, o amel reddedilir."^[519]

Oysa Yüce Allah şöyle buyurur: "**De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın....**" Bir başka deyişle ayette bildirildiği gibi davranırsanız, ulaşmak istediğiniz sevginin çok daha yücesine ve azametine, yani Allah'ın sizi sevmesine nail olursunuz. Nitekim bazı hikmet sahibi âlimler şöyle

[519] *Sahih-i Müslim*, 1718.

derdi: “Senin birini sevmen o kadar önemli değildir; asıl önemli olan, senin sevilen biri olmandır.”^[520]

Ayrıca Hasan el-Basrî *rahimehullah* ve diğer selef âlimleri şöyle demiştir: “Bir topluluk Allah’ı sevdiklerini iddia etmiş, Allah da onları bu ayetle imtihan etmiştir.” Yani bu sözle şu mesaj verilmektedir: Gerçek sevgi, davranışla ispatlanır; Allah’ı gerçekten seven kişi, Peygamber *sal-lallahu aleyhi ve sellem*’e uyar. Aksi hâlde sevgisi sadece iddiadan ibaret kalır.

Son olarak niyazımız şudur: Allah bize hakkı hak olarak gösterebilir ve ona yönelirsin; batılı da batıl olarak gösterir bizi ondan uzaklaştırır.

Bu şuurla, Peygamberimizin *sallallahu aleyhi ve sellem* bize öğrettiği dualarla Rabbimize şöyle yalvarıyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا»

“Allah’ım! Öfke hâlinde de hoşnutluk hâlinde de hak sözü söylemeyi Senden diliyoruz.”^[521]

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ. اهْدِنَا لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»

“Ey Cebrâil’in, Mikâil’in ve İsrâfil’in Rabbi, gökleri ve yeri yoktan var eden, görüneni ve görünmeyenini bilen Allah’ım! Kullarının ihtilafa düştüğü konularda hükmeden Sensin. Bizi, ihtilafa düşülen meselelerde, izninle hakka ilet. Şüphesiz Sen, dilediğini dosdoğru yola iletirsin.”^[522]

[520] *Tefsîr-i İbn Kesîr*, 1/359.

[521] *Sünen-i Nesâî*, 1305; *Sahîh-i İbn Hibbân*, 1971; *Sahîhu’l-Câmî*, 1301.

[522] *Sahîh-i Müslim*, 1/534.

34. Hadis
KÖTÜLÜĞÜ ELLE, DİLLE
YA DA KALPLE ÖNLEMEK

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُعَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَوْضَعُ الْإِيمَانِ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ٤٩].

Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini rivayet etmiştir: “Sizden kim bir münker görürse onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmezse diliyle, buna da imkân bulamazsa kalbiyle buğz etsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir.”^[523]

Bu hadiste geçen “münker” ifadesiyle, Allah ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından yasaklanan her türlü söz ve fiil kastedilir. Yasak olan fiilin “münker,” yani *inkâr edilen* olarak adlandırılmasına sebep, böyle bir yasağa aldırış etmeyip onu işleyen kimsenin yaptığı eylemin reddedilmesi ve hoş karşılanmamasıdır. Hadis, münkeri ortadan kaldırmanın aşamalarını ortaya koyduğu gibi, bunu yapan müminlerin iman bakımından derecelerini de açıklamaktadır. Buna göre, bazı müminlerin iman bakımından güçlü, bazılarının zayıf, bazılarının ise oldukça zayıf olduğu ifade edilmiştir. Münkeri elle değiştirmek ise yetki sahibi kimselere, onların yardımcılarına ve genelde buna gücü yeten herkese, hatta aile reislerine bile düşmektedir.

Bu hadiste “münker görürse” ifadesi geçmektedir. Bu da kişinin bir yasağı bizzat görmesi ya da güvenilir bilgiye sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Zanna ya da dedikoduya dayanarak bir fiil münker kabul edilemez. Kişi eliyle müdahale edemiyorsa, diliyle nasihat

[523] *Sahih-i Müslim*, 49.

etmeli; buna da güç yetiremiyorsa kalben buğz etmelidir. Bu durumda sorumluluk kalkar. Nitekim şöyle buyrulmuştur: **“Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olduğça, sapıtanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır; O, yaptıklarınızı size haber verecektir.”** (Mâide, 105)

Bu hadis, kötülükten alıkoymanın farz olduğunu ve bunun İslam ümmetinin üstün vasıflarından sayıldığını göstermektedir. Nitekim Âl-i İmrân sûresi’nin 110. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten sakındırır ve Allah’a iman edersiniz.”**

Hadisin değeri, ona uyulduğunda toplumun hızla ıslah olabilmesinde de kendini gösterir.

Özellikle belirtelim ki, münker sayılacak fiilin açık ve sağlam bir delille, yani Kur’an ve Sünnet ile haram kılınmış olması gerekir. “Falan kişi bunu münker sayıyor” demekle bir fil münker kabul edilemez. Hele ki hakkında kesin delil bulunmayan içtihadî meselelerde, bir müctehidin görüşüyle bir eylemi münker ilan etmek doğru değildir.

* Şerhedilen hadiste *“Sizden biri bir münker görürse, onu eliyle değiştirsin”* buyrulmuştur. Yetki sahibi olan kimsenin, bizzat müdahale etmesi şart değildir; onun emriyle münker ortadan kalkarsa, bu da fiilî müdahale sayılır.

Hadisin devamında, *“gücü yetmezse diliyle değiştirsin”* buyrulmaktadır. Yani günah işleyene, o fiilin haram olduğunu açıklanıp, onu bu davranıştan vazgeçirmek gereklidir. Ancak sözle müdahalede bulunacak kişi bunu hikmetle yapmalıdır. Nitekim Nahl sûresi’nin 125. ayetinde şöyle buyrulur: **“Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et; onlarla en güzel şekilde tartış...”**

Bu yöntem, hakkı bilmeyen kimselerin onu kabul etmesini sağlar. Aksi hâlde, yani hikmetsiz bir yaklaşımla, onlar hakkı sadece reddetmekle kalmaz, onu alaya da alabilirler. En’âm sûresi’nin 108. ayeti bu konuda şöyle uyarır: **“Allah’tan başka taptıklarına sövmeyin; yoksa onlar da bilmeden, düşmanlıkla Allah’a söverler.”**

Hadisteki bu cümle şu soruyu akla getirir: Münkeri reddetmek amacıyla mektup ya da kitap yazmak, dille müdahale kapsamına girer mi?

Cevap: Evet, girer. Bu konuda rivayet edilen bir hadis şöyledir: Şam halkından sâlih bir kimse, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'ın meclislerine sıkça katılırdı. Bir süre sonra gelmediğini fark eden Ömer *radiyallahu anh*, “Filanca neden görünmez oldu?” diye sordu. Oradakiler, “Ey müminlerin emîri, o şarap içenlerle birlikte olmaya başladı” dediler. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* katibini çağırarak şu mektubu yazdırdı: “Ömer b. el-Hattâb’tan filanca oğlu filancaya. Selâm olsun sana! Bil ki seninle birlikte ben de Allah’a hamd ediyorum. O Allah ki O’ndan başka ibadete layık hiçbir ilâh yoktur. Günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı çetin olan ve ihsan sahibi olan O’dur. Dönüş yalnız O’nadır.” Ardından meclistekilere şöyle dedi: “Kardeşiniz için dua edin de kalbi hidayete ersin ve Allah onun tevbesini kabul etsin.”

Mektup o adama ulaştığında, o “**Allah günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden ve azabı çetin olandır!**” (Ğâfir, 3) ayetini tekrar tekrar okuyarak hem Allah’ın azabından korktu hem de mağfret umdu. Bu sözleri o kadar çok tekrarlardı ki sonunda ağlamaya başladı ve yaptığı gûnahtan tamamen vazgeçti.

Bu haber Ömer *radiyallahu anh*’a ulaşınca şöyle dedi: “Her zaman böyle yapın. Kardeşinizin hataya düştüğünü gördüğünüzde onu ıslah edin, doğruya yönlendirin ve onun için Allah’a dua edin. Sakın ona karşı şeytanın yardımcıları olmayın!”^[524]

* Şerh ettiğimiz hadisin devamında şöyle buyrulmaktadır: “*Buna da imkân bulamazsa kalbiyle buğz etsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir.*” Yani sadece buğz/nefret etmekle yetinmemeli, aynı zamanda o kötülüğün ortadan kalkmasını da arzu etmelidir.

Hadisteki “bunu yapamazsa, şunu yapsın” şeklindeki aşamalı ifade, şeriatın kişiye ancak gücü yettiği şeyleri yüklediğini göstermektedir. Bu

[524] *Tefsîru't-Taberî*, 24/27; *Tefsîr İbn Kesîr*, 7/128; *Hilyetü'l-Evliyâ*, 4/97.

konuda Tegâbûn sûresi'nin 16. ayetinde şöyle buyrulur: **“Allah’tan, gücünüz yettiğince sakının!”**

Aynı şekilde Bakara sûresi'nin 286. ayetinde de şöyle geçer: **“Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemes.”**

Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Size neyi yasakladıysam ondan kaçınınız; neyi emrettiysem gücünüz yettiği kadar da onu yerine getirin.”*^[525]

Bu, her müminin, gördüğü münkeri eliyle düzeltmesi gerektiğini, onu yapamazsa diliyle, diliyle de yapamazsa kalbiyle buğz etmesi gerektiğini gösterir. Hadiste *“kalbiyle münkeri reddetsin”* denildiğinde şu soru doğar: Günah işleyenlerin yanında oturmak, günah işlenmesine kalbiyle karşı çıkmak ama yerinden kalkmamak, kalben reddetmek sayılır mı?

Cevap, hayırdır; kalbiyle reddeden kişi günahın işlendiği ortamı terk etmelidir. Aksi halde onlarla eşit sayılır ve böyle ölürse onlarla birlikte haşredilebilir.

Nisa sûresi'nin 140. ayette şöyle buyrulur: **“Allah size Kitap’ta şunu bildirmiştir; Allah’ın ayetleri inkâr edildiğinde ya da onlarla alay edildiğini duyduğunuzda, kâfirler başka bir konuya geçinceye kadar onlarla beraber oturmayın. Yoksa siz de onlar gibi olursunuz.”**

En’âm sûresi'nin 68. ayetinde de aynı şekilde söylenir: **“Ayetlerimizi alaya alanları gördüğünde, onlar başka bir konuyu açana kadar onlardan yüz çevir. Şayet şeytan sana bunu unutturduysa, hatırladıktan sonra zalim toplulukla oturma.”**

Bu konuda bir soru daha ortaya çıkar: “Herkes kendi aklına ve nefsine göre herhangi bir işi münker sayıp reddedebilir mi?”

Cevap, kesinlikle hayırdır.

Özellikle belirtmek gerekir ki bu tutum, Haricîlere ve onların yolunu izleyip birçok amelde onlara muvafakat eden cahillere özgüdür. Onlar liderleri ve alimleri tanımadan kendi başlarına karar verir, hoş-

[525] Müsned-i İmam Ahmed, 2/482.

larına gitmeyen işleri münker ilan ederler. Hatta kimi zaman cezalar uygulayarak toplumda kargaşa yaratırlar.

* Şerh ettiğimiz hadiste imanın dereceleri olduğunu, “*münkeri kalbiyle reddetme*”nin ise bunun en zayıfı olduğunu gösterir. İmam Müslim’in *Sahih*’indeki rivayette, bunun imanın en alt seviyesi olduğu bildirilir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Allah’ın benden önce gönderdiği Peygamberlerin ümmetlerinde, onların sünnetine bağlı kalan ve buyruklarına uyan en yakın dostları ve ashabı vardı. Onların ardından, yapmadıklarını söyleyen ve emre dilmemiş işleri yapan halefleri geldi ve gelecek. Kim onlarla eliyle mücadele ederse, o mümindir. Kim diliyle savaşırsa, o da mümindir. Kim kalbiyle onlara karşı kin beslerse, o da mümindir. Fakat bundan ötesinde, hardal tanesi kadar dahi iman yoktur.*”^[526]

İbn Kayyîm el-Cevziyye *rahimehullah*, münkeri reddetme konusunda şöyle der: “Münkeri ortadan kaldırmanın dört yolu var:

1. Münkerin tamamen kaldırılması ve yerine sünnetin ihyası,
2. Münkerin bütünüyle kalkmasa da kısmen azalması,
3. Münkerin, benzeriyle yer değiştirmesi,
4. Yerine daha kötü bir münkerin gelmesi.

İlk iki durumun gerçekleştirilmesi vaciptir. Üçüncüsü içtihadî bir mesele, dördüncüsü ise haramdır.”

İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak her birey için farz değildir; bu görevi alimler, kanaat önderleri veya yetki sahibi kimseler yerine getirirse, diğerlerinden sorumluluk düşer. Ancak kimse bu vazifeyi üstlenmez ve Allah’ın hükümlerini yeryüzünde uygulamaya çalışmazsa, yetki sahibi herkes sorumlu olur ve mazeretleri kabul edilmez. Buna göre kişi, gücü yettiği bir kimsenin günah işlediğini görürse, ona engel olmalıdır. Mesela, bir kimse eşinin, çocuğunun ya da hizmetçisinin yanlış davrandığını fark ederse, onu uyarmalı ve bu davranışı durdurmalıdır.

[526] *Sahih-i Müslim*, 50.

Âlimler şöyle demiştir: İyiliği emreden ve kötülükten sakındıran kişinin kâmil biri olması, emrettiğini uygulaması ve sakındırdığından kaçınması şart değildir; yetkisi olan kimse bu görevi yerine getirmelidir. Bil ki iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak sadece yetkililere değil, her Müslümana düşen bir görevdir. Ancak bu görev, ilim sahibi kimseler tarafından yerine getirilmelidir. Namaz ve oruç gibi farz olduğu açıkça bilinen veya zina ve içki gibi haramlığı herkesçe malum olan konularda özel bir ilme gerek yoktur; bu gibi meselelerde her Müslüman yeterli sayılır. Fakat detaylı ve hassas meselelerde sıradan kişilerin görüş belirtmesi ve münkeri reddetmeye kalkışması uygun değildir; bu, ilim ehlinin sorumluluğudur.

Günahlar ve kötü ameller yaygınlaştığında, basiret sahibi kimseler zalimleri bu işlerden alıkoymazsa, Allah'ın göndereceği musibet yalnız zalimleri değil, herkesi kuşatır. Bu konuda el-Enfâl sûresi'nin 25. âyetinde şöyle buyrulur: **“Öyle bir beladan sakının ki yalnızca içinizdeki zalimlere isabet etmez, hepinizi sarar. Bilin ki Allah'ın azabı çetindir.”**

Bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Allah'ın koyduğu hudutlara riayet edenlerle onları ihlâl edenlerin durumu, bir gemiye binmek üzere kura çeken ve bir kısmı üst güverteye, diğer kısmı alt kata yerleşen bir topluluğun haline benzer. Onlar denizdeyken, alttakiler su almak istediklerinde yukarıya çıkar, üsttekilerin arasından geçer ve onları rahatsız ederler. Bunun üzerine alttakiler, ‘Gelin, gemiyi delip buradan su alalım da üsttekilere eziyet vermeyelim’ derler. Eğer üsttekiler bu duruma müdahale etmezlerse, gemi batır ve hepsi helâk olur. Fakat engel olurlarsa, hem kendileri hem de alttakiler kurtulur.”*^[527]

* Şerh ettiğimiz hadis, imanın artıp azaldığına delildir. İmanın artıp azalması konusu on üçüncü hadisin şerhinde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki kalbiyle inkâr etmeyen kimse imandan çıkmaz, yani kafir olmaz; sadece imanı zayıflar.

Son olarak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile ümmetçe Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ احْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَائِمًا، واحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ قَاعِدًا، واحْفَظْنَا بِالْإِسْلَامِ رَاقِدًا، وَلَا تُشْمِتْ بِنَا عَدُوًّا وَلَا حَاسِدًا، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ»

“Allah’ım, bizi hem ayakta hem otururken hem de yatarken İslam ile koru. Bizi düşmanın ve kıskançların sevineceği hale getirme. Allah’ım, Senden; hazinesi Senin elinde olan her türlü hayrı diler, hazinesi Senin elinde olan her türlü şerden de Sana sığınırız!”^[528]

[528] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/525; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 1540.

35. Hadis

İSLAM'DA KARDEŞLİK VE MÜSLÜMANIN HAKLARI

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يَحْدُلُهُ، وَلَا يَكْذِبُهُ، وَلَا يَحْفَرُهُ، التَّقْوَى هَاهُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، بِحَسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْفَرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِزُّهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ٢٥٦٤].

Ebû Hureyre *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Birbirinize haset etmeyin, birbirinizle rekabet etmeyin, birbirinizden nefret etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin ve biriniz diğerinizin satışının üzerine satış yapmasın. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun! Müslüman, Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yalnız ve yardımsız bırakmaz, ona yalan söylemez, onu küçük düşürmez. Takva buradadır! (burada, göğsünü üç kez işaret etti.) Bir kimsenin kötü olması için Müslüman kardeşini küçümsemesi yeterlidir. Müslümanın kanı, malı ve namusu, diğer Müslümana haramdır.”^[529]

Belirtmek gerekir ki İmam Müslim'in *Sahîh*'inde «لَا يَكْذِبُهُ» “ona yalan söylemez” ifadesi yer almamaktadır. Bu ifade, İmam Nevevî'nin *Kırk Hadis*'ini nakleden bazı ravîlerin rivayet hatasıdır. Ancak söz konusu ifade, İmam Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadiste sabit olmuştur. Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Müslüman, Müslümanın kardeşidir; ona hıyanet etmez, yalan söylemez ve onu yardımsız bırakmaz. Müslümanın her şeyi -ırzı, malı ve kanı-, diğer Müslümana haramdır.” Ardından kalbine

[529] *Sahih-i Müslim*, 2564.

işaret ederek şöyle buyurmuştur: “*Takvâ buradadır.*” Devamında da şöyle demiştir: “*Bir kimsenin kötü biri sayılması için, Müslüman kardeşini küçümsemesi yeterlidir.*”^[530]

Şerh ettiğimiz bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslümanlara beş davranışı yasaklamaktadır.

* Bunların birincisi, Müslümana haset etmektir.

İbn Teymiyye *rahimehullah* hasedi şöyle tanımlar: “Haset, Allah’ın, bir kimseye nimet vermesine öfkelenmektir.” Şeyhülislâm ayrıca şöyle der: “Hasesiz insan yoktur; fakat asil ve ahlaklı kimse onu gizler, düşük ahlâklı olan ise açığa vurur.”^[531]

İbn Teymiyye *rahimehullah* burada şunu ifade etmektedir: Haset, asil bir Müslümanı düşük karakterli bir Müslümandan ayıran ölçüdür. Haset, insanın kalbini katılaştırır, onu insaf ve merhametten uzaklaştırır; bu da kişinin hayırlı işlerden geri durmasına sebep olur.

✽ *Hasedin üç türü vardır:*

Birincisi: Kişi, başkasının kendinden üstün olduğunu kabul eder ve onun gibi olmayı arzular. Bu tür haset câizdir ve *gıpta* olarak da adlandırılır.

İkincisi: Kişi, başkasının nimete kavuşmasından hoşlanmaz, ancak bu nimetin ondan alınmasını da istemez ve içindeki hasedi bastırmaya çalışır. Bu tutum sahibine zarar vermez; fakat ilk türdeki kişi bundan daha faziletlidir.

Üçüncüsü: Kişi hem başkasına nimet verilmesini istemez hem de verilen o nimetin onun elinden alınmasını arzular. Bu tür haset haramdır; böyle davranan kişi büyük günah işlemiş olur.

Gerçekten de haset, insanı günaha sürükleyen habis bir vasıftır. Nitekim İblis, haset ederek, Âdem *aleyhisselam*’a secde etme hususunda kibirlenip bunu reddetmiş ve bu yüzden kâfir olmuştur. Yeryüzünde ilk cinayet de haset yüzünden işlenmiş; Âdem *aleyhisselam*’ın oğullarından biri haset ederek, kardeşini öldürmüştür. Aynı şekilde, Yusuf *aleyhisse-*

[530] *Sünen-i Tirmizî*, 1927; Bu, sahih bir hadistir. Bkz: *İrvâü'l-Galîl*, 2450.

[531] *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, 10/124-125.

lam'ı da kardeşleri, hasetlerinden dolayı kuyuya atmışlardır. Ehl-i kitap da hasetleri sebebiyle Müslümanlara kötülük etmek istemektedir. Bu durum, Bakara sûresi'nin 109. ayetinde şöyle ifade edilir: **“Ehl-i kitaptan birçoğu, içlerindeki hasetten dolayı, hak kendilerine açık belli olduktan sonra bile sizi, imanınızdan sonra inkâra döndürmek ister.”**

* *Hadiste yasaklanan ikinci davranış, Müslümanla rekabete girmektir.* Bu, hile yapmak, aldatmak ve ticarete kurnazlıkla öne geçmeye çalışmak şeklinde tezahür eder. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Alıyor gibi yaparak malın değerini artırmayınız.”*^[532]

İbn Useymîn *rahimehullah* bu durumu şöyle açıklar: “Alıcıya zarar vermek, satıcıya fayda sağlamak veya ikisini birden gerçekleştirmek amacıyla malın fiyatını artırmak caiz değildir. Örneğin, pazarda mal satan birinin arkadaşı, alıcının yanında o mala daha yüksek bir fiyat teklif eder; amacı o malı almak değil, fiyatı yükselterek arkadaşının kazancını artırmaktır. Böylece satıcıyla iş birliği yaparak alıcıya zarar verir. Bazen de alıcıyla olan kişisel husumetinden dolayı fiyat artırarak onu zarara sokmak ister. Ya da kendi elindeki benzer malın değerini yükseltmek için fiyatı artırır. Ya da malın fiyatını yükseltmesinin sebebi, insanların onun hakkında ‘Filan kişi fiyat artırıyor, zengin biridir, gerçek bir tüccardır’ demesini istemesidir.”^[533]

* *Hadiste yasaklanan üçüncü davranış, Müslümana kin beslemektir.* Aslında bir Müslüman, diğer Müslümanın şahsına değil, eğer bir günahı varsa, yalnızca o günaha buğz etmelidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Müslümanların birbirine buğz etmesini yasaklaması, sadece nefreti değil, aynı zamanda kalpte nefret uyandıran her türlü sebebi de kapsamaktadır. Yani kendini Müslüman olarak gören bir kimse, Müslüman kardeşine karşı buğz uyandıran her türlü tutumdan uzak durmalıdır. Bazı şârihler bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *“Birbirinize buğz etmeyin!”* ifadesi,

[532] *Sahih-i Buhârî*, 60/6066; *Sahih-i Müslim*, 13/3563.

[533] *eş-Şerhü'l-Mümtî ala Zâdi'l-Müstaknî*, 8/299.

bid'at işlemenin de dolaylı olarak yasaklandığına işaret eder. Zira bir kişi bid'at işlediğinde, diğerleri ona bu sebeple buğz eder. Demek ki Sünnete bağlı kalmak, Müslümanlar arasında sevgiyi artırır ve onları kardeş yapar; bid'at ise ayrılmaya ve düşmanlığa sebep olur. Bu nedenle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine bağlı kalanlara "Ehlü's-Sünne ve'l-Cemâa," yani "Sünnete tâbi olup cemaat halinde kalanlar," ona muhalefet edenlere ise "Ehlü'l-Bid'a ve'l-Furka," yani "bidat işleyerek fırkalara bölünenler" denilmiştir.

* *Hadiste yasaklanan dördüncü davranış, Müslümana sırt çevirmektir.* Burada "sırt çevirmek"ten kasıt, onunla ilişkiyi kesmek, selamı terk etmek ve onu yalnız bırakmaktır. Nitekim bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu davranışın haram olduğunu bildirerek şöyle buyurmuştur: "Bir Müslümanın, din kardeşiyle üç günden fazla dargın kalması helâl değildir. İki Müslüman karşılaştığında, biri öteye, diğeri beriye döner; ancak aralarında en hayırlı olanı, selamı önce verendir."^[534]

Bir başka hadiste ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslüman kardeşiyle barışmak istemeyen ve bu dargınlık haliyle ölen kimseleri tehdit ederek şöyle buyurmuştur: "Eğer küs halde ölürlerse, asla cennette bir arada bulunmazlar."^[535]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: "Hiçbir Müslümanın, başka bir Müslümanla üç günden fazla ilişkisini kesmesi helâl değildir. Kim üç gün boyunca Müslüman kardeşiyle dargın kalır ve bu hâl üzere vefat ederse, cehennem ateşine girer."^[536]

* *Hadiste yasaklanan beşinci davranış, Müslümanın alışverişi üzerine alışveriş yapmaktır.* Bu yasağın anlaşılması için bir örnek verelim: İki Müslüman; satıcı ve müşteri, bir malın fiyatını kararlaştırırken henüz anlaşmaya varılmadan başka biri müdahale ederek, aynı malı müşteriye daha düşük fiyata sattığını söyleyip ona, almamasını önerir.

[534] *Sahih-i Buhârî*, 6077, *Sahih-i Müslim*, 2560.

[535] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/20; *Sahihu't-Tergîb ve't-Terhib*, 2759.

[536] *Sünen-i Ebû Davud*, 4914; *Sahihu'l-Câmi*, 7659.

✽ Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisin devamında şöyle buyurur: “*Ey Allah’ın kulları kardeş olun.*”

Bu ifade iki şekilde anlaşılabilir:

Birincisi, bu bir emir değil, bir haberdir; yani ey Allah’ın kulları, eğer birbirinize haset etmez, rekabet etmez, nefret etmez, sırtınızı dönmez ve birbirinizin alışverişi üzerinde ticaret yapmazsanız kardeş olursunuz.

İkincisi ise, kötü davranışlardan uzak durun ki kardeş olasınız. Her iki anlam da sahih kabul edilir.

Ele aldığımız hadisin devamında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “*Müslüman, Müslümanın kardeşidir.*”

Bu sözden anlaşılıyor ki, kardeşlik için iman şarttır. Elbette sadece müminler birbirinin kardeşidir. Bu hususta şöyle buyrulur: “**Müminler, gerçekten kardeşirler.**” (Hucurat, 10)

“**Ey iman edenler! Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin.**” (Nisa, 144)

“**O gün zalim kişi parmaklarını ısırarak der ki: ‘Keşke Peygamber’in yolunu tutmuş olsaydım! Vah halime! Keşke filan kişiyle dost olmamış olsaydım! Çünkü Zikir bana ulaştıktan sonra o beni ondan uzaklaştırdı.’**” (Furkan, 27-29)

“**Sur üfürüldüğü gün aralarında akrabalık bağı kalmayacak ve birbirlerinin halini sormayacaklar.**” (Müminun, 101)

“**Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir topluluk göremezsin ki Allah’a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk etsinler; bunlar ataları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsa da.**” (Mücadele, 22)

Bu ayetlerden açıkça anlaşılır ki kardeşlik, ancak iman kardeşliği-dir. Burada “kardeşlik”ten kasıt, Allah rızasını kazanmak amacıyla kurulan kardeşliktir. Ayrıca, bu kardeşlik, en yüce ve en değerli kardeşlik türü sayılır. Ne çok kişi vardır ki kendilerini mümin olarak görürler ama mümin kardeşlerinin haklarını gereğince gözetmezler. Peki, böy-leleri nasıl gerçek mümin sayılabilir? Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsız olduğunda bütün bedenin uykusuzluk ve ateşle tepki verdiği tek bir vücut gibidir.” [537]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Müminler bir binanın parçaları gibidir, birbirlerini desteklerler.” Ardından parmaklarını birbirine geçirerek bunu fiilen de göstermiştir. [538]

✽ Şerhini yaptığımız bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslümanın, diğer Müslüman üzerindeki bazı önemli haklarını zikretmiştir. Bu haklar arasında ona zulmetmemek, onu yardımsız bırakmamak, ona yalan söylememek ve onu küçümsememek yer alır. Zulmün ne olduğu 24. hadisin şerhinde detaylıca açıklanmıştı. Bir Müslümanı yardımsız bırakmamak ise, yardım etmenin gerekli olduğu bir durumda ve buna imkân varken onu yalnız bırakmamak anlamına gelir. Özellikle mazluma yardım etmek, bir Müslümanın en temel sorumluluklarındandır. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahabesine ister zalim, isterse mazlum olsun din kardeşine yardım etmelerini emretmiş; sahabe “Ey Allah’ın Rasûlü, mazluma yardım etmeyi anladık, peki zalime nasıl yardım edeceğiz?” diye sorduğunda, “Onu zulümden alıkoyarak” şeklinde cevap vermiştir. [539]

Sonra, şerhettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yalan söylemeyi yasaklamıştır. Yalan söylemek gerçekten büyük günahdır ki bu konuya önceki hadislerin şerhinde detaylıca değinmiştik.

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kalbine işaret ederek “*Takva, işte buradadır*” demiştir; bu da takvanın yerinin kalp olduğunu gösterir. Bu konuda Hac sûresi’nin 32. ayetinde şöyle buyrulur: “**Kim Allah’ın ayetlerine saygı gösterirse, bilsin ki bu, kalplerin takvasındandır.**”

Takvanın anlamı, tanımı ve fazileti hakkında 18. hadisin şerhinde detaylıca söz söylenmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* müminlere, takvalı olmayı, yani Allah’tan korkmayı hatırlatır ki kötü huyların-

[537] *Sahih-i Buhâri*, 6011.

[538] *Sahih-i Buhâri*, 6027.

[539] *Sahih-i Buhâri*, 2444.

dan uzak durabilsinler. Çünkü insanlar ancak takva sayesinde birbirlerinden üstün olurlar. Bu bağlamda Hucurât sûresi'nin 13. ayetinde **“Şüphesiz Allah katında en değerli olanımız, Allah'tan en çok korkanızdır.”** buyrulmuştur.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünden şu da anlaşılacaktır: Kalp düzelirse, ameller de düzelir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, elini kalbine koyarak işaret etmesinde hikmet vardır; çünkü bazen bir işaretle, söylenen söz daha etkili olur. O, sadece “Takva kalptedir” diyebilirdi ama kalbine işaret ederek sözünü güçlendirmiştir. Burada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* demek istiyor ki, eğer bir insanın kalbinde Allah korkusu varsa, zahirî amelleri de doğru olur, kimseye zarar vermez, özellikle cana, mala ve namusa dokunmaz. Dolayısıyla insanın zahirî davranışı, kalbinin durumunu gösterir. Günah işlese de “kalbim temizdir” diyenlerin yanlış düşündüğü kolayca anlaşılır, çünkü kalbinde Allah korkusu olanın amelleri de temiz olur. Hiç haram iş yapan birine “O temiz biridir” denildiğini duydunuz mu? Elbette hayır. Demek ki haram iş yapan ve isyan eden kişi, kalbinin temiz olduğunu iddia etse de onun dış amelleri kalbinin bozuk olduğunu gösterir.

Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Bir kimşenin, Müslüman kardeşini küçük görmesi, onun günaha düşmesi için yeterlidir.”** Yani, yalnızca bir mümini küçümsemek bile insanı büyük bir günaha sürükler.

Bir Müslümanı fakirliği, bilgisizliği veya toplumdaki konumu nedeniyle hor görmek, gerçekten de ağır bir günahdır. Üstelik, küçümşenen kişi, Allah katında, küçümşeyenden daha üstün olabilir. Nitekim Hucurât sûresi'nin 11. ayetinde şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Bir topluluk başka bir topluluğu alaya almasın. Belki de alaya aldıkları onlardan daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınları küçümşemesinler. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır.”

Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Nice saçları dağınık, üzeri toz toprak içinde, kapılardan kovulan, fakir**

ve sade insanlar vardır ki Allah'a yeminle dua etseler, Allah onların duasını kabul eder.”^[540]

* Şerh ettiğimiz bu hadiste, Müslümanın kanı, malı ve namusu, diğer Müslümana haram kılınmıştır. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmete en mühim vasiyetlerinden biridir. Nitekim o, Veda Haccı'nda Müslümanlara şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz sizin kanlarınız, mallarınız ve namuslarınız; bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi birbirinize haramdır.”

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözleriyle, bir Müslümanın diğer Müslümana zarar vermesinin -ister canına, ister malına, isterse namusuna yönelik olsun- kesin şekilde yasaklandığını ifade etmiştir.

* * *

Son olarak, Allah'tan niyazımız şudur: Hakkı bize hak olarak göstersin ve bizi ona iletсин; bâtılı da bize bâtil olarak gösterip ondan bizleri uzaklaştırsın!

Bu anlayışla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu duayla topluca Rabbimize yöneliyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا»

“Ey Allah'ım! Öfkeliyken de hoşnutken de hakkı söylemeyi bizlere nasip eyle!”^[541]

[540] *Sahih-i Müslim*, 2622.

[541] *Sünen-i Nesâi*, 1305; *Sahih-i İbn Hibbân*, 1971; *Sahihu'l-Câmî*, 1301.

36. Hadis

DÜNYADA VE AHİRETTE KOLAYLIK GETİREN AMELLER

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ فِيمَا بَيْنَهُمْ؛ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ، وَحَقَّتْ لَهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ [رقم: ۲۶۹۹] بهذا اللفظ.

Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Kim bir müminin dünya sıkıntılarında birini giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Kim borçluya kolaylık sağlarsa, Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık sağlar. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun ayıplarını dünyada ve ahirette örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımındadır. Kim ilim elde etmek için yola çıkarsa, Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah'ın evlerinden birinde toplanıp O'nun Kitabını okuyan ve aralarında müzakere eden bir topluluğun üzerine sekînet iner, rahmet onları kuşatır, melekler etraflarını sarar ve Allah onları kendi katındakilere anar. Kimin ameli geri kalırsa, nesebi onu ileri götüremez.”^[542]

Bu hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, müminin gerçekleştireceği beş faziletli amele ve bu amellerin karşılığında hem dünyada

[542] *Sahih-i Müslim*, 2699.

hem de âhirette elde edeceği ilahî mükâfata dikkat çeker; zira iyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir? Nitekim Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadiste şöyle buyurmuştur: “*Merhamet edenlere Rahmân olan Allah merhamet eder; yeryüzündekilere merhamet edin ki gökteki Allah da size merhamet etsin.*”^[543]

Bu hadis işaret etmektedir ki amel, mahiyetine uygun bir karşılıkla mükâfatlandırılır veya cezalandırılır; yani hayır amelin karşılığı hayır, şer amelin karşılığı ise şerdir. Şayet bir kimse bir müminin sıkıntısını giderir, ayıplarını örter ve ona yardım ederse, Allah da onun bütün sıkıntılarını kaldırır, ayıplarını örter ve ona daima yardım eder. Buna karşılık, kim bir mümini zora sokar, ayıplarını ifşa eder ve ihtiyaç duyduğu alanlarda ona yardımcı olmazsa, Allah da onu sıkıntıya düşürür, ayıplarını ortaya çıkarır ve ona yardım etmez.

Bu faziletli amellerin ilki şudur: *Kim bir müminin dünya hayatında yaşadığı bir sıkıntıyı giderirse, Allah da onun, kıyamet gününde karşılaşacağı sıkıntılardan birini giderir.* Bu durum, amelin karşılığının kendi türünden olması ilkesini açıkça ortaya koyar; yani kişi, yaptığı fiilin karşılığını mutlaka alacaktır. Her ne kadar hadiste geçen “*dünya sıkıntısı*” ve “*âhiret sıkıntısı*” ifadeleri anlam bakımından benzer görünse de, şiddet ve zorluk bakımından aralarında fark vardır; elbette ki âhiret sıkıntısı daha çetin ve elem verici olacaktır. Dolayısıyla, bir müminin dünyada yaptığı iyilik karşılığında âhirette elde edeceği sevap daha büyük ve kapsamlı olacaktır.

Belirtmek gerekir ki hadiste geçen “*dünya sıkıntıları*” ifadesiyle yalnızca dünyevî konular değil, aynı zamanda dinî alanlardaki zorluklar da kastedilmiştir. Bu da gösteriyor ki mümin, hem dünyevî hem de dinî meselelerde kardeşinin sıkıntılarını gidermek için çaba harcamalıdır.

Bu hadiste, insanların hesap vermek üzere mahşer yerine toplanacakları gün olan kıyamet günü zikredilmektedir. “Kıyamet” kelimesi, Arapça “*kâme-yekûmu* (قام - يَوْمٌ)” fiilinden türetilmiş bir isim

[543] *Sünen-i Ebû Davud*, 4941; *Sünen-i Tirmizî*, 1/350; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/160; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 925.

olup “kalkmak, ayağa dikilmek” anlamına gelir. Bu günün “kıyamet” olarak adlandırılmasının üç sebebi vardır:

Birincisi: O gün insanlar kabirlerinden kalkarak Allah’ın huzurunda toplanacaklardır. Bu hususta Mutaffifin sûresi’nin 6. âyetinde şöyle buyrulmuştur:

“O gün insanlar, âlemlerin Rabbinin huzurunda durmak üzere kalkacaklardır.”

İkincisi: O gün şahitlerin şahitlik etmek üzere ayağa kalkacak olmalarıdır. Bu hususta Ğâfir sûresi’nin 51. âyetinde şöyle buyrulmuştur:

“Hiç şüphesiz, Biz Peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere ayağa kalkacağı günde yardım edeceğiz.”

Üçüncüsü: O gün adalet terazilerinin kurulacak olmasıdır. Bu konuda Enbiyâ sûresi’nin 47. âyetinde şöyle buyrulmuştur:

“Biz kıyamet günü adalet terazilerini kuracağız; hiç kimseye hiçbir şekilde zulmedilmeyecektir.”

Hadiste, borcunu ödeyemeyen kimseye kolaylık sağlayanın, Allah tarafından dünya ve âhirette işlerinin kolaylaştırılacağı bildirilir. Buradaki “kolaylık”tan maksat, borçlunun borcunu ödemesine yardım etmektir. Bu yardım ise ya borçlunun borcunu ödemesi için maddî destek vermekle ya da alacaklı olması durumunda borçluya süre tanımak veya borcu bağışlamakla gerçekleşir. Nitekim Bakara sûresi’nin 280. âyetinde şöyle buyrulur:

“Eğer borçlu darda ise, eli genişleyene kadar ona süre tanıyın. Bilmiş olun ki borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.”

Bu bağlamda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, önceki ümmetlerden bir kişinin hesaba çekildiğini, ancak hayra dair bir ameline rastlanmadığını, sadece zengin bir kişi olarak insanlarla ilişki kurduğunu, hizmet-kârlarına da borcunu ödeyemeyenleri affetmelerini emrettiğini, bunun üzerine Allah Teâlâ’nın “*Biz, onu bağışlamaya ondan daha layığız*” buyurarak onu bağışladığını haber vermiştir.^[544]

[544] *Sahih-i Müslim*, 1561.

* Şerhini yaptığımız bu hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, borçlu-ya yardım eden kimsenin işlerinin hem dünyada hem de âhirette kolaylaştırılacağını bildirir. Dikkat edilirse, bir müminin dünya sıkıntısını giderenin mükâfatı yalnız âhiretteyken, borçluya yardım eden kimse hem dünyada hem de âhirette bu iyiliğinin karşılığını alacaktır. Bu bağlamda akla şöyle bir soru gelebilir: “Günümüzde birçok dolandırıcı, müminin iyi niyetinden yararlanarak sıkıntı içinde olduğunu söyler, aslında borcunu ödemeye niyeti olmadığı hâlde kendini mağdur gibi gösterir. Böyle durumlarda ne yapılmalıdır?”

Cevap şudur: Bu tür kişiler borcunu ödememek için yalana başvurabilir, hatta sahte şahitler bile getirebilir. Bu sebeple mümin, basiretli ve tedbirli olmalı, her şeyden önce kime borç verdiğini iyi araştırıp bilmelidir. Ayrıca borçlunun gerçekten zor durumda olup olmadığını tespit etmeli, eğer gerçekten muhtaçsa süre tanımalı; değilse, verdiği borcu (alacağını) talep etmelidir.

* Ele aldığımız hadiste, bir Müslümanın ayıbını örten kimsenin, Allah tarafından hem dünyada hem de âhirette ayıplarının örtüleceği bildirilmektedir. Bu bağlamda insanlar iki gruba ayrılır:

Birinci grup: Fasık olduğu bilinmeyen, toplumda sâlih biri olarak tanınan kimseler. Bu tür insanların işlediği günahlar gizlenmeli, ifşa edilmeleri haram kabul edilmelidir.

İkinci grup: Günahı alenen işleyen ve bundan utanmayan kimseler. Bunlar hakkında fitne ve zararlarını önlemek amacıyla yetkililere şikâyetle bulunmak gerekir. Nitekim sahabîler de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyetle bulunur, o da gerekli tedbirleri alarak suçluları cezalandırırdı. İslam âlimleri, bu tür kimseler hakkında konuşulmasını veya durumlarının uygun bir üslupla ehil kişiler nezdinde müzakere edilmesini caiz görmüştür. Ancak burada da bir sınır vardır; açıktan günah işleyen birinin ayıbı ifşa edilirken aşırılığa gidilmemeli, ona zulmedilmemelidir. Meselâ bir Müslümanın bir günahını gören kimse, bu kötülüğün yayılmasını önlemek amacıyla onun ailesine, kanaat önderine veya uyarabilecek bir yetkiliye durumu bildirebilir. Buradaki niyet, o kişiyi ıslah etmeye yöneliktir. Fakat biri, bu ayıbı gizlice ses kaydıyla

ya da görüntüyle tespit eder ve sonrasında sosyal medyada yayarsa, haram işlemiş ve büyük günah kazanmış olur.

Bu konuda akla şöyle bir soru gelebilir: Eğer bir kişi, günah işleyen birinin hatasını örtmesinin mi, yoksa ifşa etmesinin mi daha hayırlı olacağını kestiremiyorsa, ne yapmalıdır?

Bu durumda esas olan, günahı örtmenin daha faziletli olduğudur. Nitekim selef âlimlerinden biri şöyle demiştir: “Benim için, birini affetmede yanılmam, onu suçlamada yanılmamdan daha sevimlidir.”

Bu konuda İbn Useymîn şöyle demiştir: “Müslümanın ayıbını örtmek, maslahat görülüyorsa övgüye değer bir davranıştır; fakat bu ayıbı gizlemek toplumda bir bozulmaya yol açacaksa, onu örtmek caiz değildir. Mesela, kötülükleriyle tanınan bir suçlu bir cinayet işlemişse, bu durumu gizlemek doğru olmaz. Ancak sâlih bir mümin, kasıtsız bir hata işlemişse, onun ayıbı mutlaka örtülmelidir.

Böyle bir günahkâra önce nasihat edilmeli, nasihati kabul etmezse Allah’ın azabıyla uyarılmalı, bu da fayda etmezse durum ehil mercilere bildirilmelidir. Öte yandan, bir müminin ayıbını araştırıp onu ifşa ederek küçük düşürmek isteyen kimseyi Allah alçaltır. Bu bağlamda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Ey diliyle iman eden, fakat kalbine henüz iman yerleşmemiş olanlar! Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların ayıplarını araştırmayın! Kim kardeşinin ayıbını araştırırsa, Allah da onun ayıbını araştırır. Allah bir kulun ayıbını araştırırsa, o ayıp evinin içinde bile olsa onu açığa çıkarır ve onu rezil eder.*”^[545]

Allah’ın rahmetindedir ki O, birçok Müslümanın gizliden işledikleri günahların üzerine örtü örter; böylece birbirlerinin günahlarını görmezler. Görseler, bir arada oturmaz, birbirlerine düşman olurlar. Günahları örtülü olan müminler Allah’ın huzurunda günahlarını itiraf ederler, ardından Allah da onları bağışlar. Allah, bu dünyada üzerlerine örtü çektiği gibi kıyamet gününde de günahlarını örter. Bu örtü dünya için bir rahmet olduğu gibi ahirette de rahmettir. Rasûlullah

[545] *Sünen-i Ebû Davud*, 4880; *Sahihu’l-Câmi*, 7984.

sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Allah dünya hayatında bir kulunun günahını örterse, kıyamet günü de onu örtecektir.”

Başka bir hadiste Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: “Mahşer günü Allah mümini kendine yaklaştırır, günahlarının üzerine örtü çeker ve ‘Şu günahı işlediğini biliyor musun?’ der. Mümin ‘Evet, Rabbim’ diye cevap verir. Böylece Allah onun günahlarının tamamını itiraf ettirir ve mümin helak olduğunu sanır. O zaman Allah şöyle buyurur: ‘Dünyada günahlarının üzerini örttüm, bugün de seni bağışlıyorum.’”

* Şerh ettiğimiz hadiste, “Bir kimse mümin kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder” denilmektedir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu sözünü müminleri birbirlerine destek olmaya teşvik etmektedir. Bu bağlamda Maide sûresi’nin 2. ayetinde şöyle buyrulur: “**İyilikte ve takvada birbirinize yardım edin.**”

Buradaki “yardım” ifadesi, her türlü hayırlı işte destek olmayı kapsar. Gerçekten kişi, mümin kardeşine yardım ettikçe Allah’ın da kendisine yardım edeceğini düşünürse, asla yardımı ondan esirgemez. Allah kime yardım ederse, bu yardım ona yeter.

Söz konusu hadiste, “Kim ilim öğrenmek amacıyla yola çıkarsa, Allah onun Cennet yolunu kolaylaştırır” buyrulmaktadır. Burada ki “ilim”den maksat, İslam şeriatı hususunda bilgi edinmektir. Hadis, müminleri İslam ilimlerini öğrenmeye ve bu vesileyle cennet ehli olmaya teşvik etmektedir. “Yola çıkmak” ifadesiyle, yalnızca fiziksel bir yolculuk değil; ilim öğrenmeye götüren her tür araç ve çaba, örneğin ilim talebiyle seyahat etmek, faydalı kitaplar okumak, âlimleri dinlemek gibi yollar kastedilmiştir. Gerçekten de kim bu yolların tamamından ya da bir kısmından ihlasla faydalanarak ilim öğrenmeye yönelir ve öğrendiğiyle amel ederse, Allah onun Cennet yolunu kolaylaştırır. Bu, faydalı ilmin sözden ve amelden üstün olduğunu ortaya koyar; zira kişi önce ilim sahibi olmalı, sonra ilmine uygun şekilde konuşmalı veya amel etmelidir. İlme dayanmadan din adına konuşanlar ya da ibadet edenler ise sapma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Nitekim En’âm sûresi’nin 144. ayetinde şöyle buyrulur: “**İlmi olmadan insanları saptır-**

mak için Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz Allah zalim toplumu doğru yola iletmez."

A'râf sûresi'nin 33. ayetinde de aynı şekilde buyrulur: **"De ki: Daha doğrusu Rabbim; açığıyla gizlisiyle her türlü kötü fiili, günahı, haksız yere zulmetmeyi, hakkında hiçbir delil indirmedığı şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyleri Allah'a isnat etmenizi haram kılmıştır."**

* Yine şerhettiğimiz hadiste, *"Allah'ın evlerinden birinde toplanıp O'nun Kitabını okuyan ve aralarında müzakere eden bir topluluğun üzerine sekînet iner, rahmet onları kuşatır, melekler etraflarını sarar ve Allah onları kendi katındakilere anar."* buyrulmaktadır.

Burada *"Allah'ın evi"* ifadesiyle, yalnızca O'nun rızası için inşa edilmiş olan mescitler kastedilmiştir. Mescitler, Allah katında yeryüzünün en sevimli mekânlarıdır. Bu konuda rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Şehirlerin Allah'a en sevimli yeri mescitlerdir; Allah'ın en çok buğz ettiği yerler ise çarşı ve pazarlardır..."*^[546]

İçinde namaz kılındığı, Kur'an okunduğu ve çeşitli ibadetler yerine getirildiği için mescitler Allah'ın en çok sevdiği mekânlar arasında sayılır. Buna karşılık, pazarlarda insanlar birbirlerini aldatmak, faizle meşgul olmak, mal satmak için yemin ederek yalan söylemek, verdikleri sözleri çoğu zaman yerine getirmemek ve özellikle Allah'ı zikretmekten uzak kalmak gibi çeşitli günahları işledikleri için çarşı-pazarlar Allah'ın en çok buğz ettiği mekânlar arasında yer alır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* burada Allah'ın kitabını okuyan ve onu başkalarına öğreten kimselerin dört faziletinden söz etmektedir. Gerçekten de Kur'an'ı okuyan ve öğreten Müslümanlar, ümmetin en hayırlıları arasında sayılır.

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın Cebrâil *aleyhisselam* aracılığıyla Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vahyettiği kelimadır; doğru yolu gösteren, nur saçan ve şifa veren bir kitaptır. Kalplere huzur

[546] *Sahih-i Müslim*, 671.

veren bu ilahî kitap hakkında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Bu Kur’an, Allah’ın bir ipidir; bir ucu Allah’ın elinde, diğer ucu sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılın! Kim ona sımsıkı tutunursa asla sapıtmaz ve helak olmaz.*”

İslam ümmetinin ilk nesilleri bu kitaba büyük önem vermiş, onu hem ezberlemiş hem de yazıyla korumuşlardır. Sahabîler, Kur’an’ı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den ayet ayet öğrenmiş, ezberlemiş, gereklerini yerine getirmiş ve başkalarına da öğretmişlerdir. Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* şöyle demiştir: “Biz, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den on ayeti öğrenip ezberlemeden ve gereğini yerine getirmeden diğer on ayete geçmezdik.”

Sahabîlerden sonra gelen nesiller de bu mukaddes kitaba hizmet etmiş, günümüze kadar onun muhafazasını sürdürmüşlerdir. Kur’an’ın tefsiri, faziletleri, nâsîh-mensûh hükümleri, nüzûl sebepleri ve muhkem-müteşâbih ayetler üzerine yüzlerce eser kaleme alınmıştır.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Allah’ın evinde toplanıp O’nun kitabını okuyan topluluğa dört fazilet bahşedilir. Bunların birincisi, *üzerlerine sükûnet inmesidir*; yani kalpleri huzur bulur ve gönülleri itminana erer. Bu bağlamda Ra’d sûresi’nin 28. ayetinde şöyle buyrulur: “**Bilin ki kalpler yalnızca Allah’ı zikretmekle huzur bulur.**”

Allah’ı zikreden topluluğa verilen ikinci ve üçüncü fazilet, *rahmetle kuşatılmaları ve meleklerin onları kanatlarıyla çevrelemesidir*. Buhârî ve Müslim’in rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah’ı zikreden toplulukları aramak üzere yollarda dolaşan melekler vardır. Onlar böyle bir topluluk gördüklerinde birbirlerini, ‘İşte aradığınız burada!’ diyerek çağırırlar ve bu topluluğu dünya semasına kadar kanatlarıyla kuşatırlar. Bu esnada, her şeyi meleklerden daha iyi bilmesine rağmen Allah Teâlâ onlara sorar: ‘Kullarım ne söylüyor?’ Melekler şöyle cevap verir: ‘Seni tesbih ediyor, yüceltiyor, hamd ediyor ve överek yüceliğini anıyorlar.’ Allah sorar: ‘Peki, onlar Beni gördüler mi?’ Melekler, ‘Hayır Rabbimiz, vallahî görmediler’ derler. Allah buyrulur: ‘Eğer Beni görselerdi ne yaparlardı?’ Melekler, ‘Görselerdi,

Sana daha fazla ibadet eder, daha çok tesbih eder, hamd eder ve daha büyük bir tazimle Seni anarlardı' derler. Allah tekrar sorar: 'Benden ne istiyorlar?' Melekler, 'Senden Cenneti istiyorlar' cevabını verirler. Allah sorar: 'Onlar Cenneti gördüler mi?' Melekler, 'Hayır Rabbimiz, vallahi görmediler.' Allah sorar: 'Ya görselerdi?' Melekler der ki: 'Görselerdi, ona daha büyük bir iştiaqla yönelir, onu daha çok arzular ve daha azimle isterlerdi.' Allah sorar: 'Peki, neyden Bana sığınıyorlar?' Melekler, 'Cehennem azabından.' Allah sorar: 'Onlar Cehennemi gördüler mi?' Melekler, 'Hayır Rabbimiz, vallahi görmediler.' Allah sorar: 'Peki, onu görselerdi ne yaparlardı?' Melekler derler ki: 'Eğer onu görselerdi, ondan daha şiddetle kaçır ve ondan daha çok sakınırlardı.' Bunun üzerine Allah buyurur: 'Şahit olun ki Ben onları bağışladım.' Meleklerden biri der ki: 'İçlerinden biri, onlarla aynı niyetle orada bulunmuyordu; sadece bir ihtiyacı nedeniyle gelmişti.' Allah buyurur: 'Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla oturan kimse de bedbaht olmaz.'^[547]

* Konuya dair önemli bir incelik de mescide girerken yapılması tavsiye edilen bir duadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslümanlara, mescide girdiklerinde şu duayı etmelerini emretmiştir:

«اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ»

"Allah'ım rahmetinin kapılarını bana aç."^[548]

Bu, mescidin, Allah'ın rahmet kapılarına açılan bir yer olduğuna dair bir delildir. Mescitte yapılan zikir ve ibadetlerle bu rahmete ulaşmak mümkündür. Bu ibadetlerin en büyüğü, farz namazı cemaatle kılmaktır.

Son olarak, hadiste belirtilen dördüncü fazilet, Allah'ın o toplumdaki müminleri anmasıdır. Bu hususta Yüce Allah, Bakara sûresi'nin 152. ayetinde şöyle buyurur:

﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾

[547] *Sahih-i Buhâri*, 6408; *Sahih-i Müslim*, 8/68.

[548] *Sahih-i Müslim*, 713.

“Beni anın ki Ben de sizi anayım!”

Kudsî hadislerde Yüce Allah şöyle buyurur: “Ben, kulumun hakkımdaki zannı üzereyim. Beni zikrettiğinde Ben de onu anarım; eğer yalnız başına zikrederse, Ben de onu yalnız başıma anarım; eğer bir topluluk içinde zikrederse, Ben de onu onlardan daha hayırlı bir toplulukta anarım...”^[549]

Hadiste, amelinin kendisini alçalttığı kişiyi, soyunun yüceltemeyeceği bildirilmiştir; yani kişinin ameli onu cennete girmekten alıkoyarsa, nesebi bu konuda ona hiçbir fayda sağlamaz, çünkü Allah katında değerli olan, ancak iman ve takvâdır. Bu bağlamda Yüce Allah, Hucurât suresi'nin 13. ayetinde, “**Şüphesiz ki Allah katında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır.**” buyurmuştur.

İbn Receb *rahimehullah* bu konuda der ki: “Bu, amel, sahibini âhirette yüksek derecelere ulaştırır, demektir.” Nitekim Yüce Allah, “**Herkesin ameline göre dereceleri vardır.**” (Ahkâf, 19) buyurarak bunu teyit etmiştir. Bu sebeple, kimin ameli onu Yüce Allah katındaki derecelere ulaştırmazsa, nesebi de onu o derecelere çıkaramaz, çünkü Allah mükâfatı soya değil, amele göre verir. Nitekim Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur:

“Sûr'a üfleneceği gün artık aralarında hiçbir soy bağı kalmayacak ve birbirlerinin halini de sormayacaklardır.” (Muminûn, 101)

Bu sebeple birçok âlim, “Vallahi, insanın dini yoksa hiçbir değeri yoktur” demiştir. Dolayısıyla hiç kimse soyuna güvenerek takvâyı terk etmemelidir, çünkü Selmân-ı Fârisî gibilerini İslâm'a iman etmeleri yüceltmiş, Ebû Leheb gibilerini ise Allah'a ortak/şirk koşmaları alçaltmıştır.^[550]

Sonunda, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile hep birlikte Yüce Allah'a yöneliyor ve şöyle niyaz ediyoruz:

[549] *Sahih-i Buhârî*, 7455; *Sahih-i Müslim*, 2675.

[550] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/308.

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ، عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ. اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ ﷺ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ بِكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ ﷺ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَنَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لَنَا خَيْرًا»

“Allah’ım! Senden; bildiğimiz ve bilmediğimiz, çabuk olanı ve gecikeniyle bütün hayırları dileriz; yine bildiğimiz ve bilmediğimiz, çabuk olanı ve gecikeniyle bütün şerlerden de Sana sığınırız. Allah’ım! Kulun ve Peygamberin Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in Senden istediği her türlü hayrı biz de Senden ister, onun Sana sığındığı her türlü şerden biz de Sana sığınırız. Allah’ım! Senden; Cenneti ve ona yaklaştıran her türlü söz ve ameli ister, Cehennemden ve ona yaklaştıran her türlü söz ve amelden de Sana sığınırız. Bizim için hükmettiğin her işte hayır kılmanı da Senden niyaz ederiz.”^[551]

[551] Sahih-i İbn Mâce, 2/327.

37. Hadis

YÜCE ALLAH'IN, KULUYLA MUAMELESİNDEKİ LÜTUF VE ADALET

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِيمَا يَرُوبِهِ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَّ ذَلِكَ، فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمَلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمَلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٦٤٩١]، وَمُسْلِمٌ [رقم: ١٣١].

İbn Abbas *radiyallahu anhuma'* dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Yüce Rabbinden rivayet ederek şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, iyilikleri ve kötülükleri yazmıştır; sonra da bunları açıklamıştır. Buna göre, kim bir iyilik yapmayı kalbinden geçirir de onu işlemezse, Allah katında onun için tam bir iyilik sevabı yazılır. Eğer onu yapmaya niyet eder ve gerçekleştirirse, Allah katında onun için on katından yedi yüz katına kadar, hatta daha fazla mükâfat yazar. Kim bir kötülük yapmayı kalbinden geçirir de onu işlemezse, Allah katında onun için tam bir iyilik sevabı yazılır. Şayet o kötülüğü yapmaya niyet eder de onu gerçekleştirirse, Allah yalnızca bir günah yazar.”^[552]

İmam Nevevî bu hadisi aktardıktan sonra şöyle der: “Kardeşim, Allah bizi de seni de hayırlı ameller işlemeye muvaffak kılsın; Yüce Allah'ın lütfunun büyüklüğüne bak ve bu hadisteki ifadeler üzerinde düşün. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ‘kendi katında’ sözü, Allah'ın, kulunun güzel niyetine önem verdiğini ve ona değer afettiğini gösterir; ‘tam bir sevap yazar’ ifadesi ise bu anlamı pekiştirir ve Allah'ın güzel niyete ne derece kıymet verdiğini açıkça ortaya koyar; kişi bir

[552] *Sahih-i Buhâri*, 6491; *Sahih-i Müslim*, 131.

günah işlemeye niyetlenir de sonra bundan vazgeçerse, Allah ona tam bir sevap yazar ki bu da niyetin ne kadar değerli olduğunu gösterir; kişi günah işlemeye niyet eder de bunu gerçekleştirirse, Allah ona yalnızca bir günah yazar, yani kul tam anlamıyla cezalandırılmaz, yalnızca işlediği fiile karşılık bir tek günah yazılır; gerçekten de her türlü hamd ve övgü, pak ve mukaddes olan Allah'a aittir ve biz O'nu hakkıyla övemeyiz; başarı ise ancak Allah'ın dilemesiyle mümkündür.”

İmam Nevevî, Allah'ın, kuluna, yaptığı bir iyilik karşılığında on veya daha fazla sevap yazmasının lütfunun kemaline, işlenen bir kötülüğe karşılık ise sadece bir günah yazmasının adaletinin mükemmelliğine delalet ettiğini ifade eder.

Bu hadiste geçen “Allah sevap ve günahları yazmıştır” ifadesiyle Levh-i Mahfûz'daki yazgı kastedilir; bu yazı hem mahlûkatın işleyeceği fiilleri hem de bu fiillere karşılık verilecek sevapları kapsar; her ne kadar hadisten tüm bunların ezelden Levh-i Mahfûz'a kaydedildiği anlaşılırsa da, meleklerin Allah'ın emriyle insanların amellerini ve sevaplarını yazmaları da bunun dışında değildir.

Bu hususta Yüce Allah, Kaf sûresi'nin 16, 17 ve 18. âyetlerinde şöyle buyurur:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلَهُ مَا تُوَسَّوَسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَفَّى ٱلْمُتَلَفِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَآلِ مُعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾﴾

“İnsanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını da biliriz; Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız; sağında ve solunda oturmuş iki melek onun söz ve amellerini kaydeder; insanın söylediği hiçbir söz yoktur ki yanında onu yazmakla görevli bir gözetleyici bulunmasın.”

Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah, meleklerle şöyle der: ‘Kulum bir günah işlemeyi arzu ederse, onu gerçekleştirmedikçe aleyhine yazmayın; eğer işlerse sadece bir günah yazın; fakat Benden korkarak vazgeçerse, ona bir sevap yazın; eğer bir iyilik yapmak ister ama yapmazsa, yine de ona bir

sevap yazın; eğer yaparsa, ona bunun on katından yedi yüz katına kadar sevap yazın.”^[553]

Bu âyet ve hadisler gösteriyor ki kişinin amellerini yazan iki melek, kalbinden geçenleri de bilir; ancak onların bu bilgisi yalnızca Allah'ın dilemesi ve izniyledir. Peygamberlere, özellikle de Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e de bazı kimselerin içinden geçirdikleri bildirilmiştir; nitekim bu eserde aktarılan yirmi yedinci hadiste Vâbisa b. Ma'bed *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldim, o da bana ‘Yardım için değil, iyiliğin mahiyetini sormaya geldin, değil mi?’ buyurdu.” Bu bilgi, Allah'ın, dilediği kullarına bildirdiği gaybî bilgilerdendir. Nitekim Cin sûresi'nin 26 ve 27. âyetlerinde şöyle buyrulur: “**Gaybı bilen yalnız Allah'tır. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği elçiler bunun dışındadır...**” Burada “elçi”yle hem melekler hem de Peygamberler kastedilir.

Bazı avam, bu hadisten, yalnız niyetin amelden daha faziletli olduğu sonucunu çıkarır. Hatta bu yanlış “Müminin niyeti amelinden hayırlıdır” sözüyle temellendirirler. Ancak bu hadis zayıftır; İbn Hacer, Elbânî ve diğer âlimler bu rivayetin zayıf olduğunu söylemişlerdir.^[554]

Hadiste, bir kimse bir hayra niyet eder de onu gerçekleştirmezse, Allah ona tam bir sevap yazar, buyrulmuştur. Burada yalnızca zihinden geçirmek değil, bilinçli bir niyet söz konusudur. Zira kalpten geçen düşüncelerle sevap ya da günah yazılmaz. Örneğin biri birine imkânı olduğu hâlde iyilik yapmayı sadece düşünür ve bunu gerçekleştirmezse, bu düşünceyle sevap almaz; fakat gerçekten yapmaya niyet ederse, imkânı olmasa bile bu niyetinden dolayı sevap kazanır. Çünkü bu tür bir niyet, başlı başına ibadet sayılır ve Allah bunun karşılığını verir.

✽ İfade etmek gerekir ki hayırlı bir işe niyet edip onu gerçekleştirmeyenler üç gruba ayrılır:

Birinci grup: Hayra niyet eder, tüm imkânları kullanır ama hedefe ulaşamaz. Bu kişiler, niyet ettikleri amelin sevabını tam olarak kazanır.

[553] *Sahih-i Buhârî*, 7501.

[554] *Fethu'l-Bârî*, 4/219; *Silsiletü'l Ehâdîsi'd-Daîfe*, 2789.

Nitekim Nisa sûresi'nin 100. ayetinde şöyle buyrulur: **“Kim Allah’a ve Rasûlüne hicret etmek üzere yola çıkar, sonra yolda ölürse, onun mükâfatı Allah’a aittir.”**

İkinci grup: Hayra niyet eder, fakat daha faziletli bir amele yönelip önceki amelinden vazgeçer. Bu kimseler her iki işin sevabını birlikte alırlar.

Üçüncü grup: Hayra niyet eder, ancak daha sonra mübah bir sebeple onu terk eder. Mesela duha namazı kılmaya niyet ederken kapı çalar, telefon gelir ya da bir davet üzerine dışarı çıkar ve namazı kılamaz. Bu durumda, sadece niyetine binaen bir sevap kazanır.

* Şerhettiğimiz hadiste, bir kimse hayra niyet eder ve bunu gerçekleştirirse, Allah ona on katından yedi yüz katına, hatta daha fazlasına kadar sevap yazar. Salih amelin en az on kat sevapla karşılık bulunduğu delil, En’am sûresi'nin 160. ayetidir: **“Kim bir hayır işlerse, ona on katı verilir.”** Bu ayet, Allah’ın hayra on misliyle karşılık verdiğini ortaya koyar. Daha fazlası ise O’nun, dilediğine verdiği bir lütuf olup yedi yüz katına kadardır, hatta daha da fazladır.

Sevap; zaman, mekân, amelin türü ile müminin iman ve takvasına göre artar. Örneğin, Kadir Gecesi’nde ya da Mescid-i Haram’da yapılan ibadetlerin sevabı daha çoktur. Her gün yüz kere “la ilahe illallah” zikrini söylemekle de büyük ecir kazanılır. Aynı şekilde, kişinin ilmi, takvası ve ihlâsı sevabın artmasında etkilidir. Nitekim bu ümmetin en faziletli olan sahabîler çokça sevap kazanmışlardır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları överek şöyle buyurmuştur: *“Sizden biri Uhud Dağı kadar altın sadaka verse bile, sahabeden birinin verdiği bir avuç sadakanın, hatta yarısının değerine ulaşamaz.”*^[555]

* Hadiste bu kez, bir kimse günaha niyet eder de onu işlemezse, Allah onun için tam bir sevap yazar, buyrulmaktadır. Ancak burada sadece kalpten geçirmek değil, bilinçli bir niyet söz konusudur. Zira insan, sadece zihninden geçirdiği düşüncelerle sevap ya da günah kazanamaz. Örneğin, oruçlu bir kimsenin aklından yemek-içmek geçse, orucu bozulmaz. Fakat gerçekten yemeye niyet eder ve bu yönde

[555] *Sahih-i Buhâri*, 3673; *Sahih-i Müslim*, 2540-2541.

çaba harcarsa, fiil gerçekleşmese bile orucunun sevabı azalır ve bundan dolayı günah kazanır. Ancak kötü niyetinden Allah korkusuyla vazgeçerse, bu niyeti sebebiyle bir sevap alır.

İbn Kesîr *rahimehullah* En'âm sûresi'nin 160. ayetini, “**Kim kötülük yaparsa, ancak misliyle cezalandırılır; onlara haksızlık edilmez**” şeklindeki ifadeyle tefsir ederken şöyle der: Kötü niyeti terk etmenin farklı durumları vardır. Bazen kişi, Allah'tan korktuğu için kötü niyetinden vazgeçer; bu durum hem niyet hem de amel hükmünde olduğu için sevap kazanır. Nitekim bu anlam, hadiste de bildirilmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Çünkü o, bunu Benden korktuğu için terk etti.” [556]

Bazen de kişi, kötü niyetini, unuttuğu ya da başka bir işle meşgul olduğu için terk eder; bu durumda ne sevap kazanır ne de günah, çünkü bilinçli bir yöneliş söz konusu değildir. Kimi zaman da kişi, kötülüğü gerçekleştirmek için çaba gösterir fakat acizlik ya da tembellik sebebiyle bunu yapamaz; böyle biri, niyet ettiği fiili işlemiş gibi değerlendirilir.

Bu duruma dair sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “İki Müslüman kılıçlarını çekip karşı karşıya gelirse, hem öldüren hem de öldürülen cehenneme girer.” buyurdu. Bir sahabî, “Ey Allah'ın Rasûlü! Öldüren bellidir, peki öldürülen neden?” diye sorunca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi: “Çünkü o da kardeşini öldürmeye istekliydi.” [557]

Bu hadis, Allah'ın rahmetinin azabından daha geniş ve üstün olduğunu bildirir. Kudsî hadislerden birinde Yüce Allah şöyle buyurur: “Şüphesiz rahmetim gazabımı geçmiştir.” [558]

Bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği şu dualarla bütün müminler adına Allah'a yalvarıyoruz:

[556] *Sahih-i Müslim*, 129.

[557] *Sahih-i Buhâri*, 31; *Sahih-i Müslim*, 2888.

[558] *Sahih-i Buhâri*, 7404.

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ، عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْنَا مِنْهُ وَمَا لَمْ نَعْلَمْ»

“Allah’ım! Senden; bildiğim ve bilmediğim, geçmiş ve gelecekteki tüm hayırları diliyorum. Aynı şekilde, bildiğim ve bilmediğim, geçmiş ve gelecekteki tüm şerlerden de Sana sığınıyorum.”^[559]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمَلْنَا وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ نَعْمَلْ»

“Allah’ım! İşlediğimiz ve işlemediğimiz amellerin şerrinden Sana sığınıyoruz.”^[560]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ»

“Allah’ım! Kötü ahlâktan, kötü amellerden ve sapkın arzular-
dan Sana sığınıyoruz.”^[561]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَزَائِنُهُ
بِيَدِكَ»

“Allah’ım! Senin elinde hazineleri bulunan her türlü hayrı biz-
den esirgeme. Senin elinde hazineleri bulunan her türlü şerden
Sana sığınırız.”^[562]

[559] Sahih-i İbn Mâce, 2/327.

[560] Sahih-i Müslim, 6879.

[561] Sahih-i Sünen-i Tirmizî, 3/184.

[562] Hakim, el-Müstedrek, 1/525; Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihâ, 1540.

38. Hadis

ALLAH'A YAKINLAŞMA VE ONUN SEVGİSİNİ KAZANMANIN YOLU

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: «مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ، وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَلَعِنُ سَأَلَنِي لِأُعْطِيَنَّهُ، وَلَعِنُ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيدَنَّهُ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٦٥٠٢].

Ebû Hureyre *radıyallahu anh'*tan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah şöyle buyurdu: ‘Kim Benim bir dostuma düşmanlık ederse, ona savaş ilan ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım amellerden daha sevimli bir şeyle Bana yaklaşamaz. Ancak nafîle ibadetlerle Bana yaklaşmayı sürdürür; sonunda onu severim. Onu sevdiğimde ise onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Diliyle Benden ne talep ederse, mutlaka onu lütfederim. Benden sığınma dilerse, muhakkak kulumu himayeme alırım.’” [563]

Hadisin devamında Yüce Allah şöyle buyurur: “Yapmak istediğim hiçbir işte, mümin kulumun ölümüne dair tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Kulum ölümü istemez, Ben de ona elem verecek şeyi istemem, fakat ölüm onun için kaçınılmazdır.” [564]

Bu ve benzeri rivayetler “kudsî hadis” olarak adlandırılır; yirmi dördüncü hadisin şerhinde bu konuya ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Gerçekten de bu, son derece yüce ve derin anlamlar içeren bir hadis-

[563] *Sahih-i Buhârî*, 6502.

[564] Önceki kaynak.

tir. İmam Şevkânî *rahimehullah*, bu hadisi *Katru'l-Veli alâ Hadîsi'l-Veli* adlı 524 sayfalık eserinde detaylı biçimde açıklamıştır.

Bu kudî hadiste Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, Ben ona savaş ilan ederim.*”

Bu, mümin bir kimseye düşmanlık etmenin büyük günahlardan sayıldığını gösterir; zira Allah'ın bir kula savaş ilan etmesi o kişi için son derece dehşet vericidir. İslam âlimleri, hadiste geçen düşmanlık meselesinde şu şekilde görüş bildirmiştir: Eğer bir kimse mümine, onun dindarlığına ya da dinî bir vecibeyi yerine getirmesine karşı duyduğu nefret sebebiyle düşmanlık ediyorsa, o kişi Allah'ın düşmanı sayılır. Ancak biri mümine sadece dünyevî bir mesele sebebiyle kızıyor ve bu yüzden onunla çekişiyorsa, âlimler bu tür kişileri iki gruba ayırmıştır.^[565]

Birinci grup: Müminle hem dünyevî işlerde çatışan hem de onun dininden nefret eden kimselerdir ki bu kişiler hadiste geçen “düşman” tanımına girer.

İkinci grup: Müminin dinine düşmanlık beslemeksizin yalnızca dünyevî bir meselede onunla ihtilafa düşen kimselerdir; bu kimseler hadiste kastedilen düşman sınıfına dâhil değildir.

Nitekim birçok Müslümanın arasında, hatta bu ümmetin en hayırlıları arasında bile zaman zaman çekişmeler yaşanmış ve onlar bu ihtilaflarını çözmek için Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e başvurmuşlardır. Bu da gösteriyor ki bir müminle, ona kin beslemeden yalnızca dünyevî bir meselede ihtilaf etmek, Allah'ın düşmanı olmak anlamına gelmez.

Bu hadisten açıkça anlaşıldığı üzere, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, sahabîlerine ve onların izinden gidenlere düşmanlık besleyen kimselere Allah savaş açar; çünkü onlar Allah'ın dostlarıdır. Bu bağlamda Âl-i İmrân sûresi'nin 68. ayetinde şöyle buyrulur: “**Şüphesiz, insanlardan İbrahim'e en yakın olanlar, ona tabi olanlar, bu Peygamber ve ona iman edenlerdir. Allah, müminlerin dostudur.**”

[565] *Fethu'l-Bârî*, 11/342.

Arapçada “velî” kelimesi, lügat anlamı itibarıyla “sevilen ve destek veren dost” anlamına gelir. Nitekim Mâide sûresi'nin 55 ve 56. ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır: **“Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun Rasûlü ve iman edenlerdir; onlar ki Allah'a boyun eğer, namaz kılar ve zekât verirler. Kim Allah'ı, Rasûlünü ve müminleri dost edinirse, bilsin ki üstün gelecek olanlar yalnızca Allah'ın taraftarlarıdır.”**

İstilahî anlamda “velî / dost” ifadesi, Peygamberleri bir yana bırakırsak, Allah'tan korkan her mümini kapsar. Elbette Peygamberler de Allah'ın sevdiği kullardır; ancak onlara “velî” değil, doğrudan “Peygamber” denir.^[566]

Allah'a iman eden ve O'ndan sakınan herkesin Allah'ın dostu sayıldığı hususunda Yûnus sûresi'nin 62 ve 63. ayetlerinde şöyle buyrulmuştur: **“İyi bilin ki Allah'ın dostlarına asla korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır; onlar ki iman etmiş ve takvâya ermişlerdir.”**

* Şerhettiğimiz hadiste Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Kulum, kendisine farz kıldığım amellerden daha sevimli bir şeyle Bana yaklaşamaz. Ancak nafile ibadetlerle Bana yaklaşmayı sürdürür; sonunda onu severim.”*

Bu gösteriyor ki kişi, Allah'ın emrettiği farz ve nafile ibadetleri yerine getirerek O'nun sevgisini kazanıp O'nun dostu olur. Özellikle belirtelim ki haramları ve mekruhları terk etmek de bu kapsamdadır. Her iki tür ibadet -yani farzlar ve nafileler- Allah'ın emrettiği kulluk biçimleridir; sadece, nafileler farzlara eklenmiş ve onları tamamlayan ibadetlerdir.

Sahih hadislerden birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Kıyamet günü kulun ilk sorguya çekileceği amel namaz olacaktır; eğer bu sorgudan başarıyla geçerse kurtuluşa erer ve felâha ulaşır, aksi halde hüsrana uğrar. Şayet namazında bir eksiklik varsa, Yüce Allah meleklere şöyle buyurur: ‘Kulumun nafile namazlarına bakın.’ Böylece, nafile ibadetleriyle farzlardaki ek-*

[566] *Mecmûu'l-Fetâvâ*, 2/224.

siklikler tamamlanır. Ardından diğer farz ibadetler de aynı şekilde değerlendirilir.”^[567]

Bu hadislerden anlaşıldığı üzere, ibadetler hem tür (cins) hem de şekil (nitelik) açısından birbirinden farklıdır. Cins bakımından, şüphesiz ki farz olan ibadetler Allah’a, nafilelerden daha sevimlidir. Nitelik açısından ise, zamanında eda edilen namaz, Allah’a, diğer ibadetlerden daha sevgili sayılır. Nitekim Abdullah b. Mes’ûd *radıyallahu anh* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Allah’ın en çok sevdiği amel hangisidir?” diye sorduğunda, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona “*Namazı vaktinde eda etmektir.*” şeklinde cevap vermiştir.^[568]

Kur’ân-ı Kerîm’de birçok ayette bildirildiği üzere, Allah, Kendisine tevbe edenleri, günahlardan arınanları, ibadet edenleri, Kendisinden korkarak kötülüklerden sakınanları, iyilik yapanları, sabredenleri, Allah’a tevekkül edenleri, adaletle hükmedenleri ve benzeri şekilde farzları ve nafileleri yerine getiren, haram ve mekruhlardan uzak duran kimseleri sever.

Ayrıca nafile ibadetler de Allah’ın sevgisini kazandıran en önemli sebeplerden biridir. Bu hadis, nafile ibadetleri yerine getiren her mümine, Allah’ın kendisini seveceğine dair bir müjdedir. Ancak şu husus da unutulmamalıdır: Farz ve nafileleri yerine getiren herkes Allah’ın dostu sayılmaz; bu ibadetleri şeriata uygun şekilde, başka bir ifadeyle ihlasla ve sünnete uygun biçimde yerine getiren kimseler ancak Allah’ın dostu ve sevgili kulu olabilir.

✽ Şerh ettiğimiz kudsî hadiste Yüce Allah, kulunu sevdiğinde onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olacağını bildirmektedir. Elbette bu ifadeler lafzî anlamıyla anlaşılmaz; zira kulun gözü, kulağı, eli ve ayağı mahlûktur ve bu uzuvlar kendi hakikatleriyle Allah’a nispet edilemez. Bazı sûfîler, daha doğrusu hulûliyye mensupları, bu hadisi delil göstererek Allah’ın velîlerin içine hulûl ettiğini ve onların beşer üstü özellikler taşıdığını iddia etmişlerdir. Bu ise bâtil ve sapkın bir inançtır.

[567] *Müsned-i İmam Ahmed*, 864; *Sünen-i Tirmizî*, 413; *Mişkâtu'l-Mesâbih*, 1330.

[568] *Sahih-i Buhârî*, 5970; *Sahih-i Müslim*, 139.

Peki, bu hadisin doğru anlamı nedir? Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bu hadisi şu şekilde yorumlamıştır: Allah, sevdiği kulunu -ki o kul farzları ve nafileleri yerine getirir, haramlardan sakınır- hayra yönlendirir; onun gözünü, kulağını, elini ve ayağını yalnızca Allah'ın razı olacağı işlerde kullanmasını sağlar. Yani o kul sadece hayırlı sözleri işitir, faydalı şeylere bakar, salih amellere el uzatır ve onu Allah'a yaklaştıracak yollarda yürür; böylece tüm uzuvlarıyla Allah'a itaat eden bir kul hâline gelir.^[569]

✽ Hadisin devamında Yüce Allah şöyle buyurur: *“Diliyle Benden ne talep ederse, mutlaka onu lütfederim. Benden sığınma dilerse, muhakkak kulumu himayeme alırım.”*

Hadisin Arapçasında geçen “veririm” fiilinin başında “lâm” harfi yer alır. Bu harf Arapçada “lâmu'l-kasem” olarak bilinir ve *yemin* anlamı taşır. Bu da cümleye şöyle bir anlam kazandırır: “Andolsun ki istediğini ona veririm; andolsun ki onu korurum.” Burada şu soru gündeme gelir: “Bu, böyle bir müminin duasının mutlaka kabul edileceği ve her istediğinin kendisine verileceği anlamına mı gelir?” Elbette hayır. Zira kişi duasında birine zulmetmeyi, akraba bağlarını koparmayı veya başka bir günahı talep ederse, Allah ona bu isteğini vermez. Demek ki dua ederken ölçüyü kaçırmamak gerekir. Bu konuda A'râf sûresi'nin 55. ayetinde şöyle buyrulur: **“Rabbimize yalvara yakara ve içinizden gizlice dua edin; çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.”**

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *“Zaman gelecek, bu ümmet içinde, dua ederken haddi aşan kimseler ortaya çıkacaktır.”*^[570]

Şunu da belirtmek gerekir; duada haddi aşan kimse zarara uğrar. İlk olarak duası kabul edilmez, ikinci olarak da bu sebeple günah kazanır. Nitekim bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Herhangi bir Müslüman, içeriğinde bir günah ya da akrabalık bağlarını koparma isteği bulunmayan bir dua ederse, Allah ona şu üç şeyden birini mutlaka verir: Ya bu dünyada istedi-*

[569] *Medâricu's-Sâlikin*, 3/319; *Tefsîr-i İbn Kesîr*, 2/580.

[570] *Sünen-i Ebû Davud*, 1480; *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/172; *Sahîhu'l-Câmi*, 2396.

ğini verir ya onu ahirete saklar ya da o isteğın karşılığında başına gelecek bir musibeti ondan uzaklaştırır.” Bu sözün zımnî anlamı şudur: Günah işlemeye veya akrabalık bağlarını koparmaya yönelik dua eden kimsenin duası kabul edilmez.

✽ Söz konusu kudsî hadisin sonunda Yüce Allah şöyle buyurur: “Yapmak istediğim hiçbir işte, mümin kulumun ölümüne dair tereddüt ettiğim gibi tereddüt etmedim. Kulum ölümü istemez, Ben de ona elem verecek şeyi istemem, fakat ölüm onun için kaçınılmazdır.”

Buradaki “tereddüt,” insanın tereddüdü gibi değildir. Zira insandaki tereddüt bilgisizlik, acizlik, kararsızlık ya da zayıflık gibi noksan sıfatlardan kaynaklanır. Oysa bu tür sıfatlar Allah hakkında düşünülemez.

Ehl-i Sünnet vel-Cemaat âlimleri, hadisin zahirine dayanarak Allah’ın tereddüt ettiğini kabul eder; ancak bu tereddüdün eksiklikten değil, hikmetten kaynaklandığını belirtir. Bu, Allah’ın, kulunu sevdiği için, onun dünyada kalmasının mı, yoksa vefat etmesinin mi daha hayırlı olacağına dair bir tercih durumudur. Âlimler bu durumu “iradeye dayalı tereddüt” olarak adlandırır. Bu anlamda, söz konusu tereddüt, Allah’a layık kemal sıfatlar cümlesindedir.

İbn Teymiyye bu ifadeyi şöyle açıklamıştır: “Birçok fırka, bu hadiste geçen ‘tereddüt’ kelimesini kabul etmemiş ve şöyle demiştir: ‘Allah’a tereddüt isnadı caiz değildir. Tereddüt, ancak işin sonucunu bilmeyen kimselere mahsustur. Oysa Allah, her şeyin sonucunu en iyi bilendir.’ Bazıları ise ‘Allah, buna yakın bir sıfatla nitelendirilebilir’ diyerek meseleyi farklı yorumlamıştır. Ancak doğru görüş şudur: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in söylediği her kelime haklıdır. Hiç kimse Allah’ı onun kadar tanıyamaz da ümmete onun kadar nasihatte bulunamaz da onun kadar belîğ ve fasih konuşamaz da. Böyleyken, kendini âlim sayıp da bu hadiste geçen gerçeği inkâr eden kimse, insanların en sapkını, en cahili ve en edepsizi sayılır. Böylelerine gerekli eğitim ve uyarı verilmelidir. Bu nedenle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözünü olduğu gibi korumak farzdır.”^[571]

[571] *Mecmû’l-Fetâvâ*, 18/129.

İbn Teymiyye ayrıca şöyle demiştir: “Tereddüt, iki istek arasında birini tercih etmektir. İzzet ve kudret sahibi Allah, sevdiği kulunun istediğini ister; onun hoşlanmadığından da hoşlanmaz. Zira insan, tabiatı gereği ölümü sevmez, Allah da kulunun hoşlanmadığını hoş görmez.

Nitekim hadiste Yüce Allah bir yandan, ‘Ben onun hoşlanmadığını hoş görmem’ buyurmakta, diğer yandan da onun ömrünün sona ermesini, yani ölümünü murad etmektedir. İşte bu tercih hali, *tereddüt* olarak isimlendirilmiştir. Ardından da onun ölmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir.”^[572]

Son olarak, bu idrakle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bize öğrettiği dualarla topluca Allah’a niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، إِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ»

“Allah’ım! Hidayet verdiklerin arasında bize de hidayet ver! Afiyet verdiklerin arasında bize de afiyet ihsan et! Dost edindiklerin arasında bizi de dost ediver! Bize lütfettiğin nimetleri bereketli kıl! Hükmettiğin şeylerin şerrinden bizi koru! Çünkü hükmeden Sensin, Sana hükmedilemez. Senin dost edindiğin kimse asla zelil olmaz, düşman edindiğin kimse de izzet bulmaz. Ey Rabbimiz! Sen mübareksin, yüceler yücesisin.”^[573]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَعْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنَا غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَنَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ»

[572] *Mecmûu'l-Fetâvâ*, 10/58.

[573] *Sahih-i İbn Hibbân*, 2/499

“Allah’ım! Senden; hayırlı işler işlemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, yoksulları sevmeyi, bizi bağışlamayı ve bize merhamet etmeni diliyoruz. Eğer bir toplumu bir fitneyle sınamak istersen, o fitneye düşmeden önce bizim canımızı almanı niyaz ediyoruz. Senin sevgini, Seni sevenlerin sevgisini ve bizi Sana yaklaştıracak amelleri sevmeyi de Senden diliyoruz.”^[574]

[574] Müsned-i İmam Ahmed, 5/243.

39. Hadis

ÜMMETE TANINAN İLAHÎ MÜSAMAHA

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي
الْحَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ [رقم: ٢٠٤٥]، وَالْبَيْهَقِيُّ [«السنن» ٣٥٦/٧].

İbn Abbâs *radıyallahu anhuma*'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah benim için, ümmetin hatayla, unutarak ve zorlanarak yaptırılan bir işten dolayı meydana gelecek günahlarını affetmiştir.”

Bu, hasen bir hadistir. Hadisi İbn Mâce, Beyhakî ve başkaları rivayet etmişlerdir.^[575]

İbn Useymîn bu hadisi izah ederken şöyle demiştir: “Nevevî, bu eserde bazı hadislerin hükmü konusunda oldukça müsamahakâr davranmış, kimi zaman zayıf olan bir hadisi hasen olarak nitelemiştir. İbn Receb ise *Câmi’u’l-’ulûm ve’l-Hikem* adlı eserinde onun bu değerlendirmelerini eleştirmiştir. Bize düşen görev, hadisin metninin sahih olup olmadığını tespit etmek ve derecesini açıkça belirtmektir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Nevevî’nin bu eserde zikrettiği bazı zayıf hadisleri destekleyen başka rivayetler de vardır. Bu nedenle söz konusu zayıf hadisler, bu takviye sebebiyle hasen derecesine ulaşabilir.”

Özellikle belirtilmelidir ki müminin hata ile, unutarak veya zorlanarak işlediği günahlardan sorumlu tutulmaması, Allah’ın bu ümmete verdiği özel bir lütfu ve rahmetidir; önceki ümmetlere vermediği bir ayrıcalıktır. Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah benim

[575] *Sünen-i İbn Mâce*, 2045; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 7/356; *Sahih-i İbn Hibbân*, 16/202; Taberânî, *Mücemu’l-Kebîr*, 11274; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/216; *Sünen-i Dârekutnî*, 4/170.

için, *ümmetimin...*” buyurarak, Allah katındaki yüksek makamını, ümmetine olan şefkat ve merhametini, ayrıca kendisinin diğer insanlara nispetle üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

Bu hadiste geçen “*ümmet*” ifadesiyle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in davetini kabul eden ve Allah’a teslim olan Müslümanlar kasdedilmektedir. Yani hata, unutma veya zorlama altında işlenen günahların bağışlanması sadece Müslümanlara mahsus bir ilahî rahmettir.

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gönderildiği günden Kıyamete kadar yeryüzünde yaşamış ve yaşayacak herkes onun ümmeti sayılır. Zira her Peygamber, yalnız kendi kavmine gönderilmişken, Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* bütün insanlara ve cinlere elçi olarak gönderilmiştir. Nitekim Enbiyâ sûresi’nin 107. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **“Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”**

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin ederim ki bu ümmetten ister Yahudi isterse Hristiyan olsun- kim beni iştir de benimle gönderilene iman etmeden ölürse, mutlaka Cehennem ehlinen olur.”*^[576]

Hadiste bildirildiği üzere, Yüce Allah, bir Müslümanın hata ile, unutarak ya da zorlanarak işlediği günahları bağışlar. Bu, Kur’an’da da açıkça belirtilmiştir:

“Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizi cezalandırma!”

(Bakara, 286)

İmam Müslim’in *Sahih*’inde geçen rivayete göre, müminler bu ayeti okuyup dua ettiklerinde, her “Rabbimiz!” deyişlerinde Allah şöyle cevap verir: *“İstediğinizi size verdim.”*^[577]

Zorlama konusunda Kur’an’da şöyle buyrulmuştur: **“Kalbi imanla sağlam olan kimse, yalnızca zorla inkar etmeye mecbur edilirse bağışlanır. Oysa imanından gönülden taviz verenlere Allah’ın gazabı vardır, onlar için büyük azap hazırlıdır.”** (Nahl, 106)

[576] *Sahih-i Müslim*, 153.

[577] *Sahih-i Müslim*, 125.

Bu ayetten açıkça anlaşılmaktadır ki Allah bu ümmete -hata ile, unutarak ya da zor altında işlenen- günahları dahi affetme rahmetini tanımıştır. Söz konusu hadis de Allah'ın, mümin kullarına olan geniş merhametini vurgular. Ancak bir meselede hüküm farklıdır; eğer başkasının hakkına girmek söz konusu olursa, Allah o günahı bağışlasa bile, hak sahibinin hakkı baki kalır; kıyamet gününde bu hakkı ödemekle yükümlü olunur. Ayrıca farz ibadet yanlış yapılmış veya unutulmuşsa, zorlama altında terk edilmişse, ardından telafi edilmesi gerekir. Örneğin yanlış namaz kılan kişi, doğru şekilde kılmayı öğrenir öğrenmez onu yeniden kılmalıdır.

Bu hususta rivayet edilen bir hadis şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide girdi. Ardından bir adam da girip namaz kıldı. Sonra gelip Peygamberimize selam verdi. Allah Rasûlü selamı aldıktan sonra ona şöyle dedi: “*Git, namazını tekrar kıl. Çünkü sen namaz kılmadın.*” Adam dönüp aynı şekilde namaz kıldı. Yine gelip selam verdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ikinci kez aynı cevabı verdi. Bu durum üç kez tekrar etti. Sonunda adam, “Seni hak dinle gönderen Allah’a yemin ederim ki bundan daha güzelini bilmiyorum. Lütfen bana doğru olanı öğret.” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “*Namaza durduğunda tekbir al. Sonra Kur’an’dan kolayına geleni oku. Ardından rükûya eğil ve uzuvarın yerleşene kadar bekle. Sonra doğrul ve dimdik dur. Ardından secdeye git ve yine tam bir şekilde yerleş. Sonra otur, uzuvarın yerleşinceye kadar bekle. Namazın tümünde de bu şekilde hareket et.*”^[578]

Unutarak namazı terk eden kişi, hatırladığı anda o namazı kılmalıdır. İmam Müslim’in rivayet ettiği hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kim bir namazı unutursa, hatırladığı zaman onu kılsın.*” Bunun sebebi, Allah Teâlâ’nın şu buyruğudur: “**Beni anmak için namaz kıl.**”

İmam Müslim’in başka bir rivayetinde ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle devam etmiştir: “*Bu durumun başka bir kefareti yok-*

[578] *Sahih-i Buhâri*, 757.

tur.”^[579] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu sözü ile namazı unutan kimsenin günah kazanmadığını ifade etmektedir.

❁ Mecburiyet/zorlama konusu iki farklı grubu kapsar:

Birinci grup: İradesi elinde olmayan ve zorlayıcı durumdan kurtulamayanlar. Örneğin bağlanıp içki içirilene ya da kendisine zina yaptırılana benzer durumlar... İslam alimlerinin ittifakla kabul ettiğine göre, bu kişiler işledikleri fillerden sorumlu tutulmaz.

İkinci grup: İşkenceyle suç işlemeye zorlanan kişiler. Burada insan hâlâ iradeye sahiptir; işkenceye direnebilir veya canını kurtarmak için günahı işlemiş olabilir. Böyle durumlarda niyet, günahı işlemek değil zararı bertaraf etmektir. Ammar b. Yasîr ve anne-babası *radıyallahu anhum* bu duruma örnektir; onlar şirk koşmayı reddetmiş ve şahadet şerbetini içmişken Ammâr *radıyallahu anh* şiddete dayanamayıp diliyle küfre girmiş ama Allah onu bu niyetle affetmiştir.

Benzer bir durum, zina ettirilmeye zorlanan cariyeler için de geçerlidir. Nûr sûresi'nin 33. ayetinde şöyle buyrulur: “...**Geçici dünya kazancı uğruna, namuslarını korumak isteyen cariyelerinizi zinaya itmeyin. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki Allah zorlanan kadınları bağışlar ve onlara merhamet eder.**”

***

Son olarak, bu gayeyle, Yüce Allah'ın bize öğrettiği dualarla tüm Müslümanlar adına niyazda bulunuyoruz:

❁ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لِطَائِفَةٍ لَنَا بِهِ ۗ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ❁

“Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanlış yaparsak, bizi bundan dolayı sorumlu tutma. Bizden öncekilere yüklediğin ağır yükleri bize yükleme. Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük

yüklemeye. Bizi affet, başışla ve bize merhamet et. Sen bizim yegâne velimizsin. Kâfir topluluğa karşı da bize yardım et.” (Bakara, 286)

﴿ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١١١﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ، وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ ﴿١١٢﴾ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَءَامَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْآبَرَارِ ﴿١١٣﴾ رَبَّنَا وَءَايَاتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١١٤﴾ ﴾

“Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın, Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Bizi cehennem azabından uzak tut! Rabbimiz! Sen kimi ateşe koyarsan, elbette onu perişan etmiş olursun. Zalimlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur. Rabbimiz! ‘Rabbimize iman edin!’ diye seslenen bir davetçiyi işittik ve biz de iman ettik. Günahlarımızı başışla, kusurlarımızı ört ve bizi salih kullarının arasına kat. Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize va’dettiğin mükafatları bize ulaştır ve kıyamet gününde bizi utandırma. Çünkü Sen verdiğin sözden dönmezsin.”^[580]

DÜNYADA BİR GARİP GİBİ YAŞA

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبِي، وَقَالَ: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ». وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرُ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرُ الْمَسَاءَ، وَحُذِّ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ.

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [رقم: ٦٤١٦].

İbn Ömer *radiyallahu anhuma* şöyle rivayet etmiştir: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* omuzumdan tuttu ve şöyle buyurdu: “*Dünyada kendini bir garip ya da bir yolcu gibi kabul et!*”

İbn Ömer *radiyallahu anhuma* bu hadisi aktardıktan sonra şöyle derdi: “Akşama ulaştığında sabahı bekleme, sabaha eriştiğinde de akşamı bekleme. Hastalığından önce sağlığını, ölümünden önce hayatını değerlendir.”^[581]

Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sahabîsinin omzuna elini koyması, ona özel ilgi gösterdiğine işarettir. Zira o sırada İbn Ömer *radiyallahu anhuma* henüz on iki yaşındaydı.

Bakınız, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* on iki yaşındaki bir çocuğa ne öğretiyor: Ona dünyaya karşı zahid olmayı, gönlünü dünyaya kaptırmamayı, yani ahiret hayatı için çalışmayı tavsiye ediyor. Çünkü insan ne kadar uzun yaşarsa yaşasın, sonunda bu dünyadan göçüp gidecektir. Bu gerçek Âl-i İmrân sûresi'nin 185. ayetinde şöyle vurgulanmaktadır: “**Her nefis ölümü tadacaktır.**”

Aynı şekilde, Cuma sûresi'nin 8. ayetinde de şöyle buyrulur: “**De ki: Kaçtığınız ölüm mutlaka sizi bulacaktır. Sonra gizliyi ve açığı bilen Allah'ın huzuruna döndürüleceksiniz, O da size, yaptıklarınızı haber verecektir.**”

[581] *Sahih-i Buhâri*, 6416.

Ayrıca bir hadiste şöyle haber verilir: Bir gün Cebrail *aleyhisselam* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelerek şöyle demiştir: “Ey Muhammed! Ne kadar yaşarsan yaşa, sonunda mutlaka öleceksin.”

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yine şöyle buyurmuştur: “Benim dünya hayatıyla bağlantım, bir ağacın gölgesinde bir müddet soluklanıp sonra yoluna koyulan bir yolcunun durumu gibidir.”^[582]

Bu hadis, dünyanın geçici olduğunu bildirir. Gerçekte dünya, insanın ebedî olarak kalacağı bir yer değildir. Bu sebeple kişi kendini burada bir garip, bir misafir olarak bilmelidir; çünkü bu kısa yolculuk her an sona erebilir.

Rivayet edildiğine göre Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yere birkaç çizgi çizdi ve şöyle buyurdu: ‘Bu, insanın arzuları, bu da ecelidir. İnsan arzular peşindeyken ansızın eceli ona ulaşır.’”^[583]

Her ne kadar bu hadisler insana dünyaya gönül bağlamamayı tavsiye etse de, bu durum kişinin dünyayı tümüyle terk etmesi veya helal nimetlerden uzak durması gerektiği anlamına gelmez. Aksine, yeryüzündeki helal nimetlerden yemek, güzel giyinmek ve hoş olan şeylerden faydalanmak mümine huzur ve mutluluk verir.

Nitekim Bakara sûresi'nin 172. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurur: “**Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz temiz ve helal şeylerden yiyein.**”

Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah güzeldir ve güzelliği sever. Verdiği nimetin izini kulu üzerinde görmek ister; perişanlık ve sefalet içinde görünmeyi ise hoş görmez.”^[584]

Başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Dört şey mutluluktandır: Salih bir eş, geniş bir ev, iyi bir komşu ve rahat bir binek.”^[585]

[582] *Sünen-i Tirmizî*, 2377; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 438.

[583] *Sahîh-i Buhârî*, 6418.

[584] Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, 2/231/1; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 1320-1626.

[585] *Sahîh-i İbn Hibbân*, 1232; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 282.

Bu dadislerden açıkça anlaşıldığı üzere, bir müminin bu dünyada huzur ve mutluluğa ulaşabilmesi için geniş bir eve, rahat bir bineğe, salih bir eşe ve salih bir komşuya sahip olması önemlidir.

* Hadisin devamında İbn Ömer *radıyallahu anhuma* şöyle der: “Akşama ulaştığında sabahı bekleme, sabaha eriştiğinde de akşamı bekleme.” Yani vaktinin kıymetini bil, bugünün işini yarına bırakma.

Gerçekten de *zaman* büyük bir nimettir; fakat insanların çoğu onun değerini bilmez ve onu hakkıyla değerlendiremez. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“İki nimet vardır ki insanların çoğu onları değerlendirme hususunda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit.”^[586]

Bu hadisin zımnî anlamı şudur: İnsanların çoğu vaktini verimli kullanmaz. Oysa akıllı bir mümin bilir ki kıyamet gününde bu nimet hakkında sorguya çekilecektir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Ademoğlu kıyamet günü şu dört şeyden sorguya çekilmedikçe yerinden ayrılamaz: Ömrünü nasıl geçirdiği, ne gibi ameller işlediği, malını nereden kazanıp nereye harcadığı ve sağlığını nerede tükettiği.”^[587]

Buna göre, vaktini boşa harcayan kimseler kıyamet gününde pişman olacaklardır. O gün pişman olmak istemeyen mümin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu tavsiyesine kulak verir:

“Şu beş şey gelmeden önce beş şeyi değerlendir: Ölmeden önce hayatını, hastalanmadan önce sağlığını, meşgul olmadan önce boş vaktini, yaşlanmadan önce gençliğini ve fakirleşmeden önce zenginliğini.”^[588]

İbn Ömer *radıyallahu anhuma* da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu tavsiyesine dayanarak şöyle demiştir: “Hastalığından önce sağlığını, ölümünden önce hayatını değerlendir!”

[586] *Sahih-i Buhârî*, 6412.

[587] *Sünen-i Tirmizî*, 2417; *Sahihu'l-Câmî*, 7300.

[588] *Sahihu'l-Câmî*, 1077.

Genel olarak, hak yolda yürüyen selefin tamamı vakte değer vermiş ve bu nimetle ilgili hikmetli sözler söylemişlerdir. Bunların bazılarını zikrederim:

Ali b. Ebû Tâlib *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Dünya, arkasını dönmüş gidiyor. Âhiret ise yüzünü dönmüş geliyor. Her birinin kendine has evlâtları (tâlipleri) vardır. Siz âhiretin evlâtları olun. Sakın dünyanın evlâtlarından olmayın. Çünkü bugün amel vardır, hesap yoktur; yarın ise hesap vardır, amel yoktur.”^[589]

Ayrıca İbn Mesud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Daha fazla salih amel işleyemediğim her gün için duyduğum üzüntü kadar, hiçbir şeye üzülmедim.”^[590]

Bir başka hikmetli sözde Yahya b. Muâz *rahimehullah* şöyle der: “Gece uzundur; o hâlde uykuyla onu kısaltma. Gündüz berraktır; o hâlde günahlarınla onu kirletme.”^[591]

Vehb b. el-Verd *rahimehullah* şöyle demiştir: “Gayret et de hiçbir şey ve hiç kimse seni Allah’ı zikretmekten alıkoymasın.”^[592]

Selef-i salih, ölüm döşeğinde bile vakti verimli değerlendirmeye özen gösterirdi. Rivayet edilir ki Ebû Mûsâ el-Eş’arî *radıyallahu anh* son anlarında ıstırap içinde Kur’ân okumaya başlar. Gücü tükenince yanındakiler ona, “Biraz dinlensen olmaz mı?” derler. O ise şöyle cevap verir: “Ecelimin gelmesine çok az kaldı.”

Şöyle bir rivayet daha aktarılır: Cüneyd *rahimehullah* ölüm döşeğinde zorlukla Kur’ân okuyordu. Yakın dostu Ebû Muhammed el-Harîrî ona, “Biraz dinlensen iyi olmaz mı?” deyince şu karşılığı verdi: “Ey Ebû Muhammed! Şu anda Kur’ân okumaya benden daha muhtaç biri var mı? Çünkü birazdan amel defterim kapanacak.”

Yine rivayet edilir ki Abdullah b. İbrahim *rahimehullah*, Kur’ân’ı elle çoğaltır, mushaf hâline getirip Müslümanlara hediye edermiş. Yine bir

[589] *Sahih-i Buhârî*, Kalbi Yumuşatan Ameller Kitabı, 3. Bölüm: Aşırı Arzu ve Ümitler Hakkında.

[590] *Beyânu Ehemmiyyeti'l-Vakt*, s. 6.

[591] *Safvetu's-Safve*, 4/94.

[592] *Beyânu Ehemmiyyeti'l-Vakt*, s. 22.

gün Kur'ân yazarken aniden kalbi sıkışır. Elindeki kalemı bırakır ve şöyle der: “Eğer bu ölümümse, ne güzel bir ölümdür!” Ardından vefat eder.

Bir başka rivayete göre, Süfyan *rahimehullah* ölüm döşeğindeyken yanındakilerden biri ona hadis anlatır. Süfyan hemen yatağının altından kâğıt kalem çıkarır ve o hadisi yazmaya başlar. Oradakiler hayretle sorar: “Bu hâlde de mi hadis yazıyorsun?” Süfyan şöyle der: “Evet, yaşarsam güzel bir söz öğrenmiş olurum; ölürsem, güzel bir söz bırakmış olurum.”

Yine anlatılır ki Yahyâ b. Maîn *rahimehullah* ölüm döşeğindeyken talebeleri başına toplanır ve ona kelime-i tevhidi telkin etmeye çalışırlar; fakat ölüm anının ağırlığı sebebiyle bu sözü söyleyemez. O esnada talebelerinden biri, hüznle, “Subhanallah! O bize şöyle nakletti: Falan, falandan; o, falandan; o da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ederek, ‘Kim bu dünyadan ayrılırken son sözü ‘Lâ ilâhe illallah’ olursa, cennete girer.’” dedi.

Bu sözleri duyan Yahyâ b. Maîn *rahimehullah* son bir gayretle, “Dur, sen isnadı yanlış söyledin! Falan, falandan değil; falan, filandan; o, falandan; o da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ederek, ‘Kim bu dünyadan ayrılırken son sözü ‘Lâ ilâhe illallah’ olursa...’” dedi ve ardından ruhunu teslim etti. Böylece Allah ona, son nefesinde hem hadisin senedini koruma hem de tevhid kelimesini söyleme şerefini nasip etti.

Yine rivayet edilir ki İbrahim b. el-Cerrâh şöyle demiştir: “Ebû Yûsuf *rahimehullah* ölüm döşeğindeyken onu ziyaret ettim. Ölüm baygınlığı içindeydi. Kendine gelince bana, ‘Ey İbrahim, hacda şeytana taş atmak hakkında ne dersin; yürüyerek mi atılır, yoksa binekte mi?’ diye sordu. ‘Binekte’ dedim. ‘Yanıldın’ dedi. ‘O hâlde yürüyerek’ dedim. ‘Yine yanlış’ dedi. ‘Peki, doğru olan nedir?’ diye sordum, şöyle dedi: ‘Eğer taşladıktan sonra durup dua edeceksen yürüyerek atmak daha faziletlidir; ama durmayacaksan binekte atmak daha faziletlidir.’ Ardından ben kalkıp ayrıldım. Kapıya ulaştığımda ev halkının ağladığını işittim, dönüp baktım ki vefat etmiş. Allah ona rahmet etsin!”

İmam Şâfiî *rahimehullah* güzel bir şiirde şöyle der:

“Ağlıyordun ey insan, sen dünyaya gelince,

Sevinip gülerdi herkes çevrende.

Kendin için ağla, öyle işler yap ki sen,

Onlar ağlarken bile sevinçle gülesin.”^[593]

***

Sonunda, bu şuurla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dua ile ümmetçe Rabbimize yöneliyoruz:

«اللَّهُمَّ اَفْسِمَ لَنَا مِنْ حَشِيَّتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَمَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ، وَمَنْ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا، وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُوَاتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، وَانصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا، وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا»

“Allah’ım, bize öyle bir takva nasip et ki onunla bizi günahlardan alıkoy; öyle bir itaat gücü ver ki onunla bizi Cennetine ulaştır; öyle bir yakîn (kesin iman) ver ki onunla dünya musibetlerine karşı dayanma gücü bulalım. Kulaklarımızı, gözlerimizi ve beden gücümüzü yaşadığımız sürece faydalı işlerde kullanmayı bize nasip et ve bu nimetleri bizden sonra da baki kıl. Bize zulmedenlere karşı hakkımızı almayı, düşmanlık edenlere karşı yardımını lütfet. Başımıza gelecek musibeti dinimizle ilgili kılma; dünyayı en büyük derdimiz ve ilim sınırımız yapma ve bize merhamet etmeyen kimseleri üzerimize musallat etme.”^[594]

[593] *Beyânu Ehemmiyyeti'l-Vakt*, s. 22.

[594] *Sünen-i Tirmizî*, 3502; *Sahîhu'l-Câmî*, 1268.

41. Hadis
İMANIN KEMÂLİ,
NEFSİN VAHYE TÂBİLİĞİ

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ».
حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، رَوَيْنَاهُ فِي كِتَابِ «الْحُجَّةِ» بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ.

Ebu Muhammed Abdullah b. Amr b. Âs *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz, arzusu benim getirdiğime tâbi olmadıkça, tam anlamıyla iman etmiş sayılmaz.”^[595]

Bu hadis hasen-sahih olup, *el-Hücce* adlı eserde sahih isnadla rivayet edilmiştir.^[596]

Her ne kadar muhaddislerden İbn Receb, Elbani ve bazıları bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirterek onu zayıf saymışlarsa da,^[597] birçok muhaddis metninin güvenilir olduğunu ifade etmiştir.

İbn Hacer el-Askalani şöyle der: “Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*'nın mukaddimesinde; İbn Abdülberr ise *Beyânü'l-İlm* adlı eserinde sahih isnadlarla tâbîilerden -Hasan el-Basrî, İbn Sîrîn, Şureyh, Şa'bî ve Nehâî- nefsin arzusuna uyularak verilen hükmün geçerli olmayacağına dair görüşler nakletmiştir. Bütün bu rivayetleri Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis toplamaktadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ‘Sizden biriniz, arzusu benim getirdiğime tâbi olmadıkça, tam anlamıyla iman etmiş sayılmaz.’ Bu hadisi Hasan b. Sufyan ve başkaları rivayet etmiş olup isnadındaki ravilerin tamamı sika (güvenilir) kimselerdir.”^[598]

[595] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/188; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, 1/212; İbn Ebî Âsım, *Kitabu's-Sünne*, 1/12.

[596] İmam Nevevî söylemiştir.

[597] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/393.

[598] *Fethu'l-Bârî*, 13/289.

Şeyh İbn Useymin, Abdülmuhsin el-Abbâd, Abdurrezzâk el-Abbâd, Sâlih Âlu's-Şeyh ve birçok âlim bu hadisin anlamının sahih olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı İslâm âlimleri hadisin mânâsının Kur'an'da da karşılık bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Nisâ sûresi'nin 65. âyetinde şöyle buyrulur: **“Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin etmedikçe, sonra verdiğin hükme içlerinde bir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyet göstermedikçe iman etmiş olmazlar.”**

Ahzâb sûresi'nin 36. âyetinde şöyle buyrulur: **“Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiğinde, hiçbir mümin erkek ve mümin kadın için, kendi tercihleriyle hareket etme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”**

Kasas sûresi'nin 50. âyetinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle buyrulmuştur: **“Eğer sana uymazlarsa, bil ki onlar sadece hevalarına uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevâsına uyan kimseden daha sapkın kim olabilir?! Şüphesiz Allah zalimleri doğru yola iletmez.”**

Yine Necm sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“Onlar, sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah, bu konuda hiçbir delil indirmemiştir. Onlar sadece zanna ve hevalarına uyarlar. Oysa Rablerinden onlara doğru yolu gösteren rehber gelmiştir.”**

* Söz konusu hadiste, **“Sizden biriniz, arzusu benim getirdiğime tâbi olmadıkça, tam anlamıyla iman etmiş sayılmaz.”** buyrulmuştur.

İbn Receb bu hadisi açıklarken şöyle demiştir: **“Kişi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerini sevmedikçe, emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmadıkça kâmil mümin sayılmaz.”**^[599]

Hadiste Arapça 'hevâ,' yani 'nefsin arzusu' ifadesi geçmektedir. Bilindiği üzere, mutlak olarak 'hevâ' dendiğinde hakka aykırı eğilim kastedilir. Nitekim Sâ'd sûresi'nin 26. âyetinde Yüce Allah şöyle buyrulur: **‘Hevâyaya uyma; yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır.’**

[599] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/395.

Ayrıca Nâziât sûresi'nin 40 ve 41. âyetlerinde şöyle buyrulur: **'Kim Rabbinin huzuruna çıkmaktan korkmuş ve nefsini hevâdan men etmişse, şüphesiz varacağı yer cennettir.'**

Bazı durumlarda 'hevâ' kelimesi sevmek veya genel anlamıyla bir şeye yönelmek anlamında da kullanılır. Nitekim kimi bağlamlarda, özellikle hakka meyletmek ve ona tabi olmak anlamını ifade etmek üzere de zikredilmektedir. Safvân b. Assâl, 'Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hevâ, yani sevgi ve kalbin hakka meyli hakkında bir söz duydun mu?' diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: 'Evet, işittim. Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir yolculukta idik. Onun yanında bulunduğumuz sırada, bir bedevî gür sesiyle 'Ey Muhammed!' diye seslendi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona, onun sesine yakın bir tonda 'Buyurunuz!' diye karşılık verdi. Ben bedevîye, 'Yazık sana! Sesini kıs; çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanındasın ve bunun yasaklandığını biliyorsun!' dedim. Bedevi ise 'Vallahi kısmam!' dedi. Ardından bedevî şöyle sordu: 'Kişi bir toplumu sever, fakat (dünyada) onların derecelerine ulaşmasa da (onlarla birlikte sayılır mı)?' Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona şöyle buyurdu: 'Kişi, kıyamet gününde, sevdiği kimselerle beraberdir.'^[600]

Ayrıca rivayet edildiğine göre Âişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: 'Yüce Allah, **'Onlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakabilir, dilediğini de yanına alabilirsin...'** (Ahzâb, 51) âyetini indirdiğinde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle dedim:

«مَا أَرَى رَبِّي إِلَّا يَسْرَعُ فِي هَوَاكَ»

'Görüyorum ki Rabbin senin arzunu hemen yerine getiriyor.'^[601]

Ömer *radiyallahu anh*, Bedir savaşında esirler hakkında yapılan istişareyi anlatırken şöyle demiştir: 'Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* be-

[600] *Sahih-i İbn Hibbân*, 562; *Tâlikâtu'l-Hisân alâ Sahih-i İbn Hibbân*, 1318; Ebû Hâtim ed-Dârimî el-Büstî tarafından nakledilen bu hadisin, Şeyh el-Elbânî tarafından yapılan tahkik çalışmasında "hasen-sahih" mertebesinde olduğu ifade edilmiştir.

[601] *Sahih-i Buhârî*, 4788.

nim görüşüm yerine, Ebu Bekir *radiyallahu anh*'in görüşüne meyletti.^[602] Ömer *radiyallahu anh*'in bu hadiste kullandığı 'hevâ' kelimesi 'istemek' ve 'yönelmek' anlamında kullanılmıştır.^[603]

İbn Receb'in bu açıklamasından anlaşılıyor ki kâmil iman sahibi olmak isteyen mümin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolunu izlemeli ve Sünnetine tam anlamıyla tâbi olmalıdır. Bu konuda Âl-i İmrân sûresi'nin 31. âyetinde şöyle buyrulur: **“De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...”**

Âyetten açıkça anlaşıldığı üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyruklarına uymayan kişi, Allah'ın sevgisinden mahrum kalabilir. Namaz kılıp oruç tuttuğu hâlde, zina eden, içki içen, hırsızlık yapan ve benzeri günahları ısrarla işleyen kimselerin dış görünüşleri Müslüman olsa da kalplerindeki iman bütünüyle zayıflayıp yok olabilir. Nitekim Hucurât sûresi'nin 14. âyetinde şöyle buyrulur: **“Bedeviler, ‘İman ettik’ dediler. De ki: ‘Siz henüz kalben iman etmediniz; yalnızca ‘Teslîm olduk’ deyin. Çünkü iman henüz kalplerinize yerleşmemiştir.’”**

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *“Zina eden kimse, zina ettiği sırada mümin olarak zina etmez. Hırsızlık yapan kimse de hırsızlık yaparken mümin olarak çalmaz. İçki içen kimse, içki içerken mümin olarak içmez.”*^[604]

Burada konu, müminin imanının kemâl derecesidir. Mümin bir kimsenin, her günah işlediğinde imanı bir miktar azalır. Ancak bilinmelidir ki büyük günah işlendiğinde iman kişiyi terk eder; kişi bu günahattan vazgeçtiğinde iman tekrar ona döner. Bu konuda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Mümin zina ettiği zaman iman ondan çıkar ve sanki bir bulut gibi üzerini terk eder; günahattan vazgeçtiğinde ise tekrar kendisine döner.”*^[605]

[602] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/31; *Sahih-i Müslim*, 1763.

[603] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/398-399.

[604] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/31; *Sahih-i Müslim*, 1763.

[605] *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahihâ*, 509.

Bu da gösteriyor ki iman, mümini tamamen terk etmez. Ancak açıkça küfre düşen, yani bu günahları helâl sayan kimseler bunun dışındadır. Zira Allah'ın ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haram kıldığı bir şeyi helâl sayan herkes kâfir olur.

Tüm bu anlatılanlardan anlaşılır ki kişinin arzusu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerine tâbi olmazsa, o kimse iman etmiş sayılmaz. Burada “*iman etmiş sayılmaz*” ifadesiyle çoğunlukla kâmil imanın yokluğu kastedilmekle birlikte, bazı itikadî meselelerde imanın aslı da ortadan kalkmış olabilir. Mesela kişi mümin olduğu hâlde zina eder, içki içer, hırsızlık yapar veya benzeri büyük günahları işlerse, bu onu iman dairesinden çıkarmaz; yani kişi kâfir sayılmaz. Ancak eğer bu günahları helâl görür, dolayısıyla Kur'an ve Sünnet'te sabit olanı inkâr eder, nefsinin arzusunu öne çıkarır ve onu ilahlaştırırsa, o zaman kâfir olur. Bu hususta Câsiye sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü? Allah, ilmiyle onu saptırmış, kulağını ve kalbini mühürlemiş, gözüne de perde çekmiştir. Allah'tan başka kim onu doğru yola iletebilir? Hâlâ düşünmeyecek misiniz?”**

***

Son olarak, bu şuuru gözeterek Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dualarla bütün müminler adına Allah'a yalvarıyoruz:

«يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ»

“Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım, kalbimizi dinin üzere sabit kıl!”^[606]

«يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ، صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ»

“Ey kalpleri yönlendiren Allah'ım, kalbimizi Sana itaate yönelt!”^[607]

[606] Sünen-i Tirmizî, 3517; Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha, 2091.

[607] Sahih-i Müslim, 2654.

KENDİNE ZULMEDENLERE İSTİĞFAR YOLUYLA RAHMET MÜJDESİ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «يَا ابْنَ آدَمَ! إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلَا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ! لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَعَفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ، يَا ابْنَ آدَمَ! إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِفُرَابٍ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقَيْتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِفُرَابِهَا مَغْفِرَةً».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [رقم: ۳۵۴۰]، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Ey Âdemoğlu! Bana dua ettiğin ve Benden ümitvar olduğun sürece, işlediğin günahları bağışlarım ve buna aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Günahların göğe ulaşacak kadar çok olsa, sonra Benden mağfiret dilesen, seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Eğer yeryüzü dolusu günahla Bana gelir, fakat Bana hiçbir şeyi ortak koşmadan huzuruma çıkarsan, Ben de sana yeryüzü dolusu mağfiretle karşılık veririm.”

Bu hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve “hasen-sahih” olduğunu belirtmiştir.^[608]

Bu hadiste geçen “Ey Âdemoğlu!” hitabı, Allah’a ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iman edip tevbe eden kimseleri kapsar; zira müşrik ve kâfir ne kadar yalvarsa da Allah onları bağışlamaz. Nitekim Nisâ sûresi’nin 48. âyetinde “Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz” buyrulmuş, 168. âyette ise “Kâfirleri ve zalimleri Allah asla bağışlamaz ve doğru yola iletmez” buyrulmuştur.

[608] Sünen-i Tirmizî, 3540; Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha, 127.

Bu durum gösteriyor ki bağışlanmak isteyen müşrik ya da kâfir, öncelikle şirk ve küfründen tevbe etmelidir. Nitekim hadisin sonunda Allah Teâlâ, “*Bana hiçbir şeyi ortak koşmadan huzuruma gelersen...*” buyurarak bu hakikate işaret etmiştir. Dolayısıyla kişi tevhid ehliyse, yani Allah’ın birliğini tasdik ediyor ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmuyorsa, işlediği günahların çokluğuna ve büyüklüğüne bakmaksızın Allah’tan bağışlanma dileyip O’nun rahmetine umut bağlıyorsa, Allah tüm günahlarını affeder. Bu ilâhî rahmet, Zümer sûresi’nin 53. âyetinde açıkça beyan edilmiştir: “(Ey Muhammed!) **De ki: Ey kendilerine karşı haddi aşmış kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**”

Demek ki günahkâr bir kimse Allah’a dua eder ve O’nun mağfiretine umut bağlarsa, Allah onun tüm günahlarını -hatta daha önce şirk ve küfür işlemiş olsa bile- bağışlayabilir. Ancak burada şu hususun altı çizilmelidir: Büyük günah işlemiş bir kimsenin yalnızca diliyle “Allahüm-mağfirli” veya “Estağfirullah” demesi yeterli değildir. Duasının kabulünü isteyen kimse, duasıyla birlikte işlediği günaha da içtenlikle tevbe etmelidir ki duası kabul olsun. Tevbenin kabulü için beş şart vardır; bu şartlar yerine getirildiğinde Allah, kulunun günahlarını bağışlar:

* Birinci şart, *ihlâstır*. Yani kişi tevbesini yalnız Allah için ve samimi bir kalple yapmalıdır. Eğer bir kimse gösteriş için veya insanlardan çekindiği için tevbe ederse, bu tevbesi makbul olmaz; çünkü ihlâs, her amelin kabulü için temel şarttır. Bu konu, birinci hadisin şerhinde detaylı olarak ele alınmıştır.

* İkinci şart, *kişinin, işlediği günaha kalpten pişmanlık duymasıdır*.

* Üçüncü şart, *tevbe ettiği günaha bir daha dönmemeye kesin niyet etmesidir*.

* Dördüncü şart, *tevbe ettiği o günahı tekrar işlememesidir*. Bu konuda Âl-i İmrân sûresi’nin 135. âyetinde şöyle buyrulur: “**Onlar ki bir kötülük yaptıklarında yahut günah işleyerek nefislerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanma-**

sını dilerler. Zaten Allah'tan başka kim günahları bağışlayabilir? Ve onlar, işledikleri günah üzerinde bile bile ısrar etmezler.”

* Beşinci şart ise *tevbenin, kabul edilecek bir vakitte yapılmasıdır*. Tevbe her zaman kabul edilir, ancak iki zaman hariç: Bunlardan biri, ölüm sekeratı başladığında; diğeri ise kıyamet gününde güneşin batıdan doğduğu anda. Ölüm anında yapılan tevbe kabul edilmeyeceği hususunda Nisâ sûresi'nin 18. âyetinde şöyle buyrulur: **“Sürekli günah işleyip, ölüm anı gelip çattığında ‘Artık tevbe ettim’ diyenlerle, kâfir olarak ölenlerin tevbesi kabul edilmez.”**

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Yüce Allah kulunun tevbesini, canı boğazına gelmediği müddetçe kabul eder.”*^[609]

Tevbenin artık kabul edilmediği ikinci zaman ise kıyamet gününde, güneşin batıdan doğduğu andır. Bu hususta En'âm sûresi'nin 158. âyetinde şöyle buyrulur: **“Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış kimseye, artık iman etmesi fayda vermez.”**

Âyette geçen bu alâmet hakkında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Güneş, batıdan doğmadıkça kıyamet kopmaz. Güneş batıdan doğduğunda, insanlar onu görünce yeryüzündeki herkes iman eder. Ancak işte o an, daha önce iman etmemiş ya da imanıyla bir hayır kazanmamış kimse için imanı fayda vermez.”*^[610] Yani artık o vakitteki tevbe kabul edilmeyecektir.

* Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki tevbesinin kabul edilmesini isteyen günahkâr kişi, tevbesini Allah rızası için yapmalı, işlediği günaha içtenlikle pişman olmalı, o günaha bir daha dönmeye niyet etmeli, ardından o günahı fiilen terk etmeli ve tevbesini kabul edileceği zamanda gerçekleştirmelidir. Ancak belirtmek gerekir ki burada söz konusu olan tevbe türü, kulun, Rabbi karşısında işlediği günahlara dair yapılan tevbeyi kapsar. Ancak kişi bir başkasının hakkına girmiş, ona zulmederek günah işlemişse, bu beş şartla birlikte o kişinin hakkını da

[609] *Sünen-i Tirmizî*, 3880; *Müsned-i İmam Ahmed*, 2/132; *Sahihu'l-Câmi*, 1903.

[610] *Sahih-i Buhârî*, 7121.

ödemelidir ki tevbesi tam manasıyla kabul edilsin. Aksi takdirde, Allah bu günahı affetse bile, hak sahibinin hakkı kişinin üzerinde kalacak ve kıyamet gününde bu hakkı sevaplarıyla ödemek zorunda kalacaktır.

* Tevbe konusunda değinilmesi gereken bir husus da, tevbenin ertelenmemesi ve vakit kaybetmeden derhal yerine getirilmesidir. Bu konuda Ömer b. Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Tevbe etmeyen kimsenin tevbesi kabul edilmez.”^[611]

İbn Kayyim meseleyi şu şekilde açıklamıştır: “İşlenen bir günahtan dolayı hemen tevbe etmek farzdır; bu tevbenin ertelenmesi caiz değildir. Çünkü kişinin, günahına karşı yapacağı tevbenin ertelenmesi de başlı başına bir günahdır. Dolayısıyla bu kimse, hem işlediği günah için hem de tevbesini geciktirdiği için ayrıca tevbe etmelidir. Ancak birçok kimse bu hakikatten habersizdir.”^[612]

* Şerhettiğimiz hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Ey Âdemoğlu! Günahların göğe ulaşacak kadar çok olsa, sonra Benden mağfiret dilesen, seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Eğer yeryüzü dolusu günahla Bana gelir, fakat Bana hiçbir şeyi ortak koşmadan huzuruma çıkarsan, Ben de sana yeryüzü dolusu mağfiretle karşılık veririm.*”

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere şirk koşmadan bu dünyadan ayrılan bir müminin günahları affedilebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bu affedilme, Allah Teâlâ'nın dilemesine bağlıdır; dilerse bağışlar, dilerse bağışlamaz. Nitekim Nisâ sûresi'nin 48. âyetinde şöyle buyrulmuştur: “**Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışındaki günahları ise dilediği kimse için bağışlar.**”

* Şerh ettiğimiz bu hadis, tevhidin, yani yalnız Allah'ı hak ilah olarak kabul etmenin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Çünkü Allah, tevhid hürmetine tüm günahları affedebilir. Bu konuda rivayet edilen başka bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Ümmetimden bir adam kıyamet günü mahlûkatın huzuruna çağ-*

[611] Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Sahîhu'l-Edebi'l-Müfred* adlı eserinde bu hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

[612] *Medâricu's-Sâlikîn*, 1/272.

rılacak ve kendisine, günahlarının yazılı olduğu doksan dokuz defter gösterilecektir. Her bir defterin uzunluğu gözün gördüğü son mesafeye kadar olacaktır. Ardından yüce ve kudret sahibi Allah şöyle buyuracaktır: ‘Bu yazılanlardan herhangi birini inkâr edebilir misin?’ Adam, ‘Hayır, ey Rabbim!’ diye cevap verecektir. Allah buyuracak: ‘Amellerini yazan meleklerim sana zulmettiler mi? Bu kadar defter karşısında sana ait bir sevap var mı?’ Adam korku içinde, ‘Hayır!’ diyecek. Allah Teâlâ buyuracak: ‘Bilakis, katımızda senin için bir sevap vardır. Bugün sana haksızlık edilmeyecektir.’ Bunun üzerine önüne, üzerinde ‘Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah’ yazılı küçük bir kâğıt parçası konulacak. Adam, ‘Ey Rabbim! Bu kâğıt parçası bunca defterin karşısında ne işe yarar ki?’ diyecek. Allah şöyle buyuracak: ‘Sana zulmedilmeyecek!’ Sonra günahlarla dolu defterler terazinin bir kefesine, bu kâğıt parçası ise diğer kefesine konulacak ve kâğıt parçası ağır basacak, günah dolu defterler ise havaya kalkacaktır.”^[613]

Bu hadis, kim yeryüzünü dolduracak kadar günahla Rabbine yönelir ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmadan huzuruna çıkarsa, Allah’ın dilerse onun günahlarını affedebileceğine delildir.

Aynı zamanda bu hadis, insanın, işlediği amellerin hesabını vermek üzere Allah’ın huzuruna çıkacağını da göstermektedir. Bu konuda Kehf sûresi’nin 110. âyetinde şöyle buyrulmuştur: **“Her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, salih amel işlesin ve ibadetinde Rabbine hiçbir şeyi ortak koşmasın.”**

Bu ayet ve hadislerden açıkça anlaşılan şudur: Yüce Allah, dilediği mümin kullarının günahlarını bağışlar. Öyleyse aklını kullanan bir mümin, her gün Allah’tan mağfiret dilemelidir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashabı ve onları takip edenler her gün Allah’tan bağışlanma dilerdi.

Hadislerden birinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ümmetine, her gün istiğfar etmelerini emredip şöyle buyurmuştur: **“Ey insanlar! Allah’a tevbe edin ve O’ndan bağışlanma dileyin. Zira ben, her**

[613] Sünen-i Tirmizî, 2850; Sahihu’t-Tergîb ve’t-Terhib, 1533.

gün O'na yüz defa tevbe eder ve mağfiret dilerim.” Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, her gün yüz kez “Estağfirullâhe ve etûbu ileyh / Allah'tan bağışlanma diler, O'na tevbe ederim.” derdi.

Âişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, duha namazını kıldıktan sonra yüz defa şu duayı ettiğini işittim:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»

‘Allahummagfir lî ve tub aleyy, inneke ente't-Tevvâbu'r-Rahîm / Allah'ım, beni bağışla ve tevbemi kabul et. Şüphesiz Sen, tevbeleri kabul eden ve merhametli olansın.’”

İbn Ömer *radiyallahu anhumâ* şöyle demiştir: “Biz, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bulunduğu bir mecliste, onun şu duayı yüz kez söylediğini sayardık:

«رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»

‘Rabbiğfir lî ve tub aleyy, inneke ente't-Tevvâbu'r-Rahîm / Ey Rabbim! Beni bağışla ve tevbemi kabul et. Şüphesiz Sen, tevbeleri kabul eden ve merhametli olansın.’”

Ebû Hureyre *radiyallahu anhu* şöyle demiştir: “Ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den daha fazla ‘Allah'tan bağışlanma diler ve O'na tevbe ederim’ diyen birini görmedim.”

Rivayet edilir ki müminlerin annesi Âişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, benim evimde ve başı göğsümün üzerindeyken vefat etti. O, ellerini suya daldırıp ardından ıslak ellerini yüzüne sürerken şöyle derdi: ‘Lâ ilâhe illallah! Gerçekten ölümün sarhoşluğu vardır.’ Sonra ellerini kaldırarak şöyle dua etmeye başladı:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى»

‘Allahummagfir lî verhamnî ve elhiknî bi'r-Refîki'l-A'lâ / Allah'ım! Beni bağışla, bana merhamet et ve beni Refîki'l-A'lâ'ya/yüce dosta ulaştır.’ Sonunda ruhu bedeninden ayrıldı ve elleri yanına düştü.”

Bu hadislerden anlaşılıyor ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği istiğfarlardan herhangi biriyle Allah'tan bağışlanma dilemek mümkündür.

Allah'tan bağışlanma dilemeye dair farklı lafızlarla birçok sahih hadis rivayet edilmiştir. Örneğin “*Estağfirullah*,” “*Estağfirullah ve etûbu ileyh*,” “*Rabbiğfir lî*” veya “*Allahummagfir lî ve tub aleyy, inneke ente't-Tevvâbu'r-Rahîm*.” Ancak bunların en faziletlisi, sabah ve akşam edilen istiğfardır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu “*sey-yidü'l-istiğfar / istiğfarların efendisi*” olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu duanın lafzı, son derece derin ve kapsamlı anlamlar taşır. Kişi bu duayla Allah'ın bir ve tek ilah olduğunu tasdik eder, O'nun huzurunda bir kul olduğunu itiraf eder, Allah'a itaat edeceğine söz verir, rızık verenin ve bağışlayan Rabbin yalnız O olduğunu kabul eder ve sonunda sadece O'na sığınır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»

“Allah'im! Sen benim Rabbimsin. Senden başka hak ilah yoktur. Beni Sen yarattın, ben de Senin kulunum. Gücüm yettiğince Sana verdiğim ahde ve vaade bağlıyım. Yaptıklarımın şerrinden Sana sığınırım. Bana verdiğin nimetleri itiraf ederim, günahımı da kabul ederim. Beni bağışla! Çünkü günahları ancak Sen bağışlarsın.”

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* devamla buyurdu ki: “Kim bu istiğfarı akşam vakti okuduktan sonra ölürse, cennete girer ya da cennet ehli olur. Aynı şekilde sabah okuduktan sonra ölürse de cennete girer ya da cennet ehli olur.”^[614]

Allah bizleri her gün Kendisinden bağışlanma dilemeye muvaffak kılsın. Böylece, Allah'ın izniyle İmam Nevevî *rahimehullah*'nın derlediği kırk iki hadisin şerhini tamamlamış bulunuyoruz. Bundan sonraki

[614] *Sahih-i Buhâri*, 6306.

çalışmamızda, İbn Receb *rahimehullah* tarafından bu hadislere eklenen sekiz hadisi de şerh edecek ve böylece elli hadisin şerhini tamamlamış olacağız, inşâallah.

Son olarak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dualarla cemaaten Allah'a şöyle yöneliyoruz:

﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ، عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لِطَائِفَةٍ لَنَا بِهِ ۗ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

“Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.” (Bakara, 286)

«رَبِّ اغْفِرْ لَنَا خَطِيئَتَنَا وَجَهْلَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا كُلِّهِ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا هَزْلَنَا وَجِدْنَا وَخَطَايَانَا وَعَمَدَنَا وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدَنَا، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا مَا قَدَّمْنَا وَمَا أَخَّرْنَا وَمَا أَسْرَرْنَا وَمَا أَعْلَنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

“Ey Rabbimiz! Günahlarımızı, cehaletimizden kaynaklanan hatalarımızı ve işlerimizdeki aşırılıklarımızı, Senin bizden daha iyi bildiğin her şeyi bağışla. Allah'ım! Şaka yollu ya da ciddiyetle, yanlışlıkla ya da kasten işlediğimiz tüm hatalarımızı affet. Bunların hepsi bizde olabilir. Allah'ım! Önceden yaptığımız, sonradan yapacağımız, gizli tuttuğumuz ve açığa vurduğumuz her şeyi bağışla. Öne geçiren de Sensin, geride bırakan da Sensin. Ve Sen her şeye kadirsin.”^[615]

43. Hadis

MİRASIN ÖNCELİKLİ HAK SAHİPLERİNE DAĞITILMASI

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «الْحِثُّوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا أَبْقَتِ الْفَرَائِضُ فَلِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ».

رواه البخاري [رقم: ٦٧٣٢]، ومسلم [رقم: ١٦١٥].

İbn Abbâs *radiyallahu anhuma*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “*Farz kılınmış miras paylarını hak sahiplerine verin; geriye kalan ise baba tarafından en yakın olan erkek akrabalara aittir.*”^[616]

Bu hadis, mirasın dağıtımını konusundaki temel rivayetlerden biridir. “*Farz kılınmış miras*” ifadesiyle Allah’ın kitabında, özellikle Nisa sûresi’nin 11, 12 ve 176. ayetlerinde belirtilen miras payları kastedilmektedir. Bunlar altı çeşittir: Üçte ikisi, üçte biri, altıda biri, yarısı, dörtte biri ve sekizde biri. Özetle, bunlar şu şekilde de ifade edilir: Üçte ikisi, üçte ikinin yarısı, üçte ikinin yarısının yarısı, yarısı, yarısının yarısı ve yarısının yarısının yarısı. Alternatif olarak şöyle de denilir: Sekizde biri, sekizde birin iki misli, sekizde birin iki mislinin iki misli, altıda biri, altıda birin iki misli, altıda birin iki mislinin iki misli. Ya da şöyle ifade edilir: Üçte biri, üçte birin iki misli, üçte birin yarısı, dörtte biri, dörtte birin iki misli ve dörtte birin yarısı.

Kur’ân-ı Kerim’de şartsız miras payı düşenler şunlardır: Ölenin çocukları ve ata tarafından kardeşleri, aynı anda mevcutsa. Eğer çocuklar hem erkek hem kız ise, erkeğe iki kızın payı kadar miras verilir. Yalnız kız çocukları varsa ve sayıları birden fazlaysa, mirasın üçte ikisi onlara düşer. Tek bir kız çocuğu varsa mirasın yarısı ona verilir. Bu paylaşırma kızlar aynı derece yakınlıkta olduğunda geçerlidir. Örne-

[616] *Sahih-i Buhâri*, 6732; *Sahih-i Müslim*, 1615.

ğın, kız çocukları ölünün sadece kızlarıdır ya da sadece oğlundan olan kız torunlarıdır.

Eğer kızlar farklı yakınlıklarda ise, miras bırakanın birden fazla kızı varsa, oğulun kızlarına mirastan pay verilmez. Çünkü malın üçte ikisinin tamamı miras bırakanın kendi kızlarına aittir.

Eğer kızlar farklı yakınlıklarda ise ve miras bırakanın yalnız bir kızı ile oğlunun kızları varsa, kızına malın yarısı, oğlunun kızlarına ise sayılarından bağımsız olarak malın üçte ikisinin diğer yarısı, yani altıda biri verilir. İbn Mesud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in verdiği hükme göre hükmediyorum: ‘Kız mirasın yarısını alır, oğlunun kızı da üçte ikiyi tamamlamak üzere altıda bir alır. Geri kalan (üçte bir) de kız kardeşin payı olur.’”^[617]

Eğer miras bırakanın geride kalan çocukları sadece erkeklerden oluşuyorsa ve sayıları birden fazlaysa -ister yalnız kendi oğulları kalsın, isterse oğulları hayatta olmayıp yalnız oğullarının oğulları kalsın fark etmeksizin- miras, aralarında eşit derecede paylaşılır.

Eğer miras bırakanın yalnız bir oğlu veya yalnız oğlunun bir oğlu kalmışsa, mirasın tamamı o kişiye ait olur.

Miras bırakanın baba bir ve anne-baba bir kardeşlerinin miras paylaşımı da çocukların miras paylaşımı gibi gerçekleştirilir. Yani, anne-baba bir kardeş, baba bir kardeşe göre bir derece önceliklidir. Varisler yalnız anne-baba bir kardeşlerden ya da yalnız baba bir kardeşlerden ibaretse ve sayıları birden fazlaysa, miras aralarında eşit şekilde paylaşılır.

Eğer varisler hem erkek kardeş hem de kız kardeşlerden oluşuyorsa, erkek kardeşe, iki kız kardeşin payı kadar miras düşer.

Eğer varis yalnız bir kız kardeşe, ona mirasın yarısı düşer. Eğer varisler yalnız kız kardeşlerden oluşuyorsa ve sayıları birden fazlaysa, onlara mirasın üçte ikisi verilir.

Miras bırakanın anne-baba bir kardeşleri hayatta değilse, baba bir kardeşlere düşen miras payı, anne-baba bir kardeşlerde olduğu şekilde paylaşılır.

[617] *Sahih-i Buhâri*, 6736.

Eğer miras bırakanın yalnız bir anne-baba bir kız kardeşi kalmışsa, mirasın yarısını alır. Eğer bu kız kardeşe birlikte miras bırakanın bir veya birden fazla baba bir kız kardeşi de kalmışsa, sayılarından bağımsız olarak baba bir kız kardeşlere mirasın üçte ikisinin diğer yarısı, yani altıda biri verilir.

Eğer miras bırakanın bir çocuğu ve her iki ebeveyni hayattaysa, anne-babanın her birine mirasın altıda biri verilir. Bu durumda geride kalan çocuk bir kızsaa, farz payları verildikten sonra kalan miras da babaya ait olur.

Eğer miras bırakanın hiçbir çocuğu yoksa, mirasın üçte biri anneye, geri kalanı ise babaya verilir. Bu durumda miras bırakanın eşi de sağ ise, eş kendi miras payını aldıktan sonra kalan malın üçte biri anneye verilir. Bu iki tür miras dağılımı “Ömer’in taksimleri” olarak bilinir; çünkü Müminlerin Emîri Ömer b. Hattâb *radiyallahu anh* bu şekilde taksim yapmıştır.

Eğer miras bırakanın anne-baba bir, baba bir veya anne bir kardeşleri hayattaysa, anneye mirasın altıda biri verilir. Baba hayatta değilse, babanın babasına -yani dedeye-, babaya düşen miras payı verilir. Bu durumda anne de yoksa, mirasın altıda birini büyükanne alır. Büyükanne ister baba tarafından ister anne tarafından olsun, fark etmez. Eğer hem anne tarafından hem baba tarafından büyükanne mevcutsa, mirasın altıda birine ortak olurlar.

Eğer miras bırakanın anne-babası da çocuğu da yoksa ve geriye yalnız anne tarafından bir erkek kardeşi veya bir kız kardeşi kalmışsa, o kişiye mirasın altıda biri verilir. Eğer geride birden fazla anne tarafından erkek kardeş, kız kardeş veya her ikisi birlikte kalmışsa, mirasın üçte birine ortak olurlar. Bu paylaşımında erkek ile kadın arasında herhangi bir fark yoktur.

Eşlerin miras paylarına gelince, bu paylaşım şu şekildedir: Eğer vefat eden kadınsa ve çocuğu yoksa, kocasına mirasın yarısı verilir. Çocuğu varsa, kocaya mirasın dörtte biri düşer. Eğer vefat eden erkeğe ve çocuğu yoksa, eşine mirasın dörtte biri verilir. Çocuğu varsa, eşe mirasın sekizde biri verilir. Vefat eden erkeğin birden fazla eşi

varsa, çocuklarının bulunup bulunmamasına göre ya dörtte bir ya da sekizde bir paya ortak olurlar.

Yüce Allah miras paylarını Kitabında üç ayrı ayette zikretmiştir. Bunların birincisi, Nisa sûresi'nin 11. ayetidir. Bu ayette şöyle buyrulmuştur: **“Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana-babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**

Bu ayet, soyun iki temel kaynağı olan ebeveynler ve çocukların miras paylarına dair hükümlerin yer aldığı temel naslardan biridir.

Mirasla ilgili indirilen ikinci ayet, Nisa sûresi'nin 12. ayetidir. Bu ayette şöyle buyrulmuştur: **“Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi, yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarıdır. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar. (Bu paylaşırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah, hakkıyla bilendir,**

halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).” Bu ayet, eşlerin ve anne bir kardeşlerin miras paylarına dair hükümlerin yer aldığı temel nasslardan biridir.

Mirasla ilgili inen üçüncü ayet ise Nisa sûresi'nin 176. ayetidir. Bu ayette şöyle buyrulmaktadır: **“Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah, size ‘kelâle’(babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler, o zaman (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”**

Bu ayet, anne-baba bir kardeşlerin ve baba bir kardeşlerin miras paylarıyla ilgili hükümleri içeren üçüncü temel nass olarak kabul edilir.

Yukarıda zikredilenlerden genel olarak şu sonuç ortaya çıkar: Miras bırakanın oğulları, oğullarının oğulları, hatta daha alt derecedeki erkek torunlarıyla birlikte kız çocukları da varsa, miras paylaşımında birlikte varis olurlar ve erkek çocuğa, iki kızın payı kadar miras düşer.

Anne-baba bir kardeşler ve baba bir kardeşlerle birlikte kız kardeşler de mirasta ortak olurlar ve erkek kardeşe, iki kız kardeşin payı kadar miras düşer. Buna karşılık, anne bir erkek kardeşlerin oğullarına mirastan herhangi bir pay düşmez.

Anne-baba bir veya baba bir erkek kardeşlerin oğullarıyla, amcalara ve onlardan daha üst derecedeki erkek akrabalara, amca oğullarına ve onlardan daha alt derecedeki erkek akrabalara gelince; bu erkekler, kendi kız kardeşlerine kıyasla mirasta bağımsız hak sahibidirler. Zira bu kadın akrabalar -yani, bu erkeklerin tek tek kız kardeşleri olan; kardeş kızları, amca kızları ve amca oğlu kızları gibi- tek başlarına kalsalar dahi mirastan pay alamazlar. Aynı şekilde, bu kadınlara erkek akrabalarıyla birlikte olduklarında da herhangi bir miras payı verilmez. Miras yalnızca bu erkek akrabalara aittir. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Farz kılınmış miras paylarını hak*

sahiplerine verin; geriye kalan ise baba tarafından en yakın olan erkek akrabalara aittir.”

Eğer vefat edenin bir kızı ya da birden fazla kızıyla birlikte anne-baba bir kız kardeşi veya kız kardeşleri, ayrıca baba bir erkek kardeşleri de varsa, bu durumda baba bir erkek kardeşlere mirastan hiçbir pay verilmez. Kızlara farz kılınmış miras payları verildikten sonra, geriye kalan miras payı anne-baba bir kız kardeşe veya kız kardeşlere ait olur. İbn Mesud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in verdiği hükme göre hükmediyorum: ‘Kız, mirasın yarısını alır, oğlunun kızı da üçte ikiyi tamamlamak üzere altıda bir alır. Geri kalan (üçte bir) de kız kardeşin payı olur.’”^[618]

Bu durumda, anne-baba bir kız kardeşler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şu hadisinin kapsamı dışında kalırlar: “Farz kılınmış miras paylarını hak sahiplerine verin; geriye kalan ise baba tarafından en yakın olan erkek akrabaya aittir.” Çünkü anne-baba bir kız kardeşler, baba bir erkek kardeşlere kıyasla vefat edene daha yakın derecededir.

Hadiste “erkek” (رجل) kelimesinden sonra ayrıca “erkek cinsinden” (ذَكَرَ) ifadesinin zikredilmesinin hikmeti şudur: Bu meselede “erkek” olarak kabul edilen kişi, biyolojik erkek cinsiyetine sahip olandır. Zira erkeklik vasfı ve fizikî güç, erkek cinsinde bulunur. Bu sebeple, yalnızca “erkek” ifadesiyle yetinilmeyip “erkek cinsi” ifadesi de eklenmiştir ki mirasın temelinin güç ya da yaşa değil, doğrudan doğruya erkek cinsiyetine dayalı olduğu açıkça ortaya konsun. Dolayısıyla bu meselede, yaşça büyük ya da küçük olmalarına bakılmaksızın erkekler aynı derecede hak sahibidirler.

Bu hadis, şeriatın kemâline ve içinde genel kaideleri ihtiva eden kapsayıcı bir yapıya sahip olduğuna delalet eder. Aynı zamanda, miras taksiminde, önce farz kılınmış miras paylarının, sahiplerine öncelikli olarak verilmesi gerektiğini; bu paylar verildikten sonra ise geriye kalan mirasın, herhangi bir şart aranmaksızın asabe olan hak sahiplerine tahsis edileceğini ortaya koyar.

[618] *Sahih-i Buhâri*, 6736.

Son olarak, bu gayeyle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dua ile hep birlikte Rabbimize niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ. اهْدِنَا لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»

“Allah’ım! Cebrâil’in, Mikâil’in ve İsrâfîl’in Rabbi! Gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve görüneni bilen Sensin! Kullarının ayrılığa düştüğü konularda Sen hüküm verirsin. Hakkında ihtilafa düşülen meselelerde bizi izinle hakka ilet. Şüphesiz, Sen dilediğini dos-doğru yola ulaştırırsın.”^[619]

[619] *Sahih-i Müslim*, 1/534.

44. Hadis

NESEB VE SÜT YOLUYLA MAHREMİYET

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوَلَادَةُ».
رواه البخاري [رقم: ٢٦٤٦]، ومسلم [رقم: ١٤٤٤].

Aişe *radiyallahu anha*'dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Süt emme, doğurmanın (nesebin) haram kıldığı şeyleri haram kılar.”^[620]

Bu hadis, bir kadının bir erkek çocuğuna süt emzirmesi durumunda, hem kendisinin hem de bazı akrabalarının o çocuğa mahrem sayılacağını gösteren bir delildir. Aynı şekilde, Nisa sûresi'nin 23. âyeti de bu hükme delalet eder. Zira Yüce Allah, erkeklere, sütanneleri ve sütkardeşleriyle evlenmeyi haram kılmıştır.

Buna göre, bir kadın bir erkek çocuğa süt emzirmişse, o kadın, çocuğun sütannesi; kadının babası ve dedesi, onun süt dedesi; annesi ve ninesi ise süt ninesi sayılır. Kadının erkek kardeşleri çocuğun süt dayıları, kız kardeşleri ise süt teyzeleri sayılır. Aynı şekilde, bu kadının -ister aynı erkekten isterse farklı erkeklerden olsun- tüm çocukları, o çocuğun sütkardeşleri kabul edilir. Süt veren kadının eşi, çocuğun sütbabası; bu erkeğin babası ve dedesi, süt dedesi; annesi ve ninesi de süt ninesi sayılır.

Ayrıca, bu erkeğin erkek kardeşleri, çocuğun süt amcaları; kız kardeşleri de süt halaları olur. Yine bu erkeğin diğer eşleri de çocuğa mahrem kabul edilir ve onlardan olan çocuklar da çocuğun sütkardeşleri sayılır.

Çocuğa süt veren kadının erkek akrabalarının da ona mahrem sayılacağına dair delil, İmam Buhari'nin rivayet ettiği bir hadistir. Âişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: Hicab âyeti indikten sonra Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflâh eve girmek için izin istedi; kendi kendime, “Rasûlullah

[620] *Sahîh-i Buhârî*, 2646, 3105- 5099; *Sahîh-i Müslim*, 1444.

sallallahu aleyhi ve sellem izin vermedikçe onu içeri almam; çünkü bana sütü Ebu'l-Kuays'ın kardeşi değil, hanımı vermişti” dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gelince durumu kendisine anlatıp “Ya Rasûlallah, Eflâh izin istedi ama senin iznin olmadan içeri almadım” dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “O senin amcandır, neden ona izin vermedin?” buyurdu. “Ama bana sütü onun kardeşi değil, hanımı vermişti” dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Sen onun girmesine izin ver. Çünkü o senin amcandır, Allah iyiliğini versin.” buyurdu.^[621]

Şunu da belirtmek gerekir: Bir kadının emzirdiği çocuğun kendisine mahrem sayılması için, çocuk, iki yaşını doldurmadan önce en az beş kez emzirilmiş olmalıdır. Beşten az emzirme ya da iki yaşını geçmiş bir çocuğun emzirilmesi bu hükme dâhil değildir. İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edilen, Ebû Huzeyfe *radıyallahu anh*'ın azatlı kölesi Sâlim *radıyallahu anh* kıssasına gelince; bu hüküm yalnızca Sâlim *radıyallahu anh*'a özgüdür, başkalarına kıyasla uygulanmaz. Eğer bu uygulama genelleştirilebilseydi, sahâbe bunu daha sonra da tatbik ederdi.

✽ İslam şeriatına göre mahremler iki gruba ayrılır:

1- Ömür boyu mahrem olanlar

2- Geçici süreyle mahrem sayılanlar.

1- Ömürlük mahremler üç sınıfa ayrılır:

* *Birinci sınıf*, nesep yoluyla mahrem olanlardır. Bunlar Nisa sûresi'nin 23. âyetinde şöyle zikredilir: “**Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları ve kız kardeşlerinizin kızları...**”

Burada “**anneleriniz**” ifadesiyle yalnızca öz anne değil, hem baba hem de anne tarafından tüm nineler kastedilir. Şeriat, kişiye annesiyle ve nineleriyle evlenmeyi haram kılmıştır.

“**Kızlarınız**” ifadesiyle ise sadece öz kız değil, oğuldan veya kızdan gelen torunlar ve onların çocukları da dâhil edilir; kişi bunlardan hiçbirisiyle evlenemez.

[621] *Sahih-i Buhâri*, 4796.

“**Kız kardeşleriniz**” denildiğinde hem öz hem de baba veya anne bir kardeşler kastedilir; kişi, bu tür kardeşlerinden biriyle evlenemez.

“**Halalarınız**” ifadesiyle hem öz hala hem de babanın ve dedenin halaları kastedilir; aynı şekilde annenin ve ninenin halaları da buna dâhildir.

“**Teyzeleriniz**” için de aynı kural geçerlidir; kişinin annesinin, ninesinin, hatta onların annelerinin teyzeleriyle evlenmesi haramdır.

“**Erkek kardeşlerinizin kızları**” ifadesiyle hem öz kardeşin hem de üvey kardeşin kızları ve onların kızları da dâhil edilir.

“**Kız kardeşlerinizin kızları**” da aynı şekilde hem öz hem de üvey kız kardeşin çocukları ve onların kız torunlarını kapsar; kişi bunların hiçbirisiyle evlenemez.

Özellikle belirtelim ki yukarıda sayılan mahremler arasında nine-lerin, onların halalarının ve teyzelerinin yer alması şaşırtıcı görünse de, İslam öncesi Cahiliye döneminde böyle evlilikler yapılabiliyordu. Örneğin, yaşlı bir erkeğin önceki evliliğinden torunu olan bir erkekle, sonraki evliliğinden doğan bir kızı aynı yaşta olabilir; fakat bu kız, o erkeğin torununa göre hala ya da teyze konumunda olabilirdi. İslam bu tür karışıklıkları ortadan kaldırmak için bu evlilikleri kesin olarak haram kılmıştır.

* *İkinci sınıf*, süt yoluyla mahrem olanlardır.

Önceki hadislerde açıklandığı üzere, bir kadın, bir çocuğu iki yaş dolmadan en az beş kez emzirmişse, bu çocuk o kadına ve onunla bağlantılı tüm yedi nesep mahremine ömür boyu mahrem olur; onlarla evlenmesi ebediyen haramdır.

* *Üçüncü sınıf* ise evlilik yoluyla mahrem olanlardır. Bunlar da birkaç kısımdır:

1. Babanın veya dedenin eşleri. Nisa sûresi'nin 22. âyetinde bu konuda şöyle buyrulur: “**Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.**”

Buna göre, kişinin, babasının ya da hem anne hem de baba tarafından dedesinin eşleriyle evlenmesi haramdır.

2. Oğlunun, torunun ya da onların torunlarının eşleri. Nisa sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“Sizden gelen soyun (bellerinizin) oğullarının eşleri size haram kılınmıştır.”**

Burada dikkat edilmelidir ki kişi, bir kadınla nikâh yaptıktan sonra ona dokunmadan boşarsa, bu kadın artık babası ve dedesi için ebediyen mahrem olur; onlarla evlenemezler.

3. Eşinin annesi (kayınvalide), onun annesi ve gerek baba gerekse anne tarafından nineleri. Nisa sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“Eşlerinizin anneleriyle evlenmeniz size haram kılındı.”**

Burada da aynı şekilde, kişi nikâh yaptığı kadınla cinsî yakınlık kurmamış bile olsa, onu boşadığı takdirde, bu kadının annesi ve nineleri o kişiye ömür boyu mahrem olur.

4. Üvey kızlar, onların kızları ve torunları. Nisa sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“Yakınlık kurduğunuz eşlerinizden olup hi-mayenizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz haram kılındı. Eğer onlarla cinsî münasebette bulunmamışsanız, onların kızlarıyla evlenmenizde bir sakınca yoktur.”**

Bu âyetten açıkça anlaşılır ki kişi nikâhladığı bir kadını, cinsî yakınlık kurmadan boşarsa, o kadının kızları ya da torunlarıyla evlenmesi haram değildir; bu durumda söz konusu kızlar kişiye mahrem sayılmaz.

Tüm bu sayılanlar, birinci kısım olan ömürlük mahremler arasında yer alır.

2- *İkinci grup mahremler, geçici süreyle mahrem sayılan kadınlardır.* Bunlar, kişinin eşi hayatta olduğu veya boşanmadığı sürece kendisine mahrem kabul edilen eşinin kız kardeşi, halası ve teyzesi gibi kadınlardır. Bu geçici mahremlik, sadece nikâh bağı sürdüğü müddetçe geçerlidir; kişi eşini boşadığı veya eşi vefat ettiği takdirde, artık bu kadınlardan biriyle evlenmesi caiz olur.

Bu konuda Nisa sûresi'nin 23. âyetinde şöyle buyrulur: **“İki kız kardeşi bir arada nikahlamak da size haram kılındı.”**

Ayrıca, İmam Buhârî'nin *Sahih*'inde rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Bir kadın, halasıyla veya teyzesiyle (aynı anda) birlikte nikâh altına alınamaz.”

Aynı şekilde, kocası tarafından boşanmış ve henüz iddet süresi tamamlanmamış olan bir kadın da bu gruba dâhildir. Bu durumda, iddet süresi sona ermeden önce bu kadınla nikâh akdetmek veya ona evlenme teklifinde bulunmak dinen haramdır.

* * *

Son olarak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği dua ile bütün müminler adına Allah'a şöyle niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ انْفَعْنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا، وَعَلِّمْنَا مَا يَنْفَعُنَا، وَزِدْنَا عِلْمًا»

“Allah’ım! Bize öğrettiklerinle bize fayda ver, bize fayda sağlayacak şeyleri bize öğret ve ilmimizi artır.”^[622]

45. Hadis

LEŞ, DOMUZ VE ŞARAP SATIŞI İLE ELDE EDİLEN KAZANCIN HARAMLIĞI

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْحَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: لَا، هُوَ حَرَامٌ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ، فَأَجْمَلُوهُ، ثُمَّ بَاعُوهُ، فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ».

رواه البخاري [رقم: ۲۲۳۶]، ومسلم [رقم: ۱۵۸۱].

Cabir b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi yılında, Mekke'de bulunduğu sırada şöyle buyurdu: “Allah ve Rasûlü, şarap, leş (kendiliğinden ölmüş hayvan), domuz ve putların satışını haram kılmıştır.” Sahabîler, “Ey Allah'ın Rasûlü! Leşin yağı hakkında ne dersiniz? Zira onunla gemiler boyanır, deriler yağlanır ve insanlar onunla aydınlanırlar.” dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Hayır, o da haramdır.” Ardından şöyle dedi: “Allah Yahudileri helak etsin! Zira Allah onlara hayvanın yağını haram kılmıştı, ama onlar onu eritip sattılar ve parasını yediler.”^[623]

Bu hadiste Cabir *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Mekke'nin fethi sırasında bazı şeylerin satışını haram kıldığını haber vermektedir. Bu hükmün özellikle o vakit ve o yerde, yeni Müslüman olan kimselere İslam'ın hükümlerini beyan amacıyla ifade edildiği anlaşılmaktadır. Yoksa bu malların tamamının daha önceden haram kılınmış olması ihtimali dışlanmaz.

Hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dört şeyin satışını haram kılmaktadır. Şer'î kaideye göre Allah'ın, yenmesini haram kıldığı her

[623] *Sahih-i Buhâri*, 2236-4633; *Sahih-i Müslim*, 1581.

şeyin satışı ve ondan kazanç elde etmek de haramdır. Nitekim bu konuda varid olan bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah bir kavme bir şeyi yemeyi haram kıldığında, onun ticaretini yaparak kazanç sağlamayı da haram kılar.”^[624]

✽ Hadiste haram kılınan ilk şey şaraptır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, şarapla ilgili iş yapan herkesin lanetlendiğini bildirerek şöyle buyurmuştur: “Allah içkiyi, onu yapanı, yaptıranı, içeni, taşıyanı, taşıttıranı, satanı, satın alanı, sunanı ve sunanı çalıştıranı lanetlemiştir.”^[625]

Gerçekten de şarap/içki, bütün kötülüklerin anasıdır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurmuştur: “Şarap, bütün kötü fiillerin anası ve büyük günahlardandır. Onu içen kişi sarhoş olduktan sonra annesiyle, teyzesiyle, halasıyla zina edebilir.”^[626]

Bu bağlamda ibretimiz bir rivayette Osman b. Affan *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Şaraptan sakının; zira o, kötülüklerin anasıdır. Sizden önceki ümmetlerden birinde ibadete düşkün bir adam vardı. Onu fasık bir kadın arzuladı ve cariyesini göndererek ‘Seni şahitlik için davet ediyoruz’ diyerek çağırttı. Adam cariye ile gidince kadın her kapıyı ardına kilitledi ve nihayet yanında bir çocuk ve bir kap şarap bulunan güzel bir kadının yanına vardı. Kadın, ‘Allah’a yemin ederim, seni şahitlik için değil; ya benimle zina etmen ya bu şaraptan içmen ya da bu çocuğu öldürmen için çağırdım. Aksi halde seni rezil ederim’ dedi. Adam, ‘O halde bana bu şaraptan bir kadeh ver’ dedi. Kadın ona bir kadeh sundu. Adam içip tekrar istedi. Sonunda sarhoş oldu, kadınla zina etti ve çocuğu öldürdü. İşte bu sebeple şaraptan uzak durun!...”^[627]

✽ Şerh ettiğimiz hadiste haram kılınan ikinci şey leştir/ölü hayvandır. Onu ancak zaruret halinde yemek caizdir. Nitekim Bakara sûresi’nin 173. ayetinde şöyle buyrulmuştur: “Allah size yalnız ölü

[624] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/416; *Sahîhu’l-Câmî*, 5107.

[625] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/316; *el-Müstedrek*, 4/145; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 839.

[626] *Mücemü’l-Kebir*, 11372; *Sünen-i Dârekutnî*, 4671; *Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha*, 1853; *Sahîhu’l-Câmî*, 3345.

[627] *Sahîh-i Buhârî*, 5666; *el-Ehâdîsü’l-Muhtâre*, 320.

hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

Leşin/ölu hayvanın yalnız derisi kullanılabilir; o da tabaklandıktan sonra. Bu hususta delil, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözüdür: “Ölü hayvanın derisi, tabaklanınca temiz olur.”^[628]

* Şerhedilen hadiste haram kılınan üçüncü şey domuzdur. Onu ne yemek ne de satmak caizdir. Domuz etinin haramlığı (Bakara 173, Maide 3, En'âm 145 ve Nahl 115) ayetlerde açıkça bildirilmiştir.

* Dördüncü haram ise putlardır. Put satmak kesinlikle haramdır; zira put, yalnız ibadet maksadıyla yapılır. Bu sebeple onları kırıp yok etmek vaciptir. Putlar da tıpkı şarap gibi murdar işlerdendir. Nitekim Maide sûresi'nin 90. ayetinde şöyle buyrulmuştur: “**Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için dikilen taşlar ve fal okları şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan sakının ki kurtuluşa eresiniz.**”

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi şerh ederken şöyle demiştir: “Put satmak en büyük günahlardandır. Çünkü ondan elde edilen kazanç, Allah'a ortak koşmaya dayanır ve bu, günahların en büyüğüdür. Menfaati haram olan diğer şeyler de buna kıyas edilir. Şirk, sihir, bid'at, sapıklık ve müstehcen tasvirler içeren kitaplar ile müzik aletleri de bu kapsamdadır.” İbn Receb'in ifade etmek istediği şudur: Putların satışı haram olduğu gibi, bunlara benzeyen şeylerin satışı da haramdır.

Özellikle belirtmelidir ki bu dört şeyin satışının haram kılınması, genel olarak onlardan yararlanmanın da haram olduğu anlamına gelir.

* Hadiste sahabîler, leşin yağı hakkında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sorarak onun gemilerin boyanmasında, derilerin yağlanması da ve aydınlatmada kullanıldığını ifade etmişlerdir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise leşten genel olarak faydalanmanın haram olduğunu bildirmiştir. Buna göre şeriatın istisna ettiği tek şey, tabaklanmış deridir; bunun dışındaki her türlü kullanım haramdır.^[629]

[628] *Sahih-i Buhârî*, 2221; *Sahih-i Müslim*, 366.

[629] *Fethu'l-Bâri*, 4/425.

* Sonra ele aldığımız hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahabilerine haber vermiştir ki Allah, Yahudilere, leşin yağın haram kılınca, onlar onu eritip satarak parasını yediler. Bu, haramı hile yoluyla helal kılmaktır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözüyle; ümmetine, hile yaparak haramı “helal” adıyla kullanmayı yasaklamıştır.

Mesela; üç Müslümanın her birinin kırk koyunu olsa, her biri birer koyun zekât vermelidir. Fakat bunlar zekât memuruna koyunlarını birleştirip bir kişinin yüz yirmi koyunu olduğunu gösterirler ve yalnız bir koyun zekât verirler. Halbuki ayrı ayrı verseler toplam üç koyun vermeleri gerekir. Terside mümkündür: Zekât memuru, bir kişinin yüz yirmi koyununu üçe ayırarak her kırk koyundan birer koyun alırsa, toplam üç koyun almış olur ki bu da zulümdür. Bu hususta, İmam Buhari'nin *Sahih*'inde Ebû Bekir *radiyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Zekât yükümlülüğünü azaltmak veya çoğaltmak amacıyla, ayrı duran mallar bir araya getirilmez; bir arada bulunan mallar da ayrılmaz.”^[630]

Faiz almak için ticaret malını bahane etmek de hileye örnektir. Mesela bir kimseye 100 bin lira lazımdır, fakat bilir ki 100 bin alıp 120 bin ödemek ribadır. Bunun üzerine, bir satıcıdan bir malı vadeli olarak 120 bine alır, ardından aynı malı peşin 100 bine ona satar. Böylece Allah'ın haram kıldığı ribaya helallik görüntüsü vermeye çalışır.

Benzer şekilde, bir kimse mal almak isteyip parası olmayınca başkasına başvurur; o kimse malı peşin alıp ona vadeli olarak daha yüksek fiyata satar. Burada amaç mal ticareti değil, parayı zamana karşı artırmaktır. Bu da faizdir ve Allah Teâlâ tarafından haram kılınmıştır. Böyle yapan, faizi farklı bir kılıfla helal göstermeye çalışmaktadır. İbn Useymin *rahimehullah* şöyle demiştir: “Birinden borç alıp fazlasını ödemekle, aynı kişiye mal aldırıp sonra fazlasını ödemek arasında hiçbir fark yoktur.”

* * *

Sonunda, bu şuurla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile topluca Allah'a şöyle yakarıyoruz:

«اللَّهُمَّ اكْفِنَا بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنَا بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»

“Allah’ım! Bizi helâl nimetlerinle, haramdan uzak tut ve lütfunla, Senden başkasına muhtaç etme!”^[631]

[631] *Sünen-i Tirmizî*, 4/276; *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/153; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 266.

HER SARHOŞ EDİCİ ŞEY HARAMDIR

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرَبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: وَمَا هِيَ؟ قَالَ: الْبِتُّعُ وَالْمِزْرُ، فَقِيلَ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبِتُّعُ؟ قَالَ: نَبِيدُ الْعَسَلِ، وَالْمِزْرُ نَبِيدُ الشَّعِيرِ، فَقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

رواه البخاري [رقم: ٤٣٤٣]

Ebû Burde *radıyallahu anh*, babası aracılığıyla Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onu Yemen'e gönderdiğinde, o da orada yapılan bazı içkiler hakkında sordu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Nedir onlar?" buyurdu. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*, "Bit ve Mizrdir" dedi. Ebû Burde *radıyallahu anh*'dan soruldu: "Bit nedir?" Dedi ki: "Bal şarabıdır." "Peki Mizr nedir?" diye soruldu. O da "Arpa şarabıdır" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Sarhoş edici her şey haramdır."^[632]

Bu hadis, bütün sarhoş edici içkilere, yiyeceklere ve maddelere şamildir. Allah ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* insanların sadece zararına olan ve onları fesada sürükleyen şeyleri haram kılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şarabı "kötülüklerin anası" olarak nitelendirmiş ve onu içenin en çirkin günahlara düşebileceğini bildirmiştir. Yüce Allah, Maide sûresi'nin 90-91. ayetlerinde içkiyi haram kılarak, onun kumar, putlara tapınma ve fal okları ile birlikte şeytan işi murdar şeyler olduğunu, bunların araya düşmanlık ve kin saldıgını, insanı Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoyduğunu haber vermiştir. Ayette içkinin putperestlikle birlikte zikredilmesi, her ikisinin de murdar bir amel ve büyük günah olduğuna işarettir. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Şarap içen,

[632] *Sahih-i Buhâri*, 4343-6214; *Sahih-i Müslim*, 1733.

puta ibadet eden kimse gibidir; şarap içen, Lat ve Uzza'ya tapan kimseye benzer.”^[633]

✽ Bazı âlimler bu iki ayetin yedi yönden içkinin haramlığına delalet ettiğini söylemişlerdir:

1. Ayette içkinin murdar bir şey olduğu bildirilmiştir.
2. Onun “**şeytan işi**” olarak nitelendirilmesi, onun batıl ve haram olduğunu gösterir.
3. Ondandır sakınılması emredilmiştir. Bu da haramlığına işarettir.
4. “**Umulur ki kurtuluşa erersiniz**” ifadesinden, içkiyi terk edenin kurtuluşa ereceği, içmeye devam edenin ise helake sürükleneceği anlaşılır.
5. İçki, insanların arasına düşmanlık ve kin sokar.
6. İçki, Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymaz.
7. “**Artık buna son verecek misiniz?**” ifadesi kesin bir yasaklama niteliğindedir.

Yüce Allah ayetlerde sarhoş edici içkinin şeytan işi olan murdar bir şey olduğunu bildirmiş, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de hadisinde onu “*günahların anası*” olarak nitelemiştir.

Gerçekten de öyledir. İnsanı yaratan Allah, onun hayatı ve toplumu için neyin faydalı olduğunu en iyi bilendir. Tarih kitaplarına ve günümüzde yaşananlara baktığımızda, içkinin gerçekten günahların anası olduğunu açıkça görürüz. Tarihî kaynaklarda sarhoş olan insanların akıl dışı işler yaptığı ve insana yakışmayan davranışlarda bulunduğu anlatılır. Kimi annesini, kimi eşini, kimi çocuğunu veya dostunu öldürmüş, kimi insanların gözü önünde kendini rezil etmiş, kimi de hayvana yakışan hareketler sergilemiştir.

İbn Ebî'd-Dünyâ *rahimehullah*, kitabında bir kişinin içki içtikten sonra yol kenarında insanların gözü önünde küçük abdestini bozduğunu, ardından kendi idrarıyla abdest alıp, “Bize dini nur, suyu da temiz nimet kılan Allah'a hamd olsun.” dediğini aktarır. Dikkat edin, akli başından giden bu kişi kendi idrarını su zannetmiştir!

[633] *Müsnedü'l-Bezzâr*, 2382; *Sahihu'l-Câmi*, 3701.

İbn Receb *rahimehullah* da eserinde, içkinin murdar olduğuna dair bir rivayet nakleder: Sarhoş bir adam eve gelir, o sırada annesi tandırda ekmek pişirmektedir. Annesi onun sarhoş hâlini görünce, bu haramdan vazgeçmesini nasihat eder. Fakat o, annesinin sözlerine öfkelenir ve onu tandıra atarak yakar.

Düşünün ki bir genç, okulunu altın madalya ile, ardından üniversiteyi iyi dereceli diplomayla bitirir. Ancak mezuniyet gecesinde arkadaşlarıyla eğlenirken içki içer, aklı başından gider ve öyle bir suç işler ki uzun yıllar hapse düşer ve hayatı altüst olur.

Görüyorsunuz, on altı yıllık emek bir günde nasıl yok oluyor!

Dünya Sağlık Örgütü'nün raporlarına göre, her yıl içki sebebiyle ölenlerin sayısı; sıtma ve veremden ölenlerin, ayrıca aynı yılda savaşlar ve terör olaylarında ölenlerin toplamından yaklaşık üç kat fazladır.

Yine raporlarda belirtildiğine göre, her yıl iki buçuk milyondan fazla insan alkol ve sarhoşluk nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Bunların üç yüz yirmi bini yalnızca 15-29 yaş arası gençlerdir.

Yeryüzünde işlenen cinayetlerin, tecavüzlerin ve trafik kazalarının dörtte birinin doğrudan içki sebebiyle gerçekleştiği bildirilmektedir. İşte bu yüzden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sarhoş edici içkiyi “*her türlü kötülüğün anahtarı*” olarak nitelendirmiştir. Bir defasında sahabîlerinden birine şöyle buyurmuştur: “*Şarap içme. Çünkü o, her türlü kötülüğün ve şerrin anahtarıdır.*”^[634]

* Bahsi geçen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'ı Yemen'e gönderdiğinde, Yemen halkı bal ve arpa nebîzi içmekteydi.

Nebîz; hurma, üzüm, buğday ve arpa gibi şeylerin suda bekletilip yumuşatıldıktan sonra sıkılmasıyla elde edilen içkidir.^[635]

Sahabî, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, bu içkilerin hükmünü sorduğunda o, kısa ama kapsamlı bir cevap vererek şöyle buyurdu: “*Sarhoş edici her şey haramdır.*”

[634] *Edebü'l-Müfred*, el-Buhârî, 18.

[635] *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 5/86.

Bu cevap yalnızca bal ve arpadan yapılan şaraba değil, aynı zamanda hurma, üzüm, buğday vb. şeylerden elde edilen şaraplara ve insanın aklını başından alan her türlü sarhoş edici maddeye şamildir. İbn Hacer *rahimehullah* bu hadisi şerh ederken, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünden yalnız şarapların değil, benzerî haşîş gibi sarhoş edici şeylerin de haram olduğu sonucunun anlaşıldığını ifade etmiştir.

Meyvelerden elde edilen içecekler ancak mayalandığında haram sayılır. Yani, meyveden yapılan içecek sarhoş edici değilse helaldir. İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs *radıyallahu anhu*ma şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için gecenin başında meyveden içecek hazırlanırdı. O, bu içeceği ya ertesi sabah ya aynı gün akşam ya ertesi gün öğle ya akşam ya da sonraki gün ikindiye kadar içerdi. Sonra kalanı hizmetçisine verirdi. Eğer içecek mayalanırsa, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onun dökülmesini emrederdi."^[636]

Bu rivayetten anlaşıldığına göre, herhangi bir nebîz üç gün boyunca, tatlılığını koruduğu sürece içilebilir. Üç günden sonra ise mayalanarak sarhoş edici hale gelir ve haram olur.

İslâm'ın ilk dönemlerinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, bazı içeceklerin belirli kaplarda saklanması yasaklamıştır. Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde nakledildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Abdülkays kabilesinin temsilcilerine dubba, hantem, nakir ve mukayyar kaplarını yasaklamıştır.^[637]

Dubba: Kurutulmuş kabaktan yapılmış kaptır.

Hantem: İçine yün ve kan karıştırılarak pişirilmiş, yeşil renkli bir küptür.

Nakir: İç kısmı oyulmuş hurma kütüğünden yapılmış kaptır.

Mukayyar: Yanları zift veya katranla sıvanmış kaptır.

Her ne kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu kaplarda içecek saklamayı yasaklamışsa da bir süre sonra bu hükmü kaldırmıştır. Müslim'in *Sahih*'inde Bureyde b. el-Husayb'tan rivayet edilen bir hadiste

[636] *Sahih-i Müslim*, 3739.

[637] *Sahih-i Buhârî*, 53; *Sahih-i Müslim*, 17.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Ben size nebizi yalnız su tulumlarında içmenizi emretmişim. Artık bütün kaplarda içebilirsiniz. Ancak sarhoş edeni içmeyin.”^[638]

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “Sarhoş edici her şey haramdır” sözü, ister içecek, ister yiyecek, isterse bedene alınan başka bir madde olsun, her türlü sarhoş edicinin haram olduğuna delildir.

Bu hadisi doğru anlamayan bazı Müslümanlar, az miktarda kullanıldığında sarhoş etmeyen şeylerin helal olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak bu yanlış bir görüştür. Zira başka bir hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.”^[639]

***

Son olarak, bu idrakte, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dua ile ümmetçe Allah'a şöyle niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَالتُّقَىٰ وَالْعَفَافَ وَالْغِنَىٰ»

“Allah'ım! Senden; hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği dileriz.”^[640]

[638] *Sahih-i Müslim*, 977.

[639] *Sünen-i Ebû Davud*, 3681; *Sünen-i Tirmizî*, 1865.

[640] *Sahih-i Müslim*, 2721.

47. Hadis

YEME İÇMEDE İTİDAL VE SIHHAT

عَنْ الْمُقَدِّمِ بْنِ مَعْدِيكَرْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مَلَأَ
آدَمِيَّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكْلَاتُ يُقْمَنَ صَلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لَا
مَحَالَهٗ، فَتُلُثْ لِطَعَامِهِ، وَتُلُثْ لِشَرَابِهِ، وَتُلُثْ لِنَفْسِهِ»

رَوَاهُ أَحْمَدُ [رقم: ۱۳۲/۴]، وَالتِّرْمِذِيُّ [رقم: ۲۳۸۰]، وَابْنُ مَاجَهَ [رقم:
۳۳۴۹]، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Mikdâm b. Ma'dikerib *radiyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle işittiğini rivayet etmiştir: “Âdemoğlunun doldurduğu kapların en kötüsü midesidir. İnsana belini doğrultacak birkaç lokma yeterlidir. Eğer mutlaka fazlasını yiyecekse, o takdirde midesinin üçte birini yemek için, üçte birini içmek için, üçte birini de nefes almak için ayırsın.”

Bu hadisi İmam Ahmed, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir. Tirmizî, “Bu, hasen bir hadistir” demiştir.^[641]

İbn Receb *rahimehullah*, bundan önceki iki hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haram kıldığı yiyecek ve içecekleri zikrettikten sonra, helal ve temiz olan nimetlere dair bu hadisi nakleder ve bununla Müslümanın israf etmeden ve aşırılığa gitmeden helal ve temiz rızıklardan dilediği kadar yiyip içebileceğini bildirir. İbn Receb şöyle demiştir:

“Bu hadis, tıbbın bütün esaslarını içinde toplayan bir temel hükümündedir. Rivayet edilir ki hicrî 243 yılında vefat eden Nasranî tabip İbn Ebû Mâsiveyh, Ebû Hayseme'nin kitabında bu hadisi okuduktan sonra şöyle demiştir: ‘Eğer insanlar bu hadiste bildirilenlere uysalardı,

[641] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/132; *Sünen-i Tirmizî*, 2380; *Sünenü'l-Kübrâ*, Nesâî, 6769-6770; *Sünen-i İbn Mâce*, 3349; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 2265.

sağlıklı kalırlardı; böylece ne bir hastaneye ne de bir eczaneye ihtiyaç kalırdı.’ Demek ki bütün hastalıkların sebebi aşırı yemektir.”^[642]

Gerçekten de aşırı yemek, insanın midesinde hastalıkların oluşmasına sebep olur, ayrıca kişide tembellik, halsizlik ve benzeri olumsuz hisler meydana getirir. Normal ölçüde yiyen kimse ise daima sağlıklı ve dinç olur. Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* insanın karınını tuluma benzetmiş ve bunun aşırı yemekle doldurulmasının faydası olmadığını bildirmiştir. A'râf sûresi'nin 31. âyetinde şöyle buyrulur: **“Yiyin, için fakat israf etmeyin. Şüphesiz Allah israf edenleri sevmez.”**

Bu âyetten anlaşıldığına göre insan ne tamamen aç kalarak kendini helâk etmeli ne de ölçsüz yiyerek canına zulmetmelidir. O zaman yediğinin faydalı olması için ne yapmalıdır? Bunun cevabı söz konusu hadiste belirtilmektedir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurur ki: **“Âdem-oğluna belini doğrultacak kadar birkaç lokma yemek yeterlidir.”**

Yani, sağlıklı ve enerjik olması için insana az yemesi tavsiye edilmektedir. Bu birinci aşamadır; yani en güzeli, kişinin az yemesidir. Ancak iştahı çekip daha fazla yemek istediğinde, o takdirde midesinin üçte birini yemeğe ayırmalıdır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashâbı daima az yerlerdi. Nafi *rahimehullah* rivayet eder ki bir defasında bir adam İbn Ömer *radıyallahu anhuma*'ya “cevariş” adı verilen bir ilaç getirdi. İbn Ömer “Bu nedir?” diye sorunca adam, “Bu, yemeği hazmettiren bir ilaçtır” dedi. Bunun üzerine İbn Ömer, “Böyle bir şeye ihtiyacım yoktur! Hiçbir ay yoktur ki o ayda doyuya yemek yemiş olayım. Ben öyle kimseler gördüm ki az yerler ve çoğu zaman aç kalırlardı.” dedi.^[643]

Burada İbn Ömer, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve sahâbîleri kastetmektedir. Onların tamamı az yemekle yetinirlerdi.

Yine Nafi'nin rivayet ettiğine göre, İbn Ömer *radıyallahu anhuma* sofraya oturduğunda yanına bir yoksulu davet etmeden yemek yemezdi. Bir defasında onun yanına bir fakir getirdim, adam çok fazla yemek

[642] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/467.

[643] *Hilyetü'l-Evliyâ*, Ebû Nuaym, 1/300.

yedi. Bunun üzerine İbn Ömer bana, “Bir daha bunu yanıma getirme! Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: ‘Mümin bir mideyle yer, kâfir ise yedi mideyle.’ dedi.”^[644]

Gerçekten de müminin yemeğinde bereket vardır. Bu konuda bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir kişinin yemeği iki kişiye, iki kişinin yemeği dört kişiye, dört kişinin yemeği de sekiz kişiye yeter.”^[645]

Allah’ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* çoğu zaman sahâbîleriyle birlikte yemek yer, hiçbir zaman karnını yemekle doldurmazdı. Rivayet edildiğine göre, Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ailesi, onun Medine’ye gelişinden vefatına kadar hiçbir zaman üç gün üst üste buğday ekmeğiyle doyuncaya kadar yemek yememiştir.”^[646]

Yine rivayet edilir ki bir defasında Ebû Hureyre *radiyallahu anh*, önlere kızarmış koyun konulmuş bir topluluğun yanından geçti. Onlar onu yemeğe davet ettiler. O ise daveti kabul etmedi ve şöyle dedi: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, arpa ekmeğinden doyuncaya kadar yemeden dünyadan ayrıldı.”^[647]

Doyuncaya kadar yemek yemekle kastedilen, midenin üçte birini yemekle doldurmaktır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise çok nadir durumlar dışında doyuncaya kadar yemek yememiştir. Bu hususta Mâlik b. Dînâr *rahimehullah* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* nadir haller dışında ekmekten ve etten, doyuncaya kadar yememiştir.”

Mâlik b. Dînâr şöyle anlatır: “Ben bedevilerden birine ‘Nadir hal nedir?’ diye sordum. O da ‘Cemaatle birlikte yemek yemesidir’ diye cevap verdi.”

Başka bir rivayette ise “nadir hal” sözü, “yemeye uzanan ellerin çok olması” şeklinde açıklanmıştır. Yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yalnız davet sofralarında doyuncaya kadar yedi. Burada da

[644] *Sahih-i Buhârî*, 5393.

[645] *Sahih-i Müslim*, 2059.

[646] *Sahih-i Buhârî*, 5416.

[647] *Sahih-i Buhârî*, 5414.

“doyuncaya kadar yerdi” denildiğinde kastedilen, midenin tamamen doldurulması değil, sadece üçte biri kadar yemek yemesidir. Zira Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edinceye kadar iki gün arka arkaya arpa ekmeğinden doyuncaya kadar yememiştir.”

Bu hadisten anlaşılıyor ki Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* çoğu zaman sıradan ekmeğe bile bulamazdı. Günlerce aç kaldığı olur, evinde sudan ve hurmadan başka bir şey olmazdı. Rivayet edilir ki bir defasında Nu'mân b. Beşîr *radıyallahu anh* yanındakilere şöyle demiştir: “Siz istediğiniz nimetlerden yiyip içiyorsunuz! Halbuki ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, evinde karnını doyuracak kadar kuru hurma bile bulamadığımı gördüm.”^[648]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in geçiminin ne kadar zor olduğunu bildiren bir başka hadiste Enes b. Malik *radıyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: “Bir gün bir kadın, Âişe *radıyallahu anha*'nın yanına geldi. Âişe ona üç adet hurma verdi. Kadın, hurmalardan her birine birer tane olmak üzere iki çocuğuna verdi, birini de kendisi için ayırdı. Çocuklar hurmalarını yedikten sonra annelerinin eline baktılar. Bunun üzerine kadın, kendisi için sakladığı hurmayı ikiye bölerek her birine yarısını verdi.”^[649]

Bu hadisten açıkça anlaşılıyor ki Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinde yiyecek olarak sadece üç hurma vardı.

Başka bir hadiste Âişe *radıyallahu anha* şöyle demiştir: “Olurdu ki biz bir hilâl görür, sonra tekrar bir hilâl görür, hatta iki ayda üç hilâl görürdük; fakat bu süre zarfında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evlerinde hiç ocak yanmazdı.”^[650]

Başka bir rivayette ise şöyle denilmiştir: “Evimizde yalnız hurma ve su bulunurdu.”

Bu hadislerden açıkça anlaşılıyor ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinde, bırakın her gün pişmiş yemek olmasını, aylarca sıcak yemek bile pişmezdi!

[648] *Sahih-i Müslim*, 2977.

[649] *Edebü'l-Müfred*, 89.

[650] *Sahih-i Buhâri*, 2567.

Yine bir rivayette Âişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Biz hurma ve suya, doyuncaya kadar yiyip içmeye, ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in vefatından sonra kavuştuk.”^[651]

Özellikle belirtmek gerekir ki en hayırlı insanlar o dönemde yaşayan, az yiyip çok hayırlı işler yapan kimselerdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onları övüp şöyle buyurmuştur:

“İnsanların en hayırlısı benim asrında yaşayanlardır. Sonra onların ardından gelenler, sonra da onların ardından gelenlerdir. Daha sonra öyle bir nesil gelecek ki kendilerinden şahitlik istemediği hâlde yalan yere şahitlik edecekler, adak adayacaklar ama adaklarını yerine getirmeyecekler ve aralarında şişmanlık yayılacaktır.”^[652]

Bütün bu söylenenlerden anlaşılıyor ki çok yemenin hiçbir faydası yoktur. Şimdi gelin, salih selefın bu konudaki ibretlik sözlerinden birkaçını zikredelim:

Amr b. Kays *rahimehullah* şöyle demiştir: “Midenizi yemekle doldurmaktan sakının. Çünkü mideyi doldurmak, kalbi katılaştırır.”

Selem b. Zeyd *rahimehullah* şöyle demiştir: “Eğer insan, günahlarından dolayı kınandığı gibi midesi yüzünden de kınansaydı, az yerdi.”

Ebû Süleyman ed-Dârânî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Dünya ve ahiret nimetlerinden istediğine kavuşmak istiyorsan, çok yeme. Çünkü çok yemek, insanın aklını değiştirir.”

Mâlik b. Dînâr *rahimehullah* şöyle demiştir: “Müminin en büyük gâyesi, karnını doyumak ve şehvetini tatmin etmek olmamalıdır.”

Abdulâzîz b. Ebî Revvâd *rahimehullah* şöyle demiştir: “Az yemek, insanı hayırlı işler yapmaya teşvik eden sebeplerden biridir.”

Kâsım el-Abîd *rahimehullah* şöyle demiştir: “Az yiyen kimsenin kalbi yumuşak, kendisi de ince ruhlu olur.”

Ebû İmrân el-Cevnî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim kalbinin nurlu olmasını isterse, az yesin.”

[651] *Sahih-i Buhârî*, 5383.

[652] *Sahih-i Müslim*, 7/186.

Süfyân es-Sevrî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Sağlıklı olmak istiyorsan, az uyu ve az ye.”

İbrahim b. Edhem *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kim karnını korursa dinini de korur, ahlakını da güzelleştirir. Çünkü isyanlar aç kimselelerden uzak, tok kimselere yakındır. Karnı yemekle doldurmak, kalbi öldürür.”

* * *

Sonunda, bu şuurla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği dualarla hep birlikte Allah'a niyaz ediyoruz:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَوَسِّعْ لَنَا فِي دَارِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا»

“Allah’ım! Günahlarımızı bağışla, yaşadığımız yeri genişlet ve bize verdiğin rızıkı bereketli kıl!”^[653]

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا»

“Allah’ım! Senden; faydalı ilim, helal ve temiz rızık, makbul amel istiyoruz!”^[654]

[653] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/63.

[654] *Sahih-i İbn Mâce*, 1/52.

MÜNAFIKLIĞIN DÖRT ALÂMETİ

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَتْ مُنَافِقًا، وَإِنْ كَانَتْ خَصْلَةٌ مِّنْهُنَّ فِيهِ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا: مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ».

رواه البخاري [رقم: ٣٤]، ومسلم [رقم: ٥٨].

Abdullah b. Amr radiyallahu anh'ın rivayet ettiğine gör Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Dört özellik kimde bulunursa o kimse hâlis münafıktır; bunlardan biri kimde bulunursa, onu terk edinceye kadar onda münafıklıktan bir özellik kalır: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner, tartıştığında haksızlık eder ve ahitleştiğinde ahidini bozar.”^[655]

Hadiste Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: “Dört özellik kimde bulunursa o kimse hâlis münafıktır..” Yani bu dört özelliği kendinde toplayan kimse amelde münafıklara benzer.

Burada kastedilen nifak/münafıklık, inançla değil amelle ilgilidir. İnanca dair nifak, dışarıdan Müslüman görünüp kalben inkâr etmek olup kişiyi İslam’dan çıkarır. Amelle ilgili nifak ise kişiyi İslam’dan çıkarmaz. Buna göre, kimde bu özelliklerden biri varsa, onu terk edinceye kadar onda münafıklıktan bir nitelik kalmış olur.

Bu hadis bazılarını şüpheye düşürmüş, onlar da hadiste geçen alametlerin mümini İslam’dan çıkarıp kâfir kıldığını sanmışlardır. Oysa durum böyle değildir. Zira İslam âlimleri icma etmiştir ki kalbi ve diliyle iman eden kimse bu fiillerden herhangi birini işlese ne kâfir sayılır ne de Cehennem’in en alt tabakasındaki münafıklardan olur. Nitekim Yusuf aleyhisselam’ın kardeşleri hem yalan söylediler hem emanete hıyanet ettiler hem de verdikleri sözü bozdular; fakat Allah onları münafık

saymadı. Hamd olsun ki bu hadis hiçbir şüphe barındırmaz. Hadiste kastedilen şudur: Bu sıfatlar münafıklık alametlerindedir; onları işleyen kimse münafığa benzemiş olur.

Aslında nifak, içte olanı gizleyip zıddını dışa vurmaktır. Buna göre, yalan söyleyen, ahdini bozan, sözünden dönen, emânete ihanet eden ve haksızlıkla tartışan kimse, içindekinin aksini dışa vurur ve böylece amellerinde münafıklara benzer. Ancak bu durum, onun hakikatte münafık olduğu, yani Müslüman görünerek küfrünü gizlediği anlamına gelmez. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de böylelerinin itikatta münafık olduklarını ve ebedî olarak Cehennem dibinde kalacaklarını söylememiştir.

* Bu hadiste belirtilen münafığa ait sıfatların ilki *yalan söylemek* tir. Genel olarak yalan, büyük günahlardan sayılır. Nitekim bir rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına şöyle buyurmuştur: “Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?” Ashâb “Evet, ey Allah’ın Rasûlü!” diye cevap verince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah’a ortak koşmak ve anne-babaya isyan etmektir” buyurdu. Bunu söylerken yaslanmıştı; sonra doğrulup oturdu ve “Yalan söz söylemektir” buyurdu. O kadar çok tekrar etti ki biz birbirimize, “Keşke sussa!” dedik.^[656]

İbn Abbas *radiyallahu anhumâ* şöyle demiştir: “Büyük günah; Allah’ın, işleyeni Cehennemle tehdit ettiği, gazab ettiği, lanetlediği veya azap bildirdiği amellerdir.”^[657]

Yalan söyleyenlerin Cehenneme sürükleneceğini, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle haber vermiştir: “Yalandan sakının! Çünkü yalan günaha götürür, günah da Cehenneme sürükler. Kişi o kadar yalan söyler ki sonunda Allah katında yalancı yazılır.”^[658]

Yalancılar hakkında Mücâdele sûresi’nin 18. ayetinde şöyle buyrulur: “Allah’ın onları hep birden dirilteceği, onların da (kendilerini kurtaracak) bir iş üzerinde olduklarını sanarak size yemin ettikleri

[656] *Sahih-i Buhârî*, 6521; *Sahih-i Müslim*, 87-259.

[657] *Tefsîru’t-Taberî*, 5/27; *Tefsîru’l-Kurtubî*, 5/159; *Şerhu’n-Nevevî*, 2/271.

[658] *Sahih-i Buhârî*, 6094; *Sahih-i Müslim*, 2607.

gibi Allah'a da yemin edecekleri günü düşün! İyi bilin ki onlar yalancılardan ta kendileridir."

Öncelikle belirtmek gerekir ki en büyük yalan, Allah ve Rasûlü adına söylenen yalandır. Bu hususta Hûd sûresi'nin 18-19. ayetlerinde şöyle buyrulur: **"Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir! Onlar (kıyamet gününde) Rablerinin huzuruna getirilecek ve şahitler, 'İşte Rablerine iftira edenler bunlardır' diyecekler, Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun. Onlar ki insanları Allah yolundan alıkoyar, onu eğri göstermeye çalışırlar; âhireti inkâr edenler de işte bunlardır."**

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in adına yalan uydurmak hakkında ise Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Benim adıma uydurulan yalan, başkaları hakkında söylenen yalana benzemez. Kim kasten bana yalan isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın."*^[659]

* Söz konusu hadiste münafığın ikinci vasfı, *söz verip sözünde durmamasıdır*. Yani kişi ya en baştan sözünü bozmaya niyet eder ya da hiçbir mazereti olmadan sözünü tutmaz. Bu konuda Abdullah b. Amir b. Rebia *radıyallahu anh* şöyle demiştir: *"Ben çocukken Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem evimize geldi. Oyun için dışarı çıkmak istedim, annem ise 'Ey Abdullah, gel sana bir şey vereyim.' dedi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ona, 'Ona ne vermek istedin?' diye sorunca annem 'Hurma vereceğim' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, 'Eğer hiçbir şey vermeseydin bu davranışın günah olarak yazılırdı' buyurdu."*^[660]

Bu rivayet gösteriyor ki sadece büyüklere değil, çocuğa verilen sözün de yerine getirilmesi gerekir. Hatta insanı değil, hayvanı bile aldatmaktan sakınmak lazımdır. Bazı hadis âlimleri hayvanı aldatan kimseye kötü bakar ve ondan hadis rivayet etmezlerdi.

Sözünde durmak imanın alametlerindendir, insanlar içinde sevgi ve güvenin başlıca sebeplerindendir ve özellikle mümini cennete gö-

[659] *Sahih-i Müslim*, 4.

[660] *Sünen-i Ebû Davud*, 4491; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 748.

türen amillerdendir. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Bana altı şeyi yerine getireceğinize dair söz verin, ben de size cennete gireceğinize dair söz vereyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin, söz verdiğinizde sözünüzü tutun, size emanet verilirse onu sahibine iade edin, iffetli olun, gözlerinizi haramdan sakının ve elinizle kimseye zarar vermeyin.*”^[661]

* Şerh ettiğimiz hadiste münafığa ait üçüncü özellik, *kişinin tartışırken haksızlık etmesidir*; yani tartışma sırasında öfkelenerek karşısındakine zulmetmesidir. Bu konuda Maide sûresi'nin 8. ayetinde şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, bu takvaya daha yakındır...”

İbn Receb *rahimehullah* hadiste geçen bu cümleyi şöyle açıklamıştır: “Kişi tartıştığında -ister dinî isterse dünyevî bir meselede olsun- batılı hak suretinde göstermeye güç yetirir, dinleyenlere kendi batıl görüşünü hak gibi sunar ve böylece batılı hak libasında ortaya koyarsa, bu, en çirkin davranışlardan biri ve münafıklığın en kötü özelliklerinden sayılır.”^[662]

İbn Useymin *rahimehullah* bu cümleyi şöyle açıklamıştır: “Tartışmada haksızlık iki çeşittir:

Birincisi, aleyhindeki bir suçu inkâr etmektir. İkincisi, kendisine ait olmayan bir şeyi sahiplenmektir. Birinciye örnek şudur: Bir adam, başkasına bin riyal borçludur. Alacaklı parasını ister fakat borçlu bunu inkâr eder. Borç veren, şahitsiz verdiği için ispat edemez. Borçlu ise yalan yere Allah adına yemin ederek hâkim karşısında borcu olmadığını söyler ve tartışmada üstün gelir. Bu ise zulümdür.

İkinciye örnek şudur: Kişi, kendisine ait olmayan bir şeyi talep eder ve hâkime ‘Filanca bana yüz riyal borçludur’ der. Karşı taraf inkâr edince yalancı şahitler getirir. Onlar da onun lehine şahitlik eder. Hâ-

[661] *Sahih-i Müslim*, 4.

[662] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/486.

kim de buna dayanarak hüküm verir. Bu da zulümdür. O hâlde tartışma sırasında yalan söylemekten ve yalancı şahitlikten sakınmak gerekir.”^[663]

Bunun yanı sıra İmam Zehebî *rahimehullah Büyük Günahlar* kitabında bu günahı açıklarken şöyle demiştir: “Yalan sözden sakınmak hususunda Hac sûresi’nin 30. ayetinde şöyle buyrulur: ‘**Murdar putlardan uzak durun, yalan sözden de sakının.**’” (Devamında İmam Zehebî şöyle der:) “Yalan yere şahitlik eden kişi büyük günah işlemiş olur.

Birincisi, yalan söylemiş ve iftira atmıştır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: ‘**Şüphesiz Allah, haddi aşanı ve yalancıyı doğru yola yöneltmez.**’ (Ğafir, 28)

İkincisi, yalan yere şahitlik ettiği kişiye zulmetmiş olur; üçüncüsü, lehine şahitlik ettiği kişiye haram mal vererek onu Cehenneme sürüklemiş olur; dördüncüsü ise Allah’ın haram kıldığı bir fiili mubah saymak suretiyle aleyhine şahitlik ettiği kimseyi malından, canından veya namusundan mahrum etmiş olur.”^[664]

Şunu da belirtelim: Kur’an’da ve hadislerde bu kimseler *inatçı tartışmacı* olarak anılır. Bakara sûresi’nin 204. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurur:

“İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatına dair sözleri seni hayran bırakır. Kalbindekine Allah’ı şahit gösterir. Oysa o, hasımların en şiddetlisidir.”

Bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurmuştur: “Allah’ın insanlar arasında en çok buğz ettiği kimseler, batıl üzere olan *inatçılardır.*”^[665]

* Üzerinde durduğumuz hadiste bildirilen münafığa ait dördüncü özellik, *söz verdiğinde sözünü bozmasıdır.* Bu konuda Kur’an’da pek çok ayet vardır. İsrâ sûresi’nin 34. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurur: **“Ahde vefa edin. Çünkü her ahitten sorguya çekileceksiniz.”**

[663] *Şerh-i Riyâzu’s-Sâlihîn*, s. 1543.

[664] *Büyük Günahlar*; 16. günah.

[665] *Sahih-i Buhârî*, 2457.

Nahl sûresi'nin 91. ayetinde şöyle buyrulur: **“Söz verdiğinizde Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı şahit tutarak kesinlik kazandırdığınız antlaşmaları bozmayın...”**

Âl-i İmrân sûresi'nin 77. ayetinde ise şöyle buyrulur: **“Allah ile yaptıkları ahdi ve yeminlerini az bir menfaat karşılığında satanlar için ahirette bir pay yoktur. Allah onlarla konuşmayacak, kıyamet günü yüzlerine bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.”**

İbn Receb *rahimehullah* bu cümleyi açıklarken şöyle demiştir: “Bir Müslümanın, bir başkasıyla yaptığı ahdi bozması haramdır. Karşı taraf kâfir olsa bile.”

Nitekim Abdullah b. Amr *radıyallahu anh'*ın rivayet ettiği hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Kim ahit yaptığı bir kimseyi öldürürse, Cennetin kokusunu alamaz. Halbuki onun kokusu kırk yıllık mesafeden duyulur.”*^[666]

Yüce Allah, kitabında Müslümanlara müşriklerle antlaşma yaptıklarında, onlar antlaşmayı bozmadıkça buna sadık kalmalarını emreder. Müslümanların kendi aralarında yaptıkları ahde vefa göstermeleri ise daha da önemlidir; onu bozmak büyük günahdır.

Ahdi bozmanın en ağır şekillerinden biri, İmam'la sözleşip sonra bunu ihlal etmektir. İmam Buhârî ve Muslim'in *Sahih*'lerinde rivayet edilen hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları arındırmayacaktır. Ayrıca onları elem verici bir azap beklemektedir. Onlardan biri, dünyalık için İmam'a biat eden, istediğini aldığı anda sözünde duran, vermediğinde ise sözünü bozan kimsedir.”*^[667]

Bu hadis, sözünde durmamanın büyük bir günah olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim Müslümanların ticaret, nikâh ve benzeri akitlerde anlaştıktan sonra verdikleri sözü yerine getirmeleri vacip, bozmaları ise haramdır.

[666] *Sahih-i Buhârî*, 3166.

[667] *Sahih-i Buhârî*, 2672; *Sahih-i Müslim*, 108.

İbn Useymîn *rahimehullah* bu hususu şöyle izah etmiştir: “Müşriklerle ve kâfirlerle yapılan ahdin üç durumu vardır. Birincisi, onlar ahdi bozarlarsa Müslümanlar da bozmalıdır. Nitekim Tevbe sûresi'nin 12. âyetinde, **'Eğer antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozup dininize saldırırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riayet etmeyen kimselerdir. Umulur ki vazgeçerler.'** buyrulmuştur.

İkinci durum, kâfirlerin ahde bağlı kalmalarıdır ki bu halde Müslümanların da verdikleri sözde durmaları vaciptir. Bu hususta Tevbe sûresi'nin 7. âyetinde, **'Onlar size karşı (ahidlerine sadâkat hususunda) dürüst davranırlarsa, siz de kendilerine öylece doğrulukla muamele edin. Şüphesiz Allah muttakileri sever.'** buyrulmuştur.

Üçüncü durum ise Müslümanların, kâfirlerin ahde sadık kalmayacaklarından endişe etmesidir. Böyle bir durumda Müslümanlar onlara ahdin feshedildiğini açıkça bildirmelidir. Enfâl sûresi'nin 58. âyetinde **"Eğer anlaşma yaptığın bir topluluğun hâinlik yapmasından korkarsan, sen de onlara anlaşmanın feshedildiğini bildir. Şüphesiz Allah hainleri sevmez."** buyrulmuştur.”

***

Son olarak, bu bilinçle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize öğrettiği şu dua ile bütün müminler adına Yüce Allah'a şöyle niyazda bulunuyoruz:

«رَبِّ أَعِنَّا وَلَا تُعِنِّ عَلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا وَلَا تَنْصُرْ عَلَيْنَا، وَأَمْكُرْ لَنَا وَلَا تَمْكُرْ عَلَيْنَا، وَاهْدِنَا وَيَسِّرِ الْهُدَىٰ إِلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا عَلَىٰ مَنْ بَعَىٰ عَلَيْنَا، رَبِّ اجْعَلْنَا لَكَ شُكَّارِينَ، لَكَ دُكَّارِينَ، لَكَ رَهَّابِينَ، لَكَ مَطْوَاعِينَ، إِلَيْكَ مُحِبِّينَ أَوْاهِينَ مُنِيبِينَ، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتَنَا، وَاعْسِلْ حَوْبَتَنَا، وَأَجِبْ دَعْوَتَنَا، وَتَبِّتْ حُجَّتَنَا، وَاهْدِ قُلُوبَنَا، وَسَدِّدْ أَلْسِنَتَنَا، وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ قُلُوبِنَا»

“Rabbim, bize yardım et, bize karşı olanlara yardım etme. Bize zafer ver, düşmanlarımıza üstünlük verme. Bize yardım ederek hile yapanlara karşı koymamızı sağla, başkalarının bize

hile kurmasına izin verme. Bizi hidayete erdir ve doğru yola yönelmeyi bize kolaylaştır. Bize saldıranlara karşı bize yardım et. Rabbim, bizi Sana çok şükreden, Seni çok zikreden, Senden çok korkan, Sana itaat eden, Sana boyun eğen, Sana yönelen ve yalnız Sana yalvaran kullarından eyle. Rabbim, tövbemizi kabul et, günahlarımızı temizle, duamıza icabet et, delilimizi sağlamlaştı, kalbimizi hakka yönelt, dilimizi doğruya alıştır ve kalbimizden kini çıkar."^[668]

[668] *Sünen-i Ebû Davud*, 1510; *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/227; *Sahîhi'l-Edebi'l-Müfred*, 665.

49. Hadis

ALLAH'A HAKKIYLA TEVEKKÜL ETMENİN BEREKETİ

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَعْدُو حِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا».

رَوَاهُ أَحْمَدُ [رقم: ۳۰/۱ و ۵۲]، وَالتِّرْمِذِيُّ [رقم: ۲۳۴۴]، وَالتَّسَائِيُّ فِي «الْكُبْرَى» كَمَا فِي «التُّحْفَةِ»: [رقم: ۷۹/۸]، وَابْنُ مَاجَهَ [رقم: ۴۱۶۴]، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ (۷۳۰)، وَالْحَاكِمِ ۴۱۸، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Ömer b. Hattab *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiğine göre Peygamber *sal-lallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Eğer Allah’a hakkıyla tevekkül etseydiniz, O; sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırır.”

Bu hadisi Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Tirmizî, “Bu, hasen-sahih bir hadistir.”^[669]

Bu hadis, Allah’a tevekkül etme konusunda temel kabul edilen bir rivayettir. Tevekkül hakkında Kur’ân’da birçok âyet vardır. Onlardan birinde şöyle buyrulur: “**Müminler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.**” (Âl-i-İmrân, 122)

Başka bir âyette şöyle buyrulur: “**Eğer mümin iseniz Allah’a tevekkül edin.**” (Maide, 23)

Enfâl sûresi’nin 2, 3 ve 4. âyetlerinde “**Müminler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, O’nun âyetleri okunduğunda imanları artar, yalnız Rablerine tevekkül eder, namaz kılar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. İşte onlar gerçek müminlerdir.**” buyrulmuştur.

[669] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/30-52; *Sünen-i Tirmizî*, 2344; *Sünenü'l-Kubrâ*, Nesâî, 8/79; *Sünen-i İbn Mâce*, 4164; *Sahîh-i İbn Hibbân*, 730; *el-Müstedrek*, Hakim, 4/318; *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, 310.

Ayrıca belirtelim ki Allah'a tevekkül etmek, dinin yarısıdır. Nitekim Fâtiha sûresinde şöyle buyrulur:

**“Biz yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dile-
riz.”**

İbn Kayyım *rahimehullâh* bu hususta şöyle demiştir: “Tevekkül, di-
nin yarısıdır, diğer yarısı ise inâbe (Allah'a yönelmedir). Çünkü din,
yardım istemek ve ibadettir; tevekkül, yardım istemektir, inâbe ise
ibadettir.”^[670]

İbn Receb *rahimehullâh* tevekkülü şöyle tanımlamıştır: “Tevekkül;
dünya ve âhiretle ilgili her işte hayır elde etmek veya zararı gidermek
için kalpten Allah'a güvenmektir. Kul, Allah'tan başkasının rızık ver-
meye de verdiğini engellemeye de fayda sağlamaya da zarar vermeye
de güç yetiremeyeceğine iman etmektir.”^[671]

Şunu da belirtelim: Allah'a tevekkül etmek ibadettir.

✽ *Allah'tan başkasına tevekkül etmek ise üç kısımdır:*

* Birincisi, Allah'tan başkasına, onun güç yetiremeyeceği bir ko-
nuda tevekkül etmektir ki bu, büyük şirktir.

* İkincisi, mahlûkun güç yetirebildiği bir işte, fayda veya zarar
vermeye muktedir olduğuna inanarak tevekkül etmektir ki bu, küçük
şirktir.

* Üçüncüsü, mahlûkun güç yetirdiği bir işte, ona fayda veya zarar
verme gücü atfetmeden tevekkül etmektir ki bu, günah sayılmaz.^[672]

Dolayısıyla dünyevî işlerde sebeplere sarılarak Allah'a tevekkül
etmek caizdir. Bu hususta Cuma sûresi'nin 10. âyetinde **“Namaz ta-
mamlandığında yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan isteyin ve
Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.”** buyrulmuştur.

Nisa sûresi'nin 71. âyetinde **“Ey iman edenler! Tedbiri elden
bırakmayın, düşmana karşı ya bölük bölük ya da hep birlikte
çıkın.”** denilmiştir.

[670] *Medâricu's-Sâlikîn*, 2/113.

[671] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/496-497.

[672] *el-Cedid fî Şerh Kitâbi't-Tevhîd*, 1/302.

Enfal sûresi'nin 60. âyetinde ise **“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın.”** buyrulmuştur.

Rivayet edilir ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi yılında şehre girdiğinde başında miğfer vardı.

Bir diğer hadiste ashabına, *“Sana fayda veren işlerle meşgul ol ve Allah'tan yardım dile.”*^[673] demiştir.

Başka bir rivayette ashabtan biri, “Devemi salıp Allah'a tevekkül edebilir miyim?” diye sorduğunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, *“Deveni bağla, sonra tevekkül et.”* buyurmuştur.^[674]

* Şerh ettiğimiz bu hadisten anlaşılıyor ki insan her işte, özellikle de rızık elde etmede yalnız Allah'a tevekkül etmelidir. O bilmelidir ki yerde yaşayan bütün canlıların, hatta gökte uçan kuşların bile rızıkını veren Allah'tır. Bu konuda Hûd sûresinin 6. âyetinde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızıkını Allah vermesin. O, onların karar kıldıkları yerleri de emaneten durdukları yerleri de bilir...”**

Bazı cahiller ise Allah hakkında kötü zan besleyerek “Çok çocuğum olsa onları nasıl geçindiririm?” derler. Hâlbuki onların da bizim de rızıkımızı veren Allah'tır.

Bu hadis delildir ki kuşlar ve diğer yaratılmışlar Allah'ı tanır, O'nun rızık veren olduğunu bilir ve O'nu tesbih ederler. Nitekim İsra sûresi'nin 44. âyetinde şöyle buyrulur: **“Yedi gök, yer ve onlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız.”**

Hacc sûresi'nin 18. âyetinde de şöyle buyrulur: **“Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde eder. İnsanların birçoğu ise azabı hak edenlerdir. Allah'ın alçalttığını kimse yüceltmez. Allah dilediğini yapar.”**

[673] *Sahih-i Müslim*, 2664.

[674] *Sünen-i Tirmizî*, 2517; *Sahihu'l-Câmî*, 1068.

Rivayet edilir ki Yemen'den bir grup insan Medine'ye gelir ve yanlarına azık almazlar. Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* onlara rast gelir ve "Siz kimsiniz?" diye sorar. Onlar, "Biz tevekkül edenleriz" derler. Bunun üzerine Ömer b. Hattab onlara şöyle der: "Hayır! Siz, mütevekkil değil, mütevâkil (yani yanlış tevekkül eden, tembelliğe sığınan) kimselersiniz."^[675]

Burada Ömer *radiyallahu anh*, kendi gayreti olmadan, başkalarının emeğiyle geçinen kimseleri kastetmiştir.

* Şerhettiğimiz hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kuşu örnek vermiş ve müminleri de kuş gibi, Allah'a tevekkül etmeye teşvik etmiştir. İmam Müslim'in *Sahih*'inde buna benzer, ibret verici bir hadis rivayet edilmiştir. O hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Cennete girecek olan topluluklardan öyleleri vardır ki kalpleri kuş kalbi gibi(ince ve güven içinde)dir.*"^[676]

Bu hadiste kastedilen şey, zahirî benzerlik değil, manevî benzerliktir. Yani müminler arasından Allah'a tevekkül eden kimseler Cennete girecektir. Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle rivayet etmiştir: "*Rabbim bana şöyle buyurdu: Ümmetin içinde yetmiş bin kişi vardır ki onlar hesapsız ve azapsız olarak Cennete gireceklerdir. Onlar kendilerine rukye yapılmasını istemeyen, tedavi maksadıyla vücutlarına dağlama yaptırmayan, uğursuzluk alametlerine inanmayan ve yalnızca Rablerine tevekkül eden kimselerdir.*"^[677]

Bir diğer hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız Cennete girecektir; yüzleri dolunay gibi parlayacak, kalpleri ise bir müminin kalbi gibi olacaktır. Ben Rabbimden daha fazlasını istedim. O da bana, o yetmiş bin kişiden her biriyle beraber yetmiş bin kişinin daha sorgusuz sualsiz Cennete girmesini lütfetti.*"^[678]

[675] *et-Tevekkül*, İbn Ebi'd-Dünyâ, s. 10.

[676] *Sahih-i Müslim*, 2840.

[677] *Sahih-i Buhârî*, 3410; *Sahih-i Müslim*, 520.

[678] *Müsned-i İmam Ahmed*, 1/203; *Sahihu'l-Câmi*, 1057.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, evinden her çıktığında şöyle dua ederdi:

«بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ»

“Allah’ın adıyla! Allah’a tevekkül ettim. Allah’ım! Doğru yoldan sapmaktan veya saptırılmaktan, ayağımın kaymasından veya kaydırılmasından, zulmetmekten veya zulme uğramaktan, cahillik etmekten yahut bana karşı cahillik edilmesinden Sana sığınırım.”^[679]

Bir başka hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Bir kimse evinden çıktığında;

«بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»

‘Bismillâh! Allah’a tevekkül ettim. Kudret ve kuvvet yalnız Allah’tadır’ derse, o anda bir melek, ‘Doğru yola yöneldin, işlerin düzene girdi, şerden korundun’ der. Bunun üzerine şeytan ondan uzaklaşır. Hatta şeytanlardan biri diğerine, ‘Doğru yola yönelmiş, işleri yoluna girmiş ve şerden korunmuş kimseye sen ne yapabilirsin ki?’ der.”^[680]

Hadise dikkatle baktığımızda görürüz ki, bu duada geçen üç kelimenin her birinde Allah’a tevekkül vardır; çünkü işine Allah’ın adıyla başlayan, o işte Allah’a güvenen ve yalnız O’nun güç ve kudretine dayanıp itimat eden kimse gerçekten sadece Allah’a tevekkül etmiş olur.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki Allah’a en çok tevekkül edenler Peygamberlerdir *aleyhimüsselam*. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu konuda ümmete en güzel örnektir. Yüce Allah ona “Mütevekkil” (tevekkül eden, Allah’a dayanıp güvenen) ismini vermiştir.

Rivayet edilir ki Abdullah b. Amr b. el-Âs *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Tevrat’taki vasıfları sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Vallahi, onun Kur’ân’daki birçok vasıfları Tevrat’ta da aynı

[679] *Sünen-i Tirmizî*, 3423; *Müsned-i İmam Ahmed*, 6/306; *Silsiletü’l-Ehâdisi’s-Sahîha*, 3163.

[680] *Sünen-i Tirmizî*, 3427; *Sünen-i Tirmizî*, 3/151.

şekilde zikredilmiştir: ‘Ey Peygamber! Biz seni şahit, müjdeleyici, uyarıcı ve ümmiler için bir koruyucu olarak gönderdik. Sen Benim kulum ve Rasulümsün. Sana ‘Mütevekkil’ adını verdim. O Peygamber ne katı kalpli ne kaba ne de pazarda bağırıp çağıran biridir; kötülüğü kötülükle karşılamaz, aksine affeder ve bağışlar. Allah, onun kavmi doğru yola dönüp ‘Lâ ilâhe illallah’ deyinceye kadar onu yanına almaz ve bu tevhid kelimesi sayesinde kör gözler, sağır kulaklar ve mühürlü kalpler açılacaktır.’”^[681]

* * *

Son olarak, bu gaye ile, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bize öğrettiği dualarla tüm Müslümanlar adına niyazda bulunuyoruz:

«اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْنَا، وَبِكَ آمَنَّا، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا، وَإِلَيْكَ أُنْبَأْنَا، وَبِكَ خَاصَمْنَا، وَإِلَيْكَ حَاكَمْنَا، فَاعْفِرْ لَنَا مَا قَدَّمْنَا وَمَا أَخَّرْنَا، وَمَا أَسْرَرْنَا وَمَا أَعْلَنَّا، أَنْتَ إِلَهْنَا، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»

“Allah’ım! Sana teslim olduk, Sana iman ettik, Sana tevekkül ettik, tövbe ederek Sana yöneldik, Senin uğrunda mücadele ettik ve hükmünü hakem kıldık. Önceden işlediğimiz ve sonradan işleyeceğimiz, gizli tuttuğumuz, açığa vurduğumuz bütün günahlarımızı bağışla. Sen bizim ilahımızsın, Senden başka hak ilah yoktur.”^[682]

«اللَّهُمَّ وَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَأَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَالْجَاثُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَنجَا وَلَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ»

“Allah’ım! Yüzümü Sana çevirdim, nefsimi Sana teslim ettim, sırtımı Sana dayadım, hem korkarak hem de ümit ederek Sana yöneldim. Senden başka sığınak, Senden başka dayanacak bir kudret yoktur. İndirdiğin Kitaba ve gönderdiğin Peygamber’e iman ettim!”^[683]

[681] *Sahih-i Buhâri*, 2125.

[682] *Sahih-i Buhâri*, 1120; *Sahih-i Müslim*, 1808.

[683] *Sahih-i Buhâri*, 247; *Sahih-i Müslim*, 8/77.

50. Hadis ZİKRİN ÜSTÜNLÜĞÜ

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيْنَا، فَبَابُ نَتَمَسَّكَ بِهِ جَامِعٌ؟ قَالَ: لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ».

رواه أحمد [رقم: ١٨٨ و ١٩٠].

Abdullah b. Busr *radiyallahu anh*'tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: “Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelip dedi ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! İslâm’ın hükümleri bize çok ağır gelir. Bütün hayırlı amelleri kapsayan ve sımsıkı tutunabileceğimiz bir kapı (esas) var mı? ‘ Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ‘*Dilinin daima Allah’ın zikriyle yaş kalmasını sağla.*”

Bu hadisi İmam Ahmed bu lafızla rivayet etmiştir.^[684]

Bu, sahabenin İslam ibadetlerini -farz namaz, zekât, oruç, hac vb.- yerine getirmek istemediği anlamına gelmez. Aksine, o, sadece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu ibadetleri yerine getirmeyi kolaylaştıracak bir yol göstermesini, ayrıca farz ibadetler dışında nafîle ibadetleri de sürekli olarak yerine getirmesini kolaylaştıracak bir amel öğretmesini talep etmektedir; böylece bu ameli düzenli bir şekilde sürdürebilsin.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ise ona, Allah’ı daima zikretmeyi tavsiye etmiştir. Nitekim bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Dünya ve içindekiler lanetlenmiştir; Allah’ı zikretmek, O’nun sevdiği ameller, ilim öğreten ve ilim öğrenen kişi bundan müstesnadır.*”^[685]

İbn Receb *rahimehullah* bu hadisi şöyle açıklamıştır: “Dünya ve içindekiler lanetlenmiştir, yani Allah’tan uzaklaştırılmıştır. Çünkü dünya

[684] *Müsned-i İmam Ahmed*, 4/188-190; *Sünen-i Tirmizî*, 3375; *Sünen-i İbn Mâce*, 3793; *Sahîhu'l-Câmî*, 7700.

[685] *Sünen-i Tirmizî*, 2323; *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, 2797.

insanı Allah'ı zikretmekten alıkoyar. Ancak faydalı ilim öğrenmek ve öğretmek, Allah'ı zikretmek ve O'nun rızasını kazandıran ameller bundan müstesnadır. Dünyadan da ancak bu maksatla yararlanılabilir. Zira Allah, kullarına, yalnız Kendisinden sakınmayı ve yalnız Kendisine itaati emretmiştir; buna ulaşmanın yolu da daima Allah'ı zikretmektir. Bu hususta İbn Mes'ud *radıyallahu anh* şöyle demiştir: 'Allah'tan hakkıyla korkmak için O'nu zikretmek ve unutmamak gerekir.'^[686] Allah'ın, kullarına namazı, haccı, Kâbe'yi tavafı ve diğer ibadetleri emretmesi de zikri gerçekleştirmek içindir. Âbidlerin en faziletlisi, ibadetinde Allah'ı en çok zikredendir. Bütün bunların kınanmış dünya ile ilgisi yoktur. Çünkü dünya ve içindekiler insanın Allah'a kulluk etmesi için yaratılmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **'Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etmeleri için yarattım.'** (Zâriyat, 56)^[687]

İbn Kayyım el-Cevziyye *rahimehullah* şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah'ı zikretme konusunda yaratılmışların en kâmiydi. Onun her sözü Allah'ı anmak ve O'nun rızasını kazanmak içindi. Ümmeti için meşru kıldığı emir ve yasaklar, Rabbinin isim ve sıfatlarını, hükümlerini, fillerini, vaat ve tehditlerini haber vermesi, Allah'ı övmesi, yüceltmesi, hamdetmesi, tenzih etmesi, O'na yakanışı, duası, korkusu ve rahmetine olan ümidi; bütünüyle Allah'ı zikretmekten ibaretti. Hatta onun susması dahi kalben Allah'ı zikretmesine dâhildi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* her zaman ve her durumda -ayaktayken, otururken, uzanırken, yolculukta, binit üzerinde, misafirlikte ya da evinde- daima Allah'ı zikrederdi."^[688]

İbn Kayyım *rahimehullah* ayrıca şöyle demiştir: "Kalpte öyle bir katılık vardır ki onu ancak Allah'ı zikretmek yumuşatabilir. Bu yüzden insan, kalbinin katılığını, Yüce Allah'ı zikrederek tedavi etmelidir."^[689]

Mekhûl *rahimehullah* şöyle demiştir: "Allah'ı zikretmek şifadır, insanları zikretmek ise derttir."^[690]

[686] *el-Müstedrek*, Hâkim, 2/294.

[687] *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1/298.

[688] *Zâdül-Meâd fi Hedyi'l-Hayri'l-İbâd*, 2/332.

[689] *el-Vâbilü's-Sayyib mine'l-Kelimü't-Tayyib*, 1/99.

[690] *el-Vâbilü's-Sayyib mine'l-Kelimü't-Tayyib*, 1/99.

✽ *Zikrin fazileti konusunda pek çok âyet ve hadis vardır. Bunların bazıları şunlardır:*

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin; sabah akşam O’nu tesbih edin.”** (Ahzâb, 41-42)

“Beni anın ki Ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin.” (Bakara, 152)

“Sabah akşam, için için yalvararak ve korkarak, sesini yükseltmeden Rabbini zikret, gafillerden olma.” (Ârâf, 205)

“Onlar, iman edenler ve kalpleri Allah’ı anmakla huzura kavuşanlardır. Bilin ki kalpler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur. İman edip salih amel işleyenler için ise güzel bir hayat ve hoş bir dönüş yeri hazırlanmıştır.” (Râ’d, 28-29)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zikirle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“Rabbini zikreden kimse ile zikretmeyenin misali, diri ile ölünün misali gibidir.”*^[691]

Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: *“İçinde Allah’ın zikredildiği ev ile zikredilmeyen evin misali, diri ile ölünün misali gibidir.”*^[692]

Ebû Hureyre *radiyallahu anh* şöyle rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke’ye yolculuk ederken Cumdan adlı dağın yanından geçti ve şöyle buyurdu: *“Yolunuza devam edin; bu Cumdan dağdır. Müferridler hayırlarda herkesi geride bırakmıştır.”* Sahabîler *“Ey Allah’ın Rasûlü, müferridler kimlerdir?”* diye sordular. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *“Allah’ı çokça zikreden erkekler ve kadınlardır.”*^[693]

Aziz Müslümanlar! Bilin ki Yüce Allah herkese, her zaman ve her durumda Kendisini zikretmeyi nasip etmez. Müslümanlar kendilerini hesaba çektiklerinde görürler ki dünya sevgisi birçoklarını oyalamış, mal-mülkün çokluğu onları Allah’ı anmaktan alıkoymuş, şeytan da on-

[691] *Sahih-i Buhârî*, 6407.

[692] *Sahih-i Müslim*, 779.

[693] *Sahih-i Müslim*, 2676.

lara zikri unutturmuştur. Kimi sabah-akşam zikirlerini terk eder, kimi namazdan sonraki duaları yapmaz; hatta bazılarının yemek yerken veya su içerken “Bismillah” demek bile aklına gelmez. Aslında işledikleri günahların karşılığı olarak Allah onları bu güzel ibadetten mahrum bırakır.

Bilin ki başarı, her şeye kâdir olan Allah’ın elindedir. Allah’tan dileğimiz, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i her durumda zikre muvaffak kıldığı gibi bizi de daima Kendisini zikretmeye muvaffak kılmasıdır. Kim Allah’ın sevdiği ve razı olduğu amellerde başarılı olmak isterse, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Sünnetine sınımsız sarılsın ve onun, sahabîsi Muâz b. Cebel *radıyallahu anh*’a yaptığı tavsiyeye kulak versin. Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Muâz b. Cebel *radıyallahu anh*’ın elinden tutmuş, ona sevgisini ifade etmiş ve ardından şöyle buyurmuştur: “*Ey Muaz! Sana tavsiyem, her namazın sonunda şu duayı asla terk etmemendir:*

«اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»

“Allah’ım! Seni zikretmek, Sana şükretmek ve Sana en güzel şekilde ibadet etmek için bana yardım et!”^[694]

Özünden başka ibadete layık hiçbir mâbud olmayan Allah’a and olsun ki hangi Müslüman her namazın sonunda gönülden ve inanarak bu duayı okursa, Rabbi onu her zaman ve her durumda Kendisini zikretmeye muvaffak kılar ve dili daima Allah’ı anmakla ıslak kalır. Bu hususta İbn Ebî-İz el-Hanefî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kulu Allah’a dua etmeye yönelen, bizzat onun yüce ve mukaddes Rabbidir, bu hayır Allah’tandır ve tamamı da Ona aittir.”

Nitekim Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Ben duanın kabul edilip edilmeyeceğinden endişe etmem, asıl endişem, dua etmeye muvaffak olup olamayacağımdır; eğer dua etmeye muvaffak olursam kabulünün sonucunu da mutlaka görürüm.”

Buna Yüce Allah’ın şu ayeti delildir: “**Allah gökten yere kadar bütün işleri idare eder, sonra da bu işler sizin saydığınız yıllardan bin yıla denk bir günde O’na yükselir.**” (Secde, 5)

[694] *Sünen-i Ebû Davud*, 1522; *Sahih-i Ebû Davud*, 1362.

Allah *subhânehu ve teâlâ* bu ayette, bütün işleri bizzat Kendisinin yönettiğini, sonra da onların Kendisine yükseldiğini bildirir. Kulu dua etmeye yönelten, bu isteği onun kalbine yerleştiren ve elde edeceği hayra bir sebep kılan da Allah'tır; tıpkı bir ameli işlemeye ve sevap kazanmaya muvaffak ettiği gibi. Yani kulunu tevbe etmeye muvaffak eden ve sonra tevbesini kabul eden O'dur; yine kulunu bir ameli işlemeye muvaffak eden ve sonra ona mükâfat veren de Odur; aynı şekilde kulunu dua etmeye muvaffak eden ve sonra duasını kabul eden de O'dur. Yaratılmışlardan hiçbiri bu işlere tesir edemez; çünkü Allah, gördüğü bir işi, göreceği başka bir iş için sebep kılar. Nitekim muhterem tâbiînden Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr *rahimehullah* şöyle demiştir:

“Yapacağım bütün işlere baktım, gördüm ki bunların başlaması da tamamlanması da Allah'ın dilemesine bağlıdır ve buna muvaffak olmanın çaresi yalnız dua etmektir.”^[695]

İbn Teymiyye *rahimehullah* şöyle demiştir: “Farz ibadetlerden sonra hangi amelin en faziletli olduğuna dair soruna gelince; bil ki ameller fazilet bakımından insanların kabiliyetlerine, ayrıca o amellerin onların zamanına uygun olup olmamasına göre değişir. Bu sebeple bu soruya herkesi kapsayan genel bir cevap vermek mümkün değildir. Ancak âlimlerin ittifakla belirttiği üzere sürekli Allah'ı zikretmek, kulun meşgul olacağı en faziletli amellerdendir. Buna da Müslim'in Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivayet ettiği hadis delildir. O hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Müferridler hayırlı işlerde herkesi geride bırakmışlardır’ buyurmuştur. Sahabîler ‘Kimdir müferridler ey Allah'ın Rasûlü?’ diye sorunca da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Allah'ı çokça zikreden erkekler ve kadınlardır’ buyurmuştur.^[696]

Ebû Dâvud'un Ebû'd-Derda *radiyallahu anh*'tan rivayet ettiği hadis de zikrin faziletine delildir. O hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahabîlerine, ‘Size amellerinizin en hayırlısını, Rabbinizin katında en temiz olanını, derecelerinizi yükseltenini, sizin için altın ve gümüş sadaka vermekten, hatta düşmanla karşılaşıp boyunlarını vurma-

[695] *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, 1/468-469.

[696] *Sahih-i Müslim*, 2676.

nızdan daha hayırlısını haber vereyim mi?’ buyurdu. Onlar ‘Evet, ey Allah’ın Rasûlü!’ dediklerinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ‘Bu, Yüce Allah’ı zikretmektir’ buyurdu.^[697]

Bu hususta Kur’ân’da deliller vardır. Ayrıca imanla ilgili aklî deliller, sahih rivayetler ve ilmî görüşler de bunu kanıtlamaktadır. Müslüman, en azından hayır öğretmeni ve muttakilerin imamı olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet edilen zikirleri vaktinde yerine getirmelidir. Bunlara sabah-akşam, yatarken, uyanınca, namazdan sonra, yemek yerken, içerken, elbise giyerken, eşine yaklaşırken, eve, mescide ve tuvalete girerken ya da çıkarken, yağmur yağdığında veya gök gürlediğinde yapılan zikirler örnektir. Bu hususta *Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle / Günlük ve Gecelik Ameller* türünde birçok eser yazılmıştır.

Unutulmamalıdır ki Allah’ı zikretmek her vakit mümkündür. Zikirlerin en faziletlisi ‘Lâ ilâhe illallah’ tır. Buna ‘Subhânallah, velhamdülil-lâh, ve Allahu ekber, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah’ sözleri eklendiğinde fazileti daha da artar.

Ayrıca kulun Allah’a yaklaşmak amaçlı her sözü ve düşüncesi, faydalı ilim öğrenmesi, öğretmesi, insanlara iyiliği emredip kötülükten sakındırması da zikir sayılır. Bu sebeple, kim farz ibadetlerini yerine getirdikten sonra faydalı ilim öğrenmekle meşgul olursa yahut bir mecliste oturup Allah’ın ve Rasûlünün ‘fıkıh (derin anlayış)’ adını verdiği ilimden öğrenir veya bunu başkalarına öğretirse, bu da en faziletli zikirlerden biri olur.^[698]

Zikirler fazilet bakımından birbirinden üstündür, en faziletlisi, Allah’ın Kitabı’nı okumaktır, bu da bilinen bir gerçektir. İbn Teymiyye *rahimehullah* şöyle demiştir: “**Kur’ân en faziletli zikirdir.**” Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “**Bu, Bizim indirdiğimiz mübarek bir zikirdir.**” (Enbiyâ, 50) “**Kuşkusuz sana katımızdan bir zikir (Kur’an) verdik.**” (Tâhâ, 99) “**Kim de Benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır ve Biz onu kıyamet günü kör**

[697] *Sünen-i Tirmizî*, 3673; *Mişkâtü’l Mesâbih*, 2269.

[698] *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, 10/660-661.

olarak haşredeceğiz.” (Tâhâ, 124) “Onlara Rablerinden bir zikir geldiğinde onu alaya alarak dinlemediler.” (Enbiyâ, 2)^[699]

İbn Kayyim el-Cevziyye *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kur’ân okumak zikretmekten, zikretmek ise dua etmekten daha faziletlidir. Bu kural geneldir, ancak bazı durumlarda zikretmek Kur’ân okumaktan daha faziletlidir. Hatta zikir için belirlenmiş vakitlerde bunu Kur’ân okumakla değiştirmek caiz değildir. Örneğin rükûda ve secdede tesbih söylemek böyledir. Bu durumda zikretmek Kur’ân okumaktan daha faziletlidir, çünkü rükûda ve secdede Kur’ân okumak yasaktır. Rükûdan doğrulurken ve kalkarken yapılan dualar, teşehhüdü okumak, iki secde arasında ‘Rabbîğfirî, verhamnî, vehdinî ve âfinî, verzuknî / Rabbim! Beni bağışla, bana merhamet et, bana hidayet ver, bana afiyet ver ve beni rızıklandır’ demek, namazı bitirip selam verdikten sonra yapılan zikirler ve müezzinin söylediklerini tekrar etmek de aynı şekilde Kur’ân okumaktan daha faziletlidir. Gerçi Yüce Allah mahlûkâtın hepsinden üstün olduğu gibi Kur’ân da bütün sözlerden üstündür, fakat her makamda söylenecek özel zikirler vardır. Bunları zamanında ve yerinde yapmamak, birini diğeriyle değiştirmek hikmetsizliktir ve istenen faydayı ortadan kaldırır. Bu sebeple bazı zamanlarda faydalı zikirler yapmak, genel olarak Kur’ân okumaktan; Kur’ân okumak da genel olarak zikretmekten daha faziletlidir.”^[700]

Ahmed Şihâbuddîn b. Hacer el-Heytemî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Şeriatın, okunması için belli bir zaman veya hâl belirlemediği en faziletli zikir Kur’ân okumaktır, ondan sonra en faziletli zikir ise ‘Lâ ilâhe illallah’ kelimesidir.”^[701]

Zeynüddîn Abdurraûf el-Münâvî *rahimehullah* şöyle demiştir: “Kur’ân okumakla meşgul olmak, diğer zikirlerle meşgul olmaktan daha faziletlidir, ancak belli vakitlerde söylenmesi özellikle belirlenmiş zikirler bu hükmün dışındadır.”^[702]

[699] *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, 23/285.

[700] *el-Vâbilü’s-Sayyib Mine’l-Kelimü’l-Tayyib*, 1/122.

[701] *el-Fetâvâ’l-Hadisiyye*, 1/230.

[702] *Feydu’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’i’s-Sağîr*, 2/57.

HATİME

Sonda, yüce Allah'tan, güzel isimleri ve yüce sıfatları ile niyaz ederiz ki bu çalışmamıza bereket versin, bunu ihlâsla yalnız O'nun rızası için yapılmış amellerden kılsın, bunu kıyamete kadar okunan kitaplardan eylesin, bunun vesilesiyle Müslümanlara -biz de dâhil olmak üzere- fayda sağlasın, bize sevap kazandırsın ve bizi Firdevs cennetinin sakinlerinden eylesin!

Dilediği kimseyi hayırlı amellere muvaffak kılan ve doğru yola ileten, ancak Allah'tır. Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına olsun!

Çalışmamızın sonunda, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bizlere öğrettiği dualarla Cenâb-ı Hakk'a niyaz ediyoruz:

«رَبِّ أَعِنَّا وَلَا تُعِنِّ عَلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا وَلَا تَنْصُرْ عَلَيْنَا، وَأَمْكُرْ لَنَا وَلَا تَمْكُرْ عَلَيْنَا،
وَاهْدِنَا وَيَسِّرِ الْهُدَىٰ إِلَيْنَا، وَأَنْصُرْنَا عَلَىٰ مَنْ بَعَىٰ عَلَيْنَا، رَبِّ اجْعَلْنَا لَكَ شُكَّارِينَ،
لَكَ ذَكَارِينَ، لَكَ رَهَّابِينَ، لَكَ مَطْوَاعِينَ، إِلَيْكَ مُخْبِتِينَ أَوْاهِينَ مُنِيبِينَ، رَبِّ
تَقَبَّلْ تَوْبَتَنَا، وَاعْسِلْ حَوْبَتَنَا، وَأَجِبْ دَعْوَتَنَا، وَثَبِّتْ حُجَّتَنَا، وَاهْدِ قُلُوبَنَا، وَسَدِّدْ
أَلْسِنَتَنَا، وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ قُلُوبِنَا»

“Rabbim, bize yardım et, bize karşı olanlara yardım etme. Bize zafer ver, düşmanlarımıza üstünlük verme. Bize yardım ederek, hile yapanlara karşı koymamızı sağla, başkalarının bize hile kurmasına izin verme. Bizi hidayete erdir ve doğru yola yönelmeyi bize kolaylaştır. Bize saldıranlara karşı bize yardım et. Rabbim, bizi Sana çok şükreden, Seni çok zikreden, Senden çok korkan, Sana itaat eden, Sana boyun eğen, Sana yönelen ve yalnız Sana yalvaran kullarından eyle. Rabbim, tövbemizi kabul et, günahlarımızı temizle, duamıza icabet et, delilimizi sağlamlaştı, kalbimizi hakka yönelt, dilimizi doğruya alıştır ve kalbimizden kini çıkar.”^[703]

[703] Sünen-i Ebû Davud, 1510; Müsned-i İmam Ahmed, 1/227; Sahîhu'l-Edebi'l-Müfred, 665.

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، نَسْتَغْفِرُكَ وَتُتُوبُ إِلَيْكَ»

“Allah’im! Seni noksan sıfatlardan tenzih eder, Sana hamd ederiz. Şehadet ederiz ki Senden başka hiçbir ilah yoktur. Senden mağfiret diler ve Sana tövbe ederiz.”^[704]

[704] Sünen-i Ebû Davud, 4859; Nesâî, es-Sünenü'l-Kübrâ, 10259; Müsned-i İmam Ahmed, 19769.

İÇİNDEKİLER

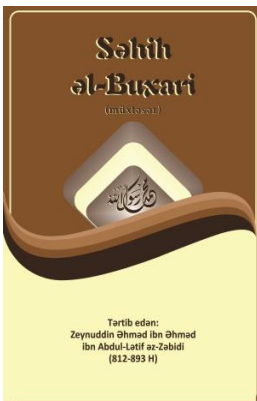
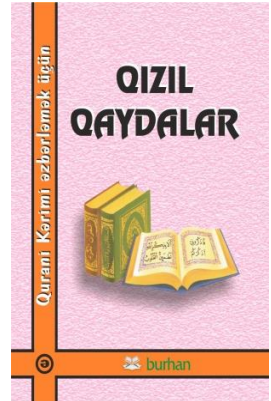
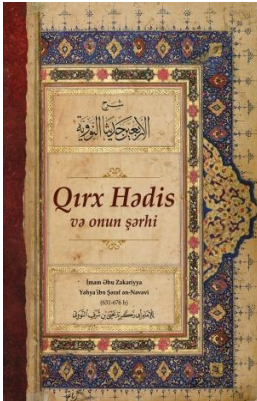
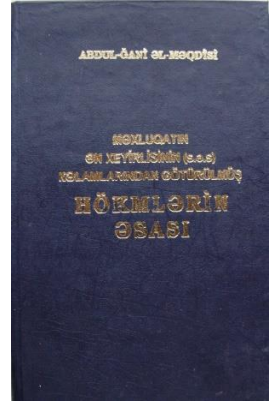
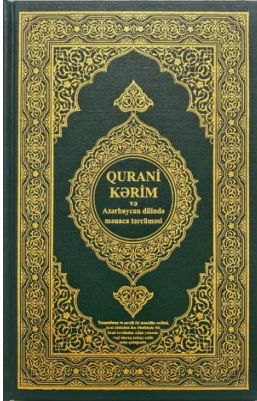
MUKADDİME	5
1. Hadis	
AMELLER ANCAK NİYETLERE GÖREDİR.....	9
2. Hadis	
İSLAM, İMAN VE İHSAN	17
3. Hadis	
İSLAM'IN TEMEL ESASLARI	37
4. Hadis	
İNSANIN YARATILIŞ AŞAMALARI VE SONU	49
5. Hadis	
BİD'ATLARI REDDETMEK	60
6. Hadis	
HELÂL DE HARAM DA BELLİDİR	71
7. Hadis	
DİN NASİHATTIR	79
8. Hadis	
MÜSLÜMANIN KANININ VE MALININ HARAMLIĞI.....	86
9. Hadis	
DİNDE YASAKLAR VE EMİRLER.....	95
10. Hadis	
TEMİZ VE HELÂL GIDANIN, DUANIN KABULÜNDEKİ ETKİSİ.....	101
11. Hadis	
ŞÜPHE UYANDIRANDAN KAÇINARAK KESİN OLANI BENİMSEMİK.....	112
12. Hadis	
ALAKANIZ OLMAYAN ŞEYLERİ BIRAKMAK.....	118
13. Hadis	

GERÇEK İMANIN ÖLÇÜSÜ	127
14. Hadis	
ÜÇ İSTİSNA DIŞINDA, MÜSLÜMANIN KANI HARAMDIR.....	134
15. Hadis	
İMANIN SOSYAL TEZAHÜRLERİ: HAYIRLI SÖZ, KOMŞU VE MİSAFİRE İKRAM	142
16. Hadis	
ÖFKENE HÂKİM OL!	151
17. Hadis	
HER İŞTE İHSANI GÖZETMEK	157
18. Hadis	
TAKVA VE GÜZEL AHLAKIN ÖNEMİ	164
19. Hadis	
ALLAH'IN KORUMASI VE KADER	174
20. Hadis	
HAYÂ KALKARSA SINIR KALKAR.....	186
21. Hadis	
İMAN VE İSTİKAMET	192
22. Hadis	
CENNETE GİDEN YOL	197
23. Hadis	
İMANIN YARISI TEMİZLİKTİR	204
24. Hadis	
ZULÜM/HAKSIZLIK YAPMAK HARAMDIR	212
25. Hadis	
RAHMETİ SONSUZ OLAN ALLAH'IN LÜTFU	225
26. Hadis	
BARIŞ, YARDIM VE GÜZEL SÖZ: SADAKANIN GENİŞ YÜZÜ.....	234
27. Hadis.....	241

KALBİN ÖLÇÜSÜYLE İYİLİK VE GÜNAH	241
28. Hadis	
SÜNNETE SARILMAK VE BİD'ATLERDEN SAKINMAK.....	248
29. Hadis	
İSLAM'IN TEMELLERİ, HAYRIN KAPILARI VE DİLİ KORUMANIN ÖNEMİ	257
30. Hadis	
ALLAH TEÂLÂ'NIN BELİRLEDİĞİ SINIRLAR VE HARAMLAR.....	267
31. Hadis	
ZÜHD VE ALLAH İLE İNSANLARIN SEVGİSİNİ KAZANMANIN YOLU.....	275
32. Hadis	
İSLAM'DA ZARAR VERMEK VE ZARARA ZARARLA KARŞILIK VERMEK HARAMDIR	286
33. Hadis	
İDDİANIN DELİLLE, İNKARIN YEMİNLE SABİT OLMASI.....	291
34. Hadis	
KÖTÜLÜĞÜ ELLE, DİLLE YA DA KALPLE ÖNLEMENİN YOLU.....	297
35. Hadis	
İSLAM'DA KARDEŞLİK VE MÜSLÜMANIN HAKLARI.....	304
36. Hadis	
DÜNYADA VE AHİRETTE KOLAYLIK GETİREN AMELLER.....	312
37. Hadis	
YÜCE ALLAH'IN, KULUYLA MUAMELESİNDEKİ LÜTUF VE ADALET.....	323
38. Hadis	
ALLAH'A YAKINLAŞMA VE ONUN SEVGİSİNİ KAZANMANIN YOLU.....	329
39. Hadis	
ÜMMETE TANINAN İLAHÎ MÜSAMAHA	337
40. Hadis	

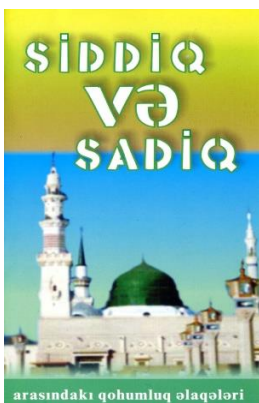
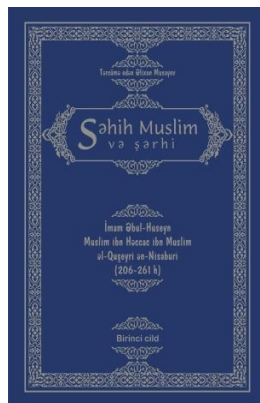
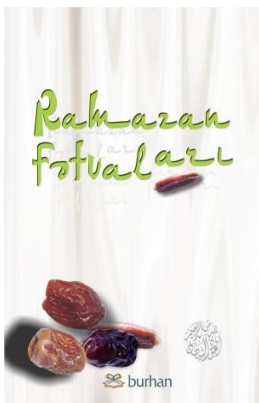
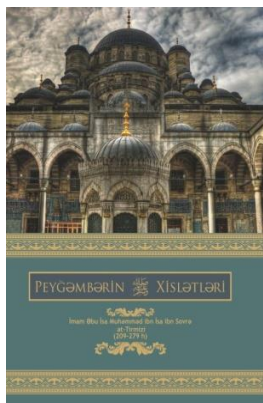
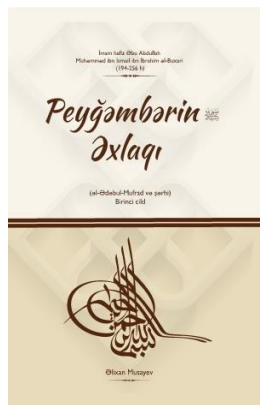
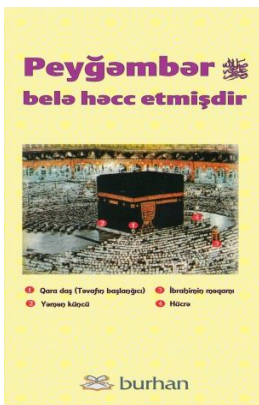
DÜNYADA BİR GARİP GİBİ YAŞA.....	342
41. Hadis	
İMANIN KEMÂLİ, NEFSİN VAHYE TÂBİLİĞİ	348
42. Hadis	
KENDİNE ZULMEDENLERE İSTİĞFAR YOLUYLA RAHMET MÜJDESİ.....	353
43. Hadis	
MİRASIN ÖNCELİKLİ HAK SAHİPLERİNE DAĞITILMASI.....	361
44. Hadis	
NESEB VE SÜT YOLUYLA MAHREMİYET	368
45. Hadis	
LEŞ, DOMUZ VE ŞARAP SATIŞI İLE ELDE EDİLEN KAZANCIN HARAMLIĞI	373
46. Hadis	
HER SARHOŞ EDİCİ ŞEY HARAMDIR	378
47. Hadis	
YEME İÇMEDE İTİDAL VE SIHHAT	383
48. Hadis	
MÜNAFIKLĞIN DÖRT ALÂMETİ.....	389
49. Hadis	
ALLAH'A HAKKIYLA TEVEKKÜL ETMENİN BEREKETİ.....	397
50. Hadis	
ZİKRİN ÜSTÜNLÜĞÜ	403
Hatime	410

Tarafımızdan farklı dillərdə hazırlanmış və tərcümə edilmiş əsərlər
Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər

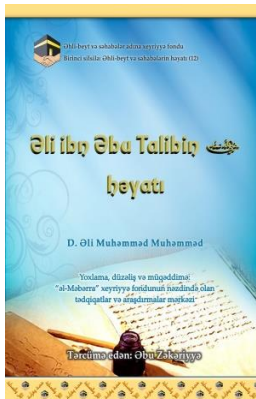
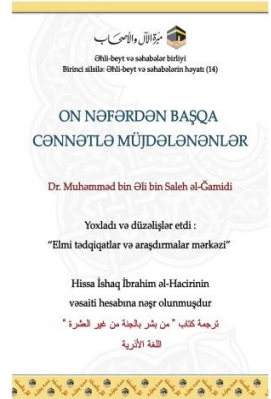
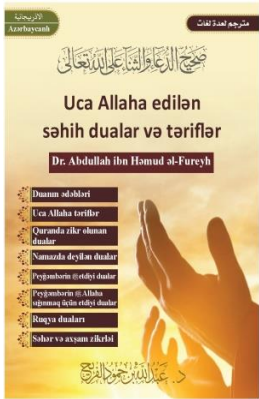
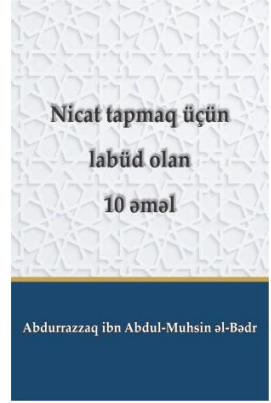
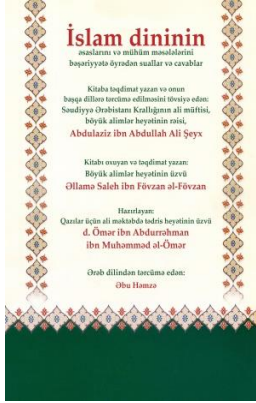
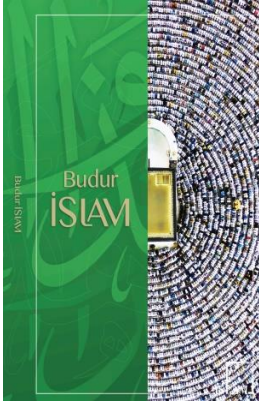

Tarafımızdan farklı dillərdə hazırlanmış və tərcümə edilmiş əsərlər

Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər

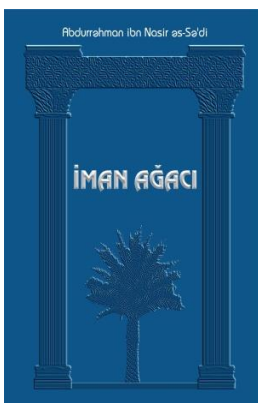
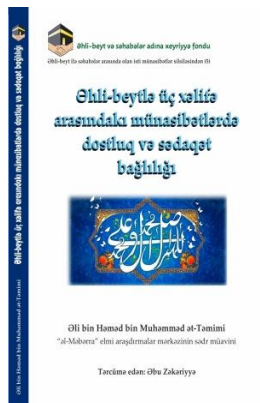
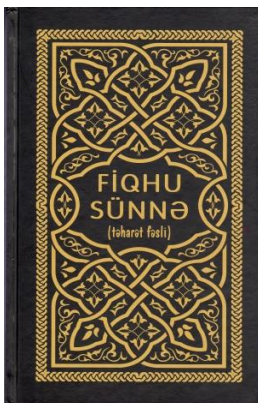
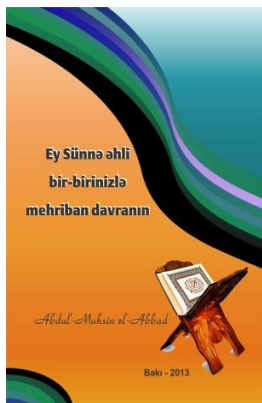
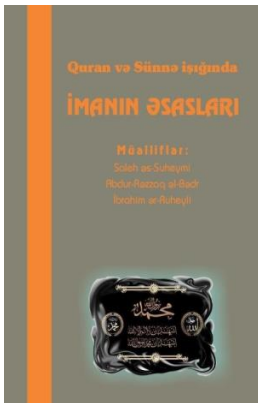
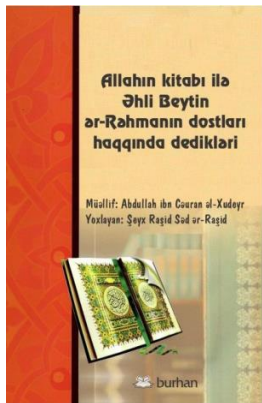

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış və tərcümə edilmiş eserlər Azerbaycan dilinə tərcümə edilmiş eserlər

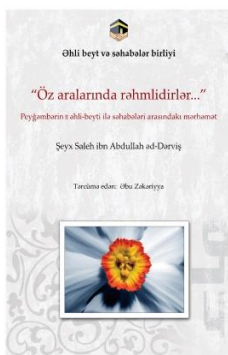
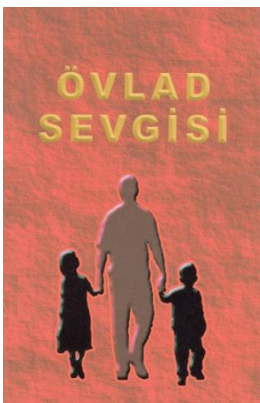
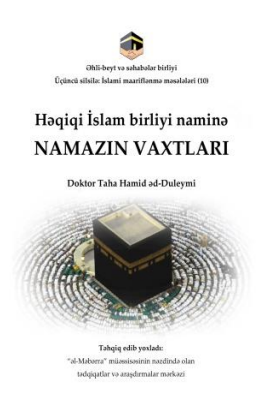
Tarafımızdan farklı dillərdə hazırlanmış və tərcümə edilmiş əsərlər

Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər

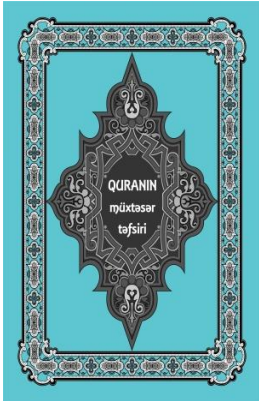
Tarafımızdan farklı dillərdə hazırlanmış və tərcümə edilmiş əsərlər

Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər

Tarafımızdan farklı dillərdə hazırlanmış və tərcümə edilmiş əsərlər

Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər

Əhli-beyt və səhabələr adına xeyriyyə fəndə
İslami mərkəzinə məvəzətli sülhəndən (9)

Əbədî vəsiyyət

Əhli-beyt imamlarına görə haqiqi təvhid

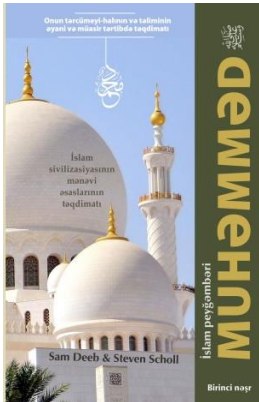
Muhamməd Salim al-Xədir

Tərcümə edən: Übu Zakəriyyə

Abdüləziz İbn Bəz (Allah ona rəhmet etsin)
Muhamməd Nəsirəddin əl-Əlbanı (Allah ona rəhmet etsin)
Muhamməd İbn Üseyrin (Allah ona rəhmet etsin)
Səlih İbn Fəuzan əl-Fəuzan (Allah onu qorusun!)
Səlih əl-Lihyan (Allah onu qorusun!)
Abdullah İbn Qudeyyan (Allah onu qorusun!)
Abdullah İbn əl-Əbbad (Allah onu qorusun!)
Səlih İbn Abdüləziz Əl-Əlşeyxi (Allah onu qorusun!)

أقوال علماء السنة في جماعة
الإخوان المسلمين

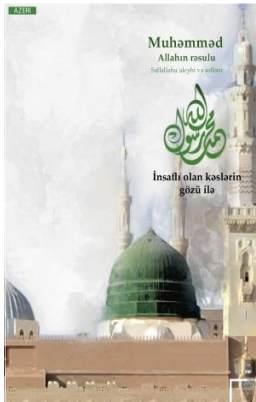

Ösün tərcüməyi-hələm və tələmiz
əyani və mizəni tərtibdə təqdimatı

İslam
sivilizasiyasının
mənavi
əsəslərinin
təqdimatı

Sam Deeb & Steven Scholl

İslam çağombori
DƏWƏHİM
Birinci nəşr

Muhəmməd

Allahın rəsulü

Səfəliyə əlyə və ədəbi

İnsəli olan kəslərin
gözü ilə

Qadınları
maraqlandıran
suallar

Fəvz Uluğzadə

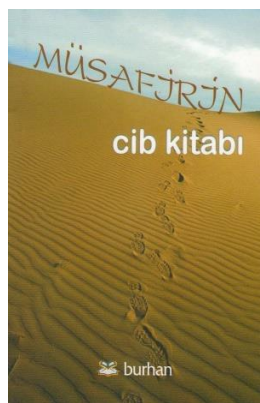
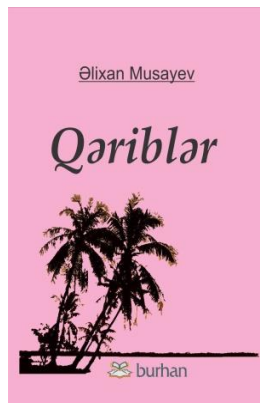
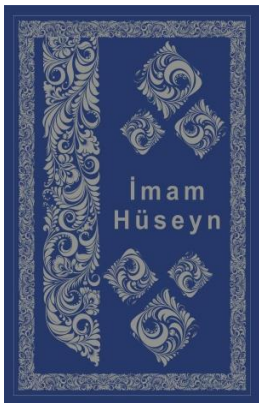
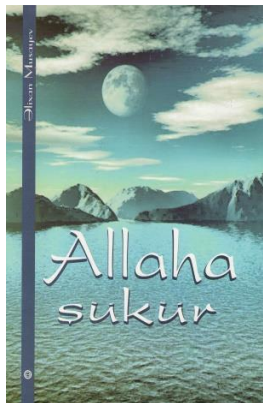

Fəvz naməzəni
camaatla qılmağın
on fəziləti

N. al-Məqsusi

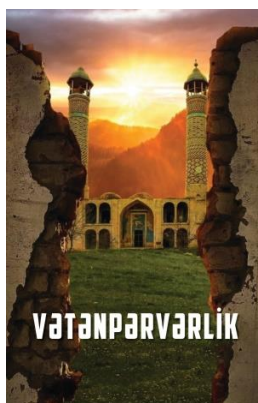
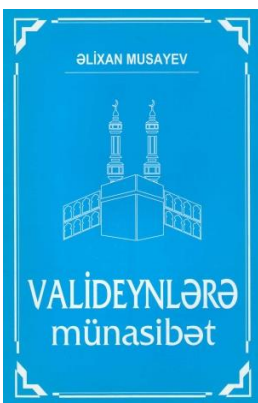
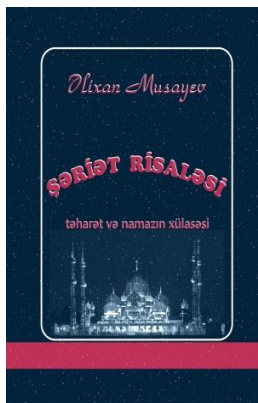
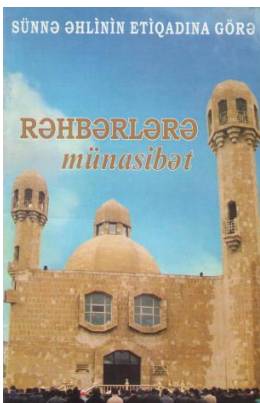
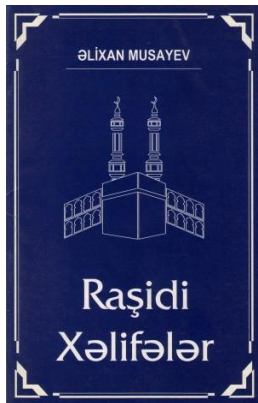
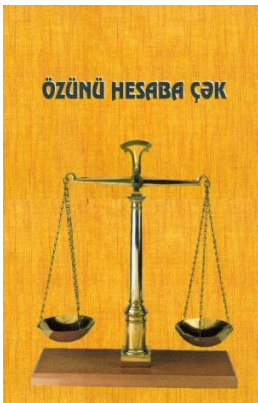
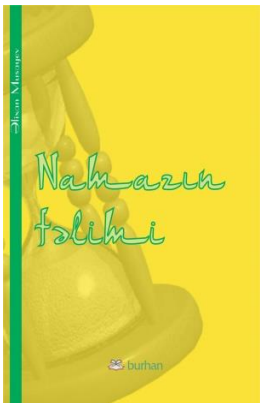
Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler

Azərbaycan dilində kalemə alınan əsərlər

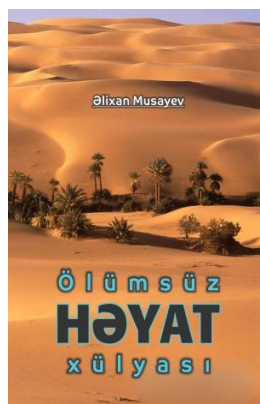
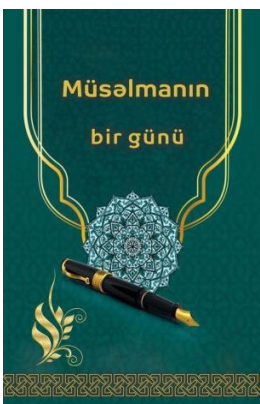
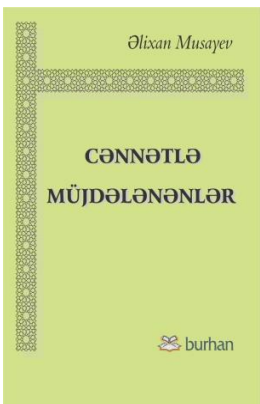
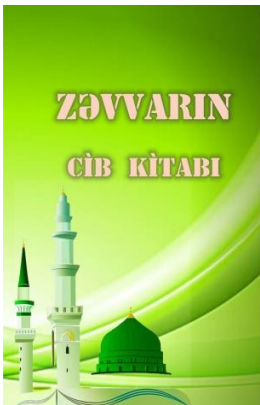

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler

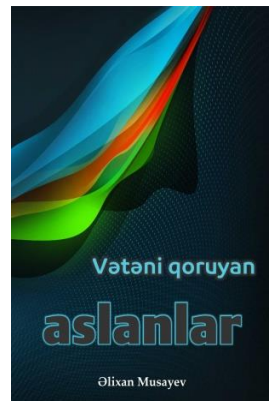
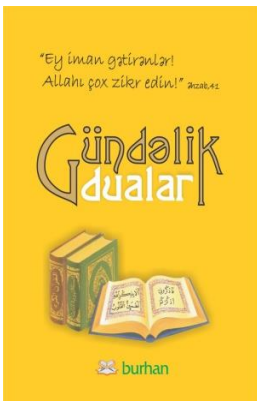
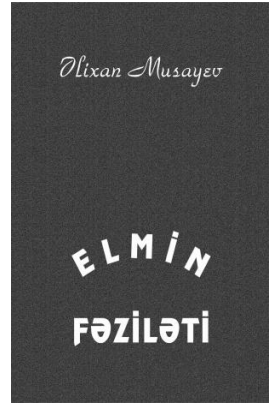
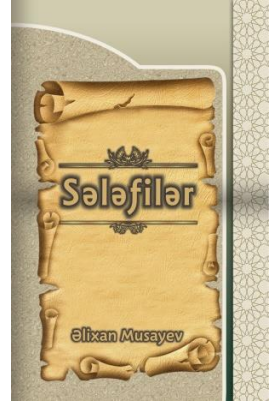
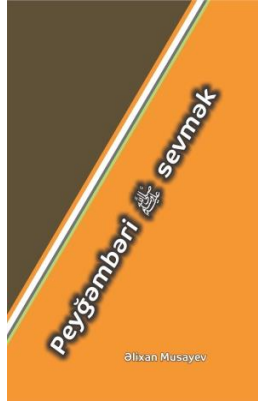
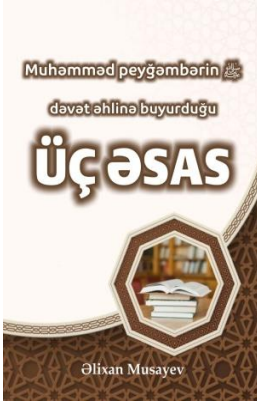
Azərbaycan dilində kalemə alınan əsərlər

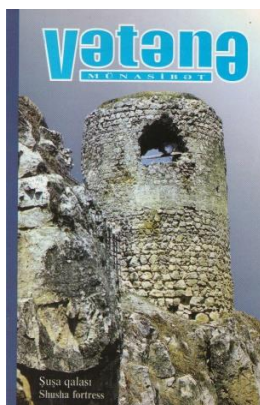
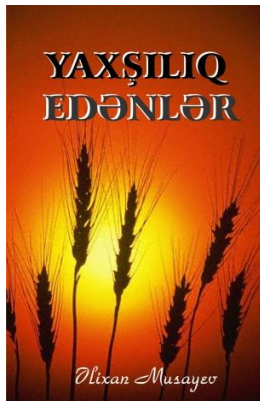
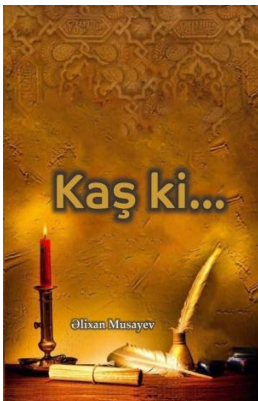
Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Azerbaycan dilinde kaleme alınan eserler

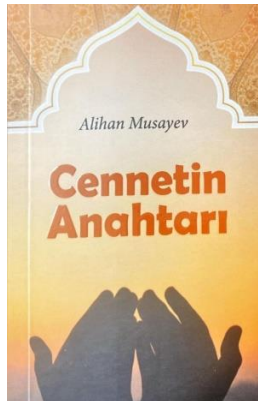
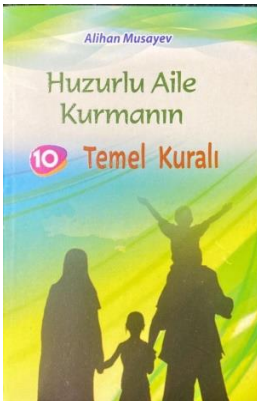
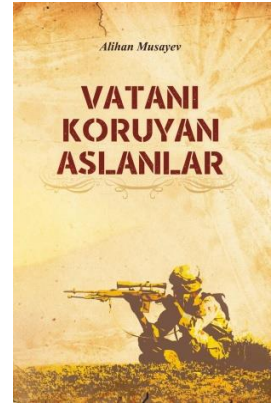
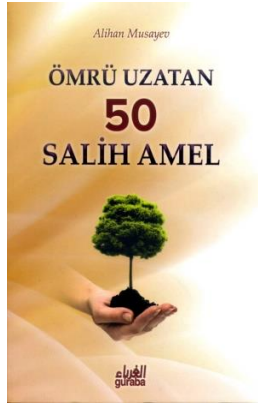
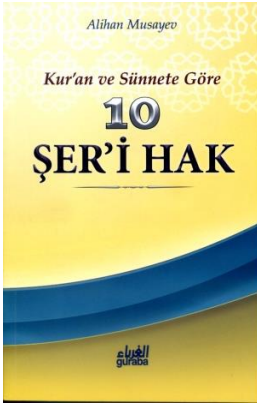
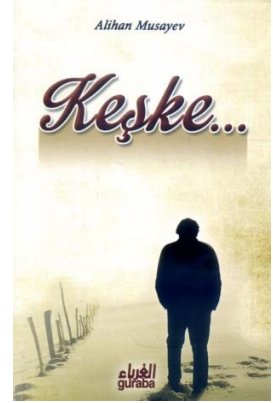
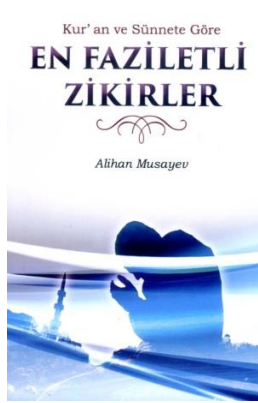
Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Azerbaycan dilinde kaleme alınan eserler

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Azerbaycan dilinde kaleme alınan eserler

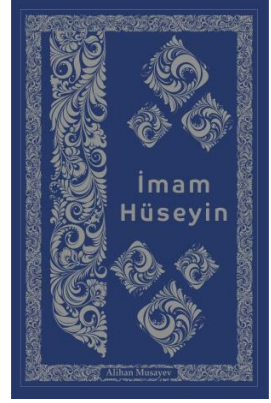
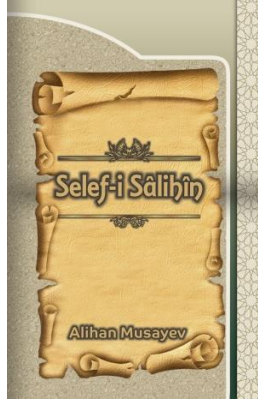

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Türk dilinde kaleme alınan eserler

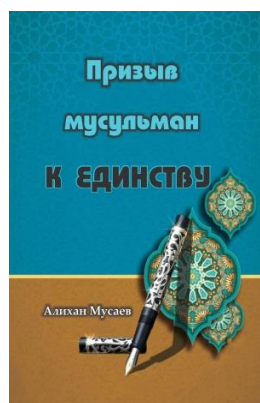
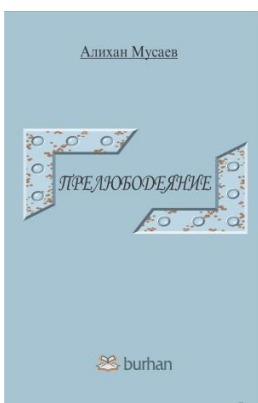
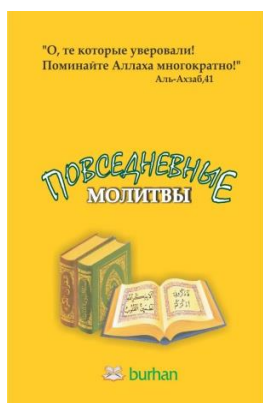
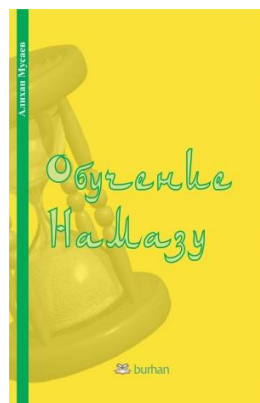
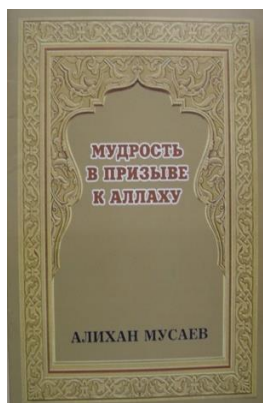
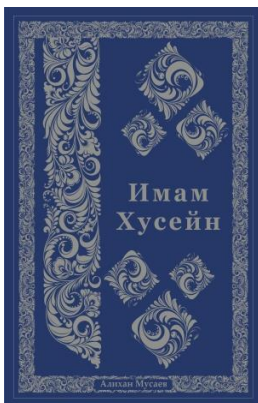

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler

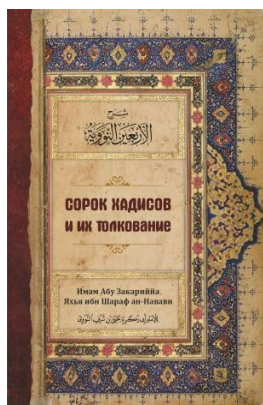
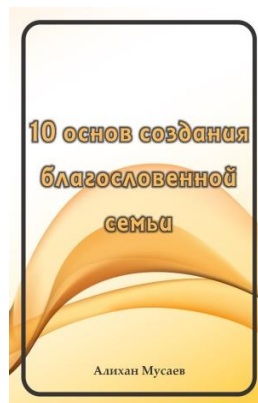
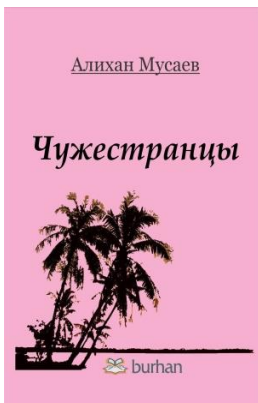
Türk dilinde kaleme alınan eserler

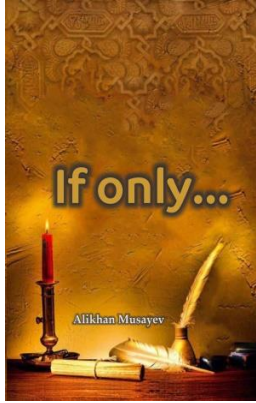
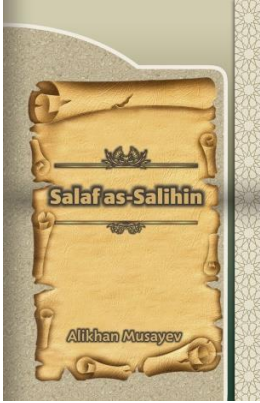
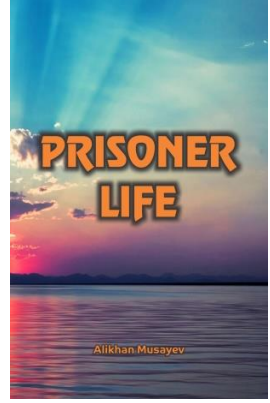
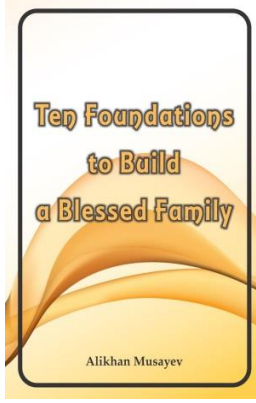
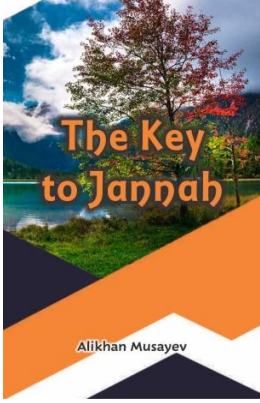
Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Rus dilinde kaleme alınan eserler

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
Rus dilinde kaleme alınan eserler

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler
İngilizce kaleme alınan eserler

Tarafımızdan farklı dillerde hazırlanmış ve tercüme edilmiş eserler

Arapca kaleme alınan eserler

